

Tweede Voortgangsrapportage Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen

RAPPORT | 17 Maart 2011

SEER

Tweede Voortgangsrapportage Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen

17 MAART 2011

Sociaal-Economische Raad

De Sociaal-Economische Raad (SER) adviseert het kabinet en het parlement over de hoofdlijnen van het te voeren sociaal en economisch beleid en over belangrijke wetgeving op sociaal-economisch terrein. Daarnaast heeft de SER bestuurlijke taken met betrekking tot de publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie (PBO), waaronder het toezicht op de product- en bedrijfsschappen. Ook is de SER betrokken bij de uitvoering van enkele wetten.

De SER is in 1950 ingesteld bij de Wet op de bedrijfsorganisatie (Wbo). Zitting in de SER hebben vertegenwoordigers van ondernemers en van werknemers, en kroonleden (onafhankelijke deskundigen). De raad is een onafhankelijk orgaan dat door het gezamenlijke Nederlandse bedrijfsleven wordt gefinancierd.

De SER wordt bij de uitvoering van zijn functies bijgestaan door een aantal vaste en tijdelijke commissies. Enkele vaste commissies zijn onder bepaalde voorwaarden ook zelfstandig werkzaam.

Op www.ser.nl vindt u actuele informatie over de samenstelling en de werkzaamheden van de SER en zijn commissies. Ook alle circa 1000 adviezen die sinds 1950 zijn verschenen, zijn daar op te zoeken. Adviezen van de laatste jaren zijn bovendien in gedrukte vorm verkrijgbaar. Het SERmagazine brengt maandelijks nieuws en achtergrondinformatie over de SER, de overlegeconomie en belangrijke sociaal-economische ontwikkelingen.

Inhoudsopgave

1. Inleiding	9
1.1 Voorgeschiedenis	9
1.2 Beleid nieuwe kabinet en recente ontwikkelingen EU	10
1.3 Opzet en indeling van de tweede voortgangsrapportage	12
 Deel I IMVO-activiteiten op centraal niveau (SER, sociale partners)	 13
2. Activiteiten in SER-verband	13
2.1 Advisering	13
2.2 Bijeenkomsten en spreekbeurten	14
2.3 De Verklaring IMVO en de agenda van de IMVO-commissie	14
2.4 SER-activiteiten richting schappen, branches en pensioenfondsen	16
2.4.1 Product- en bedrijfschappen	16
2.4.2 Brancheorganisaties	18
2.4.3 Pensioenkoepels	18
 3. Betrokkenheid sociale partners bij internationale MVO-initiatieven	 21
3.1 ILO	21
3.2 Actualisering OESO-Richtlijnen voor multinationale ondernemingen (2010-2011)	22
3.3 ISO 26000	24
3.4 Mensenrechten en bedrijfsleven: het Ruggie-framework (2005-2011)	25
 4. Ondernemersorganisaties	 29
4.1 Visieontwikkeling en activiteiten	29
4.2 Stimulering en informatieverstopping aan leden	32
4.3 Dialoog met maatschappelijke organisaties	32
4.4 Contacten met internationale werkgeversorganisaties	33

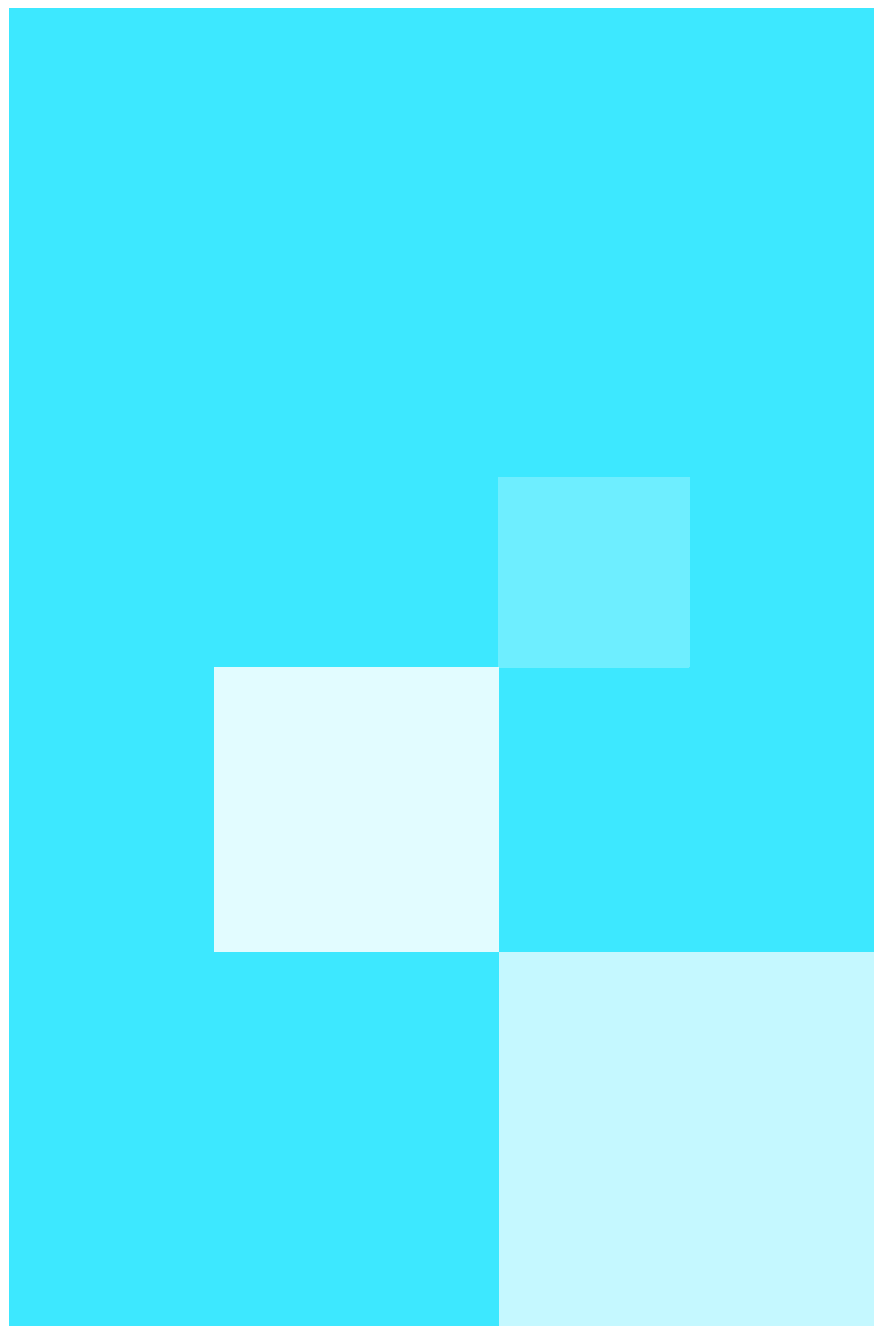
5. Vakcentrales	35
5.1 Arbeidsvoorwaardenoverleg	35
5.2 Campagneactiviteiten	36
5.3 Contacten maatschappelijke organisaties en internationale werknemersorganisaties	38

Deel II IMVO-activiteiten op decentraal niveau

6. Activiteiten in bedrijfstakken	41
6.1 IMVO-activiteiten brancheorganisaties	41
6.2 IMVO-activiteiten van de schappen	42
6.3 Global Compact Nederland	43
6.4 Activiteiten in relatie tot milieudoelstellingen	44
7. Activiteiten MVO Nederland en IDH	47
7.1 MVO Nederland	47
7.2 Initiatief Duurzame Handel	50
8. Algemene onderzoeken inzake rapporteren over (I)MVO	53
8.1 Activiteiten en rapportage	53
8.2 Rapportage verplichtingen	54
8.3 Grootste Nederlandse bedrijven toonaangevend bij duurzaamheid	55
8.4 Transparantiebenchmark 2010	57
8.4.1 Algemeen beleid	57
8.4.2 Focus op ketenverantwoordelijkheid	58
8.5 VBDO ketenbeheer benchmark	61
9. SER-onderzoek duurzaam inkoopbeleid onder ondernemingen in industrie (non-food) en groothandel	63
9.1 Inleiding	63
9.2 Resultaten	63
9.2.1 IMVO-doelgroep en respons	64
9.2.2 Duurzaam inkoopbeleid bedrijven	65
9.2.3 Achtergrondkenmerken bedrijven duurzaam inkoopbeleid	68
9.2.4 Activiteiten en verslaglegging	71
9.3 Conclusies uit het onderzoek	73

Deel III Verdieping van IMVO-filosofie	75
Samenvatting	75
10. Remediemechanismes	81
10.1 Belang en functie van remediemechanismes	81
10.2 Juridische mechanismes	83
10.2.1 Strafrecht	84
10.2.2 Burgerlijk recht	88
10.3 Niet-juridische mechanismes	95
10.3.1 Bedrijfsniveau	96
10.3.2 Brancheniveau	98
10.3.3 Nationaal niveau: NCP	99
10.4 Conclusies en aanbevelingen	104
11. Reikwijdte ketenverantwoordelijkheid	107
11.1 Inleiding	107
11.2 Conceptuele discussie ketenverantwoordelijkheid	107
11.2.1 Reikwijdte ketenbeheer in het normatieve kader van de SER	107
11.2.2 Andere afbakeningen van ketenverantwoordelijkheid	111
11.2.3 Conclusie: impact en invloed, ernst van de schending	118
11.3 Grenzen en dynamiek van ketenverantwoordelijkheid in de praktijk	120
11.3.1 Inleiding	120
11.3.2 Import van conflictmineralen uit de Democratische Republiek Congo	121
11.3.3 Kinderarbeid in de Indiase zaadteelt	125
11.3.4 Verduurzaming van palmolie	130
11.3.5 Lessen uit de casestudies	133
12. Transparantie en verslaglegging	137
12.1 Het belang van transparantie c.q. rapportage	137
12.2 Verificatie	139
12.3 Conclusie	142
13. Het belang van due diligence	143

14. Slotbeschouwing	147
14.1 Het belang van (I)MVO	147
14.2 Enige observaties naar aanleiding van de tweede voortgangs-rapportage	148
14.3 Vooruitzichten	152
Bijlagen	155
1. Samenstelling van de commissie IMVO	159
2. SER-verklaring Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen	161
3. Relevante bepalingen RJ 400	167
4. Verslag intervisiebijeenkomst brancheorganisaties 27 april 2010	173
5. RCO-visie op globalisering en internationaal MVO	177
6. Commentaar IOE-ICC-BIAC op Ruggie-voorstellen	181
7. Commentaar Global Unions op Ruggie-voorstellen	185
8. Activiteiten branches en Nederlandse sectorale multistakeholder initiatieven	193
9. Overzicht internationale sectorale (multistakeholder) initiatieven	199
10. Overzicht IMVO-activiteiten bij de schappen	203
11. Samenvatting handreiking Global Compact Nederland How to do business with respect for human rights (Juni 2010)	211
12. IMVO-activiteiten MVO Nederland	217
13. IMVO-activiteiten IDH-programma's	223
14. Kamerbrief maatschappelijke jaarverslaglegging	231
15. Opzet en samenvatting SER-onderzoek duurzaam inkoopbeleid onder ondernemingen in industrie (non-food) en groothandel	243

Rapport

1 Inleiding

1.1 Voorgeschiedenis

De SER-Verklaring Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (IMVO) vloeit voort uit het SER-advies *Duurzame Globalisering: een wereld te winnen* uit 2008. In dit advies bespreekt de SER vier wegen waarlangs duurzame globalisering vorm kan krijgen: (1) via de landen waar de productie plaatsvindt door overeenkomsten, (2) druk en hulp; via de eisen die aan ingevoerde producten worden gesteld; (3) via de Nederlandse bedrijven die in het buitenland opereren door hen aan te spreken op hun maatschappelijke verantwoordelijkheid bij hun eigen productie-faciliteiten en die van hun toeleveranciers; en (4) via de keuzes die consumenten maken met behulp van keurmerken en etiketten.

De SER-Verklaring is een belangrijk element van de derde weg naar duurzame globalisering (het aanspreken van bedrijven op hun maatschappelijke verantwoordelijkheid). Essentieel is dat duurzame ontwikkeling gaat over sociale ambities, economische ambities en ecologische ambities (triple-P-benadering). Bovendien is duurzame ontwikkeling een gezamenlijk streven van overheden, bedrijven en maatschappelijke organisaties. Maatschappelijk verantwoord ondernemen (MVO) is de bijdrage die bedrijven leveren aan duurzame ontwikkeling in deze drie dimensies.

De centrale werkgevers- en werknemersorganisaties verklaren dat verdere stimulering en facilitering van (internationaal) MVO op alle niveaus geboden is (inclusief ketenbeheer) en roepen bedrijven en sectoren op om hier actief invulling aan te geven. Onder verantwoord ketenbeheer verstaat de raad het vrijwillige maar niet-vrijblijvende commitment van bedrijven om een positieve invloed uit te oefenen op het sociaal en milieubeleid van hun toeleveranciers. Niet-vrijblijvend wil zeggen dat van bedrijven een vorm van corporate citizenship verwacht mag worden waarbij bedrijven uit zichzelf – individueel of in samenwerking met andere bedrijven – zo veel mogelijk de negatieve effecten van hun handelen beperken en de positieve externe effecten ruimte geven en versterken. Het betekent ook dat verwacht mag worden dat bedrijven een antwoord geven op gerechtvaardigde vragen, opening van zaken willen geven en bereid zijn een voortdurende dialoog met belanghebbenden aan te gaan¹.

---

1 Zie SER (2000) Advies *De Winst van Waarden*, publicatienummer 00/11, pp. 12-17.

Ondertekenaars van de SER-Verklaring ondernemen verschillende activiteiten om de implementatie van IMVO te bevorderen. De commissie IMVO brengt hierover voortgangsrapportages uit². De Raad van de Jaarverslaglegging heeft op verzoek van de SER aanbevelingen ontwikkeld voor rapportage van bedrijven over hun internationale ketenbeheer³.

In de eerste voortgangsrapportage⁴, van november 2009, lag het accent op de werkwijze van de commissie en de verdere invulling van het initiatief. De commissie kondigde hierin aan dat de tweede (voorliggende) voortgangsrapportage een overzicht zou schetsen van de stand van zaken, ontplooiende activiteiten en geboekte resultaten. De commissie heeft in 2010 de voorgenomen activiteiten verder geconcretiseerd in een werkplan voor de periode 2010-2012.

Thans ligt de tweede voortgangsrapportage voor. In 2012 volgt een eindevaluatie, waarin ook meer beleidsmatige conclusies zullen worden getrokken.

1.2 **Beleid nieuwe kabinet en recente ontwikkelingen EU**

Het SER-initiatief maakt deel uit van een bredere beweging richting maatschappelijk verantwoord ondernemen⁵. Steeds meer bedrijven zien de kansen die dit biedt en steeds meer consumenten hechten er belang aan. Verantwoord ondernemen blijft ook een belangrijk aandachtspunt in het overheidsbeleid. De recente economische crisis heeft deze trend niet gekeerd.

Beleid nieuwe kabinet

Sinds 14 oktober 2010 heeft Nederland een nieuw kabinet van VVD en CDA, met gedoogsteun van de PVV. Het nieuwe kabinet onderschrijft in het regeerakkoord het belang van maatschappelijk verantwoord ondernemen, met aandacht voor mensen, milieu en maatschappij. Het kabinet zet het bestaande MVO-beleid voort, en blijft de diverse initiatieven op dit terrein (NCP, MVO Nederland, Transparantiebenchmark) ondersteunen. De bijdrage aan het Initiatief Duurzame Handel (IDH) is verhoogd, om een verdere impuls te geven aan de groei van duurzame handel in verschillende sectoren. Ook blijft de regering op Europees en internationaal niveau participeren in initiatieven gericht op het bevorderen van internationaal maat-

---

² Zie bijlage 1 voor de samenstelling van deze commissie. In bijlage 2 is de Verklaring IMVO opgenomen.

³ Zie bijlage 3.

⁴ SER (2009) Rapport *Waarde winnen, ook in de keten*. Eerste voortgangsrapportage initiatief Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen, Den Haag.

⁵ In deze rapportage staat internationaal maatschappelijk verantwoord ondernemen centraal. Waar de rapportage spreekt over duurzaam ondernemen, wordt ook maatschappelijk verantwoord ondernemen bedoeld.

schappelijk verantwoord ondernemen. Het investeringscomité van de OESO is bezig met een herziening van de OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen. De Nederlandse overheid faciliteert de inbreng van Nederlandse belanghebbenden via het NCP.

Het kabinet kondigt in het regeerakkoord ook aan te streven naar een Green Deal. Internationaal MVO-beleid mag ook rekenen op grote belangstelling vanuit de Tweede Kamer, vaak naar aanleiding van berichtgeving in de media over individuele bedrijven of sectoren.

De overheid eist vanaf 2010 dat alle producten en diensten die zij inkoopt geproduceerd zijn met respect voor mens en milieu (duurzaam inkopen). Alleen bedrijven die zich houden aan de OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen komen in aanmerking voor investeringssubsidies voor exporterende bedrijven, exportkredietgaranties en deelname aan handelsmissies.

In februari 2011 liet de regering het monitoringonderzoek *Duurzaam inkopen 2010* uitvoeren. Volgens Actal (Adviescollege toetsing administratieve lasten) is het huidige beleid voor duurzaam inkopen niet effectief en levert het veel regeldruk voor het bedrijfsleven op. Het college adviseert daarom om het beleid fundamenteel te herzien⁶. Naar aanleiding hiervan heeft staatsecretaris Atsma (Infrastructuur en Milieu) aangegeven de duurzaamheidsdoelen helder en inzichtelijk te willen maken en te willen bezien of de huidige inkoopcriteria de juiste zijn⁷. De staatssecretaris heeft, met steun vanuit de Tweede Kamer in het AO van 10 februari jl., VNO-NCW, MKB-Nederland en MVO Nederland gezamenlijk de gelegenheid gegeven om voor de zomer met een alternatief te komen, gebaseerd op de kennis en praktijkervaring van bedrijven, dat uiteraard moet uitgaan van het belang van verdere verduurzaming, ook via het inkoopbeleid van de overheid⁸.

Toenemende aandacht voor MVO en duurzaamheid in EU

In haar mededeling over de rol van handelspolitiek in de EU 2020-strategie besteedt de Europese Commissie de nodige aandacht aan het onderwerp duurzaamheid. Handel kan en moet een bijdrage leveren aan de economische agenda van de toekomst en daarin hebben duurzaamheid, vergroening en decent work een centrale plaats. Het gaat om initiatieven voor het vrijmaken van de handel in milieugoede-

⁶ Actal (2011) Advies *Regeldruk Programma Duurzaam Inkopen*, 6 januari 2011, Den Haag.

⁷ TK, Brief van de Staatssecretaris van Infrastructuur en Milieu ter voorbereiding op het AO over duurzame ontwikkeling, 18 januari 2011.

⁸ Zie ook brief van deze organisaties gezamenlijk aan de staatsecretaris en de Tweede Kamer d.d. 8 februari 2011 met een dergelijk aanbod n.a.v. het ACTAL-onderzoek.

ren, duurzaamheidsbepalingen en vrijhandelsakkoorden en het bevorderen van duurzaamheid in handelsketens.

De Europese Commissie zal naar verwachting najaar 2011 met een standpunt over (I)MVO komen. In het kader van haar mededeling over de Single Market Act, heeft de Commissie een – recentelijk afgesloten – openbare raadpleging (consultatie) georganiseerd over de mogelijke opties om de transparantie te verbeteren van de informatie die ondernemingen verstrekken over sociale en milieuaspecten en mensenrechten. Afgewacht moet worden wat hiervan het vervolg is. De Europese Commissie ontwikkelt ook Europese criteria voor duurzaam inkopen. Als één van de koplopers in Europa is Nederland nauw bij deze ontwikkeling betrokken en deelt ons land zijn ervaringen met de Europese Unie.

1.3 Opzet en indeling van de tweede voortgangsrapportage

Met de voortgangsrapportages wordt beoogd op basis van diverse bronnen een zo adequaat mogelijk beeld te geven van de activiteiten in m.n. het bedrijfsleven rondom IMVO, mede in het licht van de SER-Verklaring.

De opzet en indeling van de tweede voortgangsrapportage volgt uit het werkplan dat de commissie begin 2010 heeft vastgesteld:.

- Deel I geeft een overzicht van de IMVO-activiteiten op centraal niveau (SER en sociale partners).
- Deel II geeft een overzicht van de IMVO-activiteiten op decentraal niveau (ondernemingen, bedrijfstakken, schappen) en bespreekt de uitkomsten van de *Transparantiebenchmark 2010* en het onderzoek dat de SER heeft laten uitvoeren naar IMVO.
- Deel III richt zich op de verdieping van de basisfilosofie door te kijken naar remediemechanismen en de reikwijdte van ketenbeheer.

De voortgangsrapportage eindigt met een slotbeschouwing.

DEEL I IMVO-ACTIVITEITEN OP CENTRAAL NIVEAU (SER EN SOCIALE PARTNERS)

2 Activiteiten in SER-verband

2.1 Advisering

Duurzaamheid en maatschappelijk verantwoord ondernemen komen met regelmaat terug in de adviezen die de partijen in de SER uitbrengen aan de Nederlandse regering. Met het advies *De Winst van Waarden*¹ zette de SER maatschappelijk verantwoord ondernemen in 2000 nadrukkelijk op de kaart als onderdeel van de kernactiviteiten van ondernemingen.

In het advies *Europa 2020* van medio 2009 werd MVO als volwaardig onderdeel betiteld van de Lissabon-strategie voor het komende decennium.

In het advies *Duurzame Globalisering*² onderstreepten de partijen in de SER de internationale dimensie van MVO. Hieruit kwam ook de Verklaring IMVO voort. Ook volgde op dit advies een vervolgadvisieaanvraag over de rol van de particuliere sector in ontwikkelingssamenwerking. De SER zal een dezer dagen een hernieuwde adviesaanvraag ontvangen met het verzoek medio 2011 advies uit te brengen. Deze adviesaanvraag bevat ook vraagstellingen over de betekenis van (I)MVO in dit verband.

Het afgelopen jaar zijn twee nieuwe adviezen uitgebracht met raakvlakken met het IMVO-traject. Het advies *Meer werken aan duurzame groei*³ was vooral gericht op de rol van de Nederlandse overheid en de verschillende beleidsprogramma's en beleidsinstrumenten die zij heeft ontwikkeld. Daarnaast is de SER ook ingegaan op de rol van ondernemingen in het verduurzaamheidsproces en maatschappelijk verantwoord ondernemen in het bijzonder.

Speciale aandacht besteedde het advies aan samenwerking tussen ondernemingen in relatie tot het mededingingsrecht. Samenwerking is veelal noodzakelijk in de realisatie van duurzame ontwikkeling, maar kan botsen met het kartelverbod. Dit geldt ook voor MVO-initiatieven. Zodoende heeft de voorbereidingscommissie onderzocht of MVO-inspanningen mogelijk worden gefrustreerd door het mededin-

---

1 SER (2000) Advies *De Winst van Waarden*, publicatienummer 00/11.

2 SER (2008) Advies *Duurzame globalisering*, publicatienummer 08/06.

3 SER (2010) Advies *Meer werken aan duurzame groei*, publicatienummer 10/03.

gingsrecht. De raad concludeerde dat het mededingingsrecht *beperkende voorwaarden* stelt aan de precieze invulling van samenwerkingsverbanden, maar dat er in praktijk niet of nauwelijks concrete gevallen bekend zijn waarbij het mededingingsrecht samenwerkingsverbanden echt gefrustreerd heeft. Wel mag van de mededingingsautoriteiten worden verwacht dat zij proactief met het bedrijfsleven meedenken over hoe MVO-inspanningen passen binnen de grenzen van het mededingingsrecht.

In het advies *De biobased economy*⁴ is naast het door de overheid te voeren beleid ook nadrukkelijk ingegaan op de maatschappelijk verantwoordelijkheid van het Nederlandse bedrijfsleven. Deze maatschappelijke verantwoordelijkheid is vooral van belang bij het waarborgen van de duurzaamheid van de biomassa die als input wordt gebruikt in de biobased economy. Voor importen die gestimuleerd worden in het kader van het hernieuwbare energiebeleid, bestaan in Europees verband verschillende bindende duurzaamheidscriteria. Het SER-advies benadrukt dat van het bedrijfsleven mag worden verwacht dat zij bovenop deze bindende criteria aanvullende duurzaamheidsnormen hanteert om minimale sociale en milieuomstandigheden van biomassa te verzekeren.

2.2 Bijeenkomsten en spreekbeurten

In het kader van de viering van zijn 60-jarig bestaan hield de SER op 21 april 2010 een symposium over duurzaamheid.

Op 6 april 2011 vond een symposium plaats over de biobased economy.

In zijn diverse inleidingen draagt de SER-voorzitter het belang van (I)MVO veelvuldig uit. Zo hield hij op 20 oktober 2010 een lezing ten behoeve van het Nederlands Genootschap voor Internationale Zaken een update van het SER-advies *Duurzame globalisering*, waarin de raad ook inging op het belang van MVO in de verduurzaming van ketens⁵.

2.3 De Verklaring IMVO en de agenda van de IMVO-commissie

Naar aanleiding van de verklaring IMVO is een speciale commissie IMVO opgericht. De commissie brengt hierover voortgangsrapportages uit. Met de voortgangsrap-

---

4 SER (2010) Advies *Meer chemie tussen groen en groei. De kansen en dilemma's van een biobased economy*, publicatienummer 10/05.

5 Deze rede is als artikel verschenen in het januarinummer van de *Internationale Spectator*. Zie: A. Rinnooy Kan & B. van Riel (2011) Een wereld te winnen : duurzame globalisering en verschuivende economische verhoudingen, *Internationale Spectator*, 65(1).

portages wordt beoogd op basis van diverse bronnen een zo adequaat mogelijk beeld te geven van de activiteiten in met name het bedrijfsleven rondom IMVO, mede in het licht van de SER-Verklaring. Het gaat daarbij om activiteiten op centraal niveau, in de branches, schappen en ondernemingen. Daarnaast legt de commissie verbinding met de politiek via informele contacten en een overleg met de verantwoordelijke bewindspersoon en de betreffende commissie van de Tweede Kamer.

De commissie is sinds de eerste voortgangsrapportage in oktober 2009 vijf maal bijeengewees. In diverse vergaderingen zijn uitgenodigd:

- Huib Klamer, secretaris VNO-NCW en secretaris Global Compact NL om toelichting te geven op het rapport van GC NL over de toepassing van het rapport-Ruggie in bedrijven (september 2010).
- Nancy Kamps-Roelands (Ernst&Young), de heer Herman Mulder (Board of Directors GRI) en Thessa Menssen en Peter Bakhuizen (CFO resp. het hoofd van de interne accountantsdienst van de Rotterdamse Haven) (november 2010).
- Gerard Oonk (Landelijke India Werkgroep) (september 2010).
- Vertegenwoordigers van MVO Platform om van gedachten te wisselen over de eerste voortgangsrapportage (september 2009) resp. de concept-tweede voortgangsrapportage (2 maart 2011).

Op 29 januari 2010 vond een overleg plaats met de verantwoordelijke staatssecretaris over de eerste voortgangsrapportage annex het daaruit voortvloeiende werkplan. Op 4 november 2010 een informeel overleg plaatsgevonden van de SER-voorzitter (die tevens voorzitter van de commissie is) met de Tweede Kamercommissie over diverse IMVO-onderwerpen.

De commissie heeft verder een open agenda. Dat betekent ook dat commissieleden individuele gevallen kunnen aandragen waarin mogelijk sprake is van schendingen van het normatieve kader van de Verklaring. Dit heeft niet tot doel om tot quasi-rechtelijke uitspraken te komen, maar om te bezien of c.q. in hoeverre de commissie hulp kan bieden bij verheldering en eventueel oplossing van de betreffende casus. Ook kan de bespreking van individuele gevallen de beleidsfilosofie van IMVO verder verdiepen.

Voor de omgang met individuele meldingen heeft de commissie een procedure vastgesteld⁶. Zo dienen de individuele gevallen in de commissie te worden geagen-

---

⁶ Zie SER (2009) Rapport *Waarde winnen in de keten: Eerste voortgangsrapportage van de commissie IMVO*, paragraaf 3.1 'Open agenda van de commissie'.

deerd met redelijke onderbouwing door een of meer leden van de commissie. Ook moet eerst worden beoordeeld of deze meldingen niet onder het mandaat van het Nationaal Contact Punt (NCP) van de OESO-richtlijnen vallen.

In het afgelopen jaar is van formele meldingen geen sprake geweest. Wel heeft de commissie op verzoek van de FNV gesproken over een rapport van onder andere de Landelijke Werkgroep India, dat signaleerde dat in de productie van katoen- en groentezaden nog veel kinderarbeid voorkomt waar ook Nederlandse bedrijven indirect bij betrokken zijn. De ondernemingen in kwestie stonden open voor een constructieve dialoog over mogelijke verbeteringen. Er is geen melding bij het NCP ingediend. De commissie heeft met de coördinator van het rapport gesproken (zie hierboven) en de casus is vervolgens verwerkt in de verkenning van de reikwijdte van ketenverantwoordelijkheid (zie paragraaf 11.3.3).

2.4 SER-activiteiten richting schappen, branches en pensioenfondsen

2.4.1 Product- en bedrijfsschappen

In de eerste voortgangsrapportage benadrukte de commissie dat de product- en bedrijfsschappen een bijzondere bijdrage kunnen leveren aan de organisatie van verantwoord ketenbeheer. De schappen zijn immers goed uitgerust de verschillende schakels in de productieketen te verbinden, en kunnen ook het mkb ondersteunen bij het voeren van een MVO-beleid en de verantwoording daarover. Daarnaast sluit (internationaal) MVO goed aan bij de maatschappelijke taakstelling van de schappen⁷.

In november 2009 heeft de SER een bijeenkomst georganiseerd voor voorzitters en secretarissen van de product- en bedrijfsschappen. Vertegenwoordigers van verschillende schappen lieten tijdens de bijeenkomst zien dat bepaalde schappen al een lange betrokkenheid hebben in de verduurzaming van productie, ook in de keten. Zo neemt productschap Margarine, Vetten en Oliën al jaren namens de sector deel aan de internationale ronde tafels van soja en palmolie. Daarnaast nam Hoofdbedrijfsgeslacht Agrarische Groothandel samen met Productschap Tuinbouw het initiatief tot het keurmerk *Fair Flowers Fair Plants*. Het productschap Vis brengt daarnaast al sinds 2006 een maatschappelijk verslag uit namens de gehele visserijsector.

---

7 Zie ook SER (2009) Rapport *Waarde winnen in de keten*, paragraaf 5.1.

De voorzitter van de SER heeft de schappen tijdens de bijeenkomst opgeroepen hun activiteiten op het gebied van IMVO te versterken. Daarnaast heeft hij hen gevraagd toe te werken naar maatschappelijke verslagen voor de ketens waarin deze schappen actief zijn. Naar aanleiding van de oproep van de SER-voorzitter nam Productschap Tuinbouw het initiatief tot de oprichting van een duurzaamheidsoverleg met de beleidsmedewerkers van verschillende schappen. Inmiddels hebben alle productschappen zich bij het overleg aangesloten, net als het Hoofdbedrijfsschap Detailhandel (HBD)⁸. Voorts is IMVO ook een regulier onderwerp van gesprek geworden in andere contacten tussen voorzitters van de schappen en de SER-voorzitter. In de jaarlijkse diners van alle voorzitters van product- resp. bedrijfsschappen was IMVO een belangrijk gespreksonderwerp. Ook is de SER-voorzitter naar aanleiding van zijn oproep aan de schappen bij verschillende schappen uitgenodigd over dit onderwerp te komen spreken⁹.

Naast de contacten met de SER-voorzitter verlopen de contacten van de commissie-IMVO met de schappen ook via sociale partners.

Eind januari presenteerden vertegenwoordigers van het duurzaamheidsoverleg van de schappen aan de commissie IMVO en andere geïnteresseerden de voortgang die het afgelopen jaar is geboekt (zie hierover meer in paragraaf 6.2). De SER-voorzitter sprak zijn waardering uit voor de toegenomen IMVO-activiteiten van de verschillende deelnemers van het duurzaamheidsoverleg en met de geplande maatschappelijke verslaglegging daarover door de productschappen Akkerbouw, Margarine Vetten en Oliën, Pluimvee en Eieren, Tuinbouw en Zuivel. Met het productschap Vis erbij, dat in 2006 en 2009 reeds maatschappelijke verslagen uitbracht, zullen daarmee in 2011 zes schappen namens hun sector verantwoording afleggen over MVO in de sector in het jaar 2010¹⁰. De SER-voorzitter deed deze schappen de suggestie om in een vervolgbijeenkomst de uitkomsten van de maatschappelijke verslagen onderling en met externe geïnteresseerden zoals ngo's te bespreken.

Daarnaast zijn er nog verschillende bedrijfsschappen waar ook relevante (internationale) MVO-issues spelen, maar die zich nog niet bij het duurzaamheidsoverleg

8 Naast het Productschap Tuinbouw hebben vertegenwoordigers van Hoofdproductschap Akkerbouw (HPA), en de productschappen Margarine Vetten en Oliën (MVO), Vee en Vlees (PVV), Pluimvee en Eieren (PPE), Vis (PV) en Zuivel (PZ), en het Hoofdbedrijfsschap Detailhandel (HBD) zich aangesloten bij het overleg. Naast deze schappen neemt ook het Global Reporting Initiative (GRI) deel aan het overleg vanwege de gemeenschappelijke belangstelling voor het ontwikkelen van MVO-rapportage op sectorniveau.

9 Dit was het geval bij de productschappen MVO, Tuinbouw, Vis, Pluimvee & Eieren en Vee & Vlees, en bedrijfsschap Horeca & Catering.

10 De drie andere schappen in het duurzaamheidsoverleg (Productschappen Diervoeder en Vee en Vlees en Hoofdbedrijfsschap Detailhandel) geven aan dat hun sector maatschappelijke verslaglegging vooralsnog een verantwoordelijkheid van bedrijven en brancheorganisaties zelf vindt.

hebben aangesloten. De SER-voorzitter riep deze schappen op de goede voorbeelden van de andere schappen te volgen.

2.4.2 Brancheorganisaties

Op 27 april 2010 was de SER gastheer van de vijftiende editie in een serie intervisie-bijeenkomsten die MVO Nederland sinds enkele jaren voor geïnteresseerde brancheorganisaties organiseert. Deze vijftiende editie had als thema ketenverantwoordelijkheid. Het programma bevatte de gebruikelijke ingrediënten van een gewone intervisiebijeenkomst, zoals presentaties van koplopers en uitwisseling van ervaringen in kleine kring. Daarnaast gaf VNO-NCW zijn visie op de rol van brancheorganisaties en IMVO, en sprak hij steun uit voor het internationale brancheprogramma van MVO Nederland. De SER-voorzitter leverde verder in de plenaire terugkoppeling van de rondetafelgesprekken een bijdrage aan de middag. Beiden benadrukten het belang van de rol van brancheorganisaties in het betrekken van het midden- en kleinbedrijf bij het IMVO-initiatief. Een kort verslag van de bijeenkomst, alsmede een evaluatie door deelnemers, is opgenomen in bijlage 4.

Een groot deel van de ongeveer zestig deelnemers aan de bijeenkomst betrof brancheorganisaties die reeds vaste partners zijn van MVO Nederland. Daarnaast waren er vertegenwoordigers van brancheorganisaties te gast die via VNO-NCW/ MKB-Nederland werden uitgenodigd. Tot slot waren ook vertegenwoordigers van enkele product- en bedrijfsschappen aanwezig.

2.4.3 Pensioenkoepels

De SER signaleerde reeds in 2000 in zijn advies *De Winst van Waarden*¹¹ dat pensioenfondsen via hun beleggingen invloed kunnen uitoefenen op MVO-prestaties van ondernemingen in hun portefeuille. In 2001 gaven sociale partners in de Stichting van de Arbeid aan deze constatering een vervolg met de publicatie van een aanbeveling aan de sector om MVO beter in het beleggingsbeleid te integreren.¹²

Pensioenfondsen zijn sindsdien deze maatschappelijke taak in toenemende mate gaan vervullen. De evaluatie van de aanbeveling van de Stichting in 2009 concludeerde dat verantwoord beleggen – vooral door maatschappelijke druk – een steeds grotere rol was gaan spelen in het beleid van pensioenfondsen.¹³ Ook uit onderzoek

---

11 SER (2000) Advies *De Winst van Waarden*, publicatienr. 2000/11.

12 Stichting van de Arbeid (2001) *Moderne en betaalbare pensioenen voor alle werknemers Geactualiseerde agenda met aanbevelingen voor het decentrale pensioenoverleg voor de komende jaren*, Publicatienr. 05/01.

van de drie pensioenkoepels in hetzelfde jaar onder negentig fondsen – samen goed voor 80 procent van het totale belegde vermogen van de Nederlandse pensioenfondsen – bleek dat 73 procent van de onderzochte fondsen een MVO-beleid had geformuleerd¹⁴.

De commissie-Frijns concludeerde in het rapport *Onzekere zekerheid*¹⁵ op basis van deze cijfers dat op het gebied van verantwoord beleggen veel voortgang is geboekt, maar dat er nog veel werk moet gebeuren wil MVO bij pensioenfondsen gemeengoed worden.

Ook de Vereniging van Beleggers voor Duurzame Ontwikkeling (VBDO) volgt de duurzaamheid van beleggingen van Nederlandse pensioenfondsen op de voet. Onlangs kwam de vierde editie van de jaarlijkse *Benchmark Responsible Investment* uit, die een blik werpt op het beleid voor verantwoord beleggen van 35 fondsen. Ook uit deze benchmark blijkt dat steeds meer fondsen een verantwoord beleggingsbeleid voeren. Als belangrijke uitdagingen voor de toekomst wijst de VBDO op het uitbreiden van beleggingscategorieën en instrumenten, en verbeterde informatie-uitwisseling tussen vermogensbeheerders en de fondsen¹⁶.

Verschillende grote Nederlandse pensioenfondsen c.q. hun uitvoerders geven reeds actief invulling aan de verbetering van sociale en milieumomstandigheden in de ketens waarin zijn beleggen via hun *engagement*-programma's. Samen met andere ondertekenaars van de VN-principes voor verantwoorde investeringen (UNPRI)¹⁷ moedigt Pensioenfonds Zorg en Welzijn ondernemingen bijvoorbeeld aan een positieve bijdrage te leveren aan de mensenrechtensituatie in landen als Myanmar en Soedan. Met hun steun voor het Forest Footprint Disclosure-project (FFD), sporen ABP en Pensioenfonds PNO Media ondernemingen aan om de bijdrage van eigen activiteiten en die van de toeleveringsketen aan het verlies van bossen in kaart te brengen en terug te dringen. En onlangs nog sprak het ABP bedrijven in de cacao-industrie aan om meer werk te maken van de uitbanning van kinderarbeid.

13 Stichting van de Arbeid (2009) *Terugblik pensioenaanbevelingen Stichting van de Arbeid*.

14 VB [et al.] (2009) Inventarisatie verantwoord beleggen, brief aan de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, kenmerk B/09/2457/TW.

15 J.M.G. Frijns [et al.] (2010) *Pensioen: Onzekere zekerheid. Een analyse van het beleggingsbeleid en het risicobeheer van de Nederlandse pensioenfondsen*, Rapport van de Commissie Beleggingsbeleid en Risicobeheer (Commissie-Frijns)

16 Zie VBDO (2011) *Benchmark Responsible Investment by pension funds in the Netherlands 2010*, Culemborg, 4 January 2011.

17 Met de ondertekening van de United Nations Principles for Responsible Investment (UNPRI) beloven beleggers in hun beleggingsbeslissingen rekening te houden met milieu-, sociale en governance-normen. UNPRI kent momenteel bijna 900 ondertekenaars. Ruim twintig daarvan komen uit Nederland. Het gaat om de bedrijfstakpensioenfondsen ABP, Agrarische en Voedselvoorzieningshandel (AVH), Metaal en Techniek (PMT), Metalelektronica (PME), Mode Interieur Tapijt & Textiel (MITT), Openbaar Vervoer (SPOV), PNO Media, Spoorwegpensioenfonds, Vervoer en Zorg en Welzijn; de beroepspensioenfondsen voor loodsen, zelfstandige kunstenaars AENA, en predikanten; en de ondernemingspensioenfondsen van ING, Mn Services, Philips, Rabobank, Shell en het UWV.

Deze voorbeelden laten zien dat pensioenfondsen een krachtige bijdrage kunnen leveren aan de verduurzaming van productieketens. De commissie juicht het dan ook toe dat meer pensioenfondsen op dit terrein actief beleid ontplooien. Sociale partners zullen hun invloed in pensioenfondsen aan blijven wenden om verantwoord beleggen kracht bij te zetten, waaronder ook aandacht voor internationale productieketens. Ook de drie pensioenkoepels – nu verenigd in de pensioenfederatie – kunnen een rol van betekenis spelen door de aangesloten fondsen te wijzen op het belang van MVO en hiervoor concrete instrumenten aan te reiken. Zo bracht de Vereniging voor Bedrijfstakpensioenfondsen in 2007 een handleiding uit die fondsen concrete tips geeft voor het operationaliseren en uitvoeren van verantwoord beleggen¹⁸. Daarnaast voeren de koepels elke drie jaar namens de sector een zelf-evaluatie uit om te zien hoe het ervoor staat met verantwoord beleggen. De volgende evaluatie staat gepland voor 2012.

De Commissie IMVO moedigt de sector aan de verduurzaming van internationale ketens binnen deze initiatieven als aandachtspunt mee te nemen.

---

¹⁸ Zie VB, UvB en OPF (2007) *De gearriveerde toekomst. Nederlandse pensioenfondsen en de praktijk van verantwoord beleggen*, Den Haag, 14 november 2007.

3 Betrokkenheid sociale partners bij internationale MVO-initiatieven

3.1 ILO

Sociale partners zijn elk jaar opgenomen in de Nederlandse delegatie die wordt afgevaardigd naar de International Labour Conference.

In 2009 werd een belangrijke ILO-Verklaring vastgesteld, getiteld *Social Justice for a fair Globalisation*¹. De resolutie *Recovering from the crisis: a global jobs pact* (2009) bouwt hierop voort.

In 2010 werd onder aanbeveling (recommendation) 200 vastgesteld over hoe op de werkvloer met hiv en aids dient te worden omgegaan. Er is in 2010 ook een eerste onderhandelingsronde gehouden over een tekst voor het in 2011 vast te stellen verdrag (convention) over huishoudelijke arbeid (domestic workers).

Ten slotte participeren werkgevers en werknemers actief in de ILO-commissie die toeziet op de naleving door de lidstaten van de door hen geratificeerde verdragen (Committee of Standards).

De ILO heeft onlangs een helpdesk voor managers en werknemers gecreëerd die basisinformatie bevat op een breed terrein van onderwerpen die zijn gerelateerd aan de tripartiete ILO-verklaring inzake multinationale ondernemingen en sociaal beleid². De helpdesk kan behulpzaam zijn bij de verbetering van de arbeidsverhoudingen binnen de onderneming en om ondernemingsactiviteiten beter in lijn te brengen met de internationale arbeidsnormen³.

Kinderarbeid

In mei 2010 vond in Den Haag een grote tripartiete bijeenkomst plaats over kinderarbeid⁴. Deze conferentie werd georganiseerd door het ministerie van SZW in samenwerking met de ILO. Op deze bijeenkomst is een Roadmap vastgesteld om in 2016 de ergste vormen van kinderarbeid uit te bannen, met de volgende prioriteiten:

---

¹ De tekst hiervan is als bijlage opgenomen in het SER-advies (2008) *Duurzame globalisering*.

² Zie SER-verklaring (2008) *Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen*, pp. 17-36.

³ Zie: <http://www.ilo.org/empent/Areasofwork/business-helpdesk/lang--en/index.htm>

⁴ Zie voor een rapport van de conferentie: <http://www.ilo.org/ipecinfo/product/viewProduct.do?productId=14575>

- Taking immediate and effective measures within their own competence for the prohibition and elimination of the worst forms of child labour as a matter of urgency including through policies and programmes that address child labour.
- Advocating for the effective abolition of child labour, where appropriate in collaboration with other civil society organizations.
- Advocating for effective training and education policies and for extended access to free, compulsory, quality education up to the minimum age for admission to employment.
- Improving outreach (by workers' organizations) into the economic sectors in which child labour is prevalent, and implementing initiatives in particular sectors.
- Working to ensure that effective systems are in place to combat child labour in supply chains, recognising the usefulness of social dialogue in the design and implementation of such systems.
- Publicising, promoting and learning from successful initiatives to combat child labour and in particular its worst forms, with the support, where appropriate, of governments and international organizations.

Als vervolg op de ILO-conferentie is 1 oktober 2010 een bedrijvennetwerk van start gegaan dat zich inzet voor de uitbanning van kinderarbeid. Het netwerk wordt de eerste jaren ondergebracht bij IDH en na enkele jaren bij Global Compact Internationaal (bij de VN in New York). Er is een stuurgroep gevormd onder leiding van de voorzitter van Global Compact Nederland.

3.2 Actualisering OESO-Richtlijnen voor Multinationale ondernemingen (2010-2011).

Reeds in 1976 heeft de OESO een set richtlijnen geformuleerd die multinationale ondernemingen geacht worden te hanteren bij hun buitenlandse directe investeringen.

Het bedrijfsleven heeft altijd steun gegeven aan de richtlijnen. Het is het meest uitgewerkte en breedst gedragen internationale instrument op het terrein van MVO. Het is in handen van een internationale organisatie die marktwerking en democratie als kernwaarden heeft. Bedrijven hebben steeds verklaard deze richtlijnen als ijkpunt te willen gebruiken.

De OESO-richtlijnen vereisen dat alle deelnemende overheden een Nationaal Contact Punt (NCP) inrichten dat tot taak heeft het nationale bedrijfsleven en andere belanghebbenden te informeren over de richtlijnen en de (praktische) toepassing

van de richtlijnen te bevorderen. Bij kwesties die gerelateerd zijn aan de implementatie van de richtlijnen kunnen belanghebbenden zich wenden tot het NCP. Het gaat hierbij in het algemeen om vermeende schendingen van de richtlijnen door bedrijven. Het NCP probeert vervolgens partijen bij te staan om gezamenlijk te komen tot een oplossing van het probleem door onder andere bemiddeling aan te bieden.

Deze mogelijkheid om een melding te doen van een vermeende schending van de richtlijnen bij een NCP is een onderscheidend kenmerk van de OESO-richtlijnen ten opzichte van andere MVO-gedragscodes. Overigens stelt het Nederlandse NCP zich op het standpunt dat zijn bemiddeling ook gevraagd kan worden zonder dat sprake is van een formele klacht. Daarmee staat ook voor bedrijven de weg naar het NCP open.

De richtlijnen bevatten naast een aantal algemene principes bepalingen over verslaglegging, arbeidsverhoudingen, milieu, corruptiebestrijding, consumentenbelangen, wetenschap en technologieoverdracht, mededinging en belastingen.

In de loop der jaren zijn de richtlijnen een aantal malen herzien, voor het laatst in 2000. Vorig jaar is besloten dat de richtlijnen een 'update' (minder ingrijpend dan een 'review') zouden moeten ondergaan, die op de Ministeriële Conferentie van de OESO eind mei van dit jaar moet worden beklonken. Een aparte werkgroep van de OESO werkt hieraan en organiseert ook regelmatig stakeholder-consultaties. Belangrijke aandachtspunten voor deze herziening zijn het belang van due diligence, aandacht voor mensenrechten, en het zoeken van aansluiting bij landen die momenteel de Richtlijnen nog niet onderschrijven.

De OESO-richtlijnen vormen een cruciaal onderdeel van het normatieve kader van de Verklaring IMVO.

VNO-NCW, FNV en CNV zijn nauw betrokken bij deze herziening door deelname aan stakeholderbijeenkomsten van het Nederlandse NCP en bij de OESO via de Business and Industry Advisory Committee (BIAC) respectievelijk de Trade Union Advisory Committee (TUAC). VNO-NCW bekleedt momenteel ook het voorzitterschap van het Investerings- en MNO-Comité van het BIAC. Aangezien deze besprekingen tussen sociale partners in de diverse fora nog niet zijn afgerond, gaat deze voortgangsrapportage hier niet verder op in.

3.3 ISO 26000

Na jarenlange voorbereiding is op 1 november 2010 bij de International Standards Organisations de ISO 26000 *Guidance standard on social responsibility* verschenen. Doelstelling van NEN-ISO 26000 is om organisaties een handreiking te bieden als zij invulling willen geven van hun maatschappelijke verantwoordelijkheid. Het onderstaande kader licht enkele elementen van ISO 26000 toe.

ISO 26000

ISO 26000 beoogt organisaties ondersteuning te geven bij het operationaliseren van hun maatschappelijke verantwoordelijkheid, en beoogt praktisch advies te geven voor het identificeren en betrekken van stakeholders. Het is een document voor alle type organisaties, niet alleen voor ondernemingen. Het is de bedoeling dat ISO 26000 te gebruiken, ongeacht grootte of locatie van de organisatie, en omgeacht of die organisaties zich in ontwikkelde landen of in ontwikkelingslanden bevinden.

ISO 26000 beschrijft zeven principes van maatschappelijke verantwoordelijkheid: het afleggen van rekenschap, transparantie, ethisch gedrag, respect voor de belangen van stakeholders, respect voor de rechtsorde/wetgeving, respect voor internationale gedragsnormen, en respect voor mensenrechten. In ISO 26000 worden daarnaast zeven kernthema's beschreven: het overkoepelende thema van behoorlijk bestuur van de organisatie, en verder de thema's: mensenrechten, arbeidspraktijken, milieu, eerlijk zaken doen, consumentenaangelegenheden, en betrokkenheid bij en ontwikkeling van de gemeenschap.

Tot slot biedt ISO 26000 aan organisaties handreikingen voor het integreren van maatschappelijke verantwoordelijkheid in de gehele organisatie, en over hoe je er, op een geloofwaardige wijze, over zou kunnen communiceren.

ISO 26000 is geen norm waarin 'eisen' worden gesteld, maar een handreiking. ISO 26000 is dus niet geschikt of bedoeld als basis voor certificatie. Wel wordt momenteel een tool ontwikkeld waarmee bedrijven kunnen laten zien dat zij de richtlijn hanteren, de zogenoemde 'zelfverklaring MVO'.

VNO-NCW en FNV hebben zitting gehad in de normcommissie, die in het internationale overleg over ISO 26000 heeft geparticipeerd. Lancering in Nederland heeft plaatsgevonden tijdens een speciale bijeenkomst op 9 december 2010 in Den Haag.

De normcommissie richt zich nu op de vraag hoe aan deze richtlijn het beste (meer) bekendheid kan worden gegeven. Verschillende bureaus claimen ISO 26000 te kunnen certificeren. Maar omdat deze richtlijn formeel niet met enige vorm van certificatie samengaat, wordt er in de normcommissie gewerkt aan de mogelijkheid om langs de weg van een model-zelfverklaring toch zo goed mogelijk inzicht te geven aan hoe en met welke intensiteit bedrijven deze hanteren.

3.4 Mensenrechten en bedrijfsleven: het Ruggie-framework (2005-2011)

In 2005 is bij de Verenigde Naties (VN) een mislukte poging gedaan om tot verplichtende normen voor het bedrijfsleven te komen over de naleving van mensenrechten. Vervolgens hebben de VN Prof. John Ruggie aangesteld, om een alternatief uit te werken.

In 2008 heeft Ruggie een raamwerk gepresenteerd voor een verantwoordelijkheidsverdeling tussen staten en bedrijven op het gebied van mensenrechten met daarin drie pijlers:

- de plicht van *de staat* om bescherming te bieden tegen mensenrechtenovertredingen door derde partijen, waaronder ondernemingen;
- de verantwoordelijkheid van *bedrijven* om mensenrechten te respecteren;
- de noodzaak van meer effectieve toegang tot *klachten- en beroepsmechanismen* tegen vermeende mensenrechtenschendingen door bedrijven.

Dit raamwerk is destijds positief ontvangen door het internationale bedrijfsleven.

Ruggie gaat uit van de universele verklaring van de rechten van de mensen alsmede de fundamentele vrijheden bij de arbeid van de ILO. Als in het vervolg van deze publicatie over mensenrechten wordt gesproken, gaat het om deze definitie waarbij uitdrukkelijk de fundamentele arbeidsnormen van de ILO bij zijn betrokken.

Inhoud van de conceptaanbevelingen

Ruggie heeft vervolgens in 2010 ter operationalisering van het raamwerk een conceptset van 29 niet-verplichte gidsprincipes ('draft guiding principles'; DGP) gepresenteerd voor overheden en bedrijven.

Staten worden onder andere geacht:

- stappen te zetten om bedrijfsgerelateerde mensenrechtenschendingen te voorkomen o.a. door een betere handhaving van bestaande wetgeving op dit vlak;
- op hun grondgebied gevestigde bedrijven aan te sporen, om mensenrechten te respecteren in hun wereldwijde activiteiten;

- respect voor mensenrechten te vragen van bedrijven die steun of subsidies ontvangen, of waarmee de overheid een commerciële relatie aangaat;

In het kader van de verantwoordelijkheid van *bedrijven* bevatten de DGP onder andere het volgende:

- een lijst van de mensenrechten waar het om gaat;
- een plicht voor bedrijven om een adequaat en coherent mensenrechtenbeleid, en daarop gebaseerde interne processen, vast te leggen;
- een plicht voor bedrijven om een ‘*due-diligence*’ systeem voor mensenrechten op te zetten: een bedrijf moet het risico dat het bij zijn activiteiten mensenrechten zou kunnen overtreden analyseren en passende maatregelen nemen om dat te voorkomen.

Wat *klachten- en beroepsmogelijkheden* betreft komt in de DGP o.a. aan de orde:

- de plicht van staten om te zorgen voor effectieve en toegankelijke juridische en niet-juridische klachtenmechanismen tegen mensenrechtenschendingen. ;
- bedrijven moeten op operationeel niveau klachtenmechanismen inrichten;
- tot slot worden criteria geformuleerd waar klachtenmechanismen aan moeten voldoen.

Globale beoordeling conceptaanbevelingen

De conceptaanbevelingen van Ruggie vormen in algemene zin een evenwichtige, internationaal breed geaccepteerde inkadering voor de maatschappelijke discussie over mensenrechten en bedrijfsleven.

Zo wordt tastbaar resultaat bij het naleven van de mensenrechten bereikt, en wordt het maatschappelijk draagvlak voor bedrijven en markten versterkt (‘license to operate’).

Het biedt overheden en bedrijven een referentiekader voor hun beleid, en het omkaderd de maatschappelijke discussie. In het raamwerk worden belangrijke ankers vastgelegd, zoals de primaire rol van staten, een pragmatische en maatwerkgerichte ‘risk based’-benadering en een pleidooi voor een betere handhaving van bestaande wetgeving op het gebied van bedrijfsgerelateerde mensenrechtenschendingen⁵.

⁵ Bijlage 6 bevat het algemene gedeelte van het commentaar van IOE/BIAC/ICC d.d. 26 februari 2011 op de conceptaanbevelingen van Ruggie. Bijlage 7 bevat commentaar van Global Unions op de voorstellen van Ruggie.

Ruggie heeft op 7 maart 2011 zijn definitieve aanbevelingen aan de VN-Mensenrechten commissie gepresenteerd. Deze zullen de komende maanden behandeld worden door de Mensenrechtencommissie en vervolgens medio 2011 al dan niet worden vastgesteld.

4 Ondernemersorganisaties

4.1 Visieontwikkeling en activiteiten

De gemeenschappelijke belangen van het Nederlandse bedrijfsleven zijn ook een maatschappelijk belang, want een gezond bedrijfsleven is essentieel voor welvaart en werkgelegenheid (de P van Prosperity).

De lobby is erop gericht om met kracht van argumenten over te brengen wat de grote maatschappelijke waarde is van een economisch sterk bedrijfsleven.

Vanuit de Raad van Centrale Ondernemersorganisaties (RCO) – een samenwerkingsverband van VNO-NCW, MKB-Nederland en LTO Nederland – is het afgelopen jaar volop aandacht uitgegaan naar het belang van duurzaamheid. De ondernemerskoepels publiceerden in april 2010 het pamflet *Optimistisch!*¹, waarin zij een ondernemersvisie presenteren op de kansen van Nederland voor duurzame groei en werkgelegenheid. In dit pamflet is ook nadrukkelijke aandacht besteed aan duurzaamheid en MVO, en internationaal MVO in het bijzonder (zie bijlage 5).

De statuten van VNO-NCW bepalen sinds 2005 dat bezinning een integraal onderdeel is van de belangenbehartiging, mede gericht op een rechtvaardige sociaal-economische ordening. In dat verband is toen een onafhankelijk Curatorium ingesteld (voor taak en samenstelling zie website VNO-NCW).

In de sfeer van bezinning op de (internationale) maatschappelijke verantwoordelijkheid wordt de jaarlijkse Bilderbergconferentie georganiseerd voor leden en externe relaties in het gelijknamige hotel in Oosterbeek. Ter voorbereiding wordt altijd een uitvoerige discussienota uitgebracht.

De laatste jaren is de thematiek in sterke mate internationaal geworden:

- Leiderschap is meesterschap (2006)
- Ondernemen in het Europa van morgen (2007)
- Drieluik over duurzaamheid (2008-2010)
- Nieuwe verantwoordelijkheden (2011)

Daarnaast zijn er specifieke bezinningsbijeenkomsten (deels in samenwerking met De Baak, regionale verenigingen etc.).²

¹ VNO-NCW, MKB-Nederland en LTO Nederland (2010) *Optimistisch! over duurzame groei en werkgelegenheid*, 22 april 2010.

² Zie ook www.bilderbergconferentie.nl alsmede www.vno-ncw.nl/activiteiten.

P van Planet

Er zijn regelmatige contacten van VNO-NCW met de ondernemersorganisatie De Groene Zaak, die begin 2010 werd opgericht. Op 16 juni 2010 was er een openbare lunchbijeenkomst in de Malietoren met De Groene Zaak over de doelstellingen van beide organisaties.³

VNO-NCW en MKB-Nederland hebben in juni 2010 hun steun gegeven aan het Actieplan Duurzame Handel 2011-2015.

Op een gezamenlijke conferentie van IDH en VNO-NCW/MKB-Nederland op 13 september 2010 is het plan gepresenteerd en bediscussieerd met een aantal leden van de Tweede Kamer. Het nieuwe kabinet heeft inmiddels steun toegezegd (zie verder hoofdstuk 7.2).

Tijdens een door hen georganiseerd duurzaamheidssymposium op 18 juni 2010 gaven de RCO-organisaties hun visie op de uitvoering van het Duurzaamheidsakkoord van kabinet en RCO d.d. november 2007⁴ (zie ook par. 6.1 deel II).

VNO-NCW was waarnemer bij de VN-top in Nagoya van oktober 2010 over de mondiale biodiversiteit. Hierbij past ook het protocol van samenwerking dat door de RCO met IUCN is gesloten in november 2010. Het protocol stelt vast dat bedrijfsleven en natuurorganisaties samen moeten optrekken om de toekomst van de natuur en van de Nederlandse economie veilig te stellen. Ruim 30 natuurorganisaties, van Natuurmonumenten tot Wetlands International, sluiten zich bij de intentieverklaring aan. Het protocol bevat een intentieverklaring voor de oprichting van het Platform Biodiversiteit en Bedrijfsleven. Daarin willen de partijen afspraken maken over beleidsvoorstellen, innovatie, activiteiten en projecten die de ecologische voetafdruk verminderen of compenseren. Inmiddels heeft de eerste bijeenkomst van het Platform onder voorzitterschap van R. Willems plaatsgevonden.

Op 16 juni 2011 vindt er een bezinnende lunchbijeenkomst ('Broodje B') plaats voor geïnteresseerde leden en niet-leden in het VNO-NCW-gebouw over 'biodiversiteit en biobased economy'.

---

3 Inleidingen werden verzorgd door Marga Hoek (directeur De Groene Zaak) en Carin ten Hage (directeur Initiatief Planet Me, TNT).

4 Sprekers waren onder meer Hans Wijers, CEO van Akzo Nobel, en de voorzitters van de drie ondernemerskoepels. Een impressie van deze middag is te vinden op http://www.vno-ncw.nl/Pages/symposium_videos.aspx?source=nieuwsbrief

Mensenrechten

VNO-NCW bracht al in 2000 een brochure over mensenrechten uit (*Ondernemen en de rechten van de mens*) en had in die tijd ook regelmatig overleg met Amnesty International hierover.

VNO-NCW voert sinds 2007 het secretariaat van de Nederlandse afdeling van Global Compact (GC), een initiatief dat in 2000 door secretaris-generaal Kofi Annan van de Verenigde Naties in het leven is geroepen voor de bevordering van tien beginselen op het gebied van mensenrechten, arbeidsomstandigheden, milieubescherming en corruptiebestrijding.

Op 8 oktober 2010 organiseerden Global Compact en VNO-NCW voor hun leden Nederland een miniconferentie over mensenrechten en het bedrijfsleven. Op deze bijeenkomst was ook Caroline Rees, naaste adviseur van VN-gezant John Ruggie, te gast. Op 24 november 2010 vond ook een 'Broodje B-bijeenkomst' plaats over dit thema.

Op 11 november 2010 nam VNO-NCW deel aan een discussiebijeenkomst van MVO Platform over de rol van het bedrijfsleven in het bevorderen van respect voor mensenrechten wereldwijd.

Op 8 februari 2011 organiseerden MVO Nederland en VNO-NCW samen met het NCP een intervisiebijeenkomst voor brancheorganisaties over mensenrechten en het bedrijfsleven. Inleidingen werden verzorgd door vertegenwoordigers van brancheorganisatie Mondint, het Nationaal Contact punt en Global Compact NL.

VNO-NCW heeft op 14 januari 2011 zijn nadere commentaar vastgesteld op de conceptaanbevelingen van Ruggie (zie ook paragraaf 3.4).

Programma Uitzending Managers

Het Programma Uitzending Managers (PUM) is een initiatief van VNO-NCW, dat begon in 1978. PUM zendt op verzoek seniormanagers en -experts uit naar landen in Afrika, Azië, het Midden-Oosten, Latijns-Amerika en Centraal- en Oost-Europa. Zij geven advies aan ondernemingen en instellingen. De adviseurs zijn onafhankelijk en doen hun werk belangeloos. Jaarlijks vinden zo'n 2000 uitzendingen plaats.

Dutch Employers' Cooperation Program⁵

Het *Dutch Employers' Cooperation Program* (DECP) is in 2005 van start gegaan. Het is een publiek-privaat partnership van de Nederlandse centrale ondernemingsorganisaties (VNO-NCW, MKB-Nederland en LTO Nederland) en het ministerie van Buitenlandse Zaken. Het DECP is gericht op het versterken van de werkgeversorganisaties

---

⁵ Zie www.decp.nl

in 36 partnerlanden, grotendeels ontwikkelingslanden, vanuit de overtuiging dat dit zal bijdragen aan een duurzame economische ontwikkeling in deze landen (zie DECP Annual Report 2008). Het DECP werkt hierbij ook samen met onder andere de International Employers Organisation (IOE) en PUM. Tot 2010 sloot het DECP ook 12 partnerovereenkomsten met werkgeversorganisaties in het Zuiden.

Migratie en diversiteit

Door VNO-NCW is in 2010 samen met twee ministeries en de Universiteit Amsterdam een leerstoel Etnisch Ondernemerschap ingesteld. Op 23 maart vond er een VNO-NCW-bijeenkomst plaats over 'migratie en diversiteit' met als spreker onder andere Sadik Harchaoui, directeur van het Intercultureel Instituut Forum.

4.2 Stimulering en informatieverschaffing aan leden

De ondernemersorganisaties dragen hun visie op IMVO/duurzaamheid actief uit, zoals al bleek in de vorige paragraaf. Zij zullen hun leden verder stimuleren om de in deze voortgangsrapportage gesignaleerde uitdagingen aan te gaan.

In dat kader informeren zij uiteraard ook hun leden op diverse wijzen. Het gaat daarbij met name om:

- de tekst en achtergronden van de SER-Verklaring IMVO resp. van deze voortgangsrapportage;
- RJ-richtlijn 400 resp. de Handreiking Maatschappelijke Verslaggeving;
- OESO-richtlijnen (zeker ook in het kader van de dit jaar plaatsvindende herziening);
- mensenrechten (in kader van Ruggiefilosofie en activiteiten ter zake van Global Compact NL);
- ISO 26000.

4.3 Dialoog met maatschappelijke organisaties

VNO-NCW en MKB-Nederland hebben zitting in de Programmaraad van MVO Nederland resp. in de Raad van Advies van het Initiatief Duurzame Handel (zie verder hoofdstuk 7.)

Jaarlijks vindt er overleg plaats van VNO-NCW met:

- MVO Platform, een koepel van ca. 40 NGO's (laatstelijk 8 oktober 2010). Onderwerp van gesprek zijn onder andere mensenrechtenbeleid en de SER-activiteiten op het gebied van IMVO.

- Raad van Kerken, waarbij het vaak gaat over maatschappelijke cohesie (laatstelijk november 2010)

Er zijn ook informele contacten met organisaties als NCDO/Worldconnectors, Stichting NatuurCollege enz.

4.4 Contacten met internationale werkgeversorganisaties

BUSINESSEUROPE

BUSINESSEUROPE, waarvan VNO-NCW lid is (naast 39 zusterorganisaties uit 34 Europese landen), heeft op 20 oktober 2009 zijn visie op (I)MVO geformuleerd in een position paper onder de titel *European business ahead on CSR*.

Actief wordt deelgenomen in de werkgroep CSR (Corporate Social Responsibility) van BUSINESSEUROPE, waarin onder meer gesproken wordt over de Europese beleidsvoornemens en initiatieven. Over bijvoorbeeld het Commissiedocument over transparantie en verslaglegging werd begin 2011 een commentaar uitgebracht.

Als uitvloeisel van het tweede European Multistakeholder Forum on CSR, op 9 februari 2009 georganiseerd door BUSINESSEUROPE en de Europese Commissie, werden najaar 2009/ eerste helft 2010 in diverse landen, waaronder een ten kantore van VNO-NCW, vijf workshops gehouden van ondernemingen en diverse stakeholders (ngo's, vakbonden, overheden) over transparantie en maatschappelijke verslaglegging. Op 29-30 november vond het derde Multistakeholder Forum plaats. Het Forum sprak over ontwikkelingen op het gebied van MVO en mogelijk nieuwe initiatieven van de EU, en meer specifiek over: responsible consumption; responsible investment; de links tussen MVO en concurrentiekracht; transparantie en rapportage op niet-financiële issues; business en human rights; en de globale dimensie van MVO. Ten behoeve van het Forum maakte BUSINESSEUROPE een rapport met een beschrijving van activiteiten van haar leden op het gebied van CSR in 200-2010, waarin wordt ook naar de SER-Verklaring IMVO verwezen wordt.

Er fungeert sinds 2006 tevens een netwerk van Europese bedrijven onder de naam *CSR Europe*. Op 28 oktober organiseerde dit netwerk in Brussel het *Enterprise 2020 MarketPlace Event*. Deze bijeenkomst maakte duidelijk hoeveel concrete initiatieven bedrijven en landelijke netwerken nemen op het gebied van MVO.

UNIAPAC

VNO-NCW is van oudsher lid van de van oorsprong christelijke wereldwijde werkgeversorganisatie UNIAPAC, die zich bezighoudt met bezinningsvraagstukken (een van de rechtsvoorgangers behoorde tot de oprichters in 1931). Meegewerkt werd aan de brochure *The profit of values* (conform de titel van het SER-advies uit 2000) en op basis daarvan is in 2009/2010 een implementatiemodel voor MVO uitgewerkt, dat vooral in Zuid-Amerika wordt toegepast. Sinds 2010 is er de *UNIAPAC Foundation*⁶, die fungeert als een denk- en activiteitentank met als doel om het doel van een *men-centered economy* dichterbij te brengen. Directeur van de stichting is Eduardo Aninat, ex-minister in de Chileense regering in de jaren negentig.

International Employers Organisation (IOE) en BIAC

VNO-NCW is van oudsher lid van de IOE, de werkgeversorganisatie gerelateerd aan de ILO, en BIAC, gerelateerd aan de OESO. Ook in dit verband wordt gesproken over IMVO en bijgedragen aan internationale discussies (zie ook hoofdstuk 3)⁷.

---

⁶ Zie ook www.uniapac.org.

⁷ Zie ook het IOE-positionpaper *The role of business within society* (2005).

5 Vakcentrales

Werknemers kunnen hun invloed in arbeidsorganisaties aanwenden om internationaal MVO nadrukkelijker op de agenda van het bedrijfsleven te zetten. Hieronder wordt ingegaan op het arbeidsvoorwaardenoverleg, en enkele overige activiteiten om de filosofie van IMVO uit te dragen, en toepassing van IMVO te verbreden.

5.1 Arbeidsvoorwaardenoverleg

In de eerste voortgangsrapportage van de commissie IMVO hebben de vakcentrales aangegeven ondernemingen aan te willen sporen om in hun rapportages aandacht te besteden aan MVO en ketenbeheer. FNV en CNV kondigden aan dit onder meer te doen via hun arbeidsvoorwaardenoverleg.

De FNV geeft in de arbeidsvoorwaardennota voor 2011 aan duurzaam en verantwoord ondernemen op de agenda van de cao-onderhandelingen te willen zetten. Wat ketenbeheer betreft zal van de opdrachtgever meer verantwoordelijkheid worden geëist. Hiermee vraagt de FNV aandacht voor de naleving van afspraken over internationale arbeidsnormen ook bij toeleveranciers. In 2010 zijn bonden en hun bestuurders geïnformeerd over hoe door afspraken met werkgevers ketenverantwoordelijkheid te nemen en door tijdgebonden verbeterplannen recht te doen aan de naleving van de ILO fundamentele arbeidsnormen.

Ook sprak de FNV-vakcentrale in 2010 de onderhandelaars bij aangesloten bonden aan op hun rol en inbreng aan de overlegtafel en in product- en bedrijfsschappen. Dat gebeurde tijdens intern georganiseerde reguliere bijeenkomsten en in specifiek georganiseerde workshops, op voor bestuurders belegde beleidsdagen.

Het CNV besteedt in haar arbeidsvoorwaardennota's 2010 en 2011 nadrukkelijk aandacht aan MVO. Zo wil het CNV met werkgevers afspraken maken over het vastleggen van normen en uitgangspunten rond MVO binnen sectoren en bedrijven, bijvoorbeeld in een mission statement of gedragscode. Bij de toepassing van en de controle op de afspraken dienen ook vakbonden en ondernemingsraden betrokken te worden. Ook pleit de nota voor internationale collegialiteit in cao's. Dit houdt in dat in cao's geld gereserveerd wordt voor vakbondsprojecten in ontwikkelingslanden. CNV Internationaal zorgt in samenspraak met de sector voor passende projec-

ten¹. CNV Internationaal heeft voor kaderleden en cao-onderhandelaars een brochure opgesteld over hoe zij concreet aan MVO kunnen vormgeven².

MHP brengt geen arbeidsvoorwaardennota uit, maar zette ook afgelopen jaar internationaal MVO via zijn OR-vertegenwoordigers op de agenda voor decentraal overleg met werkgevers, vooral binnen internationaal opererende concerns. Aan bod kwamen naast duurzame productie en distributie in de internationale keten, ook thema's als mensenrechten, vrijheid van vakbonden en tegengaan van kinderarbeid en uitbuiting.

5.2 Campagneactiviteiten

FNV Company Monitor

In het kader van de FNV Company Monitor heeft FNV Mondiaal in 2010 aandacht besteed aan de gevolgen van outsourcing en flexibilisering voor werknemers van multinationals en mensen die indirect voor multinationals werken. Op de decent work-conferentie die de FNV Company Monitor in juni organiseerde, kregen werknemers handvatten om zelf actief iets aan de flexibiliseringstrend en de gevolgen ervan te doen. Op de *decent work*-debatavond in november (zie hierboven) debatteerden academici en vertegenwoordigers van werkgevers en werknemers over sociale duurzaamheid. Ook startte FNV Mondiaal dit jaar een internationale campagne gericht op het verbeteren van vakbondsvrijheid binnen multinationals en in de productieketen van deze multinationals. Hiervoor werd een speciale website in het leven geroepen³.

De Eerlijke Bankwijzer

De Eerlijke Bankwijzer is een initiatief van Oxfam Novib, Amnesty International, Milieudefensie, Dierenbescherming en FNV om consumenten te informeren over het verantwoord beleggingsbeleid van hun bank⁴. Het afgelopen jaar is er elk kwartaal een update geweest. Banken die hun beleid hebben aangescherpt en verbeterd, hebben voor een aantal beleidsterreinen een hogere score gekregen. Over de methodes van de Bankwijzer en specifieke aandachtspunten vinden regelmatig gesprekken en overleggen plaats met de banken. In 2010 zijn enkele specifieke accenten gelegd. Zo is ook het beleid ten aanzien van bonussen opgenomen in de Eerlijke Bankwijzer. Daarnaast is in 2010 ook een onderzoek gedaan naar investeringen van

1 CNV, *Concept hoofdlijnennota Arbeidsvoorwaardenbeleid 2011*, CNV Internationaal (2010) *Jaarbericht 2009*, p. 28-9.

2 CNV (2009) *Het CNV & Sociaal Verantwoord Ondernemen*, brochure.

3 Zie <http://tradeunionfreedom.fnvcompanymonitor.nl>

4 Zie ook de eerste voortgangsrapportage, p. 81.

banken in duurzame energie. Samen met de banken is gewerkt aan een oproep aan de politiek tot meer investeringen in en steun voor duurzame energie. Dit heeft helaas nog geen vruchten afgeworpen. Tot slot is in oktober 2010 een onderzoek gepresenteerd naar hoe banken klanten uit de kledingindustrie controleren en monitoren. Hierover zal in 2011 een bijeenkomst met de banken worden georganiseerd.

Campagnes CNV Internationaal

De publiekscampagnes van CNV Internationaal stonden in 2010 in het teken van 'eerlijke kleding'. In het kader hiervan is in samenwerking met CNV Jongeren een onderzoek gedaan naar de opvattingen van jongeren over eerlijke kleding. Verder heeft de voorzitter van het CNV Jaap Smit september jl. handtekeningen aangeboden aan de Ambassadeur voor de Millenniumdoelen, met de oproep aan de Nederlandse delegatie in eerlijke kleding deel te nemen aan de Millenniumdoelen Top, later die maand. In het najaar is een documentaire opgenomen over de arbeidsomstandigheden in de kledingindustrie in Cambodja en heeft rapper MC Lazy een single, 'For the rights', opgenomen over dit onderwerp.

CNV Internationaal heeft in 2010 verschillende projecten uitgevoerd met FairFood en FairWear gericht op verbetering van de arbeidsrechten en arbeidsomstandigheden in de voedsel- respectievelijk de kledingsector in het zuiden.

CNV Internationaal heeft in het najaar van 2010 samen met IKV Pax Christi, namens het Colombia Platform, een presentatie over MVO gegeven aan de deelnemers van een economische missie naar Colombia.

Bijeenkomsten

Op 22 november hebben FNV Bouw en FNV Bondgenoten in samenwerking met de Universiteit van Leiden een bijeenkomst georganiseerd over de opbrengsten van maatschappelijk verantwoord ondernemen. Na drie korte inleidingen is er gedebatteerd door een panel bestaande uit Henk van der Kolk (FNV Bondgenoten), Hans de Ruiter (Heineken) en André de Boer (VVNH). Het doel van de avond was expliciet aandacht te vragen voor sociale duurzaamheid in relatie tot de *decent work*-agenda van de ILO. De conclusie was dat ook sociale duurzaamheid hoog op de agenda van ondernemingen dient te staan en dat dat voor zowel werkgevers als werknemers voordelen oplevert. Over de interpretatie van sociale duurzaamheid vooral met het oog op de vergaande flexibilisering van de arbeidsverhoudingen in binnen en buitenland bleken – niet onverwacht – wel verschillen van inzicht te bestaan tussen

werkgevers en werknemers. Dat het onderwerp de moeite waard is om hoog op de agenda te zetten werd wel gedeeld.

5.3 Contacten maatschappelijke organisaties en internationale werknemersorganisaties

Maatschappelijke coalities

CNV Internationaal en FNV Mondiaal zijn lid van het MVO Platform. Dit is een netwerk van ruim dertig maatschappelijke organisaties die zich bezighouden met MVO. De Commissie IMVO houdt jaarlijks overleg met vertegenwoordigers van dit platform (zie ook de slotbeschouwing). CNV Internationaal neemt daarnaast deel aan de vergaderingen van de Coalitie voor Eerlijke Handel.

Contacten internationale werknemersorganisaties

De CNV, MHP en FNV zijn lid van het Europese vakverbond (EVV), de Europese koepel van vakbonden.

- CNV vakcentrale is lid van de werkgroep ‘Trade, Globalisation, Development and Decent Work’ van het EVV.
- FNV heeft zich in 2010 binnen de EVV in het bijzonder beziggehouden met het verbeteren van de informatievoorziening tussen de bij het EVV aangesloten vakverenigingen. Daardoor was het mogelijk meer coördineerd op te treden, bijvoorbeeld bij het opstellen van rapportages aan de ILO, het voorstellen van een *financial transaction tax* en in de discussie over de (toekomst van) de in EU staten divers vormgegeven pensioenvoorzieningen.
- MHP is aangesloten bij Eurocadres, een EVV-organisatie bestaande uit organisaties van kaderpersoneel. (I)MVO-onderwerpen regelmatig aan de orde zijn.

FNV en CNV zijn daarnaast lid van de internationale vakvereniging (ITUC). Naast uiteraard bij de ILO, is de ITUC op internationaal niveau een belangrijke gesprekspartner voor het IMF, de Wereldbank en de WTO, en in toenemende mate de G-20, waar het IVV de afgelopen jaren succesvol heeft gewezen op het belang van voldoende aandacht voor de naleving van internationaal erkende arbeidsnormen. Binnen de ITUC waren FNV en CNV in 2010 in het bijzonder actief op de volgende terreinen:

- De voorzitter van de FNV is voorzitter van de ITUC werkgroep “Human and Trade Union Rights Committee”. Elk jaar wordt er een gedocumenteerd overzicht uitgegeven van schendingen van vakbondsrechten wereldwijd.
- In 2010 hebben CNV en FNV veelvuldig bijgedragen aan het werk van de ITUC om de gevolgen van de financieel-economische crisis op te vangen zodanig dat dit

past in en recht doet aan de ILO Decent Work agenda. Daarnaast kunnen zij schendingen van arbeidsnormen waar haar partnervakbonden mee te maken hebben aan de kaak stellen, bijvoorbeeld bij het Nationaal Contactpunt van de OESO Richtlijnen (zie ook hoofdstuk 10).

FNV en CNV zijn ook lid van TUAC, de werknemersorganisatie, gerelateerd aan de OESO. Ook in dit verband wordt gesproken over IMVO en bijgedragen aan internationale discussies (zie ook 3.1)⁵. De bonden die bij het FNV en CNV zijn aangesloten zijn ook lid van Global Unions. Dit samenwerkingsverband heeft onlangs zijn nadere commentaar vastgesteld op de conceptaanbevelingen van Ruggie (zie paragraaf 3.4). Dit commentaar is opgenomen in bijlage 7 van deze voortgangsrapportage.

---

5 Zie: *TUAC statement Raising the standard: up date of the OECD MNE guidelines*, december 2010.

6 Activiteiten in bedrijfstakken

6.1 IMVO-activiteiten brancheorganisaties

Nederlandse brancheorganisaties zijn betrokken bij een veelheid aan initiatieven gericht op de verduurzaming van productieketens. Van sectorale duurzaamheidsakkoorden in verschillende sectoren van de Nederlandse economie, tot aandacht voor verduurzaming binnen de levensmiddelenketen, supermarkten, chemie, kleding- en textielbranche en metaalindustrie. Onderstaande tabel 6.1 geeft hiervan een beknopt overzicht. Bijlage 8 gaat uitgebreider op de verschillende initiatieven in. De in de tabel genoemde sectoroverschrijdende duurzaamheidsakkoorden, het responsible care-initiatief in de chemische industrie en het Wecycle-initiatief in de elektrotechnische industrie richten zich vooral op de planet-dimensie van duurzaamheid.

Het overzicht is niet-limitatief. Een overzicht van internationale multistakeholder-initiatieven ter zake is te vinden in bijlage 9. De activiteiten onder de paraplu van MVO Nederland en IDH zijn te vinden in bijlagen 12 en 13.

Tabel 6.1 Overzicht activiteiten Nederlandse Brancheorganisaties (niet-limitatief)

Sectoren	Wie?	Wat?
<i>Sector overschrijdend</i>		
Duurzaamheids-akkoorden	Akkoord in 2007 tussen toenmalige kabinet en VNO-NCW, MKB, en LTO. Uitgewerkt in sectorakkoorden voor alle relevante sectoren.	Gezamenlijke aanpak gericht op ontwikkeling duurzame energie, reductie uitstoot CO2 en energieverbruik.
Platform verduurzaming voedsel	In 2009 gestart op initiatief Minister van Landbouw met landbouworganisatie ZLTO, de levensmiddelenindustrie (FNLI), de horeca (KHN), de supermarkten (CBL), en de catering-sector (Veneca).	Via een duurzame en constructieve samenwerking willen partijen komen tot een duurzamer voedselaanbod.
Taskforce Duurzame Palmolie	Samenwerkingsverband van de in Nederland gevestigde schakels in de palmolieketen	Gezamenlijke de ambitie om ervoor te zorgen dat uiterlijk eind 2015 alle voor de Nederlandse markt bestemde palmolie duurzaam is geproduceerd.
Initiatief Duurzame Soja	Nevedi, FrieslandCampina, VION, Gebr. Van Beek Group, Storteboom en Ahold.	Het Initiatief Duurzame Soja heeft een gezamenlijk programma opgezet voor de aankoop en afzet van gecertificeerde soja in Nederland.
<i>Sectorspecifiek</i>		
Levensmiddelen-industrie	Federatie Nederlandse Levensmiddelen Industrie (FNLI)	De FNLI hecht grote waarde aan verduurzaming en stimuleert haar leden om inzichtelijk te maken wat zij doen op het gebied van het verduurzamen van productieprocessen en op het gebied van IMVO.

Chemie	VCNI	De VCNI heeft zich in 1992 aangesloten bij het wereldwijde <i>Responsible Care</i> initiatief. Over de voortgang wordt jaarlijks gerapporteerd.
Kleding en textielbranche	Brancheorganisaties CBW-MITEX, MODINT en VGT. Multistakeholder initiatief Fair Wear Foundation	Verbeteringen van de arbeidsomstandigheden en milieuaspecten in de productieketen middels o.a. gedragscodes en samenwerkingverbanden met stakeholders.
Supermarkten	Centraal Bureau Levensmiddelenhandel	CBL stimuleert duurzame producten en de voedselketen en rapporteert hierover in het Zichtboek Duurzaamheid.
Metaal en elektronica	FME-CWM en aangesloten ledenorganisaties, Metallurgische industrie (VNMI)	Initiatief Wecycle gericht op inzameling en duurzame verwerking van op de markt gebrachte apparaten. Toegankelijk maken van publieke web-dossiers met beschrijving MVO-aandachtspunten.
Elektriciteitsbedrijven	Dutch Sustainable Coal Dialogue gestart in 2010 door de elektriciteitsproducenten, NGO's, vakbonden en de Nederlandse overheid.	Meer transparantie in de toeleveringsketen van kolen
Promotionele producten	Branchevereniging Platform Promotionele Producten (PPP)	Met hulp van MVO Nederland is in 2010 een nieuwe gedragscode opgesteld, waarin meer aandacht is voor de internationale inkoopactiviteiten die karakteristiek zijn voor deze branche. Leden van PPP moeten deze gedragscode expliciet onderschrijven. De leden kunnen er verder (vrijwillig) voor kiezen om hun MVO-beleid te laten certificeren, waarmee ze hun maatschappelijke verantwoordelijkheid extra kunnen uitdragen.
Fondsenwervende instellingen	Branchevereniging VFI	MVO Nederland heeft samen met de VFI en een aantal van hun leden een sectorspecifiek Stappenplan MVI gemaakt met veel praktische tips en praktijkvoorbeelden over maatschappelijk verantwoord inkopen.

6.2 IMVO-activiteiten van de schappen

In deel I is beschreven hoe de SER de productschappen heeft uitgenodigd een stevigere rol te gaan spelen op het gebied van MVO en de verduurzaming van ketens. Verschillende schappen hebben naar aanleiding van deze oproep en overleggen nieuwe IMVO-activiteiten in gang gezet of bestaande activiteiten verder versterkt. Het productschap Tuinbouw heeft onlangs bijvoorbeeld een MVO Platform Tuinbouw opgericht. Het platform heeft onder meer als taak overheid en maatschappij te informeren over duurzame ontwikkelingen in de tuinbouw. Het productschap MVO vervult het secretariaat van de eind 2010 opgerichte task force Duurzame Palmolie, die zichzelf tot doel heeft gesteld om in 2015 alleen nog palmolie in de Nederlandse markt te gebruiken die geproduceerd is met respect voor minimale milieu en arbeidsnormen. Daarnaast zijn de productschappen Diervoeder, Akker-

bouw, MVO, Pluimvee en Eieren, Vee en Vlees en Zuivel samen een project gestart met betrekking tot de internationale carbon footprint van de diervoederketen.

Ook op het gebied van transparantie is veel voortgang geboekt. In 2011 zullen vijf schappen voor het eerst een maatschappelijk verslag uit te brengen over het jaar 2010. Het gaat om de productschappen Akkerbouw, Margarine Vetten en Oliën, Pluimvee en Eieren, Tuinbouw en Zuivel. Productschap Vis brengt in 2011 voor de derde maal een maatschappelijk verslag uit. Drie andere schappen in het duurzaamheidsoverleg (Productschappen Diervoeder en Vee en Vlees en Hoofdbedrijf-schap Detailhandel) geven aan dat hun sector maatschappelijke verslaglegging vooralsnog een verantwoordelijkheid van bedrijven en brancheorganisaties zelf vindt (zie ook paragraaf 2.3.1).

In bijlage 10 is voor alle schappen die deelnemen aan het duurzaamheidsoverleg een gedetailleerd overzicht opgenomen van de relevante activiteiten. De focus hiervan ligt op de *internationale* dimensie van MVO; de vele meer nationaal georiënteerde MVO-activiteiten komen hierin niet aan bod. Ook wordt per schap vermeld ingegaan op de plannen over verslaglegging over MVO in hun sector. In deze verslagen komen ook nationale MVO-issues aan bod.

6.3 Global Compact Nederland

Global Compact (GC) is een initiatief dat in 2000 door secretaris-generaal Kofi Annan van de Verenigde Naties in het leven is geroepen voor de bevordering van tien beginselen op het gebied van mensenrechten, arbeidsomstandigheden, milieubescherming en corruptiebestrijding.

Het afgelopen jaar heeft Global Compact Nederland, dat thans circa 70 ondernemingen en enkele ngo's als lid heeft, met name gewerkt aan een studie over mensenrechten en het bedrijfsleven, om hiermee navolging te genereren voor het werk van VN-afgezet John Ruggie. VNO-NCW, dat het secretariaat voert van GC NL, gaf hieraan praktische en financiële ondersteuning.

Voor de studie hebben tien grote Nederlandse GC-leden¹ informatie gegeven over hun mensenrechtenbeleid. De uitkomst van dit project is het boek *How to do business with respect for human rights. A guidance tool for companies*². Dit boek biedt andere ondernemingen concrete adviezen om respect voor mensenrechten in de organisa-

¹ Het gaat om AkzoNobel, Essent, Fortis, KLM, Philips, Rabobank, Randstad, Shell, TNT en Unilever.

² GC Netherlands (2010) *How to do business with respect for human rights: A guidance tool for companies*, June 2010, Business & Human Rights Initiative, Global Compact Network Netherlands.

tie te verankeren op basis van het Ruggie-framework. Een samenvatting van deze studie is opgenomen in bijlage 11.
Het rapport is op 24 juni 2010 met veel succes gepresenteerd op de Global Compact Leaders Summit in New York.

De uitkomsten van de studie zijn op verschillende manieren in het Nederlandse bedrijfsleven onder de aandacht gebracht.

Op 8 oktober 2010 organiseerden Global Compact en VNO-NCW voor hun leden in Nederland een miniconferentie over mensenrechten en het bedrijfsleven. Op deze bijeenkomst was ook Caroline Rees, naaste adviseur van VN-gezant John Ruggie, te gast. Ook internationaal bestaat overigens belangstelling voor de uitkomsten van de studie.

Op 8 februari 2011 organiseerden MVO Nederland, VNO-NCW en het NCP samen een intervisiebijeenkomst voor brancheorganisaties over Business en Human Rights. Circa vijftien branches wisselden hier hun ervaringen uit op het gebied van IMVO. Er werd ook een inleiding gehouden door de secretaris van Global Compact Nederland.

Vluchtelingen

Op 18 januari 2011 bracht de Hoge Commissaris voor Vluchtelingen (UNHCR) van de VN, António Guterres (ex-premier Portugal), een bezoek aan Nederland. In dat kader organiseerde Global Compact Nederland samen met VNO-NCW een ontmoeting met een groep van negen vertegenwoordigers van geïnteresseerde internationaal opererende bedrijven met de Hoge Commissaris en zijn Europees kantoor in Brussel. Er waren ook twee mensen aanwezig van The Hague Process on Migration and Refugees en een vertegenwoordiger van het ministerie van BuZa. De Hoge Commissaris maakte duidelijk dat op het UNHCR-kantoor en de vluchtelingenkampen grote behoefte bestaat aan expertise van het bedrijfsleven op bijvoorbeeld op het gebied van organiseren, training en educatie, voeding, ICT, logistiek en infrastructuur. Bedrijven die partner zijn van UNHCR (IKEA, PwC, PostcodeLoterij) hebben ervaren dat participatie veel enthousiasme oproept binnen het eigen bedrijf. Dit partnerschap heeft meestal een langer durend karakter en heeft betrekking op het leveren van bedrijfsexpertise (op de gebieden zoals hiervoor genoemd).

6.4 Activiteiten in relatie tot milleniumdoelstellingen

De Verklaring Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen gaat over het verbeteren van milieu en sociale omstandigheden in internationale productieketens. Daarbij ligt de nadruk vaak op het tegengaan van milieu- en sociale risico's.

Van belang is echter ook dat internationaal opererende ondernemingen daarnaast ook een belangrijke bijdragen leveren aan lokale welvaart, waaronder werkgelegenheid. De bedrijven binnen Global Compact zijn actief betrokken bij verschillende initiatieven om vanuit het bedrijfsleven een bijdrage te leveren aan het bereiken van de millenniumdoelstellingen, acht concrete doelstellingen om wereldwijde armoede tegen te gaan waar de internationale gemeenschap zich in 2000 aan committeerde. Hier wordt ingegaan op het samenwerkingsverband *Partnering for Prosperity* en de *MDG Scan*, een project dat tracht de bijdrage van bedrijven aan de millenniumdoelen te kwantificeren.

Partnering for Prosperity

Partnering for Prosperity is opgericht op initiatief van de CEO's van TNT, Unilever en DSM. Tijdens de startbijeenkomst in oktober 2009 riepen zij, in de aanwezigheid van onder meer de minister-president en de voorzitter van VNO-NCW, de private sector op zich aan te sluiten bij de ambitie om een versterkte bijdrage te leveren aan armoedebestrijding. Global Compact Nederland, het Landbouw Economisch Instituut (LEI) en het Benelux Base of the Pyramid Learning Lab (BoP LL) zetten vervolgens samen het Partnering for Prosperity-project op.

Het project heeft tot doel de private sector, overheid en ngo's samen te brengen om te werken aan een meetbare verbetering van de duurzaamheid van voedselsystemen en water en sanitatie. Belangrijke actiepunten daartoe zijn het verzamelen van good practices in een database en het uitvoeren van nieuwe pilotprojecten. Een belangrijk uitgangspunt is dat de inspanningen zo goed mogelijk aansluiten bij de lokale behoeftes in ontwikkelingslanden. Inmiddels zijn veel andere bedrijven benaderd om zich bij het project aan te sluiten. Global Compact NL heeft een apart projectmanagement aangesteld voor dit project.

Er worden in de komende tijd twee pilots uitgevoerd in Afrika, gericht op de ontwikkeling van kleine boeren, bevorderen van toegang tot markten en vergroting van voedselzekerheid. Hiervoor is een subsidie verkregen van het ministerie van Buitenlandse Zaken (DGIS). In de pilots participeren in eerste instantie zes bedrijven (naast de genoemde initiatiefnemers ook FrieslandCampina, Rabo Foundation en Rijk Zwaan). Het streven is dat andere bedrijven – met name ook bedrijven die in de betrokken landen actief zijn – zullen volgen.

MDG Scan

NCDO heeft samen met Sustainalytics een online tool ontwikkeld waarmee bedrijven kunnen bekijken aan welke millenniumdoelen zij een bijdrage leveren. In juni

2010 heeft Systainalytics een onderzoek gepubliceerd³ waarin het de bijdrage van twintig gerenommeerde, veelal Nederlandse multinationals⁴ aan de millenniumdoelen in kaart heeft gebracht. Deze bedrijven creëren werkgelegenheid, verkopen producten en diensten en voeren maatschappelijke projecten uit. Op die wijze dragen ze bij aan economische ontwikkeling en daarmee aan de millenniumdoelen. Volgens de studie hebben de twintig geselecteerde bedrijven een gezamenlijke positieve impact op 8,2 miljoen mensen in ontwikkelingslanden. De belangrijkste bijdrage werd geboekt ten aanzien van millenniumdoel 1: het halveren van armoede en verminderen van mensen met honger.

ICC heeft samen met IBLF en UNDP sinds 2000 tweejaarlijkse prijzen (World Business and Development Awards) voor ondernemingen die het best hebben bijgedragen aan te bereiken MDG's. In sept 2010 waren er 10 winnaars, waaronder twee Nederlandse, i.c. DSM en Heineken⁵.

Millenniumtop Verenigde Naties

In aanloop naar de Millenniumtop van de Verenigde Naties (oktober 2010) hebben CEO's van 16 Nederlandse bedrijven en multinationals met de demissionaire minister van Buitenlandse Zaken in een brief aan de Verenigde Naties, verantwoordelijk voor de millenniumdoelen, aandacht gevraagd voor het belang van partnerschappen. Zij noemen samenwerking een win-win-win-situatie: goed voor bedrijven, goed voor de publieke sector, goed voor de samenleving – zowel hier als daar.

Tijdens de Millenniumtop ontving DSM de World Business and Development Award 2010, naar aanleiding van de bijdrage die het bedrijf levert aan het bereiken van de Millennium Development Goals (MDGs) van de Verenigde Naties.

Rondetafelgesprek samenwerking ontwikkelingssamenwerking

Op 8 februari 2011 spraken de directeurs van Oxfam Novib, Cordaid, Hivos, ICCO, Partos en Plan Nederland, de topbestuurders van DSM, Heineken, Philips, Shell, Unilever en Accenture en de overheid met elkaar over mogelijke samenwerking op het gebied van ontwikkelingssamenwerking. De multinationals en grote ontwikkelingsorganisaties bevestigden om de komende jaren nauw samen te werken op prioritaire beleidsthema's.

---

3 Zie de website: www.mdgscan.com

4 Het gaat om: Air France-KLM, Ahold, Royal Dutch Shell, Akzo Nobel, ING Group, Phillips, Randstad, Unilever, BAM Group, ArcelorMittal, TNT, DSM, Arcadis, CSM, Crucell, SNS Reall, Vlisco, Dunea, Colruyt Group en Olam International

5 Zie: <http://www.iccwbo.org/WBA/id7032/index.html>.

7 Activiteiten MVO Nederland en IDH

Veel IMVO-activiteiten van het Nederlandse georganiseerde bedrijfsleven vinden plaats in het kader van programma's van MVO Nederland en het Initiatief Duurzame Handel (IDH).

7.1 MVO Nederland

Het kenniscentrum MVO Nederland is in 2004 gestart. Het concept werd ontwikkeld in het SER-advies *De winst van waarden* van 2000. VNO-NCW en MKB-Nederland hebben zitting in de Programmaraad. Sinds enkele jaren kunnen ondernemingen en organisaties betalende partner worden van MVO Nederland. Onder andere VNO-NCW, FNV Formaat en CNV Metaaltechniek zijn partner geworden. Ook zo'n 35 brancheorganisaties hebben zich als betalend partner bij MVO Nederland aangesloten. Het totale aantal aangesloten bedrijven en organisaties bedraagt inmiddels circa 1450.

MVO Nederland is een snel groeiende kennis- en netwerkorganisatie die zich steeds meer heeft ontwikkeld tot de centrale plek waar kennis wordt verzameld en verspreid op alle deelterreinen van MVO. Ketenverantwoordelijkheid en duurzaam inkopen nemen in bijna alle voorlichtings- en scholingsactiviteiten van MVO Nederland een belangrijke plaats in. De directeur en de medewerkers van MVO Nederland houden jaarlijks meer dan 150 lezingen en trainingen voor ondernemers. Ook worden in diverse media columns en artikelen gepubliceerd. In de meeste gevallen komen duurzaam inkopen en ketenverantwoordelijkheid daarin aan de orde, vaak geïllustreerd met goede praktijkvoorbeelden.

Internationale brancheprogramma

Het Internationale Brancheprogramma is in oktober 2009 door MVO Nederland opgericht met financiering van het Ministerie van Economische Zaken. Het primaire doel van het Internationale Brancheprogramma is om het mkb te ondersteunen in zijn ambitie om, conform het SER Internationaal MVO-initiatief, zelf invulling te geven aan ketenverantwoordelijkheid. Het programma is gestart op 1 oktober 2009, en loopt door tot 1 oktober 2012. In deze periode zal, in beginsel op verzoek van of in aansluiting op initiatieven van brancheorganisaties, in een significant aantal Nederlandse sectoren het nemen van internationale ketenverantwoordelijkheid worden ondersteund.

Voor het programma is een selectie gemaakt van een aantal focussectoren, op basis van enerzijds omvang van import & duurzaamheidsissues, en anderzijds het

beperkte budget. Deze sectoren zijn onder meer: rubber & kunststof, chemie, metaal & techniek, textiel & kleding en overige fabricaten. Op basis van deze selectie zijn tot nu toe met januari 2011 met achttien brancheorganisaties gesprekken gevoerd (zie onderstaande tabel 7.1). Dit heeft in acht gevallen geleid tot nadere samenwerking op het thema ketenverantwoordelijkheid.

Tabel 7.1 Gesprekken MVO-Nederland en brancheorganisaties

Gesprek(ken) zijn gevoerd, enige vervol-activiteiten zijn gestart of ingepland	Kennismakingsgesprek is gevoerd, (nog) geen verdere samenwerking
Federatie NRK (rubber- en kunststofindustrie) Metaalunie (metaalverwerkende mkb-bedrijven) Modint (producenten mode, interieur, tapijt en textiel) PPP (promotionele artikelen) EFSA (floral & lifestyle products) VNMI (metallurgische industrie) VFI (fondsenwervende instellingen) FME (technologische industrie)	Uneto-VNI (installatiebedrijven) VIVO (importeurs verre oosten) VNCI (chemische industrie) VLM (milieutechnologie) HBD (hoofdbedrijfschap detailhandel) CBW-Mitex (detailhandel mode, wonen, schoenen, sport) VGT (groothandels textiel) Fenedex (exporterende bedrijven) VACO (banden en wielen) Ornes (speelgoed producenten)

Ter illustratie worden in het onderstaande kader enkele initiatieven van brancheorganisaties op het terrein van Internationaal MVO & ketenverantwoordelijkheid toegelicht.

Naast de branchespecifieke activiteiten werd er in het kader van het internationaal brancheprogramma ook een aantal generieke activiteiten uitgevoerd, gericht op een bewustwording bij en ondersteuning van een grotere groep van mkb-bedrijven en branches. Bijvoorbeeld:

- ontwikkeling Stappenplan Maatschappelijk Verantwoord Inkopen;
- ontwikkeling Ketenscan, ontwikkeling Ketensimulatie;
- presentaties tijdens diverse evenementen;
- organisatie van thema-workshops, etc.

Initiatieven brancheorganisaties op het terrein van IMVO en ketenverantwoordelijkheid

De brancheorganisatie voor Promotionele Artikelen (PPP) heeft enkele jaren geleden een eenvoudige gedragscode gemaakt waarin omschreven stond wat de branchevereniging van de leden verwachtte op het gebied van maatschappelijk verantwoord ondernemen. Met hulp van MVO Nederland is in 2010 een nieuwe gedragscode opgesteld, waarin meer aandacht is voor de internationale inkoopactiviteiten die karakteristiek zijn voor deze branche. Bovendien moeten leden van PPP deze gedragscode voortaan expliciet onderschrijven. De leden kunnen er verder (vrijwillig) voor kiezen om hun MVO-beleid te laten certificeren, waarmee ze hun maatschappelijke verantwoordelijkheid extra kunnen uitdragen.

Brancheorganisatie VFI (fondsenwervende instellingen) wilde voor haar leden graag een Stappenplan Maatschappelijk Verantwoord Inkopen, dat zo veel mogelijk toegespitst was op de inkoopactiviteiten van de leden. MVO Nederland heeft samen met de VFI en een aantal van hun leden een sectorspecifiek Stappenplan MVI gemaakt met veel praktische tips en praktijkvoorbeelden over maatschappelijk verantwoord inkopen. Dit stappenplan werd tijdens een ledenbijeenkomst van de VFI in januari 2011 gepresenteerd, en oogstte meteen veel enthousiaste reacties.

Brancheorganisatie Modint (mode & textiel) is al vele jaren actief op het gebied van internationaal MVO, onder meer door de Fair Wear Foundation te ondersteunen. Toch bleek dat op de website van Modint voor ondernemers nog weinig informatie te vinden was over MVO en ketenverantwoordelijkheid. MVO Nederland heeft Modint geholpen om te bepalen welke onderwerpen relevant waren om op de website te communiceren. Dit heeft inmiddels geleid tot het toevoegen van veel relevante informatie, zoals ambitieuze MVO-doelstellingen en praktische productgerelateerde factsheets.

In het kader van het Internationaal Brancheprogramma is er in 2010 informatie over ketenverantwoordelijkheid geïntegreerd in diverse onderdelen van de website (zoals dossier inkoop & keten, themadossiers, productdossiers en branchepagina's). Ook kunnen ondernemers zoeken op de term 'ketenverantwoordelijkheid' en dan worden ze doorverwezen naar relevante pagina's op de website.

Een belangrijk onderdeel van het project was het ontwikkelen van 20 productdossiers. Op de website staan nu 13 productdossiers (met een ketenbenadering). Het gaat om: beton, cacao, cosmetica, drukwerk, uitgeverij, hout, katoen, koffie, natuursteen, palmolie, pulp & papier, soja en thee.

Er wordt nog gewerkt aan de publicatie van acht nieuwe dossiers die de komende maanden zullen worden geplaatst: elektronica, vlees, aluminium, staal, tin, zink, lood en speelgoed.

Verder kunnen bedrijven gericht zoeken op tachtig producten. Ze zien dan een overzicht van alle informatie die op de website staat over dat product. Dit zijn dus geen uitgewerkte dossiers, maar het is wel mogelijk er informatie over te vinden.

Andere IMVO-activiteiten

MVO Nederland is betrokken bij diverse andere IMVO-activiteiten. Het gaat om het programma gericht op ontwikkelingslanden, voorlichting over de OESO Richtlijnen en duurzaam inkopen, en een webportal over ketenverantwoordelijkheid. Bijlage 12 geeft een overzicht van de voortgang die in 2010 geboekt is binnen deze projecten.

7.2 Initiatief Duurzame Handel

VNO-NCW, MKB-Nederland, CBL, VBZ, VBP, VION, Productschap MVO, Nevedi, FNV en CNV zijn actief betrokken bij het Initiatief Duurzame Handel (IDH). In 2008 zijn programma's gestart op het gebied van cacao, hout, thee, natuursteen, soja, toerisme, katoen, kweekvis, elektronica, cashew en specerijen. Onlangs zijn verschillende nieuwe programma's gestart – of bezig te starten – op het gebied van groente en fruit, palmolie, visserij, bloemen en planten, schoenen en sportschoenen, suikerriet en rundvlees. In bijlage 13 zijn per programma enkele kerncijfers en ontwikkelingen opgenomen.

Met deze uitbreiding hebben verschillende nieuwe bedrijven en maatschappelijke organisaties zich bij het werk van IDH aangesloten. Ook het Productschap Tuinbouw is actief betrokken bij verschillende programma's. Samen steken deze betrokkenen ook meer fondsen in de programma's. Ruim zeventig bedrijven in Nederland investeren de aankomende vier jaar een half miljard euro in verduurzaming van hun handelsketens. Dat hebben zij op 24 juni 2010 vastgelegd in het Actieplan Duurzame Handel 2011-2015.

In het Actieplan roepen de betrokken bedrijven samen met VNO-NCW, MKB-Nederland, FNV en CNV de politiek op om verduurzaming door publiekprivate samenwerking in het IDH actief te ondersteunen. Deze oproep raakt hiermee direct aan de noodzaak tot samenwerking van bedrijfsleven en de overheid in het verduurzamen van productieketens.

In dit licht organiseerden IDH en VNO-NCW op 13 september een discussiebijeenkomst over dit actieplan en de rol van de politiek in de verduurzaming van ketens. Na inleidingen van minister Gerda Verburg, plaatsvervangend DGIS André Haspels en VNO-NCW voorzitter Bernard Wientjes volgden verschillende discussiestellingen. Na de slotronde concludeerde de facilitator Joost Oorthuizen dat van de aanwezige Kamerleden een meerderheid het Actieplan Duurzame Handel van harte ondersteunt¹.

Op 2 en 3 december organiseerde IDH samen met NEVI, de Rabobank, AkzoNobel en ADC een duurzaamheidcongres waar ruim negenhonderd (per dag) inkoopprofessionals van multinationale ondernemingen op afkwamen, alsmede vertegenwoordigers van overheden uit (onder andere) Nederland, Ghana, Ivoorkust, Indonesië, Duitsland en het Verenigd Koninkrijk. Het congres werd geopend door Ben Knapen, staatssecretaris van Buitenlandse Zaken. Op 15 en 16 december 2011 is de volgende editie van dit congres gepland.

---

¹ Aanwezige Kamerleden waren: Sjoera Dijkers (PvdA), Erik Smaling (SP), Jim van Bommel(PVV), Helma Neppérus (VVD), Henk Jan Ormel (CDA), Stientje van Veldhoven (D66) en Joël Voordewind (ChristenUnie).

8 Algemene onderzoeken inzake rapporteren over (I)MVO

8.1 Activiteiten en rapportage

Belangrijk onderdeel van de voortgangsrapportage is de monitoring van de *rapportages* van bedrijven over de toepassing en implementatie van het normatieve kader van de SER. Volgens de SER-verklaring zal in de voortgangsrapportages onder andere worden ingegaan op het aantal bedrijven dat rapporteert, de verschillende onderwerpen waarover gerapporteerd wordt, *good practices*, maar ook over al dan niet gesignaleerde knelpunten en problemen.

In het advies *Duurzame Globalisering* verzocht de SER de Raad van de Jaarverslaggeving (RJ) om zijn bestaande instrumenten voor duurzaamheidsrapportage, de Richtlijn 400 en de Handreiking Maatschappelijke Verslaggeving, verder uit te breiden met bepalingen over ketenbeheer. De RJ heeft in het najaar 2009 een nieuwe versie van Richtlijn 400 gepubliceerd. Deze is opgenomen in bijlage 3. De herziene Richtlijn 400 is van toepassing op de boekjaren die aanvangen per 1 januari 2010. Grote ondernemingen zijn verplicht te rapporteren over niet-financiële aspecten van het ondernemen.

In de eerste voortgangsrapportage is aangegeven dat voor de analyse van rapportage door individuele bedrijven reeds verschillende inventarisaties bestaan waar de commissie op kan voortbouwen. Gezien de nauwe aansluiting bij Richtlijn 400, vindt de commissie de Transparantiebenchmark een interessant instrument om duurzaamheidsrapportage van ondernemingen in beeld te brengen (zie par. 8.4). Tevens valt voor grotere ondernemingen gebruik te maken van de VBDO Benchmark Ketenbeheer, de DOW Jones Sustainability index en de KMPG-International Survey on Corporate Responsibility (zie par. 8.3 en 8.5).

Het zicht op de werkelijke activiteiten van bedrijven wordt bemoeilijkt doordat maar een deel van de bedrijven onder de Transparantiebenchmark valt, niet alle vormen van publieke rapportages en verantwoording worden meegenomen in de Transparantiebenchmark en/of omdat een deel van de bedrijven niet rapporteert over hun activiteiten op het terrein van IMVO en verduurzaming.

Het belangrijkste is echter dat de Transparantiebenchmark (TB) naar zijn aard is gericht op rapportage en niet op het beleid. Daarom heeft de SER een onderzoek door EIM laten uitvoeren naar de IMVO-activiteiten van bedrijven (hoofdstuk 9).

8.2 Rapportage verplichtingen

Volgens art. 2:391 lid 1 BW zijn grote ondernemingen verplicht te rapporteren over niet-financiële aspecten van de onderneming voor zover deze relevant zijn voor de interpretatie van de financiële informatie en de positie van de onderneming.

Dit betreft die ondernemingen die voldoen aan twee van de volgende criteria:

- activa meer dan 17,5 mln. euro
- meer dan 250 werknemers
- netto-omzet meer dan 35 mln. euro.

De bepalingen over MVO in de hiervoor relevante Richtlijn 400 van de Raad van de Jaarverslaglegging (RJ) zijn geformuleerd in de vorm van aanbevelingen. De RJ heeft hiervoor gekozen omdat MVO maatwerk is, waarbij het aan de onderneming zelf is om te bepalen welke maatschappelijke aspecten in de individuele situatie relevant zijn (zie uitgebreider bijlage 14).

Voor Richtlijn 400 alsmede de Handreiking MVO van de RJ geldt dat deze ook te hanteren zijn voor andere dan de grote ondernemingen op basis van het BW.

Bedrijven die onder de Nederlandse Corporate Governance Code vallen (beursvennootschappen) zijn op grond daarvan sinds 1 januari 2009 verplicht ook maatschappelijke aspecten van de bedrijfsvoering ter goedkeuring voor te leggen aan hun raad van commissarissen en in hun jaarverslag hieraan aandacht te besteden (tenzij: 'comply or explain').

Het laatste rapport van de Monitoring Commissie Governance Code is in december 2010 verschenen (en heeft dus betrekking op de verslagen 2009). Daaruit blijkt dat van de 20 onderzochte AEX-vennootschappen er 18 expliciete informatie hebben opgenomen in hun jaarverslag, van de 21 AMX-vennootschappen 15, bij de ASX 11 van de 20 en 11 van de 39 onderzochte lokale fondsen.

De eind vorig jaar aangenomen Tweede Kamermotie Wiegman-Van Meppelen Scheppink c.s., verzoekt de regering in gesprek te gaan met de Raad voor de Jaarverslaggeving over zodanige aanpassing van Richtlijn 400 dat verslaggeving over de maatschappelijke aspecten van ondernemen, ook waar deze niet direct gevolgen hebben voor de financiële en economische positie van de onderneming, integraal deel uit gaat maken van het directieverslag en eventueel een aanvullend maat-

schappelijk jaarverslag¹. Artikel 2:391 lid 1 BW over de verplichting voor grote bedrijven om over niet-financiële aspecten te rapporteren weerspiegelt een bepaling in de Europese richtlijn 2003/51/EG (art. 1.14). De Europese Commissie komt dit najaar met een mededeling over maatschappelijk verantwoord ondernemen waarin ook een mogelijke aanpassing van deze richtlijn aan de orde komt. Het kabinet heeft de strekking van deze motie al in het overleg met de Europese Commissie aan de orde gesteld.

8.3 Grootste Nederlandse bedrijven toonaangevend bij duurzaamheid

De grootste Nederlandse bedrijven zijn wereldwijd toonaangevend op het terrein van duurzaamheidsbeleid en -verslaglegging en ketenbeheer. Zo leiden Nederlandse bedrijven 3 van de 19 sectoren in de Dow Jones Sustainability Index (DSM Nederland/chemie; Unilever/voedsel en drank; Philips (persoonlijke en huishoud-artikelen). De Dow Jones Sustainability index (DJSI) richt zich niet alleen op milieu-aspecten, maar ook op economische en sociale aspecten. De DJSE komt tot stand middels een corporate sustainability assessment. Daarnaast wordt gekeken hoe bedrijven in de praktijk omgaan met crisissituaties. Dit laatste kan aanleiding zijn om bedrijven uit de index te verwijderen. Onduidelijk is welk gewicht aan de verschillende duurzaamheidsaspecten wordt toegekend en hoe de uitkomst van het monitoring proces wordt bepaald (zie kader).

De bepaling van de positie van bedrijven in de DJSI

De positie van bedrijven op de DJSI wordt vastgesteld in twee stappen: Bedrijven worden geselecteerd op basis van een door het Zwitserse bureau SAM (Sustainable Asset Management) uitgevoerde Corporate Sustainability Assessment. Deze is gebaseerd op een vragenlijst aan bedrijven, overhandigde documentatie, beleid en jaarverslagen en andere publiek toegankelijke informatie en directe contacten van SAM-onderzoekers met het bedrijf. De informatie van het bedrijf wordt geverifieerd, waarbij ook wordt gekeken naar de track record van het bedrijf aangaande incidenten en crisismanagement met media en stakeholders. Het geheel wordt door een derde partij geaudit. Het DJSI guidebook geeft geen informatie over hoe de verschillende elementen van duurzaamheid worden gewogen in de index.

¹ Kamerstuk, 32500 XIII, nr. 172.

De geselecteerde bedrijven worden vervolgens continu gemonitord. Het doel van de zogeheten Corporate Sustainability Monitoring (CSM) is te kijken naar de betrokkenheid bij en het management van crisis situaties op milieu, economisch en sociaal terrein. Onderzocht wordt of het werkelijke gedrag consistent is met de beleidsprincipes en uitgangspunten. Als basis voor de CSM gelden mediaraapporten, een analyse van stakeholderinformatie en ander publiek toegankelijke informatie. De CSM kan ertoe leiden dat een bedrijf uit de index wordt verwijderd. Hierover beslist een comité waarin SAM en de Dow Jones Company vertegenwoordigd zijn.

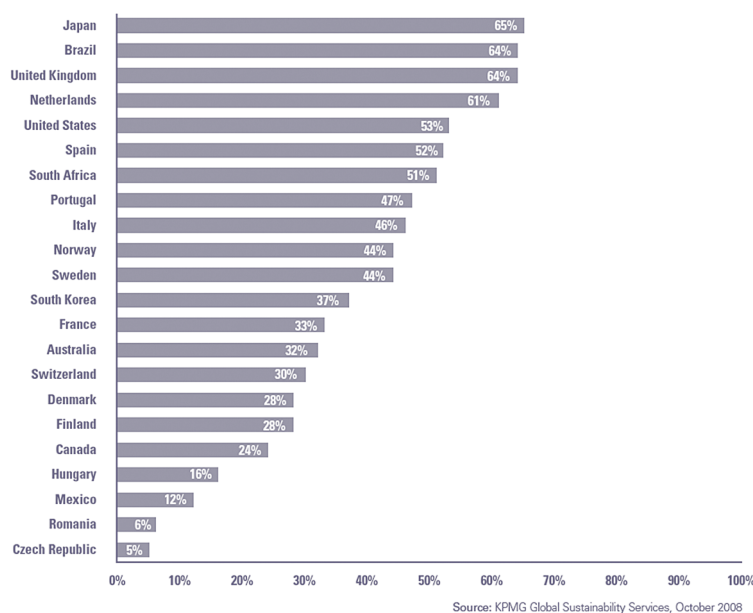
Op basis van de CSM zijn Shell (vanwege de olie lekkages in Nigeria) en BP (vanwege de olie lekkage in de Golf van Mexico) uit de DJSI gehaald, overigens zonder enige vorm van hoor en wederhoor. Bij het afwegen van de zwaarte van de crisis in verhouding tot de reputatie van het bedrijf en de kwaliteit van het crisismangement, komt onvermijdelijk de nodige subjectieve oordeelsvorming om de hoek. Het guideboek gaat niet verder in op de elementen die hierbij een rol spelen en de procedurele waarborgen hierbij. Met name de CSM wordt door de betrokken bedrijven als een black box ervaren. Om deze reden wil AkzoNobel de bonussen van zijn bestuurders ontkoppelen van de positie die het bedrijf inneemt in de Dow Jones-duurzaamheidsindex.

Bronnen: Dow Jones Sustainability World Index, Guide Book, version 11.5, Januari 2011. Zie: http://www.sustainability-index.com/djsi_pdf/publications/Guidebooks/DJSI_World_Guidebook_11_5.pdf
Het Financieel Dagblad, 21 februari 2011, AkzoNobel ontkoppelt bonus van positie in duurzaamheidsindex.

De toonaangevende positie van de grootse Nederlandse bedrijven blijkt ook uit de wat oudere KPMG-International Survey on Corporate Responsibility 2008 (deze zal in 2011 herhaald worden). Grote Nederlandse ondernemingen rapporteren relatief vaak over risico's in de keten (figuur 8.1)².

² Het gaat daarbij o.a. om de uitgangspunten, het beleid en operationele aspecten (leverancierscodes, selectie en auditing van toeleveranciers hiervan) van ketenbeheer. Zie: KPMG (2008) *International Survey of Corporate Responsibility Reporting 2008*, pp. 47-48. Het rapport geeft geen nadere informatie over de inhoud van de leverancierscodes.

Figuur 8.1 Aantal ondernemingsverslagen dat risico's in de keten adresseert.

8.4 Transparantiebenchmark 2010

8.4.1 Algemeen beeld

Uitbreiding onderzoeksgroep

De onderzoeksgroep in de TB2010 is mede op verzoek van de SER verbreed van 189 naar 473 organisaties³. Veertien daarvan zijn staatsdeelnemingen en universiteiten. Bij de bedrijven gaat het om diegene met een AEX- of AEM-notering en/of de 500 grootste Nederlandse ondernemingen die gehouden zijn aan Richtlijn 400 van de RJ (zie hieronder). Vijf organisaties hebben daarnaast van de mogelijkheid gebruik gemaakt om vrijwillig toe te treden.

Herziening criteria en beoordelingsmethodiek

Naast de verbreding van de onderzoeksgroep zijn de criteria voor de TB2010 herzien. De basis hiervoor is de nieuwe Richtlijn 400, waarin het rapporteren over het

³ Zie: <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/maatschappelijk-verantwoord-ondernemen/nederlandse-beleid-voor-mvo/transparantiebenchmark-mvo>

thema 'ketenverantwoordelijkheid' is vormgegeven (zie hieronder). Strikt genomen is de herziene richtlijn RJ 400 van toepassing op de verslagen over het jaar 2010; derhalve zal pas in de TB2011 een volledig beeld mogelijk zijn van de bedrijven die volgens de herziene bepalingen rapporteren. Daarnaast dienden ISO 26000 en GRI als aanvullende inspiratiebronnen en is de convergentie tussen de criteria van de TB en de VBDO-benchmark ketenbeheer (zie hieronder) verder vormgegeven. De vijftig onderzochte criteria zijn ook anders ingedeeld naar inhoudgerichte en kwaliteitsgerichte criteria. Door de mogelijkheid van een self-assessment is ook de beoordelingsmethodiek veranderd.

Vergelijkbaarheid met voorafgaande jaren moeilijker

De herziening van de criteria betekent wel dat de vergelijkbaarheid met voorafgaande jaren moeilijker is geworden. De bruikbaarheid van de TB als instrument om de voortgang van de rapportage over MVO te monitoren is dit jaar dus zeer beperkt.

Belangrijkste uitkomst

Het aantal bedrijven dat niet rapporteerde over MVO (nulscore) bedraagt 237⁴. Van de 236 organisaties met een positieve score worden er 21 tot de kopgroep gerekend, 24 tot de achtervolgers, 156 tot het peloton en 35 tot de achterblijvers.

Er is onderzocht hoe de kopgroep uit 2009 gemiddeld scoort in 2010. Daaruit blijkt een stijging. Dit kan zowel te maken hebben met een positieve ontwikkeling van de transparantie van deze ondernemingen als met de aanpassingen van de vragenlijst die dit jaar werden doorgevoerd.

8.4.2 Focus op ketenverantwoordelijkheid

De TB2010 geeft extra aandacht aan het thema ketenverantwoordelijkheid. Dit is een logisch gevolg van het feit dat er in de RJ 400 meer aandacht is voor ketenbeheer. Van de vijftig inhoudsgerichte vragen hebben er drie expliciet betrekking op ketenverantwoordelijkheid.

- Geeft het verslag een overzicht van de (internationale keten waarin het bedrijf opereert, inclusief een beschrijving van de belangrijkste maatschappelijk aspecten die daarbij spelen?
- Geeft het verslag inzicht in het *beleid* dat de organisatie voert ten aanzien van ketenverantwoordelijkheid?

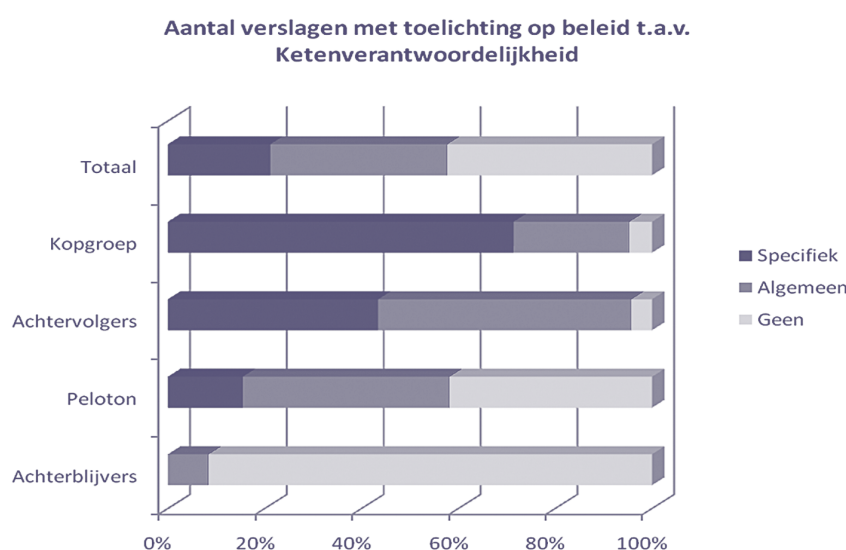
4 In 2009 was dit 27 van de 189 onderzochte bedrijven.

- Welke beschrijving wordt gegeven van de *activiteiten* op het gebied van ketenverantwoordelijkheid alsmede het proces van sturing en beheersing met betrekking tot de keten? Daarbij gaat het bijv. om informatie over de selectie van toeleveranciers, het bewaken en naleving van interne en externe regelgeving, het omgaan met toeleveranciers die zich niet aan de gestelde MVO-normen houden, de wijze waarop is geparticipeerd in keteninitiatieven etc. Bij sturing en beheersing moet worden gedacht aan: het vaststellen van doelstellingen, het organiseren van randvoorwaarden (waaronder het beschikbaar stellen van middelen), het uitvoeren van gekozen maatregelen en het evalueren van bereikt resultaat en het eventueel bijstellen van doelstellingen.

Iets meer dan 20 procent van de verslagen bevat een overzicht van de keten waarin de organisatie opereert, inclusief een beschrijving van de belangrijkste maatschappelijke aspecten die spelen binnen de keten.

Onderstaande figuur 8.2 geeft een indruk van de score wat het *beleid* ten aanzien van ketenverantwoordelijkheid betreft.

Figuur 8.2

Bron: TB 2010, Ministerie van EL&I.

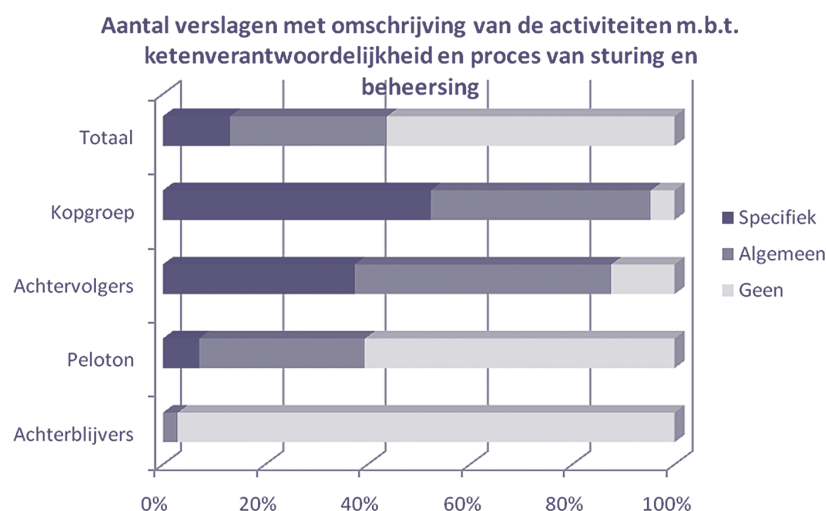
Toelichting: Het totaal heeft betrekking op 237 bedrijven met een positieve score; daarvan behoren er 21 tot de kopgroep, 24 tot de achtervolgers, 156 tot het peloton en 35 tot de achterblijvers.

Een kleine 60 procent van de bedrijven geeft een beschrijving van het beleid ten aanzien van ketenverantwoordelijkheid. Ongeveer 20 procent van de bedrijven

geeft een specifieke beschrijving, waarbij zowel op milieugerelateerde als op sociale uitdagingen bij verantwoord ketenbeheer wordt ingegaan. Opvallend hierbij zijn de grote verschillen tussen enerzijds de koplopers en anderzijds de achterblijvers, waarvan er geen enkele een specifieke beschrijving van het beleid geeft. Onderstaande figuur 8.3 geeft de scores aan ten aanzien van de verslaglegging over de activiteiten op het terrein van duurzaam ketenbeheer. Meer dan 40 procent van de verslagen bevat hierover informatie. Deze informatie heeft vaak een meer algemeen karakter. Dit houdt in dat het verslag een beschrijving van organisatieactiviteiten in het kader van ketenverantwoordelijkheid bevat, inclusief een toelichting op het proces van sturing en beheersing met betrekking tot de keten. Van deze 40 procent geeft een derde specifieke informatie.

Figuur 8.3

Bron en toelichting: zie figuur 8.2

Een derde van de organisaties die een specifieke toelichting geven, rapporteert over de wijze waarop de organisatie omgaat met toeleveranciers die zich niet houden aan interne of externe codes, en de omstandigheden waaronder de organisatie de relatie met de toeleverancier zou verbreken. Het gaat daarbij maar om tien organisaties.

De prestaties van de koplopers wat betreft de verslaglegging over het beleid en de activiteiten op het terrein van ketenverantwoordelijkheid steken gunstig af bij de scores op de TB van internationaal erkende sectorale koplopers⁵.

Volgens de TB2010 is het ontwikkelen van een beleid voor het niet naleven van afspraken door leveranciers dan ook een punt dat voor verbetering vatbaar is. Het is echter de vraag of het ontbreken van rapportage een goede indicator is voor het ontbreken van beleid en of dit kan worden veralgemeniseerd. Bij de bespreking van het SER-onderzoek in de volgende paragraaf wordt hier uitgebreider bij stilgestaan.

8.5 VBDO ketenbeheer benchmark

Drie van de vijftig inhoudsgerichte vragen van de TB hebben betrekking op ketenverantwoordelijkheid. De *VBDO ketenbeheer benchmark 2010* vult de Transparantie-benchmark aan door de openbaar gerapporteerde prestaties van 40 beursgenoteerde ondernemingen uit de AEX, AMX en small cap indices verder te analyseren op het terrein van duurzaam ketenbeheer. De geselecteerde bedrijven hebben allemaal te maken met inkoop van goederen en grondstoffen uit het buitenland. Ondernemingen in de dienstensector zoals banken en ICT-bedrijven zijn niet meegenomen.

De benchmark bestaat uit 28 indicatoren waarop bedrijven maximaal 57 punten kunnen scoren. Deze indicatoren hebben betrekking op de beleidsfilosofie, de implementatie daarvan in het bedrijf, het beleid t.o.v. toeleveranciers (inhoud toeleverancierscode, selectie van toeleveranciers etc.) en het management van de toeleveranciers (audits van toeleveranciers, hulp aan toeleveranciers bij de implementatie van de code etc.). De VBDO-benchmark kijkt dus uitgebreider dan de TB2010 naar ketenbeheer. Er is in 2010 meer gewicht gegeven aan de indicatoren die betrekking hebben op de implementatie en uitvoering van het beleid.

De gemiddelde score in 2010 is verbeterd ten opzichte van het jaar daarvoor. Dit komt vooral doordat de koplopers over het algemeen nog hoger scoorden. De zeven ondernemingen met de hoogste scores zijn genomineerd voor de VBDO Verantwoord Ketenbeheer Award. De kopgroep bestaat uit: Ahold, AkzoNobel, ASML, DSM, Philips, Reed Elsevier en Unilever. De kopgroep is daarmee uitgebreid met Ahold en ASML ten opzichte van 2009.. Winnaar van de VBDO-award is Philips (zie kader).

⁵ Van de Nederlandse koplopers kan 71 procent het beleid specifiek toelichten (figuur 8.2) en kan 52 procent de activiteiten specifiek toelichten (figuur 8.3). Bij de buitenlandse koplopers is dit respectievelijk 46 procent en 36 procent (Zie TB 2010, p. 49).

Maar er is ook een groep van achterblijvers. Volgens de VBDO-Benchmark is er dan ook aanzienlijke ruimte voor verbetering.

Motivering toekennen VBDO-award aan Philips

De volledigheid en kwaliteit van de rapportage over duurzaam ketenbeheer blijft op uitstekend peil. Philips behaalt 53 van het maximum aantal van 57 punten en blijft daarmee 4 punten voor op de een na hoogste genomineerde. De duurzaamheidsstrategie is zowel op beperking van risico's als op marktkansen gericht. Van toeleveranciers is een profiel gemaakt dat uit diverse relevante indicatoren bestaat: omvang van de inkoop, land, zakelijke risico's en aard van de relatie. Het programma gericht op duurzaamheid in de keten van toeleveranciers adresseert niet alleen audits (uitgevoerd door derden), monitoring en de aanpak bij tekortkomingen, maar ook ondersteuning gericht op versterking van duurzaamheid bij toeleveranciers. Aan de afnemerskant zijn programma's gericht op minder milieubelastende producten, recycling en ontwikkeling van producten voor opkomende markten, op diverse punten voorzien van kwantitatieve doelstellingen, waarvan de realisatie de komende periode cruciaal is. Er zijn kernindicatoren voor zowel de toeleveranciers- als afnemerskant van de keten. Op basis daarvan zijn kwantitatieve gegevens vermeld, die door een onafhankelijke partij zijn geverifieerd. Al met al een hoog niveau van informatiekwantiteit en transparantie. De toegankelijkheid van de vele informatie is een punt van verbetering.

Bron: Juryrapport VBDO-duurzaam ketenbeheer award 2010

9 SER-onderzoek duurzaam inkoopbeleid onder ondernemingen in industrie (non-food) en groothandel

9.1 Inleiding

De Transparantiebenchmark (TB) is naar zijn aard gericht op rapportage en niet op het beleid zelf. Het zicht op de werkelijke activiteiten van bedrijven wordt bemoeilijkt doordat maar een deel van de bedrijven onder de TB valt, niet alle vormen van publieke rapportages en verantwoording worden meegenomen in de TB en/of omdat een deel van de bedrijven niet rapporteert over hun activiteiten op het terrein van IMVO en verduurzaming.

De SER heeft daarom aan EIM opdracht gegeven om middels een enquête te onderzoeken wat bedrijven doen aan IMVO, toegespitst op duurzaam inkopen. Duurzaam inkopen dekt weliswaar maar een deel van de IMVO-activiteiten, maar geeft hier naar de mening van de commissie wel een goede indicatie van.

Een belangrijke bevinding van het onderzoek is dat de aandacht voor duurzaam inkopen en sociale en milieuaspecten toeneemt wanneer bedrijven kiezen voor niet-westerse leveranciers. Het onderzoek nuanceert het beeld dat de Transparantiebenchmark oproept over de activiteiten van bedrijven met betrekking tot ketenbeheer en dat uitsluitend is gebaseerd op publieke rapportages.

Het onderzoek is uitgevoerd onder bedrijven met meer dan vijftig werknemers in de non-foodsector middels een telefonische enquête. De opzet van het onderzoek wordt gemotiveerd in bijlage 15, waarin ook de samenvatting van het onderzoek is opgenomen¹.

9.2 Resultaten

Het SER-onderzoek laat zien dat de aandacht voor duurzaam inkopen toeneemt naarmate bedrijven meer niet-westerse toeleveranciers hebben en ook een zekere marktmacht tegenover deze leveranciers hebben. Vier op de tien bedrijven in de

---

¹ Het volledige onderzoek kan worden gedownload op de SER-site: http://www.ser.nl/-/media/Files/Internet/Publicaties/Overige/2010_2019/2011/b29637/b29637_EIM.ashx

onderzoeksgroep hebben een expliciet duurzaaminkoop beleid. Daarbovenop is een deel van de bedrijven bezig om dit op te zetten en heeft een deel van de bedrijven geen expliciet maar een impliciet IMVO-beleid. De helft van de bedrijven met een expliciet duurzaam inkoopbeleid daarvan implementeert dit op brede wijze in de bedrijfsactiviteiten en kan daarom als koploper worden beschouwd. Van deze koplopers rapporteert maar een deel over de activiteiten.

Deze paragraaf laat zien waarop deze conclusies zijn gebaseerd. Als eerste wordt ingegaan op de samenstelling en omvang van de onderzoeksgroep (par. 9.2.1). Daarna worden de resultaten besproken op de verschillende aspecten van duurzaam inkopen (9.2.2). Op basis hiervan is een clustering gemaakt naar koplopers, volgers en achterblijvers en is gekeken naar de achtergrondkenmerken van deze groepen (9.2.3). Paragraaf 9.2.4 richt zich daarbij specifiek op de rapportage.

9.2.1 IMVO-doelgroep en respons

Vertrekpunt voor het onderzoek waren de bijna 2200 bedrijven in de vijf geselecteerde sectoren in de non-food met meer dan vijftig werknemers (zie bijlage 15). Op basis hiervan is een gestratificeerde steekproef van 900 bedrijven bepaald (zie tabel 9.1 kolom brutorespons). Ongeveer 17 procent van deze bedrijven gaf aan niet te willen meewerken aan het onderzoek (non-respons).

Tabel 9.1 Verhoudingen populatie, non-respons, uitval en geslaagde gesprekken in onderzoek naar sector en grootteklasse

populatie			bruto respons	non-respons	uitval 1	uitval 2	werkelijke IMVO doelgroep
Industrie	> 200 wp	215	125	10	7	23	85
	50-200 wp	998	519	103	54	49	313
Groothandel	> 200 wp	152	61	2	5	15	39
	50-200 wp	882	187	34	40	33	80
Totaal		2187	892	149	106	120	517

Bron: EIM, wp = werkzame personen

Uitval 1 heeft betrekking op bedrijven in deze sectoren met een hoofdvestiging in het buitenland die het inkoopbeleid bepaalt/oplegt en waarbij de Nederlandse bedrijven zelf weinig weten over/ te doen hebben met het onderwerp. Bij de start van het project is uitgebreid gesproken met enkele brancheorganisaties uit de industrie en groothandel en. Een belangrijk punt voor de brancheorganisaties, was de vraag in welke mate leden aan te spreken zijn op hun verantwoordelijkheid

inzake duurzaam inkopen. Mede daarom is de eerste selectievraag geweest of het beleid inzake duurzaam inkopen in Nederland wordt bepaald en zo nee, of men er wel genoeg vanaf weet. Een aantal bedrijven is op grond hiervan al vroeg uitgevalen (uitval 1). Een ander deel van de bedrijven met een hoofdvestiging in het buitenland gaf aan wel genoeg van het duurzaam inkoop beleid te weten, en heeft verder aan het onderzoek meegewerkt.

Een deel van de bedrijven viel vervolgens af nadat bleek dat ze geen producten of diensten direct inkopen uit het buitenland en ook geen buitenlandse vestigingen hebben in niet-westerse landen (uitval 2). Dit heeft uiteindelijk geleid tot een onderzoeksgroep van 517 bedrijven, die in het onderzoek is aangeduid als de werkelijke IMVO-doelgroep. Ongeveer 325 van deze bedrijven hebben toeleveranciers uit niet-westerse landen.

Wanneer de uitval uit tabel 1 wordt omgerekend naar een uitvalspercentage en dit wordt toegepast op de gehele populatie betekent dit dat naar schatting driekwart van de totale populatie tot de IMVO doelgroep kan worden gerekend.

9.2.2 Duurzaam inkoopbeleid bedrijven

Aan bedrijven zijn vragen gesteld over de strategie, het beleid rond duurzaam inkopen, hun inzicht in de keten, het inkoopproces, controle en monitoring van toeleveranciers, overleg met leveranciers en stakeholders en over transparantie en communicatie (zie bijlage 15). Onderstaande tabel 9.2 vat de belangrijkste resultaten hiervan samen.

Desgevraagd geeft 35 procent van de bedrijven aan een duurzaam inkoopbeleid te hebben voor buitenlandse leveranciers en zakenpartners. Bij nog eens 5 procent is een duurzaam inkoopbeleid aanwezig, maar wordt dit voor het bedrijf verzorgd door een ander bedrijf of organisatie. Daarnaast is een deel van de bedrijven bezig om dit op te zetten en heeft een deel van de bedrijven geen expliciet maar een impliciet IMVO-beleid. Grotere bedrijven voeren daarbij de boventoon. In de industrie gaat het om de helft van de grotere bedrijven, tegenover een derde van de kleinere bedrijven. Bij de groothandelsbedrijven in de non-food sector zijn de verschillen tussen grote en kleine bedrijven kleiner. Bij bedrijven met geen tot 25 procent niet-westerse leveranciers geeft respectievelijk 20 tot 30 procent van de bedrijven aan duurzaam in te kopen, van de bedrijven met 50 tot 100 procent niet-westerse leveranciers geeft respectievelijk 55 tot 80 procent van de bedrijven aan duurzaam in te kopen.

Onderstaande tabel geeft de belangrijkste bevindingen weer voor de groep bedrijven die een duurzaam inkoopbeleid hebben. De genoemde percentages in de tabel hebben dus betrekking op de bedrijven met een duurzaam inkoopbeleid. Het gaat daarbij om vier van de tien bedrijven uit de onderzoeksgroep.

Tabel 9.2 Belangrijkste bevindingen bedrijven met een duurzaam inkoopbeleid

Aspect	Resultaten
Inzicht keten	■ Meeste bedrijven met duurzaam inkoopbeleid (188) weten het aantal ketenschakels. ■ Van de 142 bedrijven met duurzaam inkoopbeleid én met niet-westerse toeleveranciers geeft bijna 80 procent aan een beeld te hebben van sociale/milieu aspecten in de keten ■ Bijna de helft van de bedrijven let bij selectie van de eerste toeleverancier hoe tweede lijn toeleveranciers met sociale en milieuaspecten omgaat.
Inkoopproces	■ 60 procent van bedrijven met duurzaam inkoopbeleid stelt milieu- en sociale eisen in de standaard inkoopvoorwaarden. ■ Ruim twee derde van de bedrijven met duurzaam inkoopbeleid en met import uit niet westerse landen besteedt aandacht aan MVO in risicoanalyses. ■ Bijna de helft van de bedrijven met een duurzaam inkoop beleid heeft een gedragscode (meer dan een derde heeft een eigen gedragscode, 14 procent hanteert een gedragscode opgesteld door de branche of door een andere organisatie). ■ De helft van de bedrijven is niet bekend met OESO-richtlijnen en ILO normen.
Controle	■ Bijna twee derde van de bedrijven met duurzaam inkoopbeleid en met import uit niet westerse landen monitort MVO-prestaties leveranciers. ■ Meeste bedrijven leggen bedrijfsbezoek af of auditen. Driekwart voert audits zelf uit.
Overleg	■ Bijna 60 procent van de bedrijven met een duurzaam inkoopbeleid praat met leveranciers over milieu en sociale aspecten ■ Ook overlegt bijna 60 procent van de bedrijven met een duurzaam inkoopbeleid met externe stakeholders.
Transparantie	Minder dan de helft van de bedrijven met een duurzaam inkoop beleid rapporteert hierover en zegt dat ze hiervoor beschikking hebben over meetbare indicatoren.

Het onderstaande licht een en ander toe en gaat in op een aantal opvallende punten.

Bij het duurzaam inkoopbeleid krijgen milieu en veiligheid en gezondheid veel aandacht. Bedrijven noemen ook vaak milieu-eisen aan product als hetgeen waarop ze wat duurzaam inkopen betreft ‘trots’ zijn. Dat reflecteert waarschijnlijk deels de invulling die de laatste jaren door de overheid aan het thema duurzaamheid is gegeven. Maar ook geven zeven van de tien bedrijven aandacht aan kinderarbeid, dwangarbeid, non-discriminatie en corruptie.

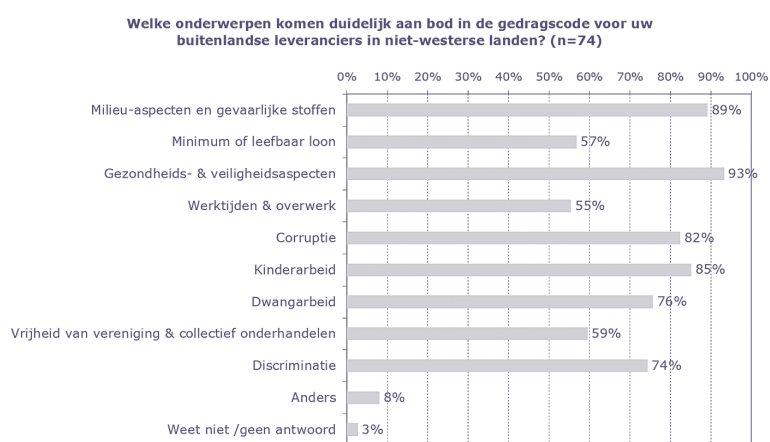
Aan bedrijven die geen expliciet duurzaam inkoop beleid hebben, is ook gevraagd wat hiervan de reden is en welke belemmeringen zij hiervoor ervaren. Hieruit blijkt dat een deel van de bedrijven nog bezig is om dit op te zetten. Een aantal bedrijven zegt alleen te werken met gecertificeerde leveranciers – wat strikt genomen ook een

beleid is. Daarna worden ook andere redenen genoemd zoals gebrek aan middelen, omvang en complexiteit van een duurzaam inkoopbeleid en te hoge kosten en te weinig toegevoegde waarde. Uit de clusteranalyse blijkt dat naarmate bedrijven kiezen voor niet-westerse leveranciers, ze meer aandacht besteden aan duurzaam inkopen (zie paragraaf 9.2.3 hieronder).

Uit het onderzoek komt naar voren dat de meeste bedrijven inzicht hebben in de lengte van hun toeleverancierketen. Het specifieke inzicht in de sociale en milieuaspecten bij niet-westerse toeleveranciers beperkt zich meestal tot de directe toeleveranciers. Maar een aantal bedrijven geeft aan ook een dergelijk inzicht te hebben tot in de tweede schakel. Iets meer dan de helft van de bedrijven zegt een bepaalde marktmacht in de keten te hebben, grotere bedrijven meer dan kleinere.

Voor de bedrijven die duurzaam inkopen is vervolgens nagegaan hoe ze hun inkoopproces hebben ingericht. Meer specifiek is gevraagd naar de plaats van sociale en milieuaspecten in standaardinkoopvoorwaarden en risicoanalyses en of bedrijven een gedragscode hanteren. Ook hier zijn grote bedrijven verder dan de kleinere bedrijven. Zo heeft stelt bijna tachtig procent van de bedrijven eisen ten aanzien van sociale of milieuaspecten in de standaardinkoopvoorwaarden. Het overgrote deel doet dat zeer bewust om mede op basis hiervan buitenlandse leveranciers te selecteren. Vooral grote bedrijven schrijven een gedragscode voor aan buitenlandse toeleveranciers. Onderstaande figuur 9.1 laat zien welke onderwerpen in deze gedragscodes aan de orde komen.

Figuur 9.1

*Vraag voorgelegd aan alle bedrijven met duurzaam inkoopbeleid of die niet aangeven duurzaamheid in inkoopbeleid te laten voor wat het is, die een gedragscode voorschrijven aan buitenlandse leveranciers, en die niet-westerse leveranciers hebben.

Bron: Enquête IMVO-activiteiten van bedrijven, EIM

Vooraf bij de groothandelsbedrijven gebeurt dit ook vaak voor de tweedelijns toeleveranciers. Dit verschil tussen grote en kleinere bedrijven heeft veel te maken met een verschil van marktmacht in de keten (zie volgende paragraaf).

Risicoanalyses zijn vooral van belang wanneer niet-westerse leveranciers in het geding zijn. Twee derde van de bedrijven die een risicoanalyse uitvoeren kijkt daarbij ook naar MVO-aspecten.

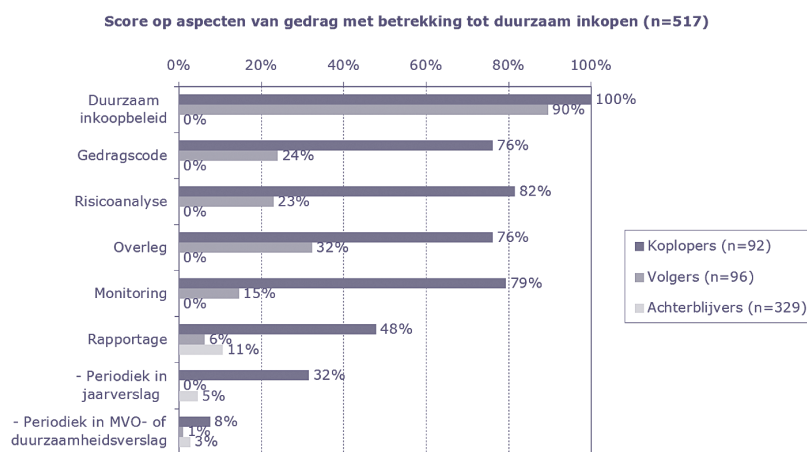
Hoe monitoren bedrijven vervolgens de afspraken met en ontwikkelingen bij buitenlandse toeleveranciers? Van de bedrijven met een duurzaam inkoopbeleid die niet-westerse leveranciers hebben, besteedt meer dan zestig procent tijd en aandacht aan de monitoring van hun toeleveranciers. Vooral grotere industriële bedrijven springen hier boven het gemiddelde. Deze bedrijven doen dit door audits en bedrijfsbezoeken. Ze kiezen daarbij specifieke onderwerpen voor hun eigen audits. Groothandelsbedrijven geven aan bijna alle aspecten van MVO aandacht in hun audits. De reden hiervoor kan zijn dat de audits voor deze bedrijven vaker extern worden uitgevoerd.

Het merendeel van de bedrijven met een duurzaam inkoop beleid en niet-westerse toeleveranciers brengt buitenlandse toeleveranciers op de hoogte van eventuele sancties als niet aan een gedragscode of MVO-criteria wordt voldaan. Ongeveer 14 procent van deze bedrijven zegt regelmatig leveranciers niet te selecteren vanwege milieu- of sociale risico's. Een meerderheid van de bedrijven doet dit incidenteel. Vooral grote bedrijven met een duurzaam inkoopbeleid hebben regelmatig overleg over IMVO-aspecten met hun buitenlandse leveranciers. Dat is vooral zo in de groothandel. Het zijn ook de grotere bedrijven die overleg voeren met externe stakeholders zoals ngo's en vakbonden over internationale sociale of milieuaspecten.

9.2.3 Achtergrondkenmerken bedrijven duurzaam inkoopbeleid

EIM heeft door middel van een clusteranalyse een indeling gemaakt in koplopers, volgers en achterblijvers en vervolgens gekeken naar een aantal kenmerken van deze drie groepen. De clusteranalyse is gebaseerd op de aspecten die hierboven zijn besproken (wel/geen duurzaam inkoopbeleid, wel/geen gedragscode etc.). Een clusteranalyse deelt bedrijven in groepen in op basis van overeenkomstige kenmerken. Zo zijn de koplopers de bedrijven die hun duurzaam inkoopbeleid handen en voeten geven door inzet van de instrumenten als gedragscodes, monitoring, risicoanalyse, overleg en verslaglegging. De volgers zijn de bedrijven die een duurzaam inkoopbeleid hebben, maar daarbij selectiever zijn in de activiteiten die ze op dit terrein ontplooiën en de instrumenten die ze inzetten. De achterblijvers zijn de bedrijven die geen duurzaam inkoopbeleid hebben (zie figuur 9.2).

Figuur 9.2

*Vraag voorgelegd aan alle bedrijven in de steekproef

Volgens de clusteranalyse behoort 18 procent van de bedrijven uit de steekproef tot de koplopers, 19 procent tot de volgers en 63 procent tot de achterblijvers. Aan bedrijven is ook gevraagd hoe ze zichzelf indelen op een duurzaamheidsladder. De indeling van bedrijven op basis van de clusteranalyse komt hiermee goed overeen. Onder koplopers is het aandeel van bedrijven dat zich op de bovenste treden van de duurzaamheidsladder plaatst het hoogst. Bij de achterblijvers is het percentage bedrijven dat aangeeft dat ze duurzaamheid laten voor wat het is juist het hoogst. Dit vormt een goede check op de betrouwbaarheid van de indeling op basis van de clusteranalyse.

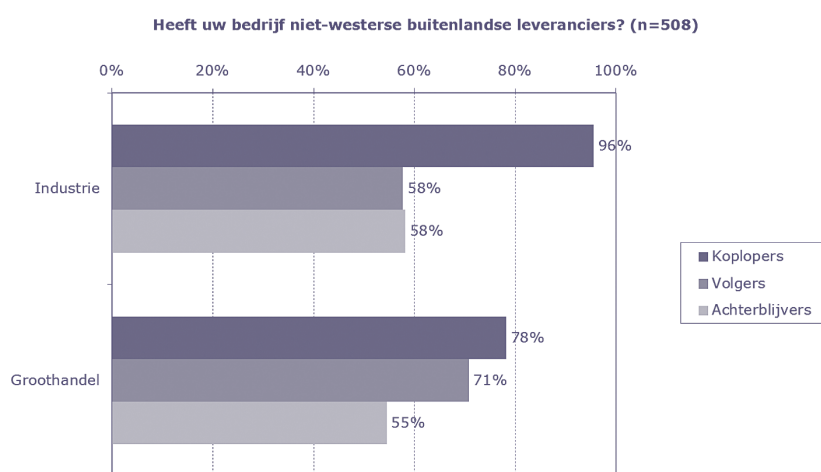
De koplopers onderscheiden zich op de volgende punten van de volgers en de achterblijvers. Het zijn overwegend:

- grotere bedrijven;
- met niet-westerse toeleveranciers,
- en een bepaalde marktmacht ²tegenover hun toeleveranciers.

Het onderzoek laat zien dat bedrijven met niet-westerse toeleveranciers ook meer aandacht hebben voor duurzaam inkopen. In de industrie hebben zelfs bijna alle koplopers niet-westerse buitenlandse leveranciers (zie figuur 9.3).

2 Toeleveranciers van buiten de EU, VS, Japan en Australië.

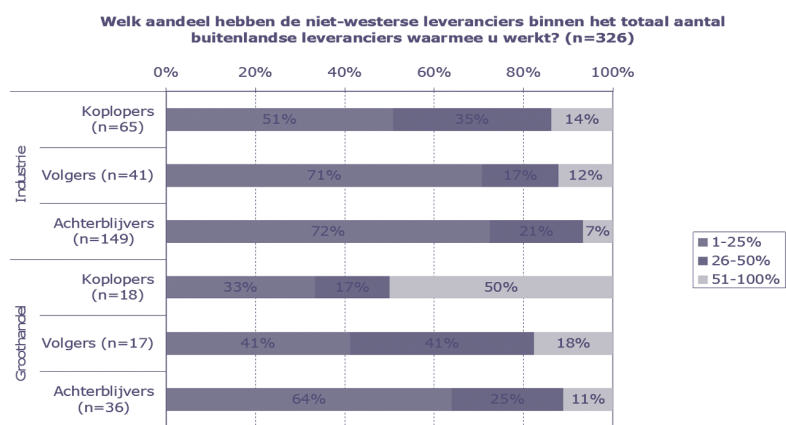
Figuur 9.3 Bedrijven met niet-westerse buitenlandse leveranciers, naar sector en koplopers, volgers en achterblijvers

* Vraag voorgelegd aan alle bedrijven in de steekproef
Bron: Enquête IMVO-activiteiten van bedrijven, EIM.

Onder koplopers zijn over het algemeen meer bedrijven te vinden waarvoor niet-westerse leveranciers meer dan een kwart uitmaken van het totaal aantal leveranciers. (figuur 9.4). Onder volgers en achterblijvers zijn relatief meer bedrijven met leveranciers uit alleen westerse landen. Deze bedrijven zien minder de noodzaak in van een duurzaam inkoopbeleid. Koplopers geven vaker dan volgers en achterblijvers aan dat zij een bepaalde machtspositie hebben in de keten. Zij zijn dus ook vaker in staat strengere eisen te stellen aan hun toeleveranciers in niet-westerse landen. Een en ander neemt niet weg dat er ook onder de de achterblijvers een groep is met een groot gewicht van niet-westerse leveranciers.

Figuur 9.4 Aandeel niet-westerse leveranciers in totaal aantal leveranciers van bedrijven met niet-westerse buitenlandse leveranciers, naar sector en koplopers, volgers en achterblijvers

* Vraag voorgelegd aan alle bedrijven met niet-westerse buitenlandse leveranciers.
Bron: Enquête IMVO-activiteiten van bedrijven, EIM.

Koplopers en volgers hebben vooral een intrinsieke motivatie voor een duurzaam inkoopbeleid: ze vinden dat het hoort en dat het loont, en veel minder dat het moet. Veel achterblijvers weten geen belangrijke motivatie voor duurzaam inkopen of ervaren het als een verplichting.

9.2.4 Activiteiten en verslaglegging

Een belangrijke vraag voor de Commissie IMVO was of bedrijven meer doen aan duurzaam ketenbeheer dan uit rapportages en daarop gebaseerde onderzoeken zoals de transparantiebenchmark blijkt.

Uit het onderzoek zelf blijkt dat maar de helft van de koplopers rapporteert over duurzaam ketenbeheer en dat maar een derde dit periodiek in het jaarverslag doet (zie figuur 9.2). Bedrijven die rapporteren leggen de nadruk op milieuaspecten en minder op zaken als kinderarbeid, dwangarbeid en discriminatie, hoewel deze aspecten van het MVO-beleid ook de nodige nadruk krijgen. De verklaring hiervoor zou kunnen zijn dat de rapportages over milieuaspecten een meer verplichtend karakter hebben (bijvoorbeeld in het kader van het beleid duurzaam inkopen van de overheid).

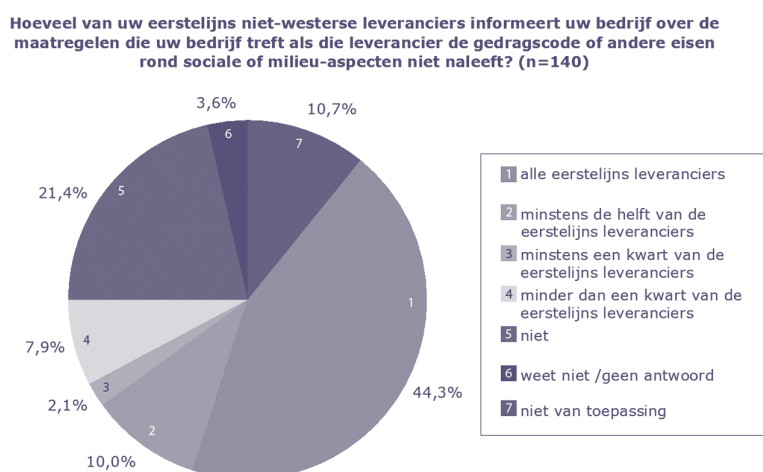
Bedrijven is gevraagd naar belemmeringen voor rapportage, maar de antwoorden op deze vraag bieden niet zo veel duidelijkheid. Meer dan 43 procent van de bedrij-

ven doen niet aan periodieke verslaglegging. De aangegeven belemmeringen zijn divers.

Uit de Transparantiebenchmark komt het beeld naar voren dat maar zeer weinig bedrijven (5 procent) aangeven hoe ze omgaan met toeleveranciers die zich niet houden aan externe en interne codes. Het ontwikkelen van een beleid voor het niet naleven van afspraken door leveranciers wordt in de TB2010 aangemerkt als een punt dat voor verbetering vatbaar is voor de onderzoeksgroep van de Transparantiebenchmark.

Het SER-onderzoek laat echter zien dat van de bedrijven met een duurzaam inkoopbeleid en niet-westerse toeleveranciers 44 procent van de bedrijven aangeeft alle eerstelijnsleveranciers op de hoogte te brengen dat ze kunnen rekenen op sancties als ze zich niet aan hun gedragscode en/of criteria ten aanzien van IMVO houden (figuur 9.5). Twintig procent van de bedrijven zegt dit te doen voor een deel van de eerste lijnleveranciers. In totaal gaat het om bijna twintig procent van de onderzoekspopulatie en bijna dertig procent van de bedrijven met niet-westerse toeleveranciers. Dat is dus veel meer dan uit de TB blijkt. Het verschil is waarschijnlijk terug te voeren op het achterblijven van rapportage bij het beleid, de grotere representativiteit van het SER-onderzoek en, daarmee samenhangend, de veel bredere sectorale spreiding van de organisaties in de TB (niet alle sectoren maken intensief gebruik van buitenlandse toeleveranciers).

Figuur 9.5 Informatielevering over sanctionering aan buitenlandse leveranciers

*Vraag voorgelegd aan alle bedrijven met duurzaam inkoopbeleid of die niet aangeven duurzaamheid in inkoopbeleid te laten voor wat het is, en die niet-westerse leveranciers hebben.
Bron: Enquête IMVO-activiteiten van bedrijven, EIM.

Ongeveer veertien procent van deze bedrijven zegt bij de selectie van leveranciers regelmatig te selecteren op milieu en sociale aspecten. Het merendeel van die bedrijven doet dit incidenteel. Het SER-onderzoek nuanceert dus in belangrijke mate het beeld dat op dit punt uit de Transparantiebenchmark op basis van de verslaggeving tot stand komt.

9.3 Conclusies uit het onderzoek

Het SER-onderzoek is het eerste onderzoek dat voor een grote groep bedrijven nagaat wat ze doen aan duurzaam inkopen als belangrijke indicator van internationaal maatschappelijk verantwoord ondernemen.

Een belangrijke bevinding van het onderzoek is dat de aandacht voor duurzaam inkopen en sociale en milieuaspecten toeneemt wanneer bedrijven kiezen voor niet-westerse leveranciers. Aangezien niet alle bedrijven hierover (hoeven te) rapporteren, nuanceert dit het minder gunstige beeld over ketenbeheer dat op basis van publieke rapportages naar voren komt – uitgezonderd de grootste bedrijven die wel uitgebreid rapporteren over hun ketenbeheer (zie paragraaf 8.3).

Maar het onderzoek toont ook een aantal uitdagingen aan. Hoewel bijna alle koplopers in het onderzoek niet-westerse leveranciers hebben, behoren niet alle bedrijven met niet-westerse leveranciers tot de koplopers. Een aanzienlijk deel van de onderzoeksgroep zegt behoefte te hebben aan meer informatie over duurzaam inkopen en plaatst zichzelf nog onderaan of halverwege de duurzaamheidsladder. Dit duidt erop dat veel volgers starters zijn en dat veel achterblijvers een start willen maken. Dit biedt kansen aan brancheverenigingen om met het instrumentarium zoals ontwikkeld door MVO Nederland aan de slag te gaan om bedrijven te helpen en te stimuleren om een duurzaam inkoop beleid op te zetten of verder te implementeren. Van belang is ook de bekendheid van de fundamentele ILO-normen en de OESO-guidelines onder bedrijven te vergroten en de sociale dimensie van duurzaamheid te blijven benadrukken. De centrale werkgeversorganisaties zullen hun leden blijven stimuleren om deze uitdagingen aan te gaan.

Aangezien transparantie en overleg basiselementen van maatschappelijk verantwoord ondernemen zijn, is het ook van belang om bedrijven te stimuleren om langs de lijnen van de Richtlijn 400 te rapporteren over hun activiteiten op het terrein van duurzaam ketenbeheer.

Een belangrijke meerwaarde van het onderzoek is dat bedrijven aangeven meer aan IMVO-activiteiten te ondernemen dan uit rapportages blijkt. Het streven moet erop gericht blijven om de kloof tussen rapportage en het daadwerkelijke beleid verder te dichten.

DEEL III Verdieping van IMVO-filosofie

Samenvatting

De commissie IMVO heeft zich voorgenomen om de basisfilosofie van het IMVO-initiatief zoals verwoord in de IMVO-verklaring uit 2008 verder te verdiepen¹. In deze tweede voortgangsrapportage gaat het daarbij om drie thema's: de mogelijkheden om misstanden te corrigeren (remediemechanisme), de reikwijdte van de ketenverantwoordelijkheid van bedrijven, en het belang van transparantie en verificatie. Deze thema's sluiten nauw op elkaar aan. Het oordeel of een bedrijf aangesproken kan worden op het opheffen van een misstand in de keten hangt mede af van de vraag hoever de ketenverantwoordelijkheid van bedrijven reikt. Transparantie is een voorwaarde voor een maatschappelijke dialoog hierover. Ze sluiten ook aan bij de verdere uitwerking en operationalisering van het protect-respect-remedy raamwerk van John Ruggie, VN-afgevaardigde mensenrechten en bedrijfsleven.

Hoofdstuk 10 over remediemechanismes geeft een overzicht van juridische en niet-juridische mechanismes en onderzoekt waar zich mogelijke belemmeringen en hiaten bevinden. Bij de juridische mechanismes gaat het om de medeplichtigheid in het strafrecht en de aansprakelijkheid in het civiel recht. De inzet van juridische middelen om via de Nederlandse moedermaatschappij misstanden in de keten elders recht te zetten, kan om twee redenen leiden tot complexe juridische vraagstukken. Ten eerste is het de vraag in hoeverre de Nederlandse moedermaatschappij verantwoordelijk is voor de gedragingen van een dochteronderneming of toeleveranciers daarvan. Ten tweede doet zich de vraag voor welk recht hier van toepassing is en welke rechter bevoegd is. Er zijn op dit moment nationaal en internationaal geen voorbeelden van wet- en regelgeving waarin is voorzien in een expliciete verantwoordelijkheid van moederbedrijven voor daden van dochterbedrijven of hun toeleveranciers. Het blijkt dat er binnen de huidige internationale rechtsorde geen gemakkelijke oplossingen voor deze vraagstukken bestaan.

Niet-juridische remediemechanisme zijn te vinden op het niveau van bedrijven (interne klachtenregelingen) en soms op het niveau van sectoren en branches (bijvoorbeeld het klachtenmechanisme van de Fair Wear Foundation). Op nationaal niveau zijn er de Nationale Contact Punten (NCP) voor de OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen. John Ruggie pleit vooral voor remediemechanis-

---

¹ Vanwege de omvang en de complexiteit van de onderwerpen begint dit deel met een samenvatting.

mes gebaseerd op bemiddeling en dialoog met stakeholders, zoals het NCP. Uit het overzicht van de niet-juridische mechanismes blijkt dat dergelijke externe regelingen op bedrijfs- en brancheniveau slechts sporadisch voorkomen. Het is de vraag of de vereiste dat een remediemechanisme op bedrijfsniveau gebaseerd moet zijn op bemiddeling en dialoog niet te ver gaat. De Commissie IMVO pleit meer voor een uitbreiding van interne klachtenregelingen gericht op het voortijdig signaleren en rechtzetten van misstanden. De aanbevelingen van de Stichting van de Arbeid hierover blijven actueel. Van belang is dat degene die de melding doet daarvan geen nadeel ondervindt. De commissie onderstreept ook het belang van een goed functionerend NCP dat toegang biedt voor externe stakeholders uit productielanden en dat is gericht op onafhankelijke bemiddeling en toezicht.

De toepassing van juridische en niet-juridische mechanismen zal in de praktijk verschillende uitkomsten bieden. De relatieve meerwaarde van een remedie zal voor een belangrijk deel afhangen van het gewenste resultaat van betrokken partijen. Juridische remedies zullen in het algemeen meer zekerheid bieden ten aanzien van de te toetsen normen en handhaving. Vaak zullen juridische remedies ook een mogelijkheid tot sancties of schadevergoeding bieden, die minder vaak voorkomen bij de toepassing van niet-juridische remedies. Niet-juridische remedies zullen vaak voordelen kennen ten aanzien van toegankelijkheid, betaalbaarheid en snelheid. Bestaande externe niet-juridische remedies concentreren zich eerder op toekomstgerichte gezamenlijke probleemoplossing en dialoog.

Volgens de IMVO-verklaring van de SER neemt de verantwoordelijkheid van bedrijven toe naarmate een onderneming frequentere en intensievere betrekkingen met toeleveranciers onderhoudt, en zij meer op de hoogte is of kan zijn van de situatie bij de toeleveranciers. *Hoofdstuk 11* maakt een verdere verkenning van deze reikwijdte van ketenverantwoordelijkheid. Dat gebeurt via twee gerelateerde wegen: een *conceptuele* bespreking van de reikwijdte van ketenverantwoordelijkheid, en een drietal *case studies*.

De conceptuele bespreking richt zich als eerste op de relevante elementen uit het normatieve kader van de SER zoals de door het Nederlandse NCP gehanteerde invulling van het begrip investeringsrelatie en de aanbevelingen van de Internationale Kamer van Koophandel. Daarna wordt aandacht besteed aan de gezichtspunten van onder andere het Deens mensenrechteninstituut, het Global Compact, het Global Reporting Instituut en een recent discussiepaper van John Ruggie over dit onderwerp.

De drie dimensies *frequentie*, *intensiteit* en *kenbaarheid* die de SER onderscheidt om de mate van ketenverantwoordelijkheid van bedrijven te duiden, blijven nuttig en ze sluiten aan bij internationale discussies. Een verdere verfijning is mogelijk door een onderscheid te maken tussen, enerzijds, de impact die een bedrijf of haar toeleveranciers direct of indirect heeft/hebben op mensenrechten, arbeidsrechten of het milieu en, anderzijds, de invloed of leverage die een bedrijf kan uitoefenen op het sociale en milieubeleid van haar toeleveranciers. De intensiteit en frequentie van betrekkingen met een toeleverancier gaat vooral over het beschikken over leverage: het kunnen beïnvloeden van het beleid van toeleveranciers.

Gezien de diversiteit tussen landen, sectoren en bedrijven zijn over de mate waarin een bedrijf invloed kan uitoefenen moeilijk algemene uitspraken te doen. Het is ook niet zinvol om kwantitatieve maatstaven te formuleren voor de mate waarin een bedrijf invloed kan uitoefenen of voor de frequentie en intensiteit van contacten met toeleveranciers. Dergelijke grenzen blijven altijd willekeurig. Het stellen van deze grenzen kan bovendien ongewenst anticiperend gedrag van bedrijven uitlokken.

Wat de *kenbaarheid* betreft is het van belang dat bedrijven een risicoanalyse maken van hun toeleveranciers om de feitelijke en mogelijke impact op mensenrechtenschendingen, fundamentele arbeidsnormen en milieunormen te identificeren en na gaan welke manieren te bestaan om deze risico's te voorkomen of te mitigeren (due diligence). Dat geldt zeker voor de eerste toeleveranciers. Van bedrijven mag worden verwacht dat ze hun eerste toeleveranciers zorgvuldig selecteren. Vaak ontbreekt het zicht op specifieke risico's dieper in de keten. Ook hier is het niet zinvol om precieze grenzen te trekken. Maar van bedrijven wordt verwacht dat ze op basis van eigen waarneming of op basis van publicaties van overheden, internationale organisaties zoals de ILO of ngo's zich een algemeen beeld vormen van potentiële risico's in de keten. Dit geldt zeker als er aanwijzingen zijn dat er ernstige schendingen in de keten voorkomen. Voor de SER-definitie van ketenverantwoordelijkheid is 'ernst' van schendingen van het normatieve kader nog niet expliciet een onderscheidend criterium. De commissie vindt ernst (kwalitatief en kwantitatief) uiteraard nuttige principes die kunnen worden meegenomen.

De drie cases hebben betrekking op de import van conflictmineralen uit de Democratische Republiek Congo, kinderarbeid in de Indiase zaadteelt en verduurzaming van palmolie. In de selectie van deze cases is vooral gezocht naar voorbeelden die de grenzen en de dynamiek van verantwoordelijkheid in de keten verkennen.

De cases bevestigen de conclusie uit het conceptuele deel dat het niet realistisch is om nauwkeurig aan te geven tot hoever in de keten de verantwoordelijkheid van bedrijven precies reikt. De interpretatie van verantwoordelijkheid is een dynamisch proces waarbij vaak in de dialoog met de omgeving duidelijk wordt welke misstanden in de keten aandacht behoeven. Dit zorgt voor een soort 'vraaggestuurdheid' van duurzaamheidsinspanningen. De invloed van ngo's op de inspanningen van het bedrijfsleven kan wel als onbevredigend worden ervaren, voor zowel de zender als de ontvanger. Voor ondernemingen kan de keuze om voorwerp van een campagne te worden arbitrair overkomen. Zo zullen sommige typen ondernemingen meer aangesproken worden dan anderen door hun herkenbaarheid, of goede imago. Ondernemingen die hun verantwoordelijkheid nemen en hiermee naar buiten treden zijn kwetsbaar. Waterdichte garanties dat er geen misstanden in de keten voorkomen, zijn niet te geven.

De cases laten ook zien dat er bij het stellen van (steeds strengere) normen voor Westerse bedrijven rekening moet worden gehouden met verschillen in nationale normen en ambitieniveaus. Als bijvoorbeeld Chinese bedrijven of lokale bedrijven zich aan minder strenge normen houden, dan beperkt dat de effectiviteit van de maatregelen. Ook de rol van de lokale overheden is hier van belang.

Een kant-en-klaar kader over waar de verantwoordelijkheid van ondernemingen begint en ophoudt is volgens de commissie geen goed idee. Wel mag van ondernemingen worden verwacht dat zij in hun ketens nagaan waar hun impact ligt, en waar de belangrijkste MVO-issues spelen.

De SER benadrukte in de Verklaring IMVO naast (interne) klachtenregelingen het belang van transparantie en verificatie. *Hoofdstuk 12* gaat daar verder op in. Transparantie is zoals de SER in het advies de *Winst van Waarden* uit 2000 heeft opgemerkt, een kenmerk van een integere organisatie. Door openheid kan de onderneming vertrouwen winnen bij haar stakeholders, haar reputatie versterken en mensen aan zich binden. De maatschappelijke omgeving vraagt ook een open houding en een heldere communicatie.

Verslaggeving is één van de instrumenten voor de interactie van een bedrijf met zijn stakeholders. Met het toenemend aantal ondernemingen dat een maatschappelijk verslag uitbrengt, groeit ook de aandacht voor de betrouwbaarheid van deze verslagen. Zowel voor ondernemingen als de omgeving is het van groot belang dat maatschappelijke verslaggeving als betrouwbaar wordt ervaren. Volledigheid en afstemming aan de informatiebehoefte van stakeholders is hiervoor cruciaal. Ook helpt openheid over dilemma's de geloofwaardigheid te vergroten. Naar de mening

van de commissie biedt RJ400 adequate aanknopingspunten om aan deze criteria gestalte aan te geven. Daarnaast is GRI een goed instrument om nog uitgebreidere toetsbare informatie te verschaffen.

Zowel de bespreking van de verschillende remediemechanismes in hoofdstuk 10 als de bespreking van de reikwijdte van ketenverantwoordelijkheid in hoofdstuk 11 onderstrepen het belang van due diligence. In het concluderende *hoofdstuk 13* verwijst de commissie naar een bruikbare handleiding van het *Global Compact Network Netherlands* hoe bedrijven hiermee aan de slag kunnen (zie ook bijlage 11).

10 Remediemechanismes

10.1 Belang en functie van remediemechanismes

In de verklaring *Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen* is aangegeven dat het nu vooral gaat om de invulling en toepassing in de praktijk van het internationale ondernemen van het normatieve kader zoals omschreven door de SER, waardoor ook *good practices* op dit terrein bevorderd worden. Belangrijke elementen hierin zijn transparantie, verificatie en (interne) klachtenbehandeling. Wat het laatste betreft is het beter om te spreken van remediemechanismes. Volgens Van Dale is een remedie een “middel of maatregel tot herstel of tot opheffing van een als verkeerd of als ongewenst beschouwde toestand”. Het accent ligt dus op het nemen van correctieve actie als gevolg van een melding of klacht. De term remedie-mechanisme sluit ook aan bij het protect-respect-remedy-raamwerk van VN-afge-zant voor bedrijven en mensenrechten Ruggie, dat in de eerste voortgangsrapportage is besproken¹.

De Commissie IMVO heeft een open agenda. In de eerste voortgangsrapportage is aangegeven dat er ook gesproken kan worden over individuele gevallen van vermeende schendingen van het normatieve kader van de SER IMVO-verklaring (zie kader).

Het doel van een remediemechanisme is om problemen op te lossen en herhalingen te voorkomen door het vinden van effectieve oplossingen. Door de terugkoppeling met de praktijk wordt ook voorkomen dat IMVO te veel een papieren werkelijkheid wordt.

De open agenda van de Commissie IMVO

De open agenda van de commissie betekent dat er ook gesproken kan worden over individuele gevallen van vermeende schendingen van het normatieve kader van de Verklaring. Deze gevallen dienen in de commissie te worden geagendeerd en redelijk onderbouwd te worden door een of meer leden van de commissie. Dit heeft niet tot doel om tot quasirechtelijke uitspraken te komen, maar om te bezien of c.q. in hoe

¹ Zie de eerste voortgangsrapportage, *Waarde winnen, ook in de keten*, pp. 13-14; en bijlage 4 van de eerste voortgangsrapportage: reactie van VNO-NCW en ICC Nederland op het Ruggie-rapport.

verre de commissie hulp kan bieden bij verheldering en eventueel oplossing van de betreffende casus.

Alvorens individuele gevallen in de commissie te bespreken, zal het wel eerst nodig zijn te beoordelen of deze klachten niet onder het mandaat van het Nationaal Contact Punt (NCP) voor de OESO-richtlijnen vallen. Het NCP is bij uitstek geschikt om een bijdrage te leveren aan het oplossen van kwesties die gerelateerd zijn aan de implementatie van de OESO-richtlijnen, waaronder het behandelen van meldingen van vermeende schendingen van de OESO-richtlijnen bij partners waarmee een onderneming een investeringsrelatie heeft, welke het Nederlandse NCP relatief ruim interpreteert. Mocht de klacht bij het NCP ontvankelijk worden verklaard, dan betekent dit dat de Commissie IMVO geen verdere (hoofd)rol meer speelt. Het adviserend lidmaatschap van de NCP-voorzitter in de Commissie IMVO zal deze inschatting faciliteren.

Bron: SER (2009) Rapport *Waarde winnen, ook in de keten*, p. 19.

Toegang tot remedie maakt in de visie van Ruggie zowel onderdeel uit van de verantwoordelijkheid van de staat om te beschermen tegen schendingen van mensenrechten als van de verantwoordelijkheid van bedrijven om mensenrechten te respecteren. Hij maakt een onderscheid tussen juridische en niet-juridische vormen van remedies. In zijn ogen zijn er nog te veel belemmeringen voor toegang tot juridische mechanismes en zijn er te weinig effectieve niet-juridische mechanismes.

De toepassing van juridische en niet-juridische mechanismen zullen in de praktijk verschillende uitkomsten bieden. De relatieve meerwaarde van een remedie zal voor een belangrijk deel afhangen van het gewenste resultaat van betrokken partijen. Juridische remedies zullen in het algemeen meer zekerheid bieden ten aanzien van de te toetsen normen en handhaving. Vaak zullen juridische remedies ook een mogelijkheid tot sancties of schadevergoeding bieden, die minder vaak voorkomen bij de toepassing van niet-juridische remedies. Niet-juridische remedies zullen vaak voordelen kennen ten aanzien van toegankelijkheid, betaalbaarheid en snelheid. Bestaande externe niet-juridische remedies concentreren zich eerder op toekomstgerichte gezamenlijke probleemoplossing en dialoog.

Bij de juridische vormen gaat het om het (internationaal) strafrecht en het (internationaal) privaatrecht. Bij de niet-juridische mechanismes kan het gaan om mechanismes op het niveau van het bedrijf, van de branche of op nationaal niveau, zoals het Nationaal Contact Punt (NCP) voor de OESO-richtlijnen.

Als er sprake is van een overtreding van het internationale strafrecht is het juridische mechanisme de enig juiste weg. In overige gevallen zal het van de omstandigheden en de situatie afhangen welke route het meest geëigend is om de gemelde misstand te corrigeren en de benadeelden eventueel te compenseren.

Het onderstaande bespreekt eerst de juridische mechanismes (paragraaf 10.2) en daarna de niet-juridische mechanismes (paragraaf 10.3). Paragraaf 10.4 formuleert conclusies en aanbevelingen.

10.2 Juridische mechanismes

Bij de juridische mechanismes kan een onderscheid worden gemaakt tussen het (internationale) strafrecht en het (internationale) privaatrecht. In het onderstaande gaat het daarbij om grensoverschrijdende situaties waarbij er sprake is van indirecte betrokkenheid bijvoorbeeld wegens strafrechtelijke medeplichtigheid of civielrechtelijke aansprakelijkheid van moedermaatschappijen voor het handelen van dochterondernemingen en/of toeleveranciers situatie. Deze situaties kunnen om twee redenen tot zeer complexe juridische vraagstukken leiden:

- In hoeverre kan de Nederlandse moedermaatschappij verantwoordelijk worden gesteld voor gedragingen van buitenlandse dochters en in hoeverre kunnen de buitenlandse dochters verantwoordelijk worden gesteld voor de gedragingen van toeleveranciers?
- Welk recht is van toepassing en welke rechter is bevoegd: die van het land van vestiging van de moedermaatschappij of die van het land waar de strafbare of verwijtbare handeling heeft plaatsgevonden? Het antwoord op beide deelvragen hoeft daarbij niet samen te vallen: de Nederlandse rechter kan zichzelf bevoegd verklaren om het buitenlandse recht toe te passen.

Verder moet worden bedacht dat het vaak de meest gecompliceerde zaken zijn die voor een rechter komen.

Waarom aandacht voor juridische remedie mechanismes?

De SER verstaat onder verantwoord ketenbeheer het vrijwillige maar niet-vrijblijvende commitment van bedrijven om een positieve invloed uit te oefenen op het sociaal en milieubeleid van hun toeleveranciers. Een bedrijf is in beginsel niet wettelijk verantwoordelijk voor hetgeen zich bij haar internationale toeleveranciers afspeelt. Dit kent echter een ondergrens voor zeer ernstige en uitzonderlijke gevallen.

Een bedrijf dat bijvoorbeeld weet heeft van zeer ernstige misstanden bij toeleveranciers – zoals het gebruik van dwangarbeid – en dat indirect aanmoedigt door een zeer lage inkoopprijs te vragen, loopt echter een groot risico in strafrechtelijke zin medeplichtig te worden gesteld aan de gedragingen van de toeleverancier en het loopt kans op een civielrechtelijke schadeclaim van de betrokkenen.

Er zijn op dit moment nationaal en internationaal geen voorbeelden van wet- en regelgeving waarin is voorzien in een expliciete verantwoordelijkheid van moederbedrijven voor daden van dochterbedrijven of hun toeleveranciers². Het onderstaande overzicht is in belangrijke mate gebaseerd op inschatting van auteurs op basis van schaarse rechtspraak.

10.2.1 Strafrecht

Algemeen

Bij het strafrecht gaat het om zeer ernstige zaken direct gepleegd door individuele ondernemers of functionarissen van een bedrijf of de medeplichtigheid van hen bij zeer ernstige zaken. Een voorbeeld hiervan is de veroordeling door het Hof Den Haag van Frans van Anraat voor medeplichtigheid aan oorlogsmisdrijven wegens zijn levering aan chemicaliën voor de bereiding van gifgas aan het bewind van Saddam Hoessein. Kenmerkend voor het (internationale) strafrecht in relatie tot de verantwoordelijkheid van bedrijven zijn de volgende drie punten³:

- Het gaat in het internationaal strafrecht om een aantal min of meer afgebakende zeer ernstige vergrijpen zoals: misdaden tegen de menselijkheid, oorlogsmisdaden; en dwingende normen van internationaal recht (*jus cogens*) zoals genocide, slavernij en marteling.
- Voor zover daden niet direct zelf door functionarissen worden gepleegd, gaat het om min of meer afgebakende begrippen als medeplichtigheid (hulp en bijstand), samenspannen, en verantwoordelijkheid van leidinggevend. Dat geldt zowel voor het internationaal strafrecht en in het algemeen ook voor het nationale strafrecht.
- Het gaat in het internationaal strafrecht uitsluitend over individuen: het internationale strafhof heeft geen mandaat om bedrijven te vervolgen. Dat geldt ook voor het nationaal strafrecht in de meeste landen. In Frankrijk en Nederland

2 A.G. Castermans en J.A. van der Weide (2009) De juridische verantwoordelijkheid van Nederlandse moederbedrijven voor de betrokkenheid van dochters bij schendingen van fundamentele, internationale erkende rechten, Leiden, p. 5.

3 Zie: International Commission of Jurists (2009) Corporate Complicity & Legal Accountability: vol. 2 Criminal Law and International Crime, Geneva

(artikel 51 Wetboek van Strafrecht) kunnen echter zowel mensen als bedrijven (rechtspersonen) worden vervolgd voor bepaalde misdrijven. De Nederlandse Wet Internationale Misdrijven die betrekking heeft op de bovengenoemde zeer ernstige vergrijpen is ook van toepassing op rechtspersonen⁴.

Het strafrecht kan worden ingezet bij de handhaving van specifieke IMVO-normen. Daarbij valt bijvoorbeeld te denken aan de anticorruptie-bepalingen in het Nederlandse wetboek van strafrecht⁵. Ook bestuursrechtelijke sancties (boetes, intrekken van vergunningen) kunnen worden gebruikt bij de handhaving van specifieke IMVO-normen. De Europese verordening voor het tegengaan van de import van illegale houtkap is hiervan een interessant voorbeeld (zie kader).

Europese aanpak import illegaal gekapt hout

Illegale houtkap levert een grote bijdrage aan wereldwijde ontbossing, wat tot grote milieuschade leidt vanwege de uitstoot van broeikasgassen en het verlies van biodiversiteit. Met het oog op de goede werking van de Europese interne markt is een geharmoniseerde aanpak van de invoer van illegaal gekapt hout wenselijk. Verschillende lidstaten hebben aangekondigd dat ze bij een gebrek aan een geharmoniseerd kader nationale maatregelen zullen nemen.

Tegen deze achtergrond hebben het Europees Parlement en de Raad een verordening vastgesteld voor de aanpak van de import van illegaal gekapt hout. Deze verordening (995/2010) vult vrijwillige partnerschapovereenkomsten met hout producerende landen aan.

Voor deze verordening heeft de Europese Commissie een aantal opties onderzocht om de import van illegaal hout tegen te gaan. Daarbij is vooral gekeken naar doeltreffendheid en doelmatigheid en verenigbaarheid met WTO-regelgeving. Gekozen is voor wetgeving die zorgvuldigheidseisen (due diligence) stelt aan alle marktdeelnemers die hout en houtproducten voor de eerste maal op de interne markt brengen. Op deze manier worden administratieve lasten verderop in de keten voorkomen.

4 Zie: F. G. H. Kristen (2010) *Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen en strafrecht*, Preadviezen 2010 van de Nederlandse Juristen Vereniging p. 145.

5 Zie voor een inventarisatie Kristen (2010), op. cit., In zijn ogen bieden ook de bepalingen in het strafrecht over witwassen en deelname aan een criminele organisatie vanwege hun open karakter en hun inherente extraterritoriale werking ruime mogelijkheden voor strafrechtelijke handhaving van mvo-normen. Dit laatste is echter betwistbaar vanwege de rechtsonzekerheid die een extensieve uitleg van de begrippen witwassen en deelname aan een criminele organisatie met zich meebrengt (zie B. Barentsen (2010) *Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen* in Amsterdam, Nederlands Juristenblad, 16-07-2010- Afl. 26, pp. 1663-1666) .

De zorgvuldigheidseisen hebben betrekking op informatie over onder andere: land van herkomst, leverancier, de gehanteerde risicobeheersingsprocedure en controles om de toepassing van de zorgvuldigheidseisen te garanderen. Importeurs mogen ook gebruikmaken van een stelsel van zorgvuldigheidseisen van een erkende toezicht-houdende instantie.

Elke lidstaat wijst bevoegde autoriteiten aan voor de uitvoering van de verordening. De lidstaten stellen tevens sancties vast die van toepassing zijn bij overtreding van de bepalingen en nemen alle mogelijke maatregelen om ervoor te zorgen dat die sancties ook worden toegepast. De bestuursrechtelijke sancties moeten doeltreffend, evenredig en afschrikwekkend zijn en kunnen bestaan uit boetes die evenredig zijn aan de milieuschade, de inbeslagname van het betrokken hout, en een onmiddellijke schorsing van de vergunning tot uitoefening van commerciële activiteiten.

Internationaal strafrechtelijke aspecten van ketenverantwoordelijkheid

Voor internationaal strafrechtelijke aspecten van ketenverantwoordelijkheid is de relevante vraag vooral wanneer sprake is van medeplichtigheid. Van medeplichtigheid is nog geen sprake als een bedrijf goederen koopt van een toeleverancier die een misdaad heeft begaan door zoals het inzetten van dwangarbeid. Het veronderstelt volgens de *International Commission of Jurists* een bepaalde actieve betrokkenheid en kennis van het misdrijf. Een bedrijf dat een belangrijke afnemer is van een toeleveranciers die gebruikmaakt van dwangarbeid loopt het risico daaraan medeplichtig te zijn als:

- het bedrijf het gebruik van dwangarbeid aanmoedigt door een zodanige prijs bij de toeleverancier te bedingen waarvan het bedrijf weet dat de toeleverancier alleen door gedwongen arbeid hieraan kan voldoen;
- het bedrijf er weet van heeft dat dwangarbeid in de keten voorkomt, of gezien de beschikbaarheid van publieke informatie daarvan weet zou moeten hebben.

Strafrechtelijke aansprakelijkheid Nederlandse moedermaatschappij

In zijn preadvies voor de Nederlandse Juristen Vereniging *Maatschappelijk verantwoord ondernemen en strafrecht* uit 2010 gaat Kristen in op strafrechtelijke aansprakelijkheid van een Nederlandse moedermaatschappij voor gedragingen van een bui-

tenlandse dochter zoals het tewerkstellen van kinderen⁶. Daarbij spelen twee aspecten: de strafrechtelijke aansprakelijkheid van een moedermaatschappij voor een dochtermaatschappij en de vraag welk recht van toepassing is (zie ook de inleiding bij deze paragraaf). Voor de strafrechtelijke aansprakelijkheid van een rechtspersoon is in het Nederlandse recht in de zogeheten Drijfmest-zaak een aantal criteria ontwikkeld. Het gaat daarbij om de vraag of de verboden gedraging zich heeft plaatsgevonden in de sfeer van de rechtspersoon. Daarbij wordt gekeken of iemand in dienst is van de rechtspersoon, de gedraging past in de normale bedrijfsvoering van de rechtspersoon, de gedraging dienstig is geweest voor de rechtspersoon, de rechtspersoon erover kon beschikken dat de gedraging plaats zou vinden of werd aanvaard.

Kristen gaat eerst na of deze criteria ook in concernverhoudingen kunnen worden toegepast. Daarbij onderzoekt hij twee mogelijkheden:

- a. het moederbedrijf is aansprakelijk voor de dochter (dus de ene rechtspersoon aansprakelijk is voor de andere rechtspersoon),
- b. de gedragingen van de fysieke plegers in dienst van de dochter worden rechtstreeks toegekend aan het moederbedrijf.

Hij acht mogelijkheid (a) mogelijk en verdedigbaar, maar niet eenvoudig. Vervolgens behandelt hij de vraag welk recht moet worden toegepast. In zijn ogen moet dat het Nederlandse recht zijn⁷. Met het oog op de interstatelijke verhoudingen pleit hij wel voor een vereiste van dubbele strafbaarheid (de gedraging moet ook strafbaar zijn in het land waar deze is gepleegd).

Volgens Kristen bevat het Nederlandse strafrecht ruime mogelijkheden om schendingen van MVO-normen strafrechtelijk te redresseren. Maar of het glas als halfvol of halfleeg wordt beschouwd is een kwestie van smaak. Zijn onderzoek naar de strafrechtelijke aansprakelijkheid van moedermaatschappijen laat ook een andere conclusie toe: deze aansprakelijkheid geldt in de *huidige* situatie alleen in zeer uitzonderlijke gevallen als er duidelijk sprake is van misbruik door de moedermaat-

6 Kristen (2010), op. cit., inventariseert daarnaast de mogelijkheden die het huidige Nederlandse strafrecht biedt voor de strafrechtelijke handhaving van bepaalde mvo-normen: o.a. de anticorruptiebepalingen in het wetboek van strafrecht, de Wet Internationale Misdrijven en het verbod op kinderarbeid zoals neergelegd in de Arbeidstijdenwet. In zijn ogen bieden ook de bepalingen in het strafrecht over witwassen en deelname aan een criminele organisatie vanwege hun open karakter en hun inherente extraterritoriale werking ruime mogelijkheden voor strafrechtelijke handhaving van mvo-normen. Dit laatste is echter betwistbaar vanwege de rechtsonzekerheid die een extensieve uitleg van de begrippen witwassen en deelname aan een criminele organisatie met zich meebrengt (zie Barentsen 2010, op. cit.).

7 Bij Kristen's argumentatie dat in voorkomende gevallen het Nederlandse recht van toepassing moet zijn, kunnen de nodige kanttekeningen worden geplaatst. Volgens hem zou anders de Nederlandse rechter zich moeten verdiepen en uitspreken in het buitenlands recht. Dat is echter in het civielrecht niet ongebruikelijk (zie hieronder).

schappij van de rechtspersoonlijkheid van de dochtermaatschappij. Kristen pleit voor een ruimere uitleg van dit begrip in het strafrecht dan gebruikelijk in het civiel recht, waar de vereenzelviging van twee rechtspersonen alleen in zeer uitzonderlijke gevallen wordt gehanteerd⁸. Maar dat laatste is dus geen gangbare praktijk. Dat geldt tevens voor de door hem onderzochte toepassing van de zogeheten Drijf-mest-criteria in concernverband en zijn pleidooi om niet alleen natuurlijke personen, maar ook rechtspersonen (het moederbedrijf) als leidinggevende in de zin van het strafrecht (artikel 51.2.2 Sr) aan te merken waardoor ze aansprakelijk kunnen worden gesteld voor gedragingen van dochterondernemingen.

Het is dus van belang de feitelijke situatie te onderscheiden van hetgeen volgens Kristen theoretisch mogelijk is. Of Kristen hierin gelijk heeft, en zo ja, of deze mogelijkheden dan ook benut zouden moeten worden, is een discussie die buiten het bereik van dit overzicht valt. Een belangrijk punt hierbij is de rechtsonzekerheid die een ruime uitleg van open rechtsnormen in het strafrecht kan meebrengen⁹. Een (rechts)persoon moet immers kunnen weten ter zake van welke gedragingen hij kan worden gestraft. Van de wetgever mag daarom worden verlangd dat hij met het oog daarop op een zo duidelijk mogelijke wijze delicten omschrijft.

10.2.2 Burgerlijk recht

Benadeelden kunnen een claim indienen tegen een bedrijf bij de civiele rechter als ze vinden dat hun (fundamentele) rechten door het bedrijf worden geschonden. De rechter kan vervolgens het bedrijf sommeren de schending te staken en tot vergoeding van de schade aan de benadeelde als er sprake is van een onrechtmatige daad. Het Nederlandse strafrecht biedt maar beperkte mogelijkheden voor schadeloosstelling aan de benadeelden. In de zaak Van Anraat vond het Hof de civielrechtelijke eis tot schadevergoeding te ingewikkeld om mee te nemen in het strafproces¹⁰.

Algemene beginselen

In tegenstelling tot het internationaal strafrecht kunnen in het civiel recht niet alleen individuen maar ook bedrijven voor de rechter worden gedaagd¹¹. Het burgerlijk recht werkt in vergelijking met het strafrecht met meer open normen. Dat geldt zowel voor de verwijtbare feiten als voor het vaststellen van de betrokkenheid van bedrijven hierbij. Wat de verwijtbare feiten betreft gaat het in de meeste rechts-

---

⁸ Zie Castermans en Van der Weide (2009), op. cit., p. 28.

⁹ Om deze reden ziet Kristen niets in een algemene strafbepaling voor schending van MVO-normen.

¹⁰ A.G. Castermans en J.A. van der Weide (2009), op. cit.

¹¹ Het volgende is voornamelijk gebaseerd op: *International commission of jurist (2009) Corporate complicity & legal accountability*, vol 3: civil remedies, Geneva.

systemen om schendingen van iemands leven, lichaam, gezondheid, vrijheid en eigendom. Dit maakt het mogelijk voor benadeelden om een civiele claim in te dienen bij een fundamentele schending van mensenrechten. Anders dan in het strafrecht – waar de term medeplichtigheid nader is omschreven – is de betrokkenheid van bedrijven niet scherp afgebakend. Om de betrokkenheid van een bedrijf bij een schending van fundamentele rechten vast te stellen, zal de rechter in een civiele zaak meestal de volgende vragen stellen, die achtereenvolgens betrekking hebben op kennis, voorzorg en causaliteit:

- Wist het bedrijf of zou een behoedzaam en verantwoordelijk bedrijf kunnen weten dat haar gedrag een risico zou kunnen vormen voor de benadeelde?
- Nam het bedrijf, gezien dit risico, de nodige voorzorgsmaatregelen die van een zorgvuldig handelend bedrijf kunnen worden verwacht?
- Droeg het handelen van het bedrijf aan de daadwerkelijke schending?

Voordat de rechter aan deze vragen toekomt, is bij grensoverschrijdende situaties eerst de vraag naar de bevoegdheid aan de orde en het toepasselijk recht. Voor de lidstaten van de EU geldt hierbij dat de plaats van de statutaire zetel en/of hoofdvestiging en hoofdbestuur bepalend is voor het aanwijzen van de bevoegde rechter. Dat impliceert dat een Nederlandse rechter bevoegd is om uitspraak te doen inzake schadevergoeding ingesteld door buitenlandse slachtoffers tegen Nederlandse moederbedrijven. Dit kan op grond van de activiteiten van het moederbedrijf zelf of op grond van falend toezicht van het Nederlandse moederbedrijf op de buitenlandse dochter. Het impliceert ook dat de Nederlandse rechter niet bevoegd is te oordelen over een vordering die *rechtstreeks* is gericht tegen de buitenlandse dochter. Volgens het Nederlands Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering (Rv) is de Nederlandse rechter in uitzonderlijke gevallen toch bevoegd in deze situatie: als een buitenlandse procedure onmogelijk is; als een behoorlijke rechtsgang niet gewaarborgd is; als er tussen de vorderingen die tegen de moeder en de dochter zijn ingesteld een zodanige samenhang bestaat dat redenen van doelmatigheid een gezamenlijke behandeling rechtvaardigen (zie kader). De bevoegde rechter dient daarbij als hoofdregel het recht toe te passen van het land waar zich de schending heeft voorgedaan (het *lex loci damni*-beginsel)¹².

¹² Zie EG-verordening 864/2007 betreffende het recht dat van toepassing is op niet-contractuele verbintenissen ('Rome II'), artikel 4.1. De uitzonderingen betreffen milieuschade (artikel 7), regelingen van bijzonder dwingend recht (artikel 16) en waarborgen voor de openbare orde (artikel 26). De uitzonderingen betreffende bijzonder dwingend recht en openbare orde worden door het Europees Hof van Justitie restrictief geïnterpreteerd zie: D. Augenstein (2010), *Study of the Legal Framework on Human rights and the environment applicable to European Enterprises Operating Outside the European Union*, pp. 72-73. Volgens deze auteur is het onwaarschijnlijk dat de uitzondering voor milieuschade in artikel 7 kan worden aangegrepen om in een situatie waarin een buitenlands (niet-EU) dochterbedrijf van een Nederlands moederbedrijf betrokken is, het Nederlandse recht toe te passen vanwege onvoldoende toezicht of controle door de Nederlandse moeder. Zie ook: Castermans en Van der Weide, op. cit., p. 39.

De bevoegdheid van de Nederlandse rechter in de zaak Oruma/ Milieudefensie tegen Royal Dutch Shell en Shell Petroleum Development Company of Nigeria

De Haagse rechtbank heeft op 30 december 2009 uitspraak gedaan in de bevoegdheidsvraag in de zaak Oruma et al. tegen Shell. De advocaten van Shell Nigeria vorderde dat de rechtbank zich onbevoegd zou verklaren in het geschil met Oruma en Milieudefensie. De bevoegdheid in de zaak tegen Royal Dutch Shell, dat zijn hoofdvestiging in Nederland heeft, stond niet ter discussie.

In de regel zouden Oruma en anderen hun schadeclaims wegens de vervuiling van hun visvijvers door lekkende oliepijpleidingen van Shell Nigeria bij een Nigeriaanse rechtbank moeten indienen. Volgens het Nederlands Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering (Rv) is de Nederlandse rechter in uitzonderlijke gevallen toch bevoegd: als een buitenlandse procedure onmogelijk is; als een behoorlijke rechtsgang niet gewaarborgd is; als er tussen de vorderingen die tegen de moeder en de dochter zijn ingesteld een zodanige samenhang bestaat dat redenen van doelmatigheid een gezamenlijke behandeling rechtvaardigen. In de onderhavige zaak ging het over de uitleg van dit laatste.

Shell Nigeria voerde aan dat er onvoldoende samenhang met de zaak tegen Royal Dutch Shell bestond om internationale bevoegdheid van de Nederlandse rechter aan te nemen. Bovendien zouden de eisers misbruik maken van het procesrecht. De Haagse rechtbank heeft deze vordering afgewezen en heeft zich bevoegd verklaard om ook in de zaak tussen Shell Nigeria enerzijds en Milieudefensie/Oruma anderzijds te oordelen.

Bronnen: LNJ: BK8616, Rechtbank s'Gravenhage, HA ZA 330891 09-579 (uitspraak Haagse rechtbank), Castermans en Van der Weide (op. cit.), p. 35 bespreking vraag buitenlandse dochter voor de Nederlandse rechter?

Aansprakelijkheid volgens het Nederlands recht

Castermans en Van der Weide hebben de juridische verantwoordelijkheid van Nederlandse moederbedrijven voor de betrokkenheid van buitenlandse dochters bij schendingen van fundamentele, internationaal erkende rechten onderzocht. Het kan daarbij zowel gaan om een mogelijke schending door de buitenlandse dochter zelf als om de betrokkenheid van de dochtermaatschappij bij een schending bij een van haar toeleveranciers. Ze onderzoeken daarbij eerst de verantwoordelijkheid van bedrijven volgens het Nederlands recht in het algemeen en gaan daarna in op de specifieke verantwoordelijkheid volgens het Nederlands recht van een moederbe-

drijf tegenover een dochterondernemer. Vervolgens wordt de vraag gesteld naar de bevoegdheid van de rechter en de toepasselijkheid van het recht – dat meestal wegens het *lex loci damni*-beginsel *niet* het Nederlands recht is. In het onderstaande wordt kort ingegaan op deze drie aspecten.

De verantwoordelijkheid in het algemeen in het Nederlands recht

Een onrechtmatige daad waarop benadeelden een schadevergoeding kunnen baseren is in het BW gedefinieerd als “een inbreuk op een recht en een doen of nalaten in strijd met een wettelijke plicht of met hetgeen volgens ongeschreven recht in het maatschappelijk verkeer betaamt”. Het laatste element is een open norm die op concrete situaties kunnen worden toegepast. Voor de invulling van deze norm zijn ook IMVO-normen en handelsgebruiken van belang. Naarmate deze bedrijven meer oproepen tot due diligence, zal het bedrijf dat deze oproep negeert eerder aansprakelijk kunnen worden gehouden. Of er sprake is van onzorgvuldig handelen hangt verder af van de ernst van het nadeel en de grootte van het risico. Bij een ernstige schending van mensenrechten bij een toeleveranciers loopt een bedrijf dat onzorgvuldig heeft gehandeld, het risico verantwoordelijk te worden gehouden naast de ‘echte’ daders.

Op grond van de *Nederlandse corporate governance code* mag van bedrijven worden verwacht dat ze rekening houden met maatschappelijke aspecten van ondernemen. De Code is van toepassing op alle Nederlandse beursvennootschappen en bevat beginselen van deugdelijk ondernemingsbestuur en best practices-bepalingen die de verhoudingen regelen tussen het bestuur van een onderneming, de raad van commissarissen en de (algemene vergadering van) aandeelhouders. De Code is in 2008 geactualiseerd met onder andere een aantal bepalingen omtrent de maatschappelijke aspecten van ondernemen. Uitgangspunt daarbij is dat het bestuur en de raad van commissarissen met de belangen van de verschillende stakeholders rekening hebben te houden, inclusief de voor de onderneming relevante maatschappelijke aspecten van ondernemen. Op grond van artikel 2:391 lid 5 BW zijn beursvennootschappen verplicht om in hun jaarverslag mededeling te doen over de naleving van de principes en best practice bepalingen.

De specifieke verantwoordelijkheid van het moederbedrijf volgens het Nederlands recht
Dochters van Nederlandse moederbedrijven zijn als zelfstandig opererende rechtspersonen in beginsel verantwoordelijk voor hun eigen gedragingen. Maar uit de rechtspraak over de aansprakelijkheid van moederbedrijven tegenover schuldeisers van dochterbedrijven is af te leiden dat moederbedrijven een bepaalde zorgplicht hebben. De aansprakelijkheid van het moederbedrijf zal groter zijn naarmate zij

meer invloed had of kon uitvoeren op het beleid van de dochter of de uitvoering daarvan. Ook voor de nadere invulling van deze open norm kunnen IMVO-normen van belang zijn.

Toepasselijk recht

In de meeste gevallen zal een bevoegde Nederlandse rechter echter *niet* het bovenbesproken Nederlands recht mogen toepassen, maar het recht van het land waar de schade is geleden. Dat geldt zowel voor de aansprakelijkheid van de dochter als de aansprakelijkheid wegens falend toezicht van het moederbedrijf¹³. Of dat materieel veel uitmaakt is niet bij voorbaat te zeggen. Slechts als de Nederlandse openbare orde in geding is, kan de rechter het Nederlands recht toepassen. Dat zou het geval kunnen zijn als het recht van een ander land schending van fundamentele internationale normen niet als zodanig erkend.

De Amerikaanse Aliens Tort Claim Act

Er bestaat geen civiele equivalent van het Internationaal Strafhof. Wel biedt de Amerikaanse Aliens Tort Claim Act, zoals de naam aangeeft, in beginsel de mogelijkheid voor niet-Amerikanen om bedrijven (ook niet-Amerikaanse) voor een Amerikaanse rechtbank te dagen. Het Amerikaanse Hooggerechtshof heeft de reikwijdte van deze wet echter sterk ingeperkt¹⁴:

- in de praktijk moet sprake zijn van een aanknopingspunt met de Amerikaanse rechtssfeer;
- het moet gaan om welomlijnde, universele en afdwingbare normen (zoals omschreven in het internationale strafrecht, zie hierboven);
- de Amerikaanse rechter moet rekening houden met de eventuele gevolgen van de uitspraak voor de rechtsgang in het land waar de schade is geleden, eventuele doorkruising van het beleid in dat land en de betrekkingen met dat land.

Een New Yorkse rechtbank heeft onlangs beslist dat de Aliens Tort Claim Act alleen gebruikt kan worden om een claim in te dienen tegen natuurlijke personen en dus niet tegen rechtspersonen zoals bedrijven¹⁵. Het Hof verwijst daarbij naar het internationale strafrecht dat ook alleen van toepassing is op natuurlijke personen (zie

---

13 A.G. Castermans en J.A. van de Weide (2009) op. cit., p. 6. Het opnemen in de Nederlandse wetgeving van een specifieke zorgplicht voor buitenlands opererende Nederlandse bedrijven (zoals gesuggereerd in de Tweede Kamer) zal dus maar van beperkte betekenis zijn. Dit los van de vraag of een inperking of specificering van de open Nederlandse norm op dit vlak zinvol is (zie ook Kamerstuk 26485, pp. 20-21 (Verslag A0 Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen, 11-02-2010)).

14 A.G. Castermans en J.A.v.d. Weide (2009) op. cit., pp. 41-43.

15 Zie: *The Economist*, 9-10-2010, p. 69; Major Recent Decision Rejecting Corporate Liability for Alleged Human Rights Abuses Under U.S. Alien Tort Statute, www.skadden.com.

boven). Deze redenering is niet onomstreden en moet nog worden bevestigd door het Hoogerechtshof.

Uitbreiding van de extraterritoriale werking van het recht?

De laatste tijd loopt er een politiek-juridische discussie over de mogelijkheden van uitbreiding van de extraterritoriale werking van het nationale recht. Daardoor zouden rechters meer bevoegdheden krijgen voor zaken die zich niet binnen het grondgebied van de eigen staat hebben afgespeeld, waarbij eventueel ook nog het binnenlands recht kan worden toegepast. Zoals hierboven is aangegeven biedt het Nederlands recht in uitzonderlijke omstandigheden al de mogelijkheid dat de Nederlandse rechter zich bevoegd acht om te oordelen over *rechtstreekse* vorderingen tegen buitenlandse dochterondernemingen van Nederlandse moedermaatschappijen.

De extraterritoriale werking is een zwaar middel dat ingrijpt in de nationale soevereiniteit. Het kan gerechtvaardigd zijn bij ernstige schendingen waarbij een buitenlandse procedure niet mogelijk is of een behoorlijke rechtsgang niet is gegarandeerd. Voor bedrijven brengt uitbreiding van de extraterritoriale werking rechtsonzekerheid en conflicterende eisen met zich mee.

Een wereldwijd MVO-Verdrag?

In zijn preadvies voor de Nederlandse Juristen Vereniging *Elementaire beginselen van Maatschappelijk Verantwoord Ondernemerschap* oppert Jan Eijsbouts het idee voor een wereldwijd geldend MVO-Verdrag¹⁶. Op grond van dit Verdrag zou de moedermaatschappij, behoudens tegenbewijs, in beginsel aansprakelijk zijn voor schade aangericht aan MVO-belangen door haar buitenlandse dochtermaatschappijen overeenkomstig een vast te stellen uniform materieel rechtelijk regime voor aansprakelijkheid. De beoordeling van deze geschillen zou kunnen worden voorgelegd aan een WTO-panel. Eijsbouts merkt op dat een dergelijk regime niet eenvoudig tot stand is te brengen en dat een groot aantal problemen van technisch-juridische aard zal moeten worden opgelost.

Raaijmakers wijst erop dat in een dergelijk concept niet voldoende gepreciseerd wordt c.q. kan worden wat MVO-belangen zijn en daardoor nationaal-politieke en concurrentiemotieven vrij spel kunnen krijgen en er een ‘lawyers paradise’ ont-

¹⁶ A.J.A.J. Eijsbouts, (2010) *Elementaire beginselen van Maatschappelijk Verantwoord Ondernemerschap*, Preadviezen 2010 van de Nederlandse Juristen Vereniging.

staat¹⁷. Doordat het voorstel niet preciseert wat MVO-belangen zijn, kunnen nationaal politieke en concurrentiemotieven vrij spel krijgen en ontstaat een ‘lawyers paradise’. In zijn ogen zijn multilaterale akkoorden over nauwkeurig bepaalde regels voor grensoverschrijdend ondernemen de weg. Deze benadering van non-trade concerns sluit meer aan bij het SER-advies *Duurzame Globalisering: een wereld te winnen* uit 2008. Een voorbeeld daarvan is de Europese aanpak van illegaal gekapt hout (zie kader paragraaf 10.2.1).

John Ruggie heeft bewust niet gekozen voor de weg naar een mondiaal verdrag met bindende normen voor mensenrechten die bedrijven moeten respecteren¹⁸: de totstandkoming van een dergelijk verdrag zou veel tijd kosten; er bestaat een gevaar dat alleen consensus over een laagste gemene deler kan worden gevonden; en een dergelijk verdrag is moeilijk te handhaven.

Betere toegang voor benadeelden

Volgens Ruggie moeten staten afdoende stappen nemen om de effectiviteit van hun nationale rechtssysteem te verzekeren met het oog op klachten tegen bedrijven op het terrein van mensenrechtsschendingen. Daartoe behoort het zo veel mogelijk wegnemen van juridische, praktische en andere belemmeringen voor de toegang tot hun rechtssysteem¹⁹. Als mogelijke praktische belemmering noemt hij hoge proceskosten of dure advocaten.

Diverse partijen in de Tweede Kamer hebben in 2010 de oprichting van een speciaal rechtsbijstandsfonds voorgesteld voor gedupeerden van milieu- en mensenrechtsschendingen. De motie Voordewind verzoekt de regering de oprichting van een dergelijk fonds te onderzoeken. Hiermee wordt beoogd jurisprudentie op te bouwen op het gebied van schendingen van mensenrechten en milieurechten door buitenlandse dochterondernemingen en gedupeerden een laagdrempelige toegang te geven om hun verhaal te halen. De betrokken bewindspersonen hebben echter gewezen op de mogelijk aanzuigende werking van een dergelijk fonds²⁰. Prioriteit verdient volgens de bewindspersonen het verbeteren van het rechtssysteem ter

---

17 T. Raaijmakers, Elementaire beginselen van maatschappelijk verantwoord ondernemerschap, *Nederlands Juristenblad* – 04 06 2010 – afl 22, p. 1413. Zie ook: A. Rigutto en J. Vegter, 2010.: Fatsoen moet je doen. in: *En na de crisis?* Publicatie ter gelegenheid van het 80-jarig bestaan in 2010 van het Nederlands Genootschap van Bedrijfsjuristen onder redactie van mr H.J. Bruisten, Prof.mr. M.J.G.C. Raaijmakers, Prof.mr. A.F. Verdam.

18 J. Ruggie (2008), Business and human rights – Treaty road not travelled

19 Zie: Guiding principles for the implementation of the United Nations ‘Protect, respect, and remedy’ framework, Report of the Special Representative of the Secretary-General on the issue of human rights and transnational corporations and other business enterprises, John Ruggie, punt 24.

20 Zie: Kamerstuk, 26485, nr. 88, pp. 21-22 (antwoord Staatssecretaris Heemskerk), pp. 27-28 (antwoord Minister Verhagen); Kamerstuk 26485, nr. 97, p. 20 (antwoord Minister Verhoeven) en p. 23 (antwoord Minister Verhagen).

plaatse, waarvoor een beroep kan worden gedaan op het al bestaande mensenrechtenfonds (zie kader).

Via de Raad voor de Rechtsbijstand (een zbo van het ministerie van Veiligheid en Justitie) is reguliere gesubsidieerde rechtsbijstand voor buitenlandse gedupeerden van dochters van Nederlandse moederbedrijven in Nederland niet uitgesloten, en wordt deze in de praktijk ook benut.

Het mensenrechtenfonds

Het Mensenrechtenfonds van het ministerie van Buitenlandse Zaken richt zich op financiering van activiteiten op het gebied van mensenrechten ter ondersteuning van de doelstellingen van het Nederlands buitenlands beleid. Dit kunnen zowel langetermijndoelstellingen zijn als activiteiten gerelateerd aan actuele ontwikkelingen, die invloed hebben op het Nederlands buitenlands beleid. Het grootste deel van het budget gaat naar ambassades. Die gebruiken het geld om:

- lokale mensenrechtenorganisaties te steunen;
- projecten te financieren die vrije media bevorderen;
- advocaten in staat te stellen juridische bijstand te verlenen aan mensenrechtenverdedigers.

In 2010 is er 27,5 miljoen euro beschikbaar via het Mensenrechtenfonds. In 2009 werden ruim 400 projecten gefinancierd in meer dan 60 landen.

Bron: Ministerie van Buitenlandse Zaken

10.3 Niet-juridische mechanismes

Bij niet-juridische mechanismes kan een onderscheid worden gemaakt tussen verschillende niveaus:

- bedrijven;
- branches en sectoren;
- nationaal (het NCP);
- internationaal (bijvoorbeeld de procedure voor de uitleg van de tripartiete ILO-verklaring inzake multinationale ondernemingen en sociaal beleid)²¹.

²¹ Zie voor de procedure voor de uitleg van de ILO-verklaring: SER (2008) *Verklaring Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen*, pp. 35-36. Volgens deze procedure kan er om een uitleg van de ILO-verklaring worden gevraagd, in de praktijk komt dit neer op een remedieprocedure. De SER-Commissie heeft begrepen dat er thans binnen het World Legal Forum gedachten worden ontwikkeld over een 'Conflict Management Facility on CSR'.

Onderstaande richt zich op de eerste drie niveaus.

10.3.1 Bedrijfsniveau

De remediemechanismes op bedrijfsniveau zijn onder te verdelen in externe en interne mechanismes²². Een extern klachtenmechanisme staat ook open voor belanghebbenden buiten het bedrijf zoals omwonenden of consumenten. De klacht of melding wordt meestal vanwege de neutraliteit door een derde behandeld. Een intern klachtenmechanisme staat alleen open voor de werknemers van het eigen bedrijf en de klachten worden binnen het bedrijf afgehandeld.

Externe klachtenmechanismes

Verwacht aan het Ruggie-project is een wereldwijde data base voor remediemechanismes. Deze bevat op dit moment zestien voorbeelden van externe remediemechanismes op bedrijfsniveau²³. Daarbij gaat het vaak om bedrijven die actief zijn in de mijnbouw. Dat is niet verwonderlijk gezien de mogelijke negatieve externe effecten voor omwonenden van mijnbouw. Ook een aantal bedrijven in de dienstensector hebben een extern klachtenmechanisme dat vooral is gericht op consumenten, die de kwaliteit van een dienst meestal moeilijk vooraf kunnen controleren en vergelijken.

Interne klachtenregelingen en bedrijfscodes

Bij de interne klachtenregelingen die hieronder worden besproken, gaat het uitdrukkelijk om een misstand waarbij een maatschappelijk belang in het geding is zoals gevaren voor veiligheid en gezondheid, maar ook om strafbare feiten of onethisch gedrag. Deze regelingen worden ook wel aangeduid als klokkenluidersregelingen. Dit is echter een minder gelukkige benaming aangezien klokkenluiden wordt geassocieerd met naar buiten brengen. Dat *kan* inderdaad de uitkomst zijn als er met een klacht of melding te weinig gebeurt binnen een onderneming. De interne klachtenregelingen zijn er echter op gericht om de klacht binnen het bedrijf af te handelen en de misstand te corrigeren. De hier besproken regelingen zijn niet bedoeld voor persoonlijke klachten van werknemers (integriteitsklachten). Hiervoor bestaan aparte regelingen.

Veel internationaal opererende ondernemingen hebben hun missie en kernwaarden, hun verantwoordelijkheden jegens stakeholders vastgelegd in een bedrijfscode. In 2003 hadden 54 van de 100 grootste bedrijven een bedrijfscode²⁴. Ook het

---

22 Zie SER (2008) *Advies Duurzame globalisering: een wereld te winnen*, p. 214.

23 Zie: http://baseswiki.org/en/Company_Mechanisms. Zie ook: C. Rees en D. Vermijs (2008) Mapping grievance mechanisms in the business and human rights area, Harvard Kennedy School

sociale en milieubeleid bij toeleveranciers zijn hier soms onderdeel van. In veel gevallen voorziet een dergelijke code in een interne klachtenregeling waarin meldingen kunnen worden gedaan over schendingen van de code²⁵.

Beursgenoteerde ondernemingen in Nederland zijn op grond van de Corporate Governance Code verplicht een schriftelijk vastgelegde klachtenregeling te hebben die in ieder geval op de website wordt geplaatst²⁶. Deze klachtenregeling moet ervoor zorgen dat werknemers zonder gevaar voor hun rechtspositie de mogelijkheid hebben om te rapporteren over onregelmatigheden van algemene, operationele en financiële aard binnen de vennootschap aan de voorzitter van het bestuur of aan een door hem aangewezen functionaris. Uit onderzoek blijkt dat in 2008 20 van de 21 onderzochte vennootschappen die onderdeel zijn van de AEX deze bepaling van de Corporate Governance Code naleeft²⁷.

De Stichting van de Arbeid heeft in 2003 bouwstenen voor een procedure voor de omgang met misstanden in ondernemingen aangereikt (zie kader).

Verklaring Stichting van de Arbeid over omgang met misstanden in ondernemingen

Volgens de Stichting van de Arbeid zou een adequate procedure voor het melden van een vermoedelijke misstand de volgende elementen moeten bevatten:

- a. een zo duidelijk mogelijke definitie van wat moet worden verstaan onder een misstand waarbij een maatschappelijk belang in het geding is;
- b. de aanwijzing van een of meer functionarissen aan wie de melding van een dergelijke misstand dient plaats te vinden;
- c. de wijze waarop vervolgens met de interne melding wordt omgegaan;

24 Zie SER (2008) Advies *Duurzame globalisering: een wereld te winnen*, p. 204.

25 De zogeheten International Framework Agreements die zijn afgesloten tussen internationale vakbonden en bedrijven gericht op de internationale arbeidsnormen van de ILO, bevatten meestal ook bepalingen t.a.v. de naleving door toeleveranciers en een intern klachten/remedie mechanisme. Nederlandse bedrijven die een IFA hebben afgesloten zijn VolkerWessels en Ballast Nedam. Zie: SER (2008) Advies *Duurzame globalisering: een wereld te winnen*, pp. 307-8; G. van Wezenbeek (2009) *International Framework Agreements and Fundamental Social Rights*, pp. 65-66; 72-73.

26 Ook de Amerikaanse Sarbanes-Oxley Act bevat diverse bepalingen over interne klachtenregelingen en klokkenluiden voor vennootschappen met een beursnotering in de VS, waaronder Nederlandse bedrijven.

27 Zie: Monitoring Commissie Corporate Governance (2009) *Eerste rapport over de naleving van de Nederlandse corporate governance code*, tabel 1.7 op p. 25. Zie: <http://www.commissiecorporategovernance.nl/home.html>

- d. terugkoppeling naar degene die de melding heeft gedaan;
- e. vertrouwelijke behandeling, indien daarom door de melder is verzocht;
- f. de mogelijkheid voor de melder om een raadsman in vertrouwen te nemen;
- g. de situaties waarin en de wijze waarop de melder extern mag melden ('klokkenluiden');
- h. de rechtsbescherming van de zorgvuldig handelende (potentiële) klokkenluider.

Bron: Stichting van de Arbeid (2003), *Verklaring inzake het omgaan met vermoedens van misstanden in ondernemingen*.

Ecorys heeft in 2006 onderzoek verricht naar de implementatie van deze verklaring van de Stichting van de Arbeid of onderdelen daarvan in Nederlandse bedrijven. Hieruit blijkt dat het merendeel van de werkgevers (73 procent) niet op de hoogte was van de Verklaring. Dat geldt – niet verrassend – vooral voor de kleinere bedrijven. Uit het onderzoek blijkt dat in 2006 een op de tien Nederlandse ondernemingen een klokkenluidersregeling had. In de meeste bedrijven is er wel een vertrouwenspersoon aanwezig bij wie een misstand kan worden gemeld. Voor het merendeel van de werknemers (52 procent) was duidelijk hoe en waar een misstand kon worden gemeld.

De organisaties vertegenwoordigd in de Stichting hebben in 2008 aangegeven de hierboven besproken verklaring nogmaals onder de aandacht van hun leden te brengen.

Daarnaast doet zich de vraag voor of er een onafhankelijk centraal meldpunt klokkenluiden moet komen. De Stichting verklaarde enkele jaren geleden geen behoefte te hebben aan een instantie die zelfstandig vermoedens van misstanden kan onderzoeken naast of in plaats van de bestaande instanties zoals de politie, Arbeidsinspectie, Milieudienst en NMA. Een onafhankelijk meldpunt kan namelijk al snel leiden tot onduidelijkheden met betrekking tot de bevoegdheden ervan. De Stichting vindt een landelijk advies- en verwijspunt klokkenluiden wel zinvol. Thans vindt nader overleg plaats over de vormgeving van een dergelijk punt.

10.3.2 Brancheniveau

Het belangrijkste Nederlandse voorbeeld betreft de Fair Wear Foundation (FWF). Dit is een multistakeholderinitiatief van werkgeversorganisaties, vakbonden en NGO's in de kledingindustrie. De FWF werkt met een gedragscode, en door ondertekening verplichten de deelnemende bedrijven zich tot een verificatie van de arbeidsomstandigheden in de fabrieken, uitgevoerd door FWF. De FWF heeft een klachtenprocedure waar werknemers en hun vertegenwoordigers in kledingfabrieken die leve-

ren aan FWF-deelnemers, een klacht kunnen indienen over hun arbeidsomstandigheden of de manier waarop de gedragscode wordt geïmplementeerd. De klacht wordt door FWF onderzocht en waar nodig wordt het betrokken bedrijf verzocht correctieve actie te ondernemen. FWF verifieert of dit het geval is en brengt eventueel een rapport uit²⁸. Er worden jaarlijks vier tot vijf meldingen gedaan.

Het klachtensysteem van FWF dient als veiligheidsnet als blijkt dat andere opties zoals het interne klachtensysteem of lokale rechtbanken of arbeidstribunalen niet eerlijk, effectief of toegankelijk zijn. De FWF heeft in elk land waar het actief is een lokale klachtenbehandelaar die makkelijk toegankelijk en betrouwbaar is.

10.3.3 Nationaal niveau: NCP

De regeringen die de OESO-richtlijnen onderschrijven, verplichten zich hieraan bekendheid te geven en een Nationaal Contact Punt (NCP) in het leven te roepen. OESO-lidstaten zijn vrij om NCP's naar eigen inzicht in te richten. Wel zijn er procedurele aanwijzingen van de OESO inzake zichtbaarheid, toegankelijkheid en transparantie en het afleggen van verantwoording. Dit laatste geeft het Nederlandse NCP onder meer vorm door het organiseren van bijeenkomsten met stakeholders en verspreiding van zijn jaarverslag. Stakeholders van het NCP zijn de organisaties van de sociale partners, NGO's, maar ook individuele bedrijven²⁹.

Naast het geven van bekendheid aan de richtlijnen, kunnen de NCP's ook een rol spelen bij het oplossen van mogelijke problemen met betrekking tot de implementatie en naleving van de richtlijnen in specifieke gevallen. Daartoe heeft de OESO-ministerraad een aantal stappen vastgelegd en geeft het de NCP's de mogelijkheid om bemiddelend op te treden tussen partijen. Als partijen er toch niet uitkomen, brengt het NCP een verklaring uit en doet het, waar mogelijk en relevant, aanbevelingen over de toepassing van de richtlijnen. Het NCP kan worden beschouwd als een overkoepelend extern remediemechanisme: het staat open voor alle stakeholders en is gebaseerd op onafhankelijke bemiddeling.

Procedure³⁰

Wanneer een persoon of organisatie meent dat een bedrijf zich in zijn ondernemen niet aan de OESO Richtlijnen houdt, dan kan hij of zij daar melding van maken bij

28 Zie verder: Fair Wear Foundation (2010) *The Fair Wear Formula*, pp. 64-68.

29 Zie verder: SER-verklaring (2008) *Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen*, p. 53.

30 Het onderstaande is gebaseerd op de website van het Nederlandse NCP. Daar is ook de volledige meldingsprocedure te vinden: <http://www.oesorichtlijnen.nl/ncp/meldingen-doen/>.

het NCP. Het omgekeerde kan ook: een bedrijf dat een (dreigend) conflict heeft over de toepassing van de OESO Richtlijnen met een belanghebbende kan zich wenden tot het NCP. Dat past in de internationale terminologie waar immers niet sprake is van een klacht maar van een melding.

Indien het NCP zich bij een melding ontvankelijk verklaart, wordt een bemiddelingstraject gestart met als doel tot een oplossing van het probleem te komen. Aan het eind van dit traject zal het NCP met een eindverklaring komen waarin het verloop van het proces beschreven wordt en hoe de oplossing zich tot de OESO-richtlijnen verhoudt. Ook als betrokken partijen niet tot een oplossing komen publiceert het NCP een eindverklaring. In dat geval geeft het NCP, naast een beschrijving van het proces, waar naar zijn oordeel mogelijk en wenselijk een mening over de vermeende schending van de OESO-richtlijnen, op basis van zijn inzicht in de feitelijke omstandigheden. Die mening zal vooral toekomst gericht zijn, in de vorm van aanbevelingen om toekomstige omstrede situaties te vermijden. De behandeling van een melding door het NCP is geen gerechtelijke procedure, noch is naleving van de OESO-richtlijnen juridisch afdwingbaar. Een eindverklaring is dan ook geen bestuursrechtelijk besluit waartegen in beroep kan worden gegaan.

Ketenverantwoordelijkheid en investeringsnexus

De OESO-regels schrijven voor dat de door de NCP te behandelen vraagstukken een relatie moeten hebben met de investeringen van bedrijven. De NCP's beoordelen zelf of een vraag over de toepassing van de OESO-richtlijnen investeringsgerelateerd is. Nederland geeft aan de investeringsnexus een ruime interpretatie die zich niet beperkt tot het investeringsgedrag van de onderneming of van dochterondernemingen waarin zij beslissingsmacht heeft. Het Nederlandse NCP kijkt onder andere naar de mate van invloed die een onderneming in de keten kan uitoefenen. Het volgende hoofdstuk gaat hier uitgebreider op in.

Meldingen

Het Nederlandse NCP is in de periode 2001-2010 betrokken geweest bij 22 meldingen³¹. In acht gevallen werd een eindverklaring uitgebracht. In de overige gevallen werd de melding niet-ontvankelijk verklaard, is de zaak door een NCP in een ander land in behandeling genomen – evt. met ondersteuning van het Nederlandse NCP – of werd de melding na heronderhandelingen door de vakbonden of na het winnen van een rechtszaak teruggetrokken.

---

31 Bij alle NCP's werden in deze periode totaal 168 meldingen openbaar behandeld. Daaronder zijn een aantal dubbel-tellingen. Zie: OECD Guidelines for Multinational Enterprises: specific instances considered by national contact points, october 2009.

Het NCP in zijn huidige vorm, ingesteld in 2007, heeft in deze periode vijf meldingen behandeld, waarvan twee reeds door het eerdere ambtelijke NCP in behandeling genomen waren (waaronder SHV Makro – Shehri-CBE Pakistan: zie kader). Twee zaken betroffen meldingen die primair in behandeling genomen zijn door een ander NCP, namelijk Ierland en Argentinië, en waaraan het Nederlandse NCP zijn medewerking heeft verleend³². De behandeling van laatstgenoemde melding is nog niet afgesloten, omdat volgens melding van het Argentijnse NCP partijen er inmiddels de voorkeur aan gaven eerst de uitkomst van een bijna parallelle gerechtelijke procedure af te wachten.

Nieuwe meldingen dateren van januari 2011 en zijn nog in behandeling.

De laatste jaren zijn geen meldingen gedaan door vakbonden. Voor 2007 was dat wel het geval en is het NCP in een aantal gevallen met een eindverklaring gekomen (Touropoperators, IHC Caland, Plaid Nederland).

Uitkomsten Peer Review

Op initiatief van de voorzitter van het Nederlandse NCP is er vorig jaar een peer review geweest van het Nederlandse NCP door vertegenwoordigers van de NCP's van Canada, Chili, Frankrijk, Japan en het VK. Het peer review-team heeft geconcludeerd dat het NCP zijn taak serieus vervult en goed functioneert. Wel werden er onder meer aanbevelingen gedaan ten aanzien van de meldingsprocedure:

- Eerste inschatting melding: Maak meer gebruik van de Nederlandse ambassades in het land waar de vermeende schending heeft plaatsgevonden om meer te weten over de achtergrond van de melders. Zijn de melders een belanghebbende partij en beschikken ze over voldoende relevante informatie en eventueel over de positie van de melders? Lopen zij door hun melding risico en genieten zij in voldoende mate bescherming?
- Bemiddeling en oordeelsvorming: Maak een duidelijker onderscheid tussen de bemiddelende en de oordeelsvormende stadia van de meldingsprocedure. Voor de betrokkenen blijkt niet altijd duidelijk in welk stadium het proces zich bevindt.
- Vertrouwelijkheid: Zoek een goede balans tussen transparantie en vertrouwelijkheid. Overweeg bijvoorbeeld of het in het belang van de melder is om zijn of haar identiteit te vermelden. Accepteer bij het opstellen van een eindoordeel in beginsel geen informatie die niet door de tegenpartij kan worden gecheckt.
- Follow-up eindverklaringen: Geef aan hoe en of eventuele aanbevelingen in de eindverklaring zijn opgevolgd.

³² De zaken die het Nederlandse NCP heeft behandeld zijn: Pilipinas Shell Petroleum Corporation (PSPC) – Friends of the Earth (Philippines), SHV Makro – Shehri-CBE (Pakistan) en G-Star – SKK/LIW (India). In samenwerking met het Ierse NCP is een eindverklaring opgesteld over Pobal Chill Chomain – SEPIL. Met het Argentijnse NCP wordt samengewerkt in de zaak FOCO & Friends of the Earth Argentina – Shell Capsa.

- Termijnen: Wees duidelijk over eventuele overschrijding van termijnen, de reden daarvan en eventuele nieuwe termijnen.

Algemene opmerkingen NCP in de zaak SHV Makro

In de zaak SHV Makro ging het om een melding van de Pakistaanse NGO *Shehri – citizens for a better environment*. De melding had betrekking op het niet in acht nemen van milieueisen bij de bouw van een supermarkt in Karachi, waarbij een dochteronderneming van SHV Makro betrokken was. Het Nederlandse NCP heeft haar bemiddelingspogingen gestaakt toen SHV zich terugtrok uit het consortium. Dit stond los van de melding. Het NCP benadrukt in haar verklaringen dat ook belanghebbenden in landen die de OESO-richtlijnen niet hebben onderschreven, een melding kunnen doen in het land van vestiging van een bedrijf en onderstreept het belang van due diligence:

“In the course of this complaint procedure the Dutch NCP came across several issues which it would like to address in general. On the applicability of the OECD Guidelines, the NCP considers that the Guidelines are recommendations to all enterprises operating in and from all OECD member states and countries adhering to the Guidelines. Consequently, interest groups established in non-adhering countries are entitled to file complaints with the NCP of the home country of an enterprise. The NCP strives for contributing to a good understanding and effective implementation of the Guidelines. As the specific instance procedure is a future orientated process it is imperative for an effective procedure if issues raised with an NCP are material during the time of notification and can be supported by sufficient information.

One of the areas where the NCP considers further cooperation is possible is in the matter of early dialogue between enterprises and their stakeholders. Here, the NCP would like to recommend enterprises to regularly carry out due diligence on legal, social and environmental impacts of their activities, as they have a duty to respect the human rights of and to do no harm to those individuals and groups that are affected by the activities of enterprises. This responsibility has been introduced in April 2008 by the UN Special Representative for Business and Human Rights, professor John Ruggie. Broad due diligence reports can form a solid basis for enterprises to engage in dialogue with their stakeholders and address possible concerns. To successfully address concerns, a dialogue that focuses on mutual interests and benefits seems the best way forward. This can also help to avoid costly legal proceedings. The involvement of an independent mediator – be that an NCP or another suitable person parties find acceptable – may increase the chances of an agreed solution.”

Bron: NCP

Het peer review-team ziet een betere bescherming van melders als een meer algemeen aandachtspunt en leerpunt voor NCP's. Het NCP neemt deze aanbevelingen grotendeels over³³.

Het peer review-team is positief over de brede interpretatie van de investeringsnexus door het Nederlandse NCP – zoals onder andere bleek uit de ontvanke-lijkheid in de G-Star zaak (zie paragraaf 11.2.1). Deze brede interpretatie geeft de NCP de nodige flexibiliteit met het omgaan met meldingen³⁴.

Bemiddelaar of waakhond?

Voor de Nederlandse regering staat de toekomstgerichte, bemiddelende rol van het NCP voorop. Wanneer partijen er niet uitkomen zou het NCP een eindverklaring moeten uitbrengen waarin het zijn bevindingen vastlegt over de gestelde niet-nale-ving van de OESO-richtlijnen en het verloop van de bemiddelingspoging³⁵.

Het kabinet is voornemens om op verschillende wijzen consequenties te verbinden aan NCP-uitspraken³⁶:

- NCP-uitspraken zullen worden gehanteerd als bron voor de beoordeling van aan-vragen voor en uiteindelijke vaststelling van overheidssteun waarvoor conformiteit met de OESO-richtlijnen wordt gevraagd. Indien een NCP-uitspraak indicaties biedt voor het niet naleven van de richtlijnen, zal navraag worden gedaan bij het bedrijf en, indien daartoe aanleiding bestaat, nader onderzoek worden gedaan. Bij non-conformiteit zal worden onderzocht of de subsidie geheel of gedeeltelijk zal worden ingetrokken en teruggevorderd.
- Ten aanzien van kinder- en dwangarbeid is een wettelijke regeling in voorberei-ding, waarmee aan subsidieontvangers de verplichting kan worden opgelegd om aanwijzingen te melden van de inzet van kinder- of dwangarbeid in een project dat in het buitenland wordt uitgevoerd. Bij schending van die meldingsplicht kan een boete worden opgelegd.
- Voor duurzaam inkopen zal in de toekomst worden beschouwd of kan worden aangesloten bij de OESO-richtlijnen. Indien dit het geval is, kunnen NCP-uitspra-ken ook in dat verband relevant zijn.

33 Brief NCP aan de voorzitter van het OECD investment committee, 16 June 2010.

34 Het verwijt van Milieudefensie dat het NCP alleen kijkt naar Nederlandse bedrijven en niet verderop naar hun keten naar de toeleveranciers lijkt in dit licht niet terecht. Dat neemt natuurlijk niet weg dat er in specifieke gevallen dis-cussie over de reikwijdte van de investeringsnexus mogelijk is; het is immers een open norm.

35 Nederlandse inzet voor de Terms of Reference van de 2010 update van de OESO Richtlijnen, p. 5

36 Brief van staatsecretaris Bleker aan de Tweede Kamer over de taakuitoefening van het NCP OESO-richtlijnen, TK, 26 485, nr. 101, p. 10.

- Ook zal de regering meewegen of deelname aan handelsmissies gepast is wanneer een bedrijf volgens een NCP-eindverklaring niet aan de OESO-richtlijnen heeft voldaan.
- Tot slot zal de regering het voorbeeld van het Verenigd Koninkrijk volgen en eindverklaringen actief beschikbaar stellen aan grote institutionele beleggers.

Het kabinet benadrukt dat de richtlijnen vooral zijn gericht op het beïnvloeden van het gedrag van bedrijven³⁷. De behandeling van NCP-meldingen is een vorm van geschillenbeslechting die gericht is op toekomstbestendige oplossingen voor een goede implementatie van de richtlijnen. De waarde hiervan is gelegen in een gezamenlijke probleemoplossing en verandering in gedrag van bedrijven op basis van het normatieve kader van de richtlijnen. Het doel van een NCP-procedure is niet gericht op het bestraffen van bedrijven of het bieden van schadevergoeding aan slachtoffers. In de praktijk kan dit overigens wel een resultaat zijn.

Indien NCP-procedures aan dezelfde eisen zouden moeten voldoen als rechterlijke procedures, zodat het verbinden van directe rechtsgevolgen aan uitspraken door derden redelijk zou zijn, dan zou dit volgens de regering ten koste gaan van de laagdrempeligheid voor melders en bedrijven om zich te wenden tot het NCP.

Meer in het algemeen lijken er verschillende maatschappelijke verwachtingen te bestaan over de rol en functie van het NCP. Het NCP en de Nederlandse regering benadrukken vooral de bemiddelende rol, terwijl sommige politieke partijen en ngo's een meer oordeelsvellende rol verwachten. Tussen beiden – mediation en adjudication – kan een spanning bestaan.

10.4 Conclusies en aanbevelingen

Volgens John Ruggie zijn er nog te veel belemmeringen voor toegang tot juridische mechanismes en zijn er te weinig effectieve niet-juridische mechanismes.

Juridische mechanismes

In geval dat een bedrijf betrokken is bij een zeer ernstige schending van het internationale recht, kan het van belang zijn dat degene wiens recht is geschonden toegang heeft tot het rechtssysteem van het land waar het moederbedrijf is gevestigd. De nationale weg, die het voor getroffen personen makkelijker maakt om hun verhaal te halen en die rechters met het oog op de territoriale werking van het recht ook meer

³⁷ Brief van staatssecretaris Bleker aan de Tweede Kamer over de taakuitoefening van het NCP OESO-richtlijnen, TK, 26 485, nr. 101, p. 10.

mogelijkheden biedt om betrokken bedrijven te sommeren misstanden te herstellen, is niet altijd toegankelijk.

De juridische handhaving van normen voor verantwoord ketenbeheer kan echter al snel tot zeer complexe vraagstukken leiden: in welke mate kan een moedermaatschappij verantwoordelijk worden gesteld voor gedragingen van een buitenlandse dochter of een toeleverancier van deze dochter? Kan het recht worden toegepast van het land waar de moedermaatschappij is gevestigd of moet het recht van het land worden toegepast van het land waar de gedraging heeft plaatsgevonden? Welke rechter is daarbij bevoegd: die van het land van vestiging van het bedrijf of die waar de schending heeft plaatsgevonden? Binnen de huidige internationale rechtsorde bestaat er geen gemakkelijke oplossing voor deze vraagstukken.

Niet-juridische mechanismes

Ruggie stelt de volgende minimale eisen aan niet-juridische mechanismes: bekend en toegankelijk, transparant, voorspelbaar wat het proces betreft, eerlijk en wat hun uitkomsten betreft overeenkomstig internationale normen. Wat de remedie-mechanismes op bedrijfsniveau betreft, voegt Ruggie daar nog een zevende beginsel aan toe: het mechanisme moet gebaseerd zijn op bemiddeling en dialoog. Dit zou moeten voorkomen dat bedrijven een oordeel over zichzelf vellen.

Ruggie pleit dus vooral voor een externe klachtenregeling. Uit het overzicht blijkt dat dergelijke regelingen op bedrijfs- en brancheniveau slechts sporadisch voorkomen.

Het belang van externe mechanismes ziet Ruggie vooral ook in early warning system: conflicten escaleren niet en worden vroegtijdig onderkend. In zijn praktijk-voorbeelden noemt Ruggie vaak communities die in de omgeving van een mijn wonen en die nooit gehoord zijn in hun vaak eenvoudige klachten, hetgeen tot escalatie leidt.

Het is de vraag of de vereiste dat een remediemechanisme op bedrijfsniveau altijd gebaseerd moet zijn op bemiddeling en dialoog niet te ver gaat. Het veronderstelt namelijk dat de melding of klacht van een externe benadeelde komt. Het is echter ook mogelijk dat de melding vanuit het bedrijf zelf komt of vanuit een van de toeleveranciers en vooral gericht is op het vroegtijdig voorkomen van misstanden of conflicten met derden en op het verbeteren van het functioneren van een onderneming, zonder dat het tot klokkenluiden hoeft te komen. Bedrijven hebben verschillende mogelijkheden om zoiets uit te werken: via een (anonieme) telefonische meld-

lijn, een ombudsman, een speciaal internetformulier etc. De aanbeveling van de Stichting van de Arbeid uit 2003 blijft in dit verband actueel.

Van groot belang is dat degene die de melding doet daar geen nadeel van ondervindt.

Uit onderzoek blijkt dat interne klachtenmechanismes kunnen bijdragen aan een beter risicomanagement, meer controle en grotere transparantie binnen ondernemingen. Daarmee kunnen bedrijven dus in een vroeg stadium problemen signaleren en wegnemen.

Het bovenstaande onderstreept ten slotte ook het belang van een goed functionerend NCP dat toegang biedt voor externe stakeholders uit productielanden en dat is gericht op onafhankelijke bemiddeling en probleemoplossing.

11 Reikwijdte ketenverantwoordelijkheid

11.1 Inleiding

Ketenverantwoordelijkheid is een belangrijk element in de Verklaring IMVO. De verantwoordelijkheid van bedrijven neemt volgens de verklaring toe naarmate een onderneming frequentere en intensievere betrekkingen met toeleveranciers onderhoudt, en zij meer op de hoogte is of kan zijn van de situatie bij de toeleveranciers¹. In de praktijk is het ook met deze drie termen niet altijd makkelijk vast te stellen waar die verantwoordelijkheid begint en ophoudt. Het betreft hier een open norm die betekenis krijgt in zijn toepassing in concrete situaties. Dit hoofdstuk verkent de reikwijdte van de ketenverantwoordelijkheid van bedrijven.

Er kan geen eenduidig beeld gegeven worden van waar deze ketenverantwoordelijkheid precies begint en ophoudt; wel zullen indicaties worden gegeven. Naast de vraag of de onderneming een zekere verantwoordelijkheid of niet, is vooral ook van belang of zij een positieve verandering kan bewerkstelligen.

De verkenning van de reikwijdte van de ketenverantwoordelijkheid in dit hoofdstuk gebeurt via twee wegen: een *conceptuele* bespreking van ketenverantwoordelijkheid en gerelateerde concepten (paragraaf 11.2), en de uitwerking hiervan in de praktijk aan de hand van drie *casestudies* (paragraaf 11.3).

11.2 Conceptuele discussie ketenverantwoordelijkheid

11.2.1 Reikwijdte ketenbeheer in het normatieve kader van de SER

Onder verantwoord ketenbeheer verstaat de SER: het vrijwillige maar niet-vrijblijvende commitment van bedrijven om een positieve invloed uit te oefenen op het sociaal en milieubeleid van hun toeleveranciers. Een bedrijf is wettelijk niet verantwoordelijk voor hetgeen zich bij haar internationale toeleveranciers afspeelt. Een bedrijf heeft soms zeer vele toeleveranciers en kan daarom ook materieel niet verantwoordelijk gehouden worden voor alles wat er in de keten gebeurt (zie paragraaf 1.1). Wel ligt het voor de hand een groter commitment te verlangen naarmate:

- de betrekkingen met toeleveranciers *frequenter* zijn;

---

¹ SER (2008) *Verklaring Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen*, 19 december 2008, Den Haag, Sociaal-Economische Raad, p. 6.

- deze betrekkingen *intensier* zijn;
- en de situatie bij toeleveranciers meer *kenbaar* is.

De SER-verklaring omvat een normatief kader voor internationale aspecten van MVO en ketenbeheer. Hiertoe behoren onder andere de OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen en de aanbevelingen van de Internationale Kamer van Koophandel over de vormgeving en de omgang met ketenbeheer door bedrijven.

Het NCP en de investeringsnexus

De OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen zijn opgesteld vanuit het Investeringscomité van de OESO en zijn als zodanig nadrukkelijk van toepassing op investeringsrelaties zoals dochterondernemingen, en niet op handelsrelaties. Wel hanteert het Nederlandse NCP, op aandringen van de Tweede Kamer, een ruime interpretatie van de zogenoemde 'investeringsnexus'. Dat betekent dat niet alleen wordt gekeken naar de eigendomsverhoudingen, maar ook naar de mate van invloed die de Nederlandse onderneming kan uitoefenen op de buitenlandse partner. Daarbij kijkt het NCP van geval tot geval onder meer naar:

- de duur van de (handels)relatie tussen afnemer en leverancier;
- het aandeel in de jaarproductie van de leverancier dat wordt afgenomen;
- het voorzien van producten van merklabeis van de Nederlandse afnemer (d.w.z. wordt het product op de afzetmarkt als eigen product neergezet?);
- specifieke eisen van afnemer met betrekking tot zaken als productiemethoden, arbeidsomstandigheden of milieueisen;
- het aanleveren of specificeren van bijvoorbeeld productontwerpen of halffabricaten door afnemer en de mate van contact met lokale stakeholders (overheid, vakbonden, etc.).

Dit geeft met name nadere invulling aan de beoordeling van de intensiteit van de betrekkingen met een toeleverancier.

Met deze ruime interpretatie van de investeringsrelatie zit Nederland aan de grens van de huidige mogelijkheden van de OESO-regels. Overigens kunnen de OESO-richtlijnen *zelf* als norm dienen bij alle activiteiten van bedrijven, dus ook bij handelstransacties.

Volgens *OECD-Watch* beperkt deze zogeheten investeringsnexus de reikwijdte en toepasbaarheid van de richtlijnen nu bedrijven steeds vaker productie uitbesteden². Bij de komende revisie van de OESO-richtlijnen zet de Nederlandse regering in om de NCP-meldingsprocedure ook open te stellen voor niet-investeringsgerelateerde

relaties en daarbij nadruk te leggen op het niet nakomen van de zorgplicht en due dilligence van bedrijven.

Op basis van de ruime interpretatie van de investeringsnexus verklaarde het NCP zich ontvankelijk voor een casus waarbij sprake was van een handelsrelatie. Het betreft een zaak die in 2006 is ingediend door de Schone Kleren Kampagne (SKK) en de Landelijke India Werkgroep (LIW) tegen het Nederlandse G-Star. Volgens de twee ngo's zou bij een belangrijke Indiase toeleverancier van G-Star de vakbondsvrijheid in het geding zijn. Zij baseerden zich hierbij op rapporten van Indiase partners. Het NCP verklaarde de zaak ontvankelijk. Argumenten hierbij waren de volgende³: Ten eerste was de onderneming dat jaar al zeven jaar op continue basis afnemer bij de Indiase onderneming in kwestie. Ten tweede werd de kleding voorzien van labels van G-star. Ten derde nam G-star een aanzienlijk deel van de totale productie van de Indiase onderneming af. Principes als de duur van de relatie, de intensiteit ervan en causaliteit hebben in de ontvankelijkheidsverklaring dus een belangrijke rol gespeeld.

Door bemoeienis van de Indiase regering is uiteindelijk de heer Lubbers gevraagd als bemiddelaar, en heeft het NCP geen inhoudelijke uitspraak gedaan in deze zaak.

De interpretatie van de investeringsnexus kent echter ook grenzen, zoals bleek in de zaak tegen Chemie Pharmacie Holland BV (CPH), die in een rapport van de VN Veiligheidsraad genoemd werd als mogelijk betrokken bij illegale mijnpraktijken in conflictregio's in Congo (zie paragraaf 11.3.2). Het bedrijf stond op deze lijst omdat CPH financiële en logistieke diensten verleende aan het Amerikaans bedrijf EWRI, dat op zijn beurt betrokken zou zijn bij de illegale exploitatie van coltan. Volgens het NCP was van een investeringsrelatie in ruime zin tussen CPH en EWRI echter geen sprake⁴. Argumenten waren dat de zakenrelatie 2,5 jaar duurde, CPH steeds ondersteunend was en nooit eigenaar van de goederen werd, en het feit dat de onderneming op commissiebasis werkte. Op grond hiervan verklaarde het NCP de klacht over CPH niet-ontvankelijk. Het NCP heeft CPH echter wel geadviseerd om in de toekomst de OESO-richtlijnen bij zakenrelaties onder de aandacht te brengen. Dit heeft het bedrijf toegezegd.

2 Zie: OECD Watch (2010) *10 Years On: Assessing the contribution of the OECD Guidelines for Multinational Enterprises to responsible business conduct*, p. 29.

3 NCP (2008) *Verklaring van het NCP inzake de melding van Schone Kleren Kampagne (SKK) en Landelijke India Werkgroep (LIW) jegens G-Star International BV*, Den Haag, Nationaal Contact Punt.

4 Tweede Kamer (2004-2005) 29 439, nr. 5, *Brief van de staatssecretaris van Economische Zaken*, 16 februari 2005.

International Chamber of Commerce (ICC)

De ICC vertegenwoordigt ondernemingen uit vele sectoren in 130 landen. Een belangrijke taak van het ICC is het opstellen van codes en standaards voor het internationale bedrijfsleven⁵. De aanbevelingen van de ICC over het vormgeven en de omgang met ketenbeheer door bedrijven behoren tot het normatieve kader van de SER voor internationale aspecten van MVO en ketenbeheer.

De ICC constateert dat veel bedrijven wereldwijd letterlijk duizenden toeleveranciers hebben. Hoewel ondernemingen uiteraard niet verantwoordelijk kunnen worden gehouden voor het handelen van al hun toeleveranciers, kunnen zij via hun inkoopactiviteiten wel indirect invloed en controle uitoefenen op het gedrag van hun toeleveranciers, bijvoorbeeld op het gebied van arbeidsomstandigheden, rechten van werknemers en milieu. In hoeverre bedrijven het gedrag van hun toeleveranciers daadwerkelijk kunnen beïnvloeden, is volgens de ICC sterk afhankelijk van de commerciële omgeving waarin zij opereren en de aard van hun relaties met toeleveranciers. Vanwege de enorme diversiteit binnen het bedrijfsleven moeten ondernemingen een aantal instrumenten en benaderingen overwegen, en nagaan hoe deze op hun specifieke omstandigheden kunnen worden toegesneden.

De ICC legt daarbij sterk de nadruk op een zorgvuldige selectie van toeleveranciers. Verder kan, zeker als aantal toeleveranciers groot is, een risicobenadering nuttig zijn om de naleving van de regels op sociaal en milieuterrein bij toeleveranciers te controleren. Hierbij gaat het om het identificeren van en monitoren van toeleveranciers in landen en/of sectoren waar de handhaving van MVO-normen problematisch is gebleken.

Het ICC beziet de vraag hoever in de keten de betrokkenheid van bedrijven moet gaan, vooral vanuit een praktisch perspectief. De ICC beveelt bedrijven aan zich vooral te concentreren op toeleveranciers die betrokken zijn bij de belangrijkste stappen in het productieproces waarbij de meeste schendingen van MVO-normen voorkomen. In sectoren waar de risico's meer verspreid zijn, beveelt de ICC aan om vooral intensief met de directe toeleveranciers samen te werken en te bevorderen dat zij een positieve invloed uitoefenen op het sociale en milieubeleid van hun eigen toeleveranciers.

---

5 Zie uitgebreider: SER-verklaring (2008) *Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen*, pp. 55 e.v.

11.2.2 Andere afbakeningen van ketenverantwoordelijkheid

Vanuit verschillende kanten tracht men invulling te geven aan de reikwijdte van ketenverantwoordelijkheid. Hieronder wordt een aantal benaderingen besproken. Achtereenvolgens wordt ingegaan op:

- De opvattingen van het Deens mensenrechteninstituut over de intensiteit van de betrekkingen met toeleveranciers en ernst als aanvullend principe.
- Het concept ‘invloedssfeer’ van het Global Compact.
- Het Boundary Protocol van het Global Reporting Initiative (GRI) dat invloedssfeer en impact uit elkaar haalt.
- Het voorstel van John Ruggie dat dit onderscheid verder uitwerkt en dat een raamwerk presenteert voor de omgang met schendingen in de keten.

De opvattingen van het Deens mensenrechteninstituut

Het Deense mensenrechteninstituut (DIHR) heeft veel expertise opgedaan als het gaat om mensenrechten en het bedrijfsleven. Voor verschillende projecten werken zij ook samen met de Deense werkgeversorganisatie Danskii Industrie. Hoewel de focus op mensenrechten ligt, kan de verantwoordelijkheid van ondernemingen ook in generieke zin worden opgevat. In 2006 publiceerde Margarat Jungk van DIHR een conceptuele studie over ‘complicity in violations’ (medeplichtigheid aan schendingen)⁶. Deze studie bevat aanbevelingen waarmee bedrijven hun ketenverantwoordelijkheid kunnen vaststellen en evalueren. De studie noemt daartoe de volgende principes:

1. *Enabling principe*: een onderneming maakt het (via inkoop en dus inkomsten) een andere onderneming mogelijk mensenrechten te schenden. Dit wordt uitgewerkt in 3 categorieën: geen (0-30 procent aandeel in de omzet van de schendende onderneming), gedeelde (30-50 procent), en full (50 procent +).
2. *Causaliteitsprincipe*: het gemaakte product of de dienst is bedoeld voor opdrachtgever.
3. *Ernst*: sommige schendingen zo ernstig, dat er verantwoordelijkheid is zelfs al is er aan bovengenoemde principes niet voldaan. Zo mogen fundamentele mensenrechten simpelweg niet geschonden worden.

De eerste twee principes hebben vooral betrekking op de intensiteit van de betrekkingen met de toeleverancier. Het eerste beginsel stelt daarbij voor om deze intensiteit te kwantificeren. Het is de vraag of dit verstandig is (zie verderop). Het ernst-

⁶ M. Jungk (2006) *Complicity in human rights violations: a responsible business approach to suppliers*, Danish Institute for Human Rights. Gerard Oonk, voorzitter van het MVO Platform, verwees hier ook naar. Het document is onder IMVO/90 op Sharepoint geplaatst.

principe wordt ook in het Nederlandse civiel recht gehanteerd om vast te stellen of er sprake is van onzorgvuldig handelen (zie paragraaf 10.2.2).

In een andere document van DIHR wordt nog extra dimensies aangehaald⁷:

- Ook de *opstelling van de lokale overheid* geldt als relevant criterium voor verantwoordelijkheid. Als ondernemingen weten dat bepaalde standaarden niet worden nageleefd in een zeker land, maakt de positie van de overheid behoorlijk uit in de beslissing om al dan niet te blijven. Betreft het een ineffectieve maar niet onwelwillende overheid, dan kan een onderneming eerder blijven dan wanneer het een onderdrukkend regime betreft.
- Singuliere vs. collectieve verantwoordelijkheid: is een bedrijf alleen betrokken bij de schendingen dan is de verantwoordelijkheid groter dan wanneer de hele industrie betrokken is⁸.

Het SER-secretariaat heeft bij het DIHR geïnformeerd naar het precieze gebruik van dit kader en aanverwante instrumenten. Zij bevestigden dat het gaat om vrijwillige instrumenten. Op het gebruik ervan door Deense ondernemingen heeft het geen zicht.

Het concept invloedssfeer van Global compact

Het Global Compact komt voort uit een initiatief van toenmalig secretaris-generaal van de VN Kofi Anan. Het is gericht op verbetering van: de mensenrechten, de positie van werknemers, het milieu en corruptiebestrijding. Daarvoor is een Global Compact opgesteld dat bestaat uit tien principes. Bedrijven kunnen zich hier vrijwillig bij aansluiten. In Nederland hebben een aantal grote bedrijven het initiatief genomen tot een Nederlands netwerk van Global Compact⁹.

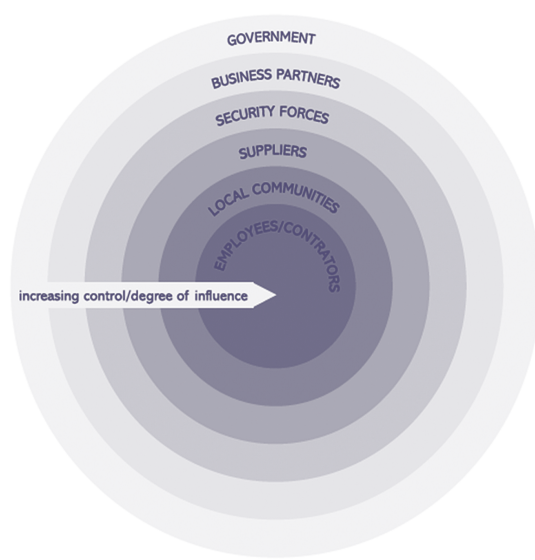
Global Compact heeft een tijd lang gewerkt met het begrip 'invloedssfeer' voor het bepalen van de reikwijdte van hun verantwoordelijkheid. Volgens dit 'uimodel' (zie figuur 11.1) heeft een onderneming de meeste controle/invloed als het gaat om de behandeling van de eigen werknemers en contractors. De invloed die een onderneming kan uitoefenen neemt vervolgens af: van lokale gemeenschappen, toeleveranciers, veiligheidstroepen, zakelijke partners en de overheid. In het global compact-raamwerk neemt de verantwoordelijkheid van bedrijven ook af naarmate een misstand zich verder buiten de onderneming bevindt.

7 DIHR (datum onbekend) brochure *Decision Map: Doing Business in High-Risk Human Rights Environments*.

8 M. Baab en M. Jungk (2010) *The arc of human rights priorities a new model for managing business*, Copenhagen, Danish Institute for Human Rights.

9 Zie uitgebreider: SER-rapport (2009) *Waarde winnen, ook in de keten. Eerste voortgangsrapportage IMVO*, pp. 77 e.v.

Figuur 11.1 Invloedssferen volgens Global Compact

Dit model richt zich vooral op de mogelijke invloed van ondernemingen om het gedrag van anderen te beïnvloeden. Het biedt minder hulp bij het bepalen van de verantwoordelijkheid voor de impact van mensenrechtenschendingen van het bedrijf zelf of de betrokkenheid van het bedrijf daarbij via het gedrag van anderen. De grootte van deze impact, en daarmee de mogelijk betrokkenheid en verantwoordelijkheid, hoeft niet per se volgens het uimodel te verlopen. Twee voorbeelden kunnen dat verduidelijken¹⁰:

- Een internetbedrijf loopt bijvoorbeeld eerder risico van betrokkenheid bij mensenrechtenschendingen van gebruikers dan bij schendingen van de rechten van de eigen werknemers.
- Voor bedrijven die betrokken zijn bij de winning van minerale grondstoffen zijn vaak de relaties met overheden (de buitenste schil) vanuit het oogpunt van schending van MVO-normen het meest risicovol¹¹.

Global Compact legt nu meer de nadruk op due-diligence waaronder een impactanalyse (zie hieronder).

¹⁰ Zie: Global Compact Network Netherlands, 2010, *How to do business with respect for human rights*, pp. 141-2.

¹¹ Een ander recent voorbeeld betreft de betrokkenheid van een Nederlands kraanverhuurbedrijf Riwal bij de bouw van de omstreden muur die Israël bouwt langs en op Palestijns gebied. Zie: Inval Nederlands bedrijf wegens hulp bij bouw muur Israël, *NRC* 14-10-2010; Omstreden muur Israël inzet juridische strijd, *NRC* 15-10-2010.

Ruggie vindt het uiconcept een onjuist concept om verantwoordelijkheden toe te delen; daarvoor introduceert hij het begrip impacts.

Het boundary protocol van GRI

Het Global Reporting Initiative (GRI) is in het leven geroepen met als doel op wereldschaal toepasbare richtlijnen op te stellen voor duurzaamheidsverslagen van ondernemingen. In 2005 gepubliceerde GRI het Boundary Protocol¹². Hierin wordt een verkenning gemaakt van de grenzen van de verantwoordelijkheid van ondernemingen om te bepalen over welke entiteiten gerapporteerd moet worden. Het protocol maakt een onderscheid tussen twee dimensies (zie ook boven):

- *Invloed*: de mate waarin een onderneming het beleid van een andere onderneming kan beïnvloeden. Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen:
  - *Controle*: conform de definitie van de International Financial Reporting Standards (IFRS), wordt hier verwezen naar de “power to govern the financial and operating policies of an enterprise...”. Het gaat hier bijv. om dochters, een meerderheid van stemmen, en joint ventures met meer dan 50 procent stemmen;
  - *Significante invloed*: wordt gedefinieerd als de “power to participate in the financial and operating policy decisions but is not control over policies”. Het gaat hier bijvoorbeeld om joint ventures of deelnemingen met een stemrecht van 20 en 50 procent.
  - Bij ondernemingen met minder dan significante invloed wordt rapportage soms ook verwacht, als er sprake kan zijn van grote MVO-impact (zie hieronder).
- *Impact*: de impact die de toeleveranciers heeft op de totale (duurzaamheids)prestaties van een onderneming. Deze impact hangt onder andere af van het type activiteit (bijvoorbeeld betrokkenheid bij schadelijke stoffen ja of nee?) en de waarschijnlijkheid van schendingen (bijvoorbeeld grotere kans op kinderarbeid in bepaalde regio's). Om impact te bepalen is een due diligence-benadering van groot belang.

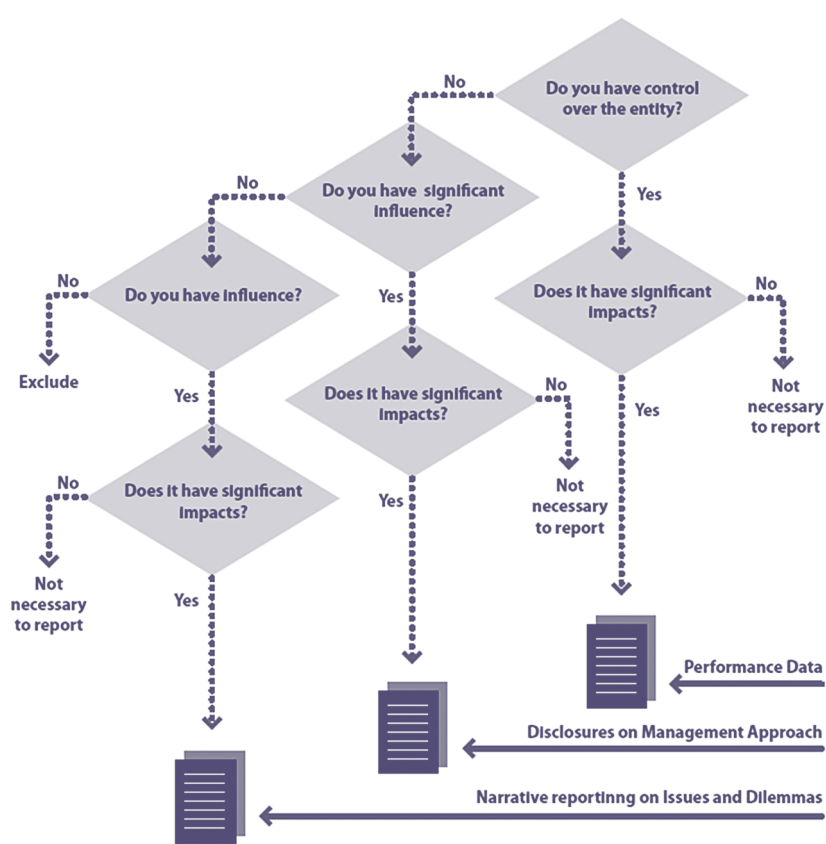
Het GRI-protocol zet deze twee categorieën vervolgens in een kwadrant, en geeft aan over welk type ondernemingen welke informatie moet worden ontsloten. Hoe meer invloed en impact ondernemingen hebben op toeleveranciers in hun keten, des te meer transparantie over het MVO-beleid mag worden verwacht. Een en ander is verder uitgewerkt in de *Sustainable Reporting Guidelines*. Als er sprake is van een bepaalde

---

¹² GRI (2005) *GRI Boundary Protocol*, Global Reporting Initiative (GRI). Dit document is onder IMVO/89 op Sharepoint geplaatst.

impact, hangt de wijze van rapporteren af van de mate van invloed af. Als er sprake is van controle, moet de impact worden meegenomen in het verslaglegging over de resultaten van de onderneming. Is er sprake van een significante invloed dan kan het worden meegenomen in de verslaglegging over het beleid van de onderneming. Is de invloed beperkt dan kan het worden meegenomen in de verslaglegging over dilemma's. Onderstaande figuur 11.2 geeft hiervan een verduidelijking.

Figuur 11.2 GRI-benadering rapportage reikwijdte ketenbeheer

Het Ruggie-raamwerk

In de discussies over IMVO neemt het werk van John Ruggie, Speciaal Vertegenwoordiger van de Secretaris-Generaal van de VN inzake mensenrechten en transnationale corporaties, een belangrijke plaats in. In 2008 verscheen van zijn hand een omvangrijk rapport genaamd *Protect, Respect and Remedy*¹³. De titel verwijst naar de drie kernprincipes van een raamwerk: de verantwoordelijkheid van de staat om te

beschermen tegen schendingen van mensenrechten, ook door het bedrijfsleven; de verantwoordelijkheid van het bedrijfsleven om mensenrechten te *respecteren*; en de noodzaak slachtoffers van schendingen een effectief *recht op verhaal* te geven. Ruggie gaat uit van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, alsmede de fundamentele vrijheden bij de arbeid van de ILO. Hij heeft in 2009 een verlenging van zijn mandaat gekregen om het raamwerk verder te operationaliseren. Dit heeft geresulteerd in een set van guiding principles voor de implementatie van het raamwerk.

De verantwoordelijkheid van het bedrijfsleven in dit raamwerk strekt zich uit tot alle bedrijven ongeacht omvang, eigendoms- of organisatiestructuur. Het heeft betrekking op alle activiteiten van een onderneming en op de relaties met derden die verband houden met deze activiteiten. Daarbij gaat het onder andere om relaties in de toeleveranciersketen.

Ruggie legt grote nadruk op due diligence. Het gaat daarbij om de inschatting van werkelijke en potentiële risico's van de activiteiten voor de schending van mensenrechten, en de maatregelen die worden ondernomen om dergelijke risico's te voorkomen. Deze due diligence beperkt zich niet alleen tot de eigen activiteiten van de onderneming, maar ook naar de relaties met derden in bijvoorbeeld de toeleveringsketen. Voor bedrijven met veel toeleveranciers sluit Ruggie zich aan bij de aanbevelingen van de ICC (zie paragraaf 11.2.1 hierboven): concentreer je op toeleveranciers die betrokken zijn bij de belangrijkste stappen in het productieproces waarbij de meeste schendingen van MVO-normen voorkomen.

Ook Ruggie onderscheidt impact van invloed. Dat is verder uitgewerkt in het discussiepaper *The Corporate responsibility to respect human rights in supply chains*¹⁴. Hierin presenteert Ruggie een raamwerk voor de omgang met schendingen van MVO-normen in de keten.

Om niet betrokken te raken bij schendingen van MVO-normen in de keten, moeten bedrijven een risicoanalyse maken van de toeleveranciersketen om de feitelijke en mogelijke impact op schendingen te identificeren en na gaan hoe deze risico's kunnen worden voorkomen of worden gemitigeerd (due diligence). Als er een schending is geconstateerd, dienen bedrijven vervolgens na te gaan of ze er op een of andere manier zelf aan bijdragen of dat de betrokkenheid louter het gevolg is van

---

13 VN (2008) *Protect, Respect and Remedy: a framework for Business and Human Rights*, A/HRC/8/5, 7 april 2008; zie SER (2009) Rapport *Waarde winnen ook in de keten*, bijlage vier, voor een uitgebreide reactie van VNO-NCW en ICC op het Ruggie-rapport.

14 John Ruggie (2010) *The Corporate Responsibility to Respect Human Rights in Supply Chains*: 10th OECD Roundtable on Corporate Responsibility Discussion Paper.

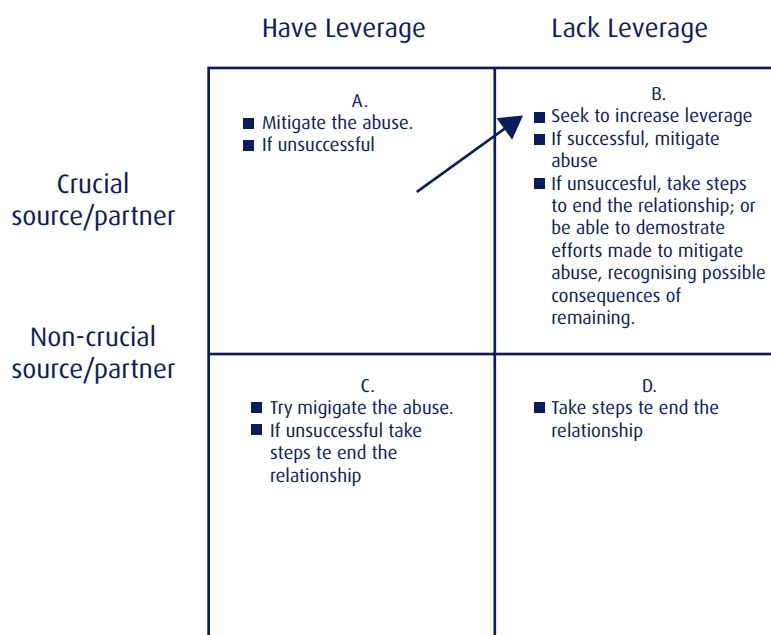
de inkoop van bepaalde goederen en diensten. Als bedrijven er zelf aan bijdragen door bijvoorbeeld op het laatste moment de order te veranderen zonder de prijs aan te passen, waardoor er een extreme werkdruk ontstaat, dienen ze stappen te ondernemen om dit te beëindigen.

Het discussiepaper concentreert zich vooral op de situatie waarin het bedrijf alleen door de inkoop van goederen en diensten betrokken raakt bij een bepaalde schending in de keten en er dus niet zelf rechtstreeks aan bijdraagt. In deze situatie is de *invloed* van ondernemingen op de toeleverancier van belang. Die invloed hangt onder andere af van de mate van directe controle, het contract met de toeleverancier, het belang van het bedrijf als klant van de toeleverancier en het belang dat de toeleverancier hecht aan een goede reputatie. Relevant hierbij is ook de vraag hoe onmisbaar de toeleverancier voor het bedrijf is. Met de twee dimensies invloed en onmisbaarheid construeert Ruggie een beslisschema (zie figuur 11.3).

Als er sprake is van een schending bij een cruciale toeleverancier en het bedrijf heeft veel invloed op deze toeleverancier, dan moet het bedrijf er alles aan doen om de toeleverancier te bewegen om een einde aan de schending te maken (vak A). Is de invloed kleiner dan gedacht, dan moet het bedrijf proberen om deze te vergroten (vak B). Lukt dat niet, dan beveelt Ruggie aan om toch op zoek te gaan naar een andere toeleverancier, of aan te geven welke stappen er zijn ondernomen om de schending te mitigeren. Als er meer mogelijkheden voor de overstap naar een andere toeleverancier zijn (vak C en D), dan komt de exit-optie eerder in beeld. Het ligt voor de hand dat dit ook eerder het geval is naarmate er sprake is van een ernstiger schending.

Ruggie gaat ervan uit dat deze besluitvormingslogica toepasbaar is bij de eerste toeleveranciers, die het bedrijf immers behoort te kennen. Van een bedrijf kan niet worden verwacht dat het zicht heeft op de toeleveranciers van de toeleveranciers etc. De reikwijdte van de ketenverantwoordelijkheid wordt dus ook bij Ruggie mede bepaald door de kenbaarheid van de situatie. Maar hij wijst er wel op dat een bedrijf dat hierop wordt aangesproken niet zo maar kan roepen dat het geen weet kon hebben van een schending verderop in de keten. Dat is pas overtuigend als het bedrijf eerst een inschatting heeft gemaakt van de algemene risico's in de keten en de mogelijkheid om deze te mitigeren. De *due diligence* stopt, zoals benadrukt in de *Guiding principles*, dus niet bij eerste toeleverancier, maar heeft betrekking op alle activiteiten van de onderneming en de relaties met derden die hiermee zijn verbonden.

Figuur 11.3 Beslisschema Ruggie bij misstanden in de keten

Ruggie is geen voorstander van het stellen van scherpe, kwantitatieve grenzen aan de mate van invloed die het bedrijf heeft op de toeleveranciers (zoals in de benadering van het Deense mensenrechteninstituut). Hij heeft twee problemen met het trekken van scherpe, kwantitatieve grenzen tussen bijvoorbeeld wel en geen invloed hebben:

- Zulke grenzen zijn gezien de diversiteit van sectoren, landen en bedrijven altijd arbitrair en zelden toereikend.
- Zulke grenzen kunnen gedrag van bedrijven uitlokken om er net onder te gaan zitten teneinde bepaalde verantwoordelijkheden te ontlopen.

11.2.3 Conclusie: impact en invloed, ernst van de schending

De drie dimensies *frequentie*, *intensiteit* en *kenbaarheid* die de SER onderscheidt om de mate van ketenverantwoordelijkheid van bedrijven te duiden, blijven nuttig en sluiten aan bij internationale discussies.

Een verdere verfijning is mogelijk door een onderscheid te maken tussen, enerzijds, de impact die een bedrijf of haar toeleveranciers direct of indirect hebben op men-

senrechten, arbeidsrechten of het milieu en, anderzijds, de invloed die een bedrijf kan uitoefenen op het sociale en milieu beleid van haar toeleveranciers.

De *intensiteit* en *frequentie* van betrekkingen met een toeleverancier gaat vooral over het hebben van leverage, het kunnen beïnvloeden van het beleid van toeleveranciers. Daarnaast vindt de commissie ook causaliteit een nuttig principe voor het bepalen van de impact van eigen handelen een onderneming. Gezien de diversiteit tussen landen, sectoren en bedrijven zijn over de mate waarin een bedrijf invloed kan uitoefenen moeilijk algemene uitspraken te doen. Het is ook niet zinvol om kwantitatieve drempels te formuleren (x procent eigendom, y procent omzet toeleverancier) voor de mate waarin een bedrijf invloed kan uitoefenen of voor de frequentie en intensiteit van contacten met toeleveranciers. Het model van Ruggie, dat onderscheid maakt tussen de invloed en de onmisbaarheid van de toeleverancier, biedt een nuttige handreiking voor het maken van afwegingen als een schending in de keten is gesignaleerd. Ook de ernst van de schending kan daarin een rol spelen. Voor de SER-definitie van ketenverantwoordelijkheid is ‘ernst’ van schendingen van het normatieve kader nog niet expliciet een onderscheidend criterium. Het is echter een bruikbaar en zinvol principe dat kan worden meegenomen.

Wat *kenbaarheid* betreft is het van belang dat bedrijven een risicoanalyse maken van hun toeleveranciers om de feitelijke en mogelijke impact op schendingen te identificeren en na gaan hoe deze risico’s te voorkomen of te mitigeren zijn (due diligence). Dat geldt zeker voor de eerste toeleveranciers. Van bedrijven mag worden verwacht dat ze hun directe toeleveranciers zorgvuldig selecteren. Aangezien sommige bedrijven zeer veel directe toeleveranciers hebben, ligt het voor de hand daarbij te concentreren op die sectoren, landen of productieprocessen waar de meeste risico’s kunnen voorkomen. Vaak ontbreekt het zicht op specifieke risico’s dieper in de keten. Ook hier zijn grenzen moeilijk te trekken. Maar van bedrijven wordt verwacht dat ze op basis van eigen waarneming of op basis van publicaties van overheden, internationale organisaties zoals de ILO of ngo’s, zich een algemeen beeld vormen van potentiële risico’s in de keten. Dit geldt zeker als er aanwijzingen zijn dat er ernstige schendingen in de keten voorkomen.

11.3 Grenzen en dynamiek van ketenverantwoordelijkheid in de praktijk

11.3.1 Inleiding

In de onderstaande drie casestudies zijn verdere lessen uit de praktijk verkend. In de selectie van cases is vooral gezocht naar voorbeelden die de grenzen en de dynamiek van verantwoordelijkheid in de keten aftasten. Daarbij gaat het om de vraag hoe ver de verantwoordelijkheid van bedrijven in de keten reikt als aanvulling op bovenstaande conceptuele verkenning. Gezocht is naar zaken die niet spelen bij een directe dochter of directe toeleverancier, maar naar relaties die op het grensvlak liggen van wat redelijkerwijs verwacht kan worden¹⁵. Hiervan is de toegevoegde waarde in de discussies over reikwijdte het grootst.

Daarnaast wordt ingegaan op de vraag waar de verantwoordelijkheid van bedrijven (the duty to respect) ophoudt en die van overheden (the duty to protect) begint. Dit aspect van de reikwijdte van ketenverantwoordelijkheid is in de bovenstaande conceptuele paragraaf niet behandeld omdat het beter te behandelen valt aan de hand van een aantal concrete situaties.

Paragraaf 11.3.2 gaat over ondernemingen die mogelijk indirect betrokken zijn bij de import van conflictmineralen uit Congo. Paragraaf 11.3.3 gaat in op kinderarbeid in de Indiase zaadteelt. Paragraaf 11.3.4 bespreekt initiatieven om de productie van palmolie te verduurzamen. Paragraaf 11.3.5 trekt vervolgens enkele lessen uit de cases.

Elke casus is als volgt opgebouwd. Als eerste wordt kort de context en de problematiek beschreven. Daarna wordt ingegaan op de vraag welke verantwoordelijkheid bedrijven hebben genomen. Tot slot komen enkele dilemma's aan bod die te maken hebben met de verantwoordelijkheidsverdeling tussen bedrijven en overheden en met de effectiviteit bij het ontbreken van een gelijk speelveld.

---

¹⁵ Bij de selectie van cases is verder gekeken of de problematiek valt binnen het normatieve kader van de SER, of het actuele zaken betreft en of het zaken betreft waar de feitelijke gebeurtenissen niet al te omstreden zijn.

11.3.2 Import van conflictmineralen uit de Democratische Republiek Congo

Problematiek en context

In het oosten van de Democratische Republiek Congo (hierna Congo) vinden conflicten plaats tussen het leger en de verschillende rebellengroepen, die vaak opereren vanuit buurlanden. Deze strijd gaat gepaard met grootschalige en ernstige vormen van mensenrechtenschendingen van de burgerbevolking zoals moord, martelingen en verkrachtingen. Het is inmiddels duidelijk dat de verkoop van mineralen rebellengroepen van belangrijke inkomsten voorziet en daarmee de conflicten in onder andere de regio Kivu in stand houdt. Conflictmineralen uit Congo betreffen vooral coltan en tin¹⁶. Uit *coltan* wordt niobium en tantalium gewonnen.

Tantalium wordt veel gebruikt voor compacte elektronische apparatuur zoals mobiele telefoons, spelcomputers, pc's en laptops. Met de steeds kleiner wordende apparaten, neemt ook de vraag naar tantalium toe. In een mobieltje zit hooguit een procent tantalium, maar de elektronische industrie is wel de grootste gebruiker van dit mineraal. Het merendeel van de erts wordt gewonnen in Australië. Naar schatting komt momenteel 4 tot 10 procent uit Congo (dit is een schatting, want veel wordt illegaal gewonnen). Het betreft veelal kleinschalige illegale winning van mineralen. Deze mineralen komen via verschillende kleine tussenpersonen en via verschillende landen bij de eindgebruikers van coltan terecht. Een studie van het de Electronic Industry Citizenship Council (EICC), een MVO-samenwerkingsverband van producenten, heeft onlangs getracht de keten van onder andere coltan in kaart te brengen. *Tracking* en *tracing* van coltan (d.w.z. de grondstof volgen van het begin naar het einde van de keten) leverde als beeld op dat de mineralen vaak wel acht keer van eigenaar wisselt¹⁷. Duidelijk mag zijn dat het voor producenten geen eenvoudige exercitie is om 'conflict-coltan' uit hun keten te weren.

De import van *tin* kent vergelijkbare issues. Tin wordt vooral gebruikt als soldeersel voor auto's, televisies en andere elektronische apparaten, en als tinplaat in de verpakking van bijvoorbeeld blikjes. De winning van tin vindt plaats in verschillende ontwikkelingslanden. De grootste producten zijn Indonesië (41 procent) en China

¹⁶ Bij de winning van mineralen als tin en coltan is in veel landen een veelheid aan IMVO-issues van belang. Zo kan bij de Boliviaanse winning van tinerts sprake zijn van kinderarbeid, en wordt de winning van mineralen in veel landen geassocieerd met milieuproblemen. De focus hier ligt echter op winning van tin en coltan uit Congo die vanwege het voortslepende conflict en gerelateerde mensenrechtenschendingen aldaar problematisch is.

¹⁷ RESOLVE (2010) *Tracing a Path Forward : A study of the Challenges of the Supply Chain for Target Metals Used in Electronics*, studie in opdracht van EICC, Washington DC. Zie ook K. Hayes en R. Burge (2003) *Coltan mining in the Democratic Republic of Congo: How tantalum-using industries can commit to the reconstruction of the DRC*, Cambridge UK, Fauna & Flora international.

(31 percent). Uit Congo komt ongeveer 4 procent van de wereldproductie van tin. De Nederlandse importen komen niet direct uit Congo (zie hieronder)¹⁸.

Verantwoordelijkheid bedrijven

Sinds geruime tijd spreken maatschappelijke organisaties bedrijven die actief zijn in mineralenketens aan op hun verantwoordelijkheid voor schendingen. Met name het gebruik van coltan met onzekere herkomst is al geruime tijd omstreken. Een expertpanel van de VN publiceerde verschillende rapporten over coltanwinning in de Congo. In een rapport van 2002 wordt opgemerkt dat de private sector een zekere verantwoordelijkheid heeft als het gaat om het in stand houden van de conflicten in de regio door onder andere de import van illegaal gewonnen coltan. Het rapport noemt verschillende ondernemingen die (in)direct betrokken waren bij de productie en handel van conflictmineralen en hiermee volgens de Veiligheidsraad de OESO-richtlijnen schonden¹⁹. Tegen sommige van deze bedrijven werden vervolgens klachten bij Nationale Contactpunten ingediend. De klacht bij het Nederlandse NCP tegen CPH werd niet ontvankelijk verklaard (zie paragraaf 3.2.1). De klacht bij het Engelse NCP tegen het in het VK gebaseerde DAS Air wel. Het Britse NCP oordeelde dat DAS Air handelde in strijd met de OESO-richtlijnen. Daarbij wordt DAS Air vooral ook gebrek aan due diligence verweten²⁰:

DAS Air did not try to establish the source of the minerals they were transporting from Kigali and Entebbe, stating they were unaware of the potential for the minerals to be sourced from the conflict zone in eastern DRC. The NCP finds it difficult to accept that an airline with a significant presence in Africa including a base in Entebbe would not have been aware of the conflict and the potential for the minerals to be sourced from Eastern DRC.

In het geval van de bedrijven die het VN-rapport aanhaalt, gaat het om vrij directe relaties van ondernemingen met de gepleegde schendingen. Gezien het grote gebruik van coltan door mobiele telefoonfabrikanten, kregen vooral deze bedrijven in publieke campagnes te maken met negatieve aandacht voor hun mogelijke betrokkenheid. Naast ngo's, spreken overigens ook financiers bedrijven steeds vaker aan op hun MVO-beleid richting mijnbouw. Zo lanceerde in voorjaar 2010 een groep sociale fondsen een standpunt ten aanzien van MVO-beleid door mijnbedrijven²¹.

18 Het is niet uit te sluiten dat tin uit Congo via Aziatische smelterijen alsnog Nederland binnenkomt. Zie: Milieu-defensie (2009) *Mining matters. Unacceptable metal mining in developing countries and the responsibility of companies in the Netherlands*.

19 UN Security Council (2002) *Final (second) report of the panel of experts on the illegal exploitation of natural resources and other forms of wealth of the DRC*, rapportnummer S/2002/1146, New York, UNSC

20 UK NCP (2008) *Statement by the United Kingdom National Contact Point (NCP) for OECD Guidelines for Multinational Enterprises: DAS AIR*, p. 11.

21 H.v.d. Wiel (2010) *Conflictmineralen, P+*

Ook ondernemingen die *tin* gebruiken zijn aangesproken op de mogelijk problematische herkomst van deze mineralen verderop in de keten.

Er zijn de laatste jaren op het gebied van tin en coltan veel initiatieven ontwikkeld waarin ondernemingen een verantwoordelijkheid op zich nemen. Terecht wordt veelal gekozen voor een industriebreed gedragen initiatief. Immers, inzicht en beïnvloeding van ketens zal het meest effectief zijn wanneer een grote groep eindproducenten hieraan mee werkt. Op het gebied van coltan wordt gewerkt aan certificering in het kader van MVO-initiatieven in de elektronicasector, EICC en de Global e-Sustainability Initiative (GeSI). Een recent rapport in opdracht van EICC brengt de leveringsketens van tin, coltan en cobalt in kaart.

In de tinindustrie gebeurt ook veel in het kader van de internationale organisatie van de tinindustrie (ITRI). Corus heeft in haar contracten met leveranciers bepaald dat zij geen tin uit Congo mogen leveren. Vorig jaar maakte Corus als de grootste Nederlandse importeur van tin bekend financieel een pilot van ITRI te steunen om de herkomst van tin te certificeren. Het project van ITRI moet ervoor zorgen dat tinerts uit door de overheid geselecteerde mijnen in deze twee provincies kan worden gecertificeerd en daarmee verantwoord op de wereldmarkt kan worden gebracht. Op dit moment zijn deze tinstromen niet traceerbaar en is het onduidelijk waar dit tin terechtkomt. Deze situatie is voor de tinverwerkende industrie ongewenst. Als het pilotproject van ITRI succesvol is, wordt het uitgebreid naar vier andere provincies in Congo. Hugo Loudon, die verantwoordelijk hiervoor is bij Tata steel, stelt hierover²²:

Het project sluit goed aan bij ons ingezette beleid tot duurzaam ketenbeheer. Het past daarnaast in het dit jaar uitgebrachte werkplan van de SER voor internationaal maatschappelijk verantwoord ondernemen. Ondanks de moeilijke economische situatie waarin de staalindustrie zich nog steeds bevindt, blijven we ons inzetten voor verantwoord ketenbeheer.

Dilemma's: gelijk speelveld en realistische verwachtingen

Een belangrijke vervolgvraag is in hoeverre deze certificeringsactiviteiten ook een bijdrage kunnen leveren aan het verbeteren van de lokale omstandigheden. Een beperking hiervoor is dat er landen zijn die zonder problemen en vragen te stellen uit de Congo mineralen importeren. Daar waar importeurs van coltan uit Westerse landen zich inspannen coltan uit Congo te weren, doet het Chinese staatsbedrijf

²² <http://www.tatasteel.nl/verantwoord-staal-maken/nieuwsbrieven-duurzaamheid/corus-werkt-aan-transparantie-in-de-tinketen.html>

NNMS bijvoorbeeld niet erg moeilijk over importen uit de Congo. Gezien de groeiende rol die China speelt in de import van mineralen, kan dit de effectiviteit van internationale (vrijwillige) initiatieven bemoeilijken.

Een recente studie over legale mineralenhandel in het Grote Merengebied, in opdracht van het ministerie van Buitenlandse Zaken en de Britse ontwikkelingsdienst Dfid waarschuwt voor te hoge verwachtingen, omdat meer transparantie in de mijnbouwketen geen voldoende garantie is om de militarisering van Oost-Congo tegen te gaan²³:

Private sector initiatives to increase transparency and assure origin, such as the iTSCi scheme and the efforts driven by GeSI/EICC are welcome and have the potential to make a positive contribution to the quest to increase transparency and accountability in EDRC's minerals trade. However, it is important to manage expectations with regard to these initiatives. They will by themselves not be able to solve the issue of a lack of transparency in EDRC's trade and they will definitely not solve the issue of the militarisation of parts of the economy. They are not meant to do so of course, but managing the expectations of civil society and other observers is crucial, so that the initiatives will not meet the same level of disillusionment as has the Kimberley Process Certification Scheme (KPCS), once observers realised that it was unable to deliver on its promises.

Een studie in opdracht van twee Scandinavische ngo's wijst daarnaast op de noodzaak om de lokale bevolking en lokale ngo's meer bij de certificeringsinitiatieven te betrekken²⁴. Om de certificering te doen slagen, zal het volgens deze studie nodig zijn meer te investeren in de opleiding van de betrokken ambtenaren en handelaren. Soldaten en politie zullen beter moeten worden betaald om corruptie en geweld tegen de lokale bevolking tegen te gaan. Wegen tussen de mijnen en de handelshuizen zullen beter moeten worden beveiligd. En er moet meer hulp komen voor de lokale bevolking die in de mijnen werkt. Tot slot moet er volgens deze studie meer aandacht komen voor landrechten, gedwongen arbeid en geweld tegen vrouwen.

In de VS is onlangs een wet is aangenomen die beursgenoteerde ondernemingen verplicht aan te kunnen tonen dat door hen gebruikte 'conflictmineralen' niet afkomstig zijn van gewapende groepen in DRC²⁵. In het Europese Parlement is in najaar van 2010 een resolutie aangenomen die de Commissie verzoekt een wets-

---

23 N. Garrett [et al.] (2010) *Promoting legal mineral trade in Africa's great lake region*, studie in opdracht van Dfid en MinBuza, Resource Consulting Services

24 Finnwatch en Swedwatch (2010) *Voices from the inside: local views on mining reform in Eastern DR Congo*.

25 Het gaat om de Dodd-Frank Wall Street Reform and Consumer Protection Act, waarvan nummer 1502 ingaat op conflictmineralen uit Congo. Zie <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/BILLS-111hr4173enr/pdf/BILLS-111hr4173enr.pdf>

voorstel te doen om de aanbod van conflictmineralen te verbieden. Een bemoedigende ontwikkeling is dat in januari dit jaar in Lusaka ook regeringsleiders van elf Afrikaanse landen verenigd in de *International Conference on the Great Lakes Region* (ICGLR), hebben aangekondigd op dit terrein een rol te gaan spelen. Zij hebben een overeenkomst gesloten om de illegale handel van mineralen, waaronder coltan, uit Oost-Congo tegen te gaan. Dit moet gebeuren via een regionaal certificeringssysteem dat de herkomst van mineralen moet kunnen traceren vanaf de Afrikaanse mijn tot in de smelterijen in Azië. Dit systeem wordt ontwikkeld in samenwerking met de internationale industrie.

Een belangrijk aandachtspunt voor deze initiatieven is dat zij alleen gericht zijn op de illegale handel van mineralen die het conflict in stand houden, en niet ook de hele mijnbouw in de regio treffen. “Het risico bestaat dat de wet leidt tot een onbedoelde grondstoffenboycot van Oost-Congo en de omliggende landen. Dat zou desastreus zijn voor de duizenden mijnwerkers die voor hun broodwinning afhankelijk zijn van de mijnbouwsector”²⁶, waarschuwt Nathalie Ankersmit van het Nederlands Instituut voor Zuidelijk Afrika (NiZa).

11.3.3 Kinderarbeid in de Indiase zaadteelt

Problematiek en context

Kinderarbeid is mogelijk het meest besproken thema als het gaat om de verantwoordelijkheid van ondernemingen in productieketens. Een verbod op kindarbeid maakt onderdeel uit van zo goed als alle MVO-codes die westerse ondernemingen hanteren bij ondernemen in verre buitenland, en is dan ook opgenomen in het normatieve kader van de SER-verklaring. Kinderarbeid komt ondanks de veelvuldige aandacht nog veelvuldig voor. Aangezien kindarbeid over het algemeen het meest persistent is onder lokale ondernemingen, zijn Westerse bedrijven moeilijk in staat het probleem van kindarbeid op te lossen, maar kunnen zij zich er wel voor inzetten dat kindarbeid niet in hun eigen productieketens voorkomt.

---

26 NiZa (2010) Nieuwsbericht ‘Tracering conflictmineralen stap dichterbij’, dinsdag 14 december 2010.

Definitie kinderarbeid volgens ILO-conventie 138

Verdrag nr. 138 van de ILO 'De minimumleeftijd voor toelating tot het arbeidsproces' verplicht tot het voeren van een nationaal beleid dat is gericht op de afschaffing van kinderarbeid en op de geleidelijke verhoging van de minimumleeftijd voor arbeid in en buiten dienstverband. Deze minimumleeftijd mag niet lager zijn dan de leeftijd waarop de leerplicht eindigt en in elk geval niet lager dan 15 jaar. De conventie maakt de volgende uitzonderingen hierop:

- Landen waarin de economie en de onderwijsinstellingen nog niet voldoende tot ontwikkeling zijn gekomen, kunnen de minimumleeftijd in een eerste fase op 14 jaar stellen. Deze landen kunnen ook de categoriale en sectorale reikwijdte van de conventie beperken.
- Jongeren van 13 tot 15 jaar mogen lichte arbeid verrichten, mits de arbeid niet schadelijk is voor de gezondheid en ontwikkeling en zodanig is dat regelmatig schoolbezoek mogelijk is. Aangenomen wordt dat dit laatste in gedrang komt als kinderen meer dan 14 uur per week werken*. Voor ontwikkelingslanden geldt dit voor jongeren van 12 tot 14 jaar.

Voor arbeid die de veiligheid, gezondheid of zedelijkheid van jongeren in gevaar kan brengen geldt op basis van ILO-conventie 182 een minimumleeftijd van 18 jaar. Ontwikkelingslanden kunnen deze grens op 16 jaar stellen.

Bronnen: ILO Conventie 138 en *F. Hagemann [et al.] (2006) *Global Child labour trends 2000 to 2004*, Genève: ILO, pp. 20-23.

In het advies over *Duurzame globalisering* is de SER reeds ingegaan op de ILO-definitie van kinderarbeid (zie kader). Het komt erop neer dat economische activiteit bij kinderen onder de 14 jaar in ontwikkelingslanden wordt opgevat als kinderarbeid, waarbij voor gevaarlijk werk een hogere grens geldt en licht werk voor 12-jarigen in ontwikkelingslanden is toegestaan mits dit regelmatig schoolbezoek niet in de weg staat.

Kinderarbeid in de zaadproductie in India

Een tweetal recente rapporten wijst erop dat in de productie van katoen- en plantenzaden in India de inzet van kinderarbeid een gangbaar fenomeen is²⁷. De kinderen zijn soms familielid van de boeren waar ze werken, soms worden ze door tussenpersonen gerekruteerd. Soms gebeurt dit op basis van aan de ouders verstrekte leningen. Kinderen zijn vooral actief in het bestuivings- en veredelingsproces, een tijdrovend en dus ook kostbaar karwei waarvoor boeren vaak het liefst meisjes inzetten.

De rapporten spreken van circa 230.000 kinderen van onder de 14 jaar die economisch actief zijn, waarvan het grootste gedeelte (170.000) werkzaam is in de katoenzaad productie. Daarbij werken sommigen meer dan 9 uur per dag. In de katoenzaadproductie, waar gegevens voor meerder jaren beschikbaar zijn, neemt het aantal werkzame kinderen af.

De kinderen zijn niet rechtstreeks in dienst van Westerse zaadbedrijven. De productie van zaden vindt veelal plaats bij kleine boeren. Tussenpersonen onderhandelen tussen de boeren en de grote multinationale en Indiase zaadbedrijven.

Verantwoordelijkheid van bedrijven

Hoewel het hier misstanden verderop in de keten betreft, hebben een aantal Westerse bedrijven, mede onder druk van ngo's, de verantwoordelijkheid genomen om kinderarbeid in de zaadteelt uit te bannen:

- Het Zwitserse bedrijf Syngenta heeft in 2003 reeds aansluiting gezocht bij de Fair Labor Association (FLA). Samen met deze organisatie is een programma opgericht om de sociale omstandigheden bij toeleveranciers te verbeteren en kinderarbeid in de keten uit te bannen²⁸.
- Bayer en Monsanto hebben in 2005 een actieplan opgesteld om kinderarbeid bij hun toeleveranciers in de katoenzaadteelt tegen te gaan. Onderdelen van dit plan zijn een bewustwordingscampagne, het bieden van iets hogere prijzen aan boeren die geen kinderen laten werken en een zwarte lijst van telers die kinderen inzetten.

27 D. Venkateswarlu (2010) *Seeds of Child Labour. Child and adult labour in cottonseed production in India*, Studie in opdracht van International Labour Rights Forum, Landelijke India Werkgroep en campagne Stop Child Labour - School is the best place to work, Hyderabad, Global Research and Consultancy Services; D. Venkateswarlu (2010) *Growing up in the Danger Fields. Child and adult labour in vegetable seed production in India*, Studie in opdracht van International Labour Rights Forum, Landelijke India Werkgroep en campagne Stop Child Labour - School is the best place to work, Hyderabad, Global Research and Consultancy Services.

28 http://www.fairlabor.org/what_we_do_special_projects_d2.html

- Nunhems, een dochteronderneming van Bayer met een vestiging in Nederland, heeft sinds 2007 een actieplan geïmplementeerd om het gebruik van kinderarbeid in de groentezaadteelt te ontmoedigen. Dit plan is door het actieplan van Bayer en Monsanto in de katoenzaad geïnspireerd.
- De internationale brancheorganisatie²⁹ CropLife heeft namens de leden een positiepaper uitgebracht waarin³⁰ zij kinderarbeid veroordeelt en een beleid presenteert richting toeleveranciers (een leveranciersverklaring, en monitoring)³¹. Onder kinderarbeid verstaat CropLife: “any work or activity that interferes with the full time schooling of a child and/or is mentally, physically, socially or morally dangerous and harmful to children”.

Deze acties lijken hun vruchten af te werken³². Maar er zijn volgens de rapporten ook Indiase en Westerse bedrijven die zich aan hun verantwoordelijkheid onttrekken. Hiertoe behoort ook Bejo Sheetal, een joint venture van het Nederlandse bedrijf Bejo Zaden³³. Bejo Zaden gaf aan geschrokken te zijn van de inhoud van de rapporten en van de bewering dat Bejo Zaden via zijn keten betrokken zou zijn bij kinderarbeid in India³⁴. Het bedrijf betwist de inhoud van het rapport niet en vindt dat het maatregelen moet treffen richting de toeleveranciers van Bejo Sheetal. Als eerste stap heeft Bejo Zaden de Indiase joint venture geïnformeerd over de rapporten en vertalingen toegestuurd met de instructie om uit te zoeken hoe en waar de kinderarbeid voorkomt. Bejo Zaden laat weten dat Bejo Sheetal voornemens is zich aan te sluiten bij de projecten van de FLA in de zaadsector (zie boven). Daarnaast is Bejo Zaden gestart met het formuleren van een beleid tegen kinderarbeid, waaronder een clausule tegen kinderarbeid in de productiecontracten en een controle door werknemers van Bejo Sheetal op de inzet van kinderen op de productievelen. Tevens wordt op initiatief van Bejo Zaden door de brancheorganisatie Plantum gewerkt aan een gedragscode tegen kinderarbeid bij de internationaal werkende tuinzaadbedrijven.

29 Zie: D. Venkateswarlu (2010) *Seeds of Child Labour. Child and adult labour in cottonseed production in India*, p. 10.

30 Zie: D. Venkateswarlu (2010) *Growing up in the Danger Fields. Child and adult labour in vegetable seed production in India*, p. 23.

31 CropLife (2009) *CropLife Position on Child Labor in the Seed Supply Chain* Brussels, CropLife International

32 Zie: D. Venkateswarlu (2010) *Growing up in the Danger Fields. Child and adult labour in vegetable seed production in India*, p. 23; D. Venkateswarlu (2010) *Seeds of Child Labour. Child and adult labour in cottonseed production in India*, p. 10.

33 In de bovenstaande rapporten wordt ook het Nederlandse bedrijf Advanta genoemd. Het bleek hier echter om een naamsverwisseling te gaan. Het Nederlandse deel van Advanta dat zich op groentezaden toelevert is in 2006 overgenomen door het Franse bedrijf Limagrain. Dit bedrijf betreft geen zaden uit India. Zie: Antwoord op Kamervragen leden Gesthuizen en Voordewind, Tweede Kamer, vergaderjaar 2009-2010, Aanhangsel van de Handelingen 3312, p. 2.

34 Het onderstaande is gebaseerd op: Antwoord op Kamervragen leden Gesthuizen en Voordewind, Tweede Kamer, vergaderjaar 2009-2010, Aanhangsel van de Handelingen 3312, p. 2.

Een misstand als kinderarbeid in de zaadteelt is indirect overigens ook van invloed op de duurzaamheidsprestaties van groentetelers en katoenproducenten. Conform MVO-initiatieven in andere sectoren (zie ook de volgende case over palmolie) mag ook van deze ondernemingen worden verwacht dat zij meewerken aan verbeterde arbeidsomstandigheden door de inkoop van duurzaam geproduceerde zaden. Vooral wanneer er bedrijven in de zaadteelt zijn die nadrukkelijk MVO-beleid voeren, bestaat voor hun afnemers vervolgens een keuze voor een duurzame variant. Verbeterprogramma's van IDH in de katoenteelt en het nieuwe programma voor Groente & Fruit, kunnen hier een bijdrage aan leveren.

Dilemma's: verantwoordelijkheidsverdeling ondernemingen en de staat

Van Westerse ondernemingen kan niet worden verlangd dat zij het aanhoudende probleem van kinderarbeid in de Indiase zaadteelt uit de wereld helpen. Daarvoor is ook de medewerking van Indiase zaadbedrijven voor nodig. Voor een echte oplossing is een coherent beleid nodig waarin ook de lokale overheid zijn verantwoordelijkheid neemt. De genoemde rapporten over de zaadteelt laten zien hoe moeilijk het uitbannen van kinderarbeid is wanneer de overheid niet in staat is zijn verantwoordelijkheid te nemen. De studie merkt namelijk op dat het strenger optreden tegen kinderarbeid door ondernemingen de druk op loonkosten vergroot heeft, en volgens de onderzoeker is de productie daardoor deels verdrongen naar regio's waar het toezicht minder is. Hierdoor lijkt het probleem zich deels te verplaatsen. Dat is problematisch omdat juist in de informele sector en familielandbouw kinderarbeid het meeste voorkomt, maar ook het lastigste door autoriteiten te controleren en te bestrijden is³⁵.

Van belang is ook dat volgens de Indiase arbeidswet kinderen tot 14 jaar maximaal zes uur per dag mogen werken (inclusief één uur pauze, en maximaal drie uur aan-een), tenzij het beroep in kwestie op een limitatieve lijst staat met voor kinderen verboden beroepen. Dit is dus ook een verschil met de ILO-definitie die de SER eerder aanhaalde. Een mogelijk relevante vraag is dus wat hier wat precies van Westerse bedrijven verwacht mag worden: het volgen van de Indiase arbeidswet, of de ILO-conventies waar de SER naar verwijst?

Het uiteindelijke doel van de maatregelen tegen kinderarbeid is om de werkomstandigheden te verbeteren en niet louter om de associatie met kinderarbeid te vermijden. Als de kinderen ontslagen worden, kan het namelijk betekenen dat zij slechter af zijn. Zo werden na ngo-campagnes tegen Levi Strauss & Co. naar schatting 50.000

---

35 Zie SER (2008) Advies *Duurzame globalisering: een wereld te winnen*, p. 232.

kinderen ontslagen. Het SER-advies over globalisering benadrukt dan ook dat kinderen ook daadwerkelijk een alternatief wordt geboden wil van een verbeterde situatie sprake zijn³⁶. In het geval van Levi's is na overleg met de regering van Bangladesh en de VS gekozen voor een oplossing waarbij de kinderen tot de minimumleeftijd voor werk loon doorbetaald werd terwijl ze naar school gingen. Na het bereiken van de legale leeftijd werd hen vervolgens werk aangeboden in de fabriek.

11.3.4 Verduurzaming van palmolie

Problematiek en context

De productie van palmolie wordt gekenmerkt door verschillende milieu- en sociale zorgen³⁷. De productie ervan is de laatste decennia flink gegroeid als gevolg van toegenomen vraag vanuit India en China naar goedkope kookolie en het stimuleringsbeleid in de Europese Unie voor biobrandstoffen³⁸. Tussen 1967 en 2000 groeide het gecultiveerde areaal van 2000 naar 30.000 vierkante kilometers³⁹. In totaal wordt mondiaal 45 miljoen ton palmolie geproduceerd, waarvan negentig procent in Indonesië en Maleisië. Europa importeert ongeveer 5 miljoen ton. De olie wordt niet direct als input gebruikt voor biobrandstoffen, maar het gebruik ervan wordt wel indirect gestimuleerd door biobrandstoffenbeleid. Daarvoor wordt vooral koolzaadolie ingezet. De voedselindustrie ging vervolgens in plaats van koolzaadolie steeds meer palmolie gebruiken. In de periode 2000-2006 is de Europese import van palmolie verdubbeld van 2,3 miljoen ton tot 4,6 miljoen ton⁴⁰.

Met deze enorme groei is ook de aandacht voor de negatieve neveneffecten toegenomen. De discussie over de duurzaamheid van palmolie begon eind jaren negentig. Belangrijkste kritiekpunt betrof het feit dat veel nieuwe palmolieplantages aangelegd werden op stukken grond waar eerst tropisch bos stond. Maatschappelijke organisaties luidden steeds vaker de bel over het verlies aan biodiversiteit rijk bos,

---

36 Idem, pp. 227-237.

37 Voor de deze case studie is o.a. gebruikgemaakt van de volgende documenten: The other oil spill. Briefing The campaign against palm oil, *Economist*, 26 juni 2010; Duurzame palmolie - een bewuste keuze, *VMT*, 5 februari 2010; WWF (2010) WWF Palmoil Buyers' Scorecard 2009; ; L. Koh [et al.] Wash and spin cycle threats to tropical biodiversity, *Biotropica*, Vol. 42, No. 1, 67-71; I. Hamilton en L. Hassel (2006) *Patterns in forming industry standards for environmental and social responsibility: a comparative analysis of Swedish and Malaysian multi-stakeholder initiative formations*, symposium paper, Umeå School of Business, Sweden; J. Nikoloyuk [et al.] The promise and limitations of partnered governance: the case of sustainable palm oil, *Corporate Governance(Bradford)*, Vol. 10, No. 1, 59-72; J. Nikoloyuk in cooperation with Prof. dr. Pieter Glasbergen (2009) *Sustainability Partnerships in Agro-commodity Chains. A model of partnership development in the tea, palm oil en soy sectors*, Utrecht, Utrecht-Nijmegen Programme on Partnerships (UNPOP)

38 Zie V. Marin [et al.] (2010) *EU biofuels policy in a North-South perspective: more than just a supply and demand issue*, paper presented in the ISEE 11th biennial conference: advancing sustainability in time of crisis. 22-25 August 2010. Oldenburg/Bremen, Germany.

39 The other oil spill. Briefing The campaign against palm oil, *Economist*, 26 juni 2010.

40 Zie Marin et. al.

en de aantasting van de leefgebieden van bedreigde diersoorten als de orang-oetangs.

Verantwoordelijkheid bedrijven

In 2002 kwamen verschillende vertegenwoordigers uit de industrie en detailhandel samen met Wereld Natuurfonds Zwitserland, en bespraken het idee een Ronde Tafel op te richten om te werken aan de beschikbaarheid van duurzaam geproduceerde palmolie. Unilever nam vervolgens samen met het Wereld Natuurfonds en enkele andere ondernemingen het initiatief tot concrete voorbereidingen. In 2003 kwam de Ronde Tafel voor Duurzame Palmolie (RSPO) voor de eerste maal bijeen. De belangrijkste lokale actieve partner was van het begin af aan de Maleisische Palmolie Organisatie (MPOA). Verder waren meer dan 200 vertegenwoordigers van het bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties uit 16 landen aanwezig. Op de eerste bijeenkomst werd afgesproken te gaan werken aan gedeelde criteria voor duurzame palmolie. Duurzaamheid werd nadrukkelijk gedefinieerd als *triple p*-concept: bescherming van het milieu (bossen) was van belang, evenals het belang van lokale gemeenschappen maar ook de winstgevendheid van de sector. Het aantal leden dat deelnam aan de ronde tafels groeide jaarlijks. Bij de laatste Ronde Tafel waren meer dan 500 aanwezigen uit 27 landen.

In 2005 werd overeenstemming bereikt over een set criteria die vervolgens getest zouden worden. Vervolgens waren belangrijke gesprekspunten het certificeringstraject en de manier waarop de duurzaamheid richting eindgebruikers gecommuniceerd kon worden. In 2008 zijn de eerste palmolieplantages door onafhankelijke auditors gecertificeerd. Sinds kort is duurzame palmolie beschikbaar.

In november 2010 is met de oprichting van de Taskforce Duurzame Palmolie een belangrijke stap gezet om de Nederlandse markt gradueel over te laten schakelen op het gebruik van duurzame palmolie. Deze Task Force⁴¹ is een samenwerkingsverband van de in Nederland gevestigde schakels in de palmolieketen: de raffinadeurs van palmolie, de verschillende sectoren die de palmolie verwerken en de retail die consumentenproducten aanbiedt waarin palmolie verwerkt is. Deze partijen werken samen aan het stimuleren van de productie en het gebruik van duurzaam geproduceerde palmolie. Gezamenlijk spreken zij de ambitie uit om ervoor

41 Deelnemers: Bond van Nederlandse Margarine Fabrikanten (BNMF), Centraal Bureau Levensmiddelenhandel (CBL), Federatie Nederlandse Levensmiddelen Industrie (FNLI)¹, Nederlandse Vereniging Diervoederindustrie (Nevedi), Productschap Margarine Vetten en Oliën (voorzitter en secretariaat), Vereniging van Nederlandse Fabrikanten van Eetbare Oliën en Vetten (Vernof), Vereniging voor de Aardappelverwerkende Industrie (VAVI), Vereniging voor de Bakkerij- en Zoetwarenindustrie (VBZ), Algemene Kokswaren en Snackproducenten Vereniging.

te zorgen dat uiterlijk eind 2015 alle voor de Nederlandse markt bestemde palmolie duurzaam is geproduceerd volgens de standaarden van de RSPO.

Dilemma's: steeds striktere normen voor Westerse bedrijven alleen?

Met het beschikbaar komen van duurzaam geproduceerde palmolie is ook de dynamiek van de ngo-claims richting bedrijven veranderd. Nu worden de aangesloten Westerse ondernemingen steeds meer aangesproken op het meedoen aan de gemaakte afspraken. Er zijn nog ngo's die de criteria van de RSPO in het geheel afwijzen⁴², maar de meeste maatschappelijke organisaties gaan mee met de standaarden en willen nu een strikte naleving ervan. Het WNF is erg actief in deze campagnes en spreekt ondernemingen aan op hun commitment. Zij publiceert bijvoorbeeld een scorecard waarin Europese producenten en retailers de maat wordt genomen op hun prestaties. Als criteria worden meegenomen of de onderneming in kwestie lid is van de RSPO, of zij een beleid heeft geformuleerd voor duurzame palmolie, of zij een publiek actieplan heeft geformuleerd om duurzame palmolie te gaan gebruiken, en of zij reeds duurzame palmolie gebruikt.

Van de tien best scorende bedrijven is Unilever het enige Nederlandse bedrijf. De overige Nederlandse ondernemingen staan in de middenmoot en onderaan⁴³. Het betreft allemaal retailbedrijven. Op zich zou het logisch kunnen zijn dat de detailhandel minder actief betrokken is bij de verduurzaming van palmolie, gezien het feit dat de productie van palmolie dieper in hun ketens ligt. Echter in de top tien staan van de scorecard wel vijf retailondernemingen, uit het Verenigd Koninkrijk en Zwitserland. Zij hebben dus verder in hun keten verantwoordelijkheid willen of moeten nemen voor de verbetering van productieomstandigheden.

Naast deze benchmark zijn verschillende individuele campagnes gevoerd tegen bedrijven die volgens ngo's niet voldoende verantwoordelijkheid namen. In het oog springt daarbij een recente campagne van Greenpeace tegen Nestlé. Deze onderneming is lid van de RSPO, maar had volgens Greenpeace nog onvoldoende commitment getoond om in 2015 volledig gecertificeerde palmolie te sourcen, en anders dan sommige andere RSPO-leden nog steeds zaken deed met een onderneming die in relatie werd gebracht met ontbossing. Een vertegenwoordiger van Nestlé merkte op dat de onderneming slechts 320 000 ton palmolie per jaar gebruikt. Tegen de *Economist* gaf hij aan de campagne tegen het merk Kitkat frustrerend te vinden, omdat

---

42 Er is veel kritiek op het feit dat de RSPO voor een belangrijk deel gedragen wordt door de industrie, en niet door de mensen en gemeenschappen die het meest door palmolieproductie en ontbossing geraakt worden. Ook is er kritiek op de precieze uitwerking van sommige criteria en de manier waarop gecertificeerd wordt.

43 Opgenomen zijn (van beste tot laagste score): Ahold, Deen, SuperUnie, Super de Boer, C1000 en Spar International.

je “door een microscoop moet kijken om de palmolie in Kitkat te vinden”⁴⁴. Nestlé is uiteindelijk gezwicht voor de vele protestmails als gevolg van de Greenpeace-actie op Youtube. Het heeft de contacten met de omstreden toeleverancier opgezegd. Er is ook een toezegging gedaan om voortaan leveranciers uit te sluiten die risicovolle plantages beheren. Hiervoor is een ngo aangenomen die een onafhankelijke review van de productieketen zal gaan uitvoeren, tot aan de laatste schakel.

Ook hier is het een relevante vraag onder welke voorwaarden de eis tot strikte naleving van de RSPO-criteria effectief bijdraagt om de negatieve bijeffecten van palmolieproductie te mitigeren. De RSPO-leden zijn tezamen verantwoordelijk voor ongeveer 50 procent van de totale palmolieproductie. Inmiddels komt het totale aanbod palmolie dat volgens de RSPO-standaarden gecertificeerd is op 7 procent van het totale aanbod. Steeds meer Europese ondernemingen committeren zichzelf aan de aankoop van duurzame palmolie, en ook Nederland vervult hierin een belangrijke rol met de oprichting van de Task Force Duurzame Palmolie, die in 2015 alle palmolie in Nederland uit duurzame bronnen wil importeren.

Tegelijkertijd consumeert Europa maar ongeveer twintig procent van de totale palmolie. De vraag uit China en India groeit gestaag, en deze landen tonen veel minder acute interesse in certificering. Volgens sommigen leiden de huidige inspanningen voor certificering mogelijk tot een opsplitsing van de markt in een gecertificeerde en niet-gecertificeerde. De als duurzaam gecertificeerde palmolie gaat dan naar Europa, en de niet-gecertificeerde blijft mogelijk gaan naar landen als China⁴⁵. Als de vraag in deze landen naar duurzame productie uitblijft, is de bijdrage die Westerse ondernemingen en consumenten kunnen leveren aan het oplossen van het daadwerkelijke probleem dan ook beperkt. Betrokkenheid van deze opkomende economieën is dan ook onontbeerlijk om het probleem goed te kunnen oplossen.

11.3.5 Lessen uit de casestudies

Bovenstaande casestudies gaan over verschillende type MVO-issues die spelen in erg diverse sectoren. Wel zijn er gemeenschappelijke thema's en lessen te bespeuren.

44 The other oil spill. Briefing The campaign against palm oil, *Economist*, 26 juni 2010

45 J.C. Lovett [et al.] (accepted subject to revision) Sustainability in Biofuels Policy, *Energy & Environmental Science*

Verantwoordelijkheid als open norm

Alle cases behandelen misstanden waar Westerse ondernemingen niet direct bij betrokken zijn en die verderop in de keten liggen. In het conceptuele deel is erop gewezen dat bedrijven vaak geen zicht hebben op specifieke risico's dieper in de keten. Maar van bedrijven wordt verwacht dat ze zich op basis van eigen waarneming of op basis van publicaties van overheden, internationale organisaties zoals de ILO of ngo's een algemeen beeld vormen van potentiële risico's in de keten. Dit geldt zeker als er aanwijzingen zijn dat er, zoals in deze cases, ernstige schendingen in de keten voorkomen zoals indirecte financiering van rebellengroepen die zich schuldig maken aan moord op burgers en verkrachting, kinderarbeid en ontbossing en verlies aan biodiversiteit.

De cases laten zien dat Westerse bedrijven hier in overeenstemming met de stakeholdersfilosofie hun verantwoordelijkheid hebben genomen: de interpretatie van verantwoordelijkheid is een dynamisch begrip. Een onderneming koopt soms wel bij honderden of duizenden leveranciers in. Zij kan in theorie een invloed uitoefenen op de productieomstandigheden van een veelheid aan inkopen die zij doet. Praktisch gezien is dit echter onmogelijk, een onderneming zal prioriteiten moeten stellen. Juist in de dialoog met de omgeving ligt een cruciaal signaal voor ondernemingen over wanneer sprake is van misstanden die de meeste aandacht behoeven. Het gaat dan om zaken die maatschappelijke organisaties – en de mensen die zij vertegenwoordigen – blijkbaar als een groot probleem ervaren. Het bevestigt daarmee de conclusie uit het conceptuele deel dat het niet wenselijk en realistisch is om precies aan te geven tot hoever in de keten de verantwoordelijkheid van bedrijven reikt.

Dilemma: is goed ooit genoeg?

Zoals het SER-advies de *Winst van Waarden* benadrukte, is de dialoog met en de betrokkenheid van stakeholders nodig om de maatschappelijke verantwoordelijkheid van bedrijven nader in te vullen. De omgeving bepaalt immers de *license to operate* van de onderneming. Dit advies stelt ook vast dat de dialoog met de omgeving in het teken moet staan van wederkerigheid⁴⁶:

Daar waar de samenleving eisen stelt aan het opereren van ondernemingen, mogen ondernemingen die deze verlangens serieus nemen ook een redelijke opstelling van de andere partijen in de dialoog verwachten. Dat betekent onder meer dat ook bij die anderen de bereidheid bestaat om bij te dragen aan de oplossing van maatschappelijke vraagstukken en de kernfuncties van de onderneming te erkennen, en dat begrip wordt getoond voor

---

46 SER (2000) Advies *De winst van waarden*, p. 91.

spanningen en dilemma's die bij het concreet vormgeven van maatschappelijk ondernemen naar voren kunnen komen. Terwijl de aandacht van ngo's niet zelden op één bepaald belang (single issue) is gericht, staan ondernemingen immers voortdurend voor de taak verschillende belangen tegen elkaar af te wegen. Daarom is een zekere spanning tussen de verwachtingen van de omgeving en de feitelijke mogelijkheden deze te realiseren inherent aan de relatie tussen ngo's en ondernemingen.

De invloed van ngo's op de inspanningen van het bedrijfsleven kunnen betrekken dus als onbevredigend ervaren, voor zowel de zender als de ontvanger. Voor ondernemingen kan de keuze om op hen campagne te voeren arbitrair overkomen. Zo zullen sommige ondernemingen meer aangesproken worden dan anderen door hun herkenbaarheid, of goede imago. Ondernemingen die hun verantwoordelijkheid nemen en hiermee naar buiten treden, maken zich kwetsbaar. Waterdichte garanties dat er door toeleveranciers geen erts uit Congo wordt geleverd, geen kinderarbeid meer voorkomt in de keten, of dat toeleveranciers alleen gecertificeerde palmolie leveren, zijn niet te geven. De druk op de gevestigde grote bedrijven die op een of andere wijze hun verantwoordelijkheid hebben genomen, kan tot terughoudendheid leiden bij bedrijven die nog onvoldoende doen op het terrein van duurzaamheid.

Ook ngo's vinden hun rol onbevredigend, zoals blijkt uit onderstaande fragment waarin zij ingaan op de rol van waakhond die zij van de overheid toegewezen krijgen⁴⁷:

Zowel de Nederlandse overheid als bedrijfsleven gaan uit van een vrijwillige benadering bij maatschappelijk verantwoord ondernemen. Het MVO-beleid van de Nederlandse overheid is mede gebaseerd op het mechanisme van reputatieschade. Veronderstelt wordt dat maatschappelijke organisaties misstanden aan het licht zullen brengen en dat door maatschappelijke druk bedrijven orde op zaken zullen stellen en regulering dus niet nodig is. De Nederlandse overheid dicht de maatschappelijke organisaties deze functie ook expliciet toe, ondanks het feit dat deze organisaties zelf juist altijd hebben gewezen op de noodzaak tot regulering vanwege de beperkte capaciteit en middelen om het hele Nederlandse bedrijfsleven te monitoren.

Effectiviteit en gelijk speelveld

Bij het stellen van standaarden voor Westerse ondernemingen dient ook rekening te worden gehouden met verschillen in ambitieniveaus en normen tussen landen. Het is denkbaar dat Nederlandse ondernemingen op een gegeven moment hun hele

⁴⁷ <http://mvoplatform.nl/over-ons/de-rol-van-maatschappelijke-organisaties-bij-mvo-1>

productieketens hebben weten te certificeren. Dat de misstanden in kwestie hiermee ook verdwijnen, is hiermee nog niet gezegd. Rekening moet worden gehouden met de activiteiten van Chinese bedrijven in de ertswinning in de Congo, lokale Indiase bedrijven in de zaadproductie en de steeds groter worden vraag naar palmolie van Chinese en Indiase industriële verbruikers. Ook de rol van de betreffende overheden is cruciaal. Dat neemt natuurlijk niet weg dat de bedrijven zelf hun verantwoordelijkheid moeten nemen om betrokkenheid bij ernstige schendingen te voorkomen.

Effectiviteit en de rol van overheden

De cases maken duidelijk dat nationale overheden vaak een cruciale rol c.q. verantwoordelijkheid hebben te vervullen bij het wegnemen van misstanden. Het transparanter maken van de ertswinning in Congo is onvoldoende om de burgeroorlog te beëindigen. Bedrijven zijn moeilijk verantwoordelijk te houden voor een heel conflict. Het is dan ook bemoedigend dat ook Afrikaanse overheden hun verantwoordelijkheid willen nemen in het tegengaan van illegale handel in conflictmineralen. Ook het weren van kinderarbeid in de keten van Westerse bedrijven is geen garantie dat kinderarbeid in India verdwijnt. Daar is meer voor nodig zoals voldoende onderwijs, arbeidsinspectie bij Indiase bedrijven etc. Maar het optreden van multinationale ondernemingen heeft een zekere invloed op het voortbestaan van misstanden. Hun opstelling doet ertoe, en daarmee gaat ook een zekere verantwoordelijkheid gepaard⁴⁸.

---

48 Zie ook UN Security Council (2002) *Final (second) report of the panel of experts on the illegal exploitation of natural resources and other forms of wealth of the DRC*, rapportnummer S/2002/1146, New York, UNSC.

12 Transparantie en verslaglegging

12.1 Het belang van transparantie c.q. rapportage

De SER benadrukte in de Verklaring IMVO het belang van transparantie en verificatie. Transparantie is, zoals de SER al in het advies de *Winst van Waarden* uit 2000 heeft opgemerkt, een kenmerk van een integere organisatie¹:

Het is belangrijk dat ondernemingshandelen transparant is. De onderneming doet er daarom goed aan duidelijkheid te verschaffen over de eigen doelstellingen en waarden en over de realisatie ervan. Door openheid kan de onderneming vertrouwen winnen bij haar stakeholders, haar reputatie versterken en mensen aan zich binden. De maatschappelijke omgeving vraagt ook een open houding en een heldere communicatie. Men neemt geen genoegen meer met ‘trust me’; men vraagt om ‘show me’ en ‘prove it to me’. Dat betekent dat van de onderneming ook een antwoord op gerechtvaardigde vragen wordt verwacht.

Een onderneming kan haar positie in de maatschappelijke dialoog versterken door:

- haar doelstellingen en waarden in een bedrijfscode en/of mission statement vast te leggen en/of aansluiting te zoeken bij bestaande internationale normenstelsels;
- aan interne en externe belanghebbenden inzicht te verschaffen in haar handelen en de uitkomsten ervan, zodat dezen kunnen nagaan of de onderneming de eigen ambities ook waarmaakt;
- bereid te zijn de maatschappelijke dialoog aan te gaan over de doelstellingen van de onderneming met inbegrip van de effecten van voorgenomen² investeringen.

Verslaglegging is één van de instrumenten voor de interactie van een bedrijf met zijn stakeholders. Primair wordt daarbij vaak gedacht aan MVO-jaarverslagen. Dit hangt mede af van de grootte van de onderneming c.q. de toepasselijkheid van de betreffende BW-bepalingen (zie ook hoofdstuk 8).

In de SER-verklaring is benadrukt dat het ook mogelijk is op andere wijzen te communiceren, via bijvoorbeeld mission statements, bedrijfscodes, speciale ad-hocrapporten en openbare bijeenkomsten, digitale informatieverstrekking, het verstrekken van antwoorden op vragen van ngo's enz. Daarnaast is er de mogelijkheid van

¹ Het onderstaande is ontleend aan SER (2000) *Advies De Winst van Waarden*, pp. 67-68.

² Zie ook: Stichting Multi Nationale Ondernemingsradenoverleg (2011) *De rol van medezeggenschap bij maatschappelijk verantwoord ondernemen*.

rapportages op branche- en sectorniveau, alsmede door de schappen, waarvan de activiteiten in deze voortgangsrapportage al uitgebreid aan de orde zijn geweest.³

Verslaglegging is primair bedoeld om externe belanghebbenden te informeren c.q. verantwoording af te leggen. Daarnaast kan het opstellen van een verslag *intern* behulpzaam zijn in het (nader) vormgeven en integreren van het te voeren beleid. Met het toenemend aantal ondernemingen dat een maatschappelijk verslag uitbrengt, groeit ook de aandacht voor de betrouwbaarheid van deze verslagen. Relevant is daarbij aan welke MVO-thema's de stakeholders van een onderneming belang hechten. Effectieve consultatie van deze stakeholders is daarvoor noodzakelijk. Ten tweede hangt de betrouwbaarheid van rapportage af van de mate waarin duurzaamheidsbeleid en -informatie verankerd is in de kernprocessen en informatiesystemen van de onderneming. Tot slot komt het de geloofwaardigheid ten goede als in het verslag een heldere beschrijving wordt gegeven van het due diligence beleid in de keten waarin de onderneming opereert. Hierbij hoort bijvoorbeeld ook transparantie over risicovolle toeleveranciers en het eventueel opzeggen van een relatie.

In de SER-Verklaring is in dit verband aandacht gevraagd voor de RJ 400-richtlijn en de RJ-Handreiking voor Maatschappelijke verslaggeving (zie ook hoofdstuk 8 en bijlage 3 en 14). Deze bieden in dit verband belangrijke aangrijpingspunten:

- Artikel 117 van RJ400 benadrukt het afstemmen van het verslag op de informatiebehoefte van stakeholders;
- Artikel 119 vraagt ondernemingen inzicht te geven in dilemma's en problemen die kunnen optreden;
- Artikel 120 vraagt de onderneming ook informatie te geven over de (internationale) keten waarin zij opereert, en op de wijze waarop zij een positieve invloed uitoefent op het sociaal beleid of het milieubeleid van toeleveranciers;
- Artikel 121 benadrukt tot slot het dat de onderneming concreet moet zijn ten aanzien van doelstellingen, methoden en resultaten, beleid en managementsystemen, en toekomstverwachtingen.

De GRI-Richtlijnen bieden ondernemingen nog een uitgebreidere methodiek om te bepalen over welke MVO-thema's gerapporteerd moet worden. Gebruik van GRI is consistent met toepassing van RJ400. Door middel van een GRI-tabel kunnen lezers nagaan waar welke informatie en prestatie-indicatoren in het verslag aan bod

---

3 Zie ook: SER (2009) Rapport *Waarde winnen, ook in de keten*, par. 3.5.

komen. Vervolgens kan in overleg met GRI een toepassingsniveau van de richtlijnen worden vastgesteld.

De toenmalige staatsecretaris van Economische zaken heeft de Tweede Kamer uitvoerige informatie verstrekt over het wettelijk kader voor MVO-verslaglegging bij brief d.d. 2 februari 2010 (zie bijlage 14). Daaruit blijkt dat *“Nederland in de Europese kopgroep (zit) als gekeken wordt naar de prestaties van grote bedrijven op het gebied van transparantie.”* Tevens wordt geconcludeerd dat *“wat betreft de systematiek voor maatschappelijke jaarverslaggeving Nederland binnen de Europese Unie in de pas (loopt) om dat er slechts enkele landen zijn die specifieke wetgeving kennen hiervoor”*.

De SER-Commissie heeft met belangstelling kennisgenomen van deze informatieve brief.

12.2 Verificatie

Zowel ondernemingen als stakeholders zijn erbij gebaat als de verschafte informatie in duurzaamheidsverslagen als betrouwbaar wordt ervaren. Steeds meer ondernemingen kiezen ervoor om de informatie door externe partijen te laten toetsen. Stakeholders worden ingeschakeld om in het verslag zelf een visie te geven over de rapportage. Ook worden, vergelijkbaar aan de toets van accountants op financiële gegevens, accountants en andere externe adviseurs ingeschakeld om de verschafte informatie te verifiëren. Van de 183 ondernemingen in de Transparantiebenchmark van 2009 lieten 26 hun verslag extern verifiëren. In 2010 waren dat er 47 van de 236 in de onderzoeksgroep (20 procent). Bijna alle koplopers (90 procent) lieten hun verslag extern verifiëren⁴. Van de 62 maatschappelijke verslagen die in 2010 door Nederlandse ondernemingen gepubliceerd waren volgens de GRI-Richtlijnen, zijn 31 geverifieerd door een externe partij volgens de kwaliteitscriteria van GRI. In 2009 en 2008 was dat resp. 18 van de 47 verslagen en 17 van de 41 verslagen⁵.

De Commissie IMVO heeft zich in 2010 in verschillende keren gebogen over de betrouwbaarheid van maatschappelijke verslagen en de rol van verificatie daarin⁶. Om de geloofwaardigheid van informatie verder te bevorderen kan het voor ondernemingen aantrekkelijk zijn om hun maatschappelijke verslag te laten toetsen door een externe partij:

⁴ Voor de internationale koplopers ligt dit percentage op 75 procent. Zie TB2010, p. 49.

⁵ Bron: GRI Reports List www.globalreporting.org

⁶ Daartoe werd in een vergadering van de commissie gesproken met Nancy Kamps-Roelands (Ernst&Young), de heer Herman Mulder (Board of Directors GRI) en Thessa Menssen en Peter Bakhuizen (CFO resp. het hoofd van de interne accountantsdienst van de Rotterdamse Haven).

- Naarmate niet-financiële informatie binnen ondernemingen en voor investeerders een concretere rol gaat spelen, groeit ook de behoefte aan een extra toets op de juistheid van informatie. Zo hebben steeds meer ondernemingen op het gebied van duurzaamheid concrete targets vastgesteld. Soms hangt de variabele beloning van bestuurders zelfs mede af van het behalen van niet-financiële resultaten (zoals CO₂-uitstoot).
- Een externe verificatie van duurzaamheidsinformatie kan ook een impuls geven aan het consolideren van MVO in interne bedrijfsprocessen vanwege de eisen die verificatie stelt aan de organisatie van bedrijfsprocessen en het gebruik van toetsingscriteria.

De toepassing van geïntegreerde jaarverslaggeving zal mogelijk terrein winnen in de toekomst⁷. Dit geeft mogelijk ook een impuls aan verificatie. Wanneer ondernemingen financiële en milieu- en sociale gegevens uitbrengen in een geïntegreerd verslag, ligt verificatie van de niet-financiële aspecten meer voor de hand. Een accountantscontrole is immers verplicht over de financiële jaargegevens.

Van belang is wel om op te merken dat de ene verificatie de andere niet is. Ten eerste zijn er veel verschillende partijen die worden ingeschakeld. Het gaat vaak om accountants, maar ook ingenieurs en adviesbureaus kunnen worden ingeschakeld. Soms wordt ook gekozen voor panels van stakeholders. Ten tweede, en gerelateerd hieraan, kan de aanpak van externe verificatie behoorlijk verschillen. De toets van de accountant kan de informatie uit het verslag betreffen, maar kan ook gaan om de naleving van beleid of de opzet, het bestaan en de toereikendheid van bedrijfsprocessen. Stakeholderpanels geven vaak een mening over de toereikendheid van het beleid of de activiteiten zoals die in het verslag beschreven staan. Ook dit verhoogt de geloofwaardigheid van het verslag. Ten derde kan het niveau van zekerheid uiteenlopen. Bij verificatie door een extern accountant wordt wel een onderscheid gemaakt tussen een 'behoorlijke mate van zekerheid' (een controleopdracht) en een 'redelijke mate van zekerheid' (een beoordelingsopdracht). Voor de controleopdracht van een maatschappelijk verslag zal een accountant veel diepgaandere werkzaamheden verrichten dan voor een beoordelingsopdracht. De meeste ondernemingen kiezen momenteel nog voor beperkte mate van zekerheid⁸.

⁷ Zie ook Marleen Janssen Groesbeek, "Niet louter een juichende brochure", *Financieel Dagblad*, 30 oktober 2010.

⁸ Van deze 26 ondernemingen liet slechts een onderneming het verslag verifiëren met "redelijke mate van zekerheid" (controleopdracht). Dertien ondernemingen lieten het verslag beoordelen met "gedeeltelijk een redelijke mate van zekerheid en gedeeltelijk een beperkte mate van zekerheid". Tot slot lieten twaalf ondernemingen hun verslag verifiëren volgens een beoordelingsopdracht (beperkte zekerheid). Zie *Transparantiebenchmark* 2009, p. 33. De TB2010 geeft geen informatie op dit punt.

Verschillende actoren en vormen van verificatie kunnen hun eigen voor- en nadelen hebben. Van belang is in ieder geval dat de externe toets voldoet aan zekere eisen met betrekking tot onafhankelijkheid, kundigheid en systematiek. GRI heeft bijvoorbeeld zes kwaliteitscriteria opgesteld (zie kader)⁹. Daarnaast is van groot belang dat ondernemingen transparant zijn over de precieze toedracht van de externe toets. Dit is nu nog lang niet altijd het geval. Hierdoor is de lezer zich lang niet altijd bewust van de betekenis die een externe toets op de informatie verschaft in het verslag.

Kwaliteitscriteria van GRI voor de externe verificatie van verslagen

The key qualities for external assurance of reports using the GRI Reporting Framework are that it:

- Is conducted by groups or individuals external to the organization who are demonstrably competent in both the subject matter and assurance practices;
- Is implemented in a manner that is systematic, documented, evidence-based, and characterized by defined procedures;
- Assesses whether the report provides a reasonable and balanced presentation of performance, taking into consideration the veracity of data in a report as well as the overall selection of content;
- Utilizes groups or individuals to conduct the assurance who are not unduly limited by their relationship with the organization or its stakeholders to reach and publish an independent and impartial conclusion on the report;
- Assesses the extent to which the report preparer has applied the GRI Reporting Framework (including the Reporting Principles) in the course of reaching its conclusions; and
- Results in an opinion or set of conclusions that is publicly available in written form, and a statement from the assurance provider on their relationship to the report preparer.

Bron: GRI G3 Richtlijnen, oktober 2006

⁹ Als de onderneming aan de zes kwaliteitscriteria voldoet, mag zij een + toevoegen aan het behaalde toepassingsniveau (bijvoorbeeld A+). Met de herziening van de GRI G3 Richtlijnen worden ook de kwaliteitscriteria voor externe verificatie aangepast.

12.3 Conclusie

Zowel voor ondernemingen als de omgeving is het van groot belang dat maatschappelijke verslaggeving als betrouwbaar wordt ervaren. Volledigheid en afstemming aan de informatiebehoefte van stakeholders is hiervoor cruciaal. Ook helpt openheid over dilemma's de geloofwaardigheid te vergroten. Naar de mening van de commissie biedt RJ400 adequate aanknopingspunten om aan deze criteria gestalte aan te geven. Daarnaast is GRI een goed instrument om nog uitgebreidere toetsbare informatie te verschaffen.

Verificatie van een verslag door een externe partij kan gezien worden als een extra investering in de transparantie van de onderneming. Dat steeds meer ondernemingen een externe controle van hun maatschappelijke verslagen laten uitvoeren, laat zien dat men hier toegevoegde waarde aan toekent. Het draagt waarschijnlijk bij aan de internationale waardering voor de grote Nederlandse multinationale ondernemingen die in het begin van deze paragraaf is gesignaleerd. Uiteindelijk is het aan de onderneming zelf om af te wegen of de meerkosten van een externe toets opportuun is, c.q. of men vindt dat deze voldoende bijdraagt aan (extra) betrouwbaarheid (meerwaarde). Dit kan ook mede afhangen van het stadium waarin de onderneming zich met haar maatschappelijke verslaggeving bevindt. Zo zal voor veel ondernemingen die starten met maatschappelijke rapportage gelden dat zij eerst hun desbetreffende informatiesystemen goed op orde moeten krijgen.

13 Het belang van due diligence

Een kant-en-klaar kader over waar de verantwoordelijkheid van ondernemingen begint en ophoudt is volgens de commissie niet realistisch. Wel mag van ondernemingen worden verwacht dat zijn in hun ketens nagaan waar hun impact ligt, en waar de belangrijkste MVO-issues spelen. Voorkomen is beter dan genezen. Dat geldt zeker voor de problematiek die in dit hoofdstuk is besproken. Zowel de bespreking van de verschillende remediemechanismes in hoofdstuk 10 als de bespreking van de reikwijdte van ketenverantwoordelijkheid in hoofdstuk 11 onderstrepen het belang van due diligence.

Due diligence is een wezenlijk onderdeel van het door de SER vastgestelde normatieve kader voor internationaal maatschappelijk verantwoord ondernemen. De OESO-richtlijnen roepen ondernemingen op een beoordeling te maken, en deze in de besluitvoering meer te nemen, van de voorzienbare milieu-, gezondheids- en veiligheidseffecten van de processen, goederen en diensten van de onderneming. De ICC-richtlijn verantwoord inkopen beveelt bedrijven aan zich te verdiepen in de sociale en milieuwetgeving van de productielanden, de reputatie van hun toeleveranciers en het in kaart brengen van potentiële risico's. De mate waarin bedrijven voorzorg en risicobeheersing betrachten, speelt een belangrijke rol bij het oordeel over de medeplichtigheid of aansprakelijkheid of verantwoordelijkheid van bedrijven bij de schending van MVO-normen in de productieketen.

Het Business en Human Rights-initiatief van Global Compact Nederland heeft op basis van praktijkonderzoek een gids opgesteld hoe bedrijven deze due diligence kunnen implementeren op het terrein van de mensenrechten (zie bijlage 11). De praktische suggesties omvatten vijf stappen:

1. Het formuleren van een beleid op het terrein van mensenrechten.
2. Het maken van een impact assessment of risicoanalyse.
3. De integratie van de aandacht voor mensenrechten in de bedrijfsprocessen.
4. Het bijhouden en rapporteren over de behaalde resultaten.
5. Het instellen van een klachtenmechanisme.

Voor elk van deze stappen doet de gids gedetailleerde aanbevelingen, geeft hij voorbeelden hoe bedrijven te werk kunnen gaan, wat ze moeten vermijden en is er speciale aandacht voor de implementatie in het mkb. Onderstaand kader geeft hiervan een voorbeeld.

Integratie van mensenrechten in bedrijfsprocessen: 'walking the talk'

Een belangrijke stap in het due diligence-proces is de integratie van de aandacht voor mensenrechten in bedrijfsprocessen. De gids van het Business en Human Rights Initiative doet op dit punt de volgende aanbevelingen:

1. Wijs verantwoordelijkheden toe binnen de onderneming voor mensenrechten.
2. Organiseer leiderschap van boven.
3. Maak aandacht voor mensenrechten onderdeel van het rekruteringsbeleid.
4. Maak de aandacht voor mensenrechten onderdeel van de bedrijfscultuur.
5. Leidt mensen in sleutelposities hierin op.
6. Ontwikkel de juiste prikkels voor aandacht voor mensenrechten.
7. Ontwikkel de capaciteit om op dilemma's en onvoorziene omstandigheden te reageren.

Deze aanbevelingen worden in de gids nader uitgewerkt en geïllustreerd. Bedrijven moeten vermijden om het mensenrechtenbeleid in een aparte afdeling onder te brengen, of de verantwoordelijke persoon geen toegang te geven tot bepaalde onderdelen van het bedrijf. Kleinere bedrijven wordt aangeraden om gebruik te maken van bestaande trainingsprogramma's en sectorinitiatieven en contacten met externe deskundigen. Juist omdat het vaak moeilijk is binnen deze bedrijven mensen geheel vrij te maken voor bepaalde taken op het terrein van het mensenrechten, is het essentieel om de aandacht voor mensenrechten te integreren in de dagelijkse gang van zaken binnen het bedrijf.

Bron: Business en Human Rights Initiative.

Ook het door MV0-Nederland in het kader van het internationale brancheprogramma ontwikkelde stappenplan waarmee bedrijven hun duurzaam inkoopbeleid als onderdeel van ketenverantwoordelijkheid kunnen vormgeven legt nadruk op due diligence. Het stappenplan bevat de volgende onderdelen¹:

1. Breng uw keten in kaart
2. Stel vragen aan leveranciers en doe onderzoek
3. Houd u aan de lokale wet
4. Voldoe aan internationale richtlijnen
5. Voer een risicoanalyse uit

---

1 http://www.mv0nederland.nl/sites/default/files/Factsheet_maatschappelijk_verantwoord_inkopen_1.pdf

6. Werk samen met ketenpartners en andere bedrijven
7. Sluit aan bij (keten)initiatieven
8. Train uw (inkoop)medewerkers
9. Stel een leverancierscode op en laat deze ondertekenen
10. Controleer uw keten
11. Rapporteer over beleid en voortgang.

14 Slotbeschouwing

14.1 Het belang van (I)MVO

Het thema van MVO staat steeds duidelijker op de agenda van bedrijven, politiek en maatschappij. Het begin wordt vaak gelegd bij het SER-advies *De winst van waarden* van eind 2000. Het toen ontwikkelde concept (triple P, MVO als corebusiness, maatwerk) is nog steeds actueel.

Onderdeel van dat advies was ook een aanbeveling aan de overheid om een kenniscentrum in te richten. Dat is in 2004 gebeurd met de oprichting van MVO Nederland. De SER-Commissie IMVO constateert dat MVO Nederland sindsdien een belangrijke rol speelt bij de ontwikkeling en verspreiding van kennis en het adviseren van het bedrijfsleven. De commissie gaat ervan uit dat MVO Nederland ook in de komende periode (2012-2015) zijn rol kan blijven spelen en vertrouwt op voortgezette goede samenwerking met partijen.

Sinds het advies uit 2000 is de internationale dimensie van MVO steeds belangrijker geworden, als onderdeel van het onomkeerbare proces van globalisering. Het SER-advies *Duurzame globalisering* van juni 2008 bevat daarom een omvangrijk hoofdstuk over IMVO. Daaruit vloeide de SER-Verklaring IMVO van december 2008 voort, gericht aan alle relevante partijen in bedrijfsleven. Een dergelijke verklaring (aanbeveling) van de SER en centrale werkgevers- en werknemersorganisaties is een zeer uitzonderlijk iets, hetgeen al duidt op het belang dat de ondertekenaars aan het onderwerp van de verklaring hechten. Binnen een jaar (in november 2009) werd de eerste voortgangsrapportage uitgebracht, die nog slechts een beperkt beeld van ontwikkelingen kon bieden. Op basis daarvan is een werkplan vastgesteld, na overleg met kabinet en Tweede Kamer, op basis waarvan nu deze tweede rapportage voorligt.

IMVO heeft betrekking op zowel de P van people als die van planet en van profit in een internationaal kader. IMVO richt zich daarbij niet alleen op het handelen van internationaal opererende Nederlandse bedrijven, maar ook op hetgeen er in 'hun' keten gebeurt. De reikwijdte van deze ketenverantwoordelijkheid is in de SER-Verklaring nader omschreven en wel als volgt:

Onder verantwoord ketenbeheer verstaat de raad het vrijwillige maar niet-vrijblijvende commitment van bedrijven om een positieve invloed uit te oefenen op het sociaal en milieubeleid van hun toeleveranciers. Een bedrijf is wettelijk niet verantwoordelijk voor hetgeen zich bij haar internationale toeleveranciers afspeelt. Een bedrijf heeft soms zeer vele toeleveranciers en kan daarom ook materieel niet verantwoordelijk gehouden worden voor alles

wat er in de keten gebeurt. Wel ligt het voor de hand een groter commitment te verlangen naarmate de relaties met toeleveranciers frequenter en intensiever zijn en naarmate de kenbaarheid van de situatie bij de toeleverancier groter is. De gebruikte instrumenten zullen hiermee rekening houden en ook overigens aangepast zijn aan de specifieke omstandigheden van iedere situatie. Het bedoelde commitment doet overigens niets af aan de verantwoordelijkheid van nationale overheden voor de toepassing en naleving van wetgeving betreffende sociale en milieunormen.

In hoofdstuk 11 van deze voortgangsrapportage is deze omschrijving nog eens tegen het licht gehouden en vergeleken met andere. Daaruit is geconcludeerd dat het niet realistisch is om precies aan te geven tot hoever in de keten de verantwoordelijkheid van bedrijven precies reikt. Wel mag van ondernemingen worden verwacht dat ze hun eerste toeleveranciers zorgvuldig selecteren en dat ze in hun ketens nagaan waar hun impact ligt en waar de belangrijkste MVO-issues spelen. Hierbij is due diligence (risicoanalyse) van belang. De interpretatie van ketenverantwoordelijkheid is een dynamisch proces, waarbij vaak in de dialoog met de omgeving duidelijk wordt welke misstanden in de keten aandacht behoeven.

Wat remediemechanismen betreft onderschrijft de commissie het belang van een goed functionerend NCP dat toegang biedt voor externe stakeholders uit productie-landen en dat gericht is op onafhankelijke bemiddeling en probleemoplossing. De commissie pleit ook voor een uitbreiding van interne klachtenregelingen die de klager effectief beschermen, een objectieve beoordeling garanderen en die gericht zijn op het voortijdig signaleren en rechtzetten van misstanden.

Daarnaast moet het streven erop gericht blijven om de kloof tussen rapportage en het daadwerkelijke beleid zo veel mogelijk te dichten. De SER benadrukte in de verklaring IMVO het belang van transparantie. Transparantie en overleg zijn immers basiselementen van internationaal maatschappelijk verantwoord ondernemen.

14.2 Enige observaties naar aanleiding van de tweede voortgangsrapportage

Uit de voorliggende rapportage blijkt dat het thema van IMVO in brede zin leeft en dat er vele initiatieven ontwikkeld worden, op centraal niveau (ter stimulering van het decentrale niveau) en vooral ook in de relevante ondernemingen, bedrijfstakken en schappen. Soms zijn daar meerdere partijen bij betrokken, de zogenaamde multistakeholderinitiatieven.

Een aantal van de genoemde initiatieven leidt tot rapportage, anderen niet. Dit is een belangrijke constatering in het kader van de monitoring van de rapportages van bedrijven over de toepassing van het normatieve kader van de SER. De grootste Nederlandse bedrijven worden internationaal gezien als koplopers op het terrein van duurzaamheid, met name de milieudimensie daarvan. In de eerste voortgangsrapportage is geconstateerd dat er achter de mondiale koplopers uit Nederland een grote groep Nederlandse ondernemingen schuilgaat die niet over ketenbeheer rapporteert. Dat lijkt ook in de verslagen over 2009 het geval te zijn. Of de kloof kleiner is geworden valt moeilijk te zeggen, vanwege de veranderingen in de Transparantie-benchmark 2010.

Daarnaast moet ook niet vergeten worden dat het bij ketenbeheer nog om een complex onderwerp gaat, waar niet alle ondernemingen in dezelfde mate direct bij betrokken zijn.

De beperkte rapportage over ketenbeheer is echter maar een deel van het verhaal. In het SER-onderzoek naar duurzaam inkoopbeleid geven bedrijven aan meer aan IMVO-activiteiten te ondernemen dan uit rapportages blijkt. De aandacht voor duurzaam inkopen blijkt toe te nemen naarmate bedrijven meer niet-westerse toeleveranciers hebben en ook een zekere marktmacht tegenover deze leveranciers hebben. Vier op de tien bedrijven in de onderzoeksgroep hebben een duurzaam inkoopbeleid. De helft daarvan implementeert dit op brede wijze in de bedrijfsactiviteiten en kan daarom als koploper worden beschouwd. Van deze koplopers rapporteert maar een deel publiekelijk over de activiteiten. Het SER-onderzoek nuanceert daarmee het beeld dat naar voren komt uit de monitoring van publieke rapportages.

Koplopers en volgers geven aan dat ze vooral een intrinsieke motivatie hebben voor een duurzaam inkoopbeleid: ze vinden dat het hoort en dat het loont, en veel minder dat het moet.

Tegelijkertijd toont het SER-onderzoek ook een aantal uitdagingen aan. Een aanzienlijk deel van de onderzoeksgroep heeft geen beleid op het gebied van duurzaam inkopen, zegt behoefte te hebben aan meer informatie over duurzaam inkopen, en plaatst zichzelf nog onderaan of halverwege de duurzaamheidsladder. Dit biedt kansen aan brancheverenigingen om, desgewenst met het door MVO Nederland ontwikkelde instrumentarium, aan de slag te gaan om bedrijven te helpen en te stimuleren om een duurzaam inkoopbeleid op te zetten of verder te implementeren. Van groot belang is ook de bekendheid van de fundamentele ILO-normen en de OESO-richtlijnen onder bedrijven te vergroten en de sociale dimensie van duurzaamheid te blijven benadrukken.

In dat verband is rapportage een belangrijk onderdeel. Of dit een jaarlijks schriftelijk MVO-verslag is, hangt mede af van de grootte van de onderneming c.q. de toepasselijkheid van de betreffende BW-bepalingen. De gewijzigde RJ-richtlijn annex handleiding zal formeel gaan gelden vanaf de jaarverslagen 2010, uiteraard voor die ondernemingen die wettelijke verplicht zijn informatie ter zake te verschaffen, maar daarnaast ook voor andere ondernemingen die deze weg willen inslaan. In de SER-verklaring is benadrukt dat ook op andere wijzen kan worden gecommuniceerd via bijvoorbeeld mission statements, bedrijfscodes, speciale ad-hocrapporten en openbare bijeenkomsten, digitale informatieverstrekking, het verstrekken van antwoorden op vragen van ngo's enz.

Alles bijeen blijkt uit deze tweede voortgangsrapportage van de SER dat MVO leeft in het bedrijfsleven en de samenleving en dat sprake is van een verscheiden palet aan activiteiten op centraal, meso- en microniveau. Het bewustzijn is steeds groeiend dat MVO het vanzelfsprekende hedendaagse basiskenmerk van ondernemen is respectievelijk behoort te zijn en dus niet vrijblijvend kan zijn. Het is gewoon ondernemen in de 21^e eeuw, vrijwillig en uiteraard op basis van het nationale en internationale normatieve kader. Dat laatste is wat IMVO betreft in de SER-Verklaring uitvoerig beschreven.

De benadering van de onderneming als een langeretermijnsamenwerkingsverband van diverse partijen (stakeholdermodel), waardoor diverse belangen kunnen worden afgewogen, past zeer goed bij dit groeiende besef van MVO als basiskenmerk van hedendaags ondernemen.¹ En bij deze betrokkenheid van stakeholders passen transparantie, verslaglegging en andere vormen van communicatie, zoals eveneens blijkt uit deze rapportage.

De SER-Commissie neemt ook met instemming kennis van het feit dat de centrale ondernemingsorganisaties MVO en duurzaamheid zien als een van de centrale uitdagingen voor het beleid van bedrijfsleven en overheid, zoals blijkt uit hun nota *Optimistisch* van april 2010. Zij zullen hun leden verder stimuleren om de in deze voortgangsrapportage gesignaleerde uitdagingen aan te gaan.

Ten aanzien van de factor 'people' gaat het op het meest fundamentele niveau om respect voor mensenrechten, waaronder de fundamentele arbeidsnormen van de ILO. De SER-Commissie acht de voortgang, die hiermee – vooral conceptueel – met het Ruggie-rapport gemaakt is, van groot belang voor de beleidsontwikkeling van overheden en bedrijven. Ook het werk van de ILO en de OESO is en blijft in dat opzicht van groot belang.

---

1 Zie SER (2008) *Advies Evenwichtig ondernemingsbestuur*.

Ten aanzien van het klimaat-, milieu- en energievraagstuk ('planet') speelt toenevend de notie van *duurzaamheid*, zoals al eind jaren tachtig geïntroduceerd in het Brundtland-rapport. In de jaren negentig kreeg de planet-dimensie van duurzaamheid een sterke impuls met de UN-milieuconferentie van Rio de Janeiro en het daaruit in 2000 geboren Earth Charter².

De urgentie van het vraagstuk is in de laatste jaren zeer sterk toegenomen. In vervolg op de (sectorale) duurzaamheidsakkoorden van overheid en bedrijfsleven sinds 2007 vindt thans overleg plaats over de in het regeerakkoord van het nieuwe kabinet aangegeven wenselijkheid van een 'Green Deal' en is in november 2010 tussen RCO en IUCN een Platform Biodiversiteit overeengekomen.³

Daarnaast is er de aankondiging in de kabinetsnota "Naar de top" van 4 februari 2011 om als overheid, bedrijfsleven en kennisinstellingen per topsector te inventariseren hoe verdere verduurzaming (in de planet-dimensie) kan worden bereikt. Voor het bereiken van duurzame oplossingen in die sfeer is innovatie van cruciaal belang. Met dit alles ontwikkelt MVO zich ook meer en meer tot een *businesscase*: het moet binnen een helder normatief kader kunnen bijdragen aan de concurrentiekracht van bedrijven, sectoren en de nationale economie. Samenwerking kan nodig zijn tussen ondernemingen, maar deze hoeft een gezonde mededinging niet in de weg te staan. Omdat het mededingingsrecht wel beperkende voorwaarden kan stellen aan duurzaamheidsinitiatieven, mag van de mededingingsautoriteiten wel een constructieve opstelling worden verwacht⁴.

De SER-Commissie neemt met instemming kennis van al deze ontwikkelingen.

De term duurzaamheid wordt ook steeds vaker in brede zin gebruikt als een notie die refereert aan de noodzaak van een internationaal duurzaam houdbare samenleving in termen van niet alleen milieu maar ook respect voor mensenrechten, arbeids(verhoudingen)⁵, overheidsbudgetten, internationaal financieel verkeer, de inrichting van het bestuur (*governance*) enz.

Een duurzaam (voort)bestaan van mens en aarde is uiteraard niet alleen een zaak van het bedrijfsleven maar ook van de politiek, maatschappelijke organisaties, media en de burgers zelf. Het gaat dus om *maatschappelijk verantwoord c.q. duurzaam*

² Het Handvest van de Arde wordt wel gezien als het complement van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens uit 1948: aarde en mens als één levend geheel (*gaia*; o.a. Lovelock; Laszlo). GRI heeft in een publicatie een interessante vergelijking gemaakt tussen Earth Charter, Global Compact en GRI onder de titel: *Guidance to users on the synergies in application and reporting* (2008).

³ Zie ook SER-adviezen *Meer werken aan duurzame groei* (mei 2010) resp. *Meer chemie tussen groen en groei: de kansen en dilemma's van een biobased economy* (december 2010).

⁴ Zie hoofdstuk 6 van SER (2010) Advies *Meer werken aan duurzame groei*, publicatienummer 10/03).

⁵ Dit betreft bijvoorbeeld het aspect duurzame inzetbaarheid (employability). Zie hiervoor ook het Manifest *Naar nieuwe arbeidsverhoudingen*, eind januari 2011 afgesloten door de Werkgeversvereniging AWWN, FNV Bondgenoten, CNV Vakmensen en de Unie.

consumeren/ handelen van alle burgers en hun verbanden. In de wereld van vandaag is de samenhang van alles – en daarmee de onderlinge afhankelijkheden – zodanig (zichtbaar) geworden dat alleen handelen vanuit dit inzicht uiteindelijk voor alle partijen tot voordeel strekt. En dat inzicht in het uiteindelijke gezamenlijke belang is ook cruciaal voor hedendaags leiderschap in politiek, bedrijfsleven en elders.

De binnenkant van duurzaamheid

Het begrip duurzaamheid refereert daarmee ook, zoals in het SER-advies *Duurzame Globalisering* is opgemerkt (p. 181), aan de onderliggende *eenheid* in al het bestaande (diversiteit) c.q. aan de in vele tradities bestaande noties van menselijke waardigheid en het ‘gemeenschappelijk goede’. Er wordt daarbij wel gesproken van de *binnenkant* van duurzaamheid of van de vierde P van *Pneuma* (bezieling, inspiratie) of *Persona* als verwijzing naar de geestelijke dimensie van de triple P. Duurzame ontwikkeling is in deze benadering ook een verwijzing naar een proces van *bewustzijnsontwikkeling* in relatie tot de toenemende complexiteit op werelddniveau (globalisering).

Zie bijvoorbeeld in Nederland: Mgr. A.H. van Luyn, De markt en het algemeen welzijn (in: Geroepen en verantwoordelijk, Kampen Kok 2003); Annick de Witt, De binnenkant van duurzaamheid (verslag van een symposium van de Stichting NatuurCollege 5 maart 2008); Ilse C. ten Berge, People, planet, profit & Prophecy; ethisch, verantwoord en duurzaam ondernemen (2010); Klaas van Egmond, Een vorm van beschaving (2010). Verantwoordelijkheid en bewustzijnsrevolutie (in: Nota Nieuwe Verantwoordelijkheden, VNO-NCW 2010).

14.3 Vooruitzichten

Over het laatste concept van deze rapportage heeft op 2 maart 2011 een constructief overleg plaatsgevonden met een delegatie van MVO Platform, met respect voor ieders eigen verantwoordelijkheid⁶.

Op 4 november 2010 heeft de voorzitter van de SER-Commissie reeds een informele inhoudelijke gedachtewisseling gehad met de Vaste Commissie voor Economische Zaken, Landbouw en Innovatie van de Tweede Kamer over diverse aspecten rondom IMVO. De SER-Commissie heeft op 16 maart de inhoud van deze voortgangsrapportage toegelicht aan de verantwoordelijke staatssecretaris van EL&I. De SER-Commis-

⁶ Naar aanleiding van dit gesprek is de concept tekst op een aantal punten verduidelijkt.

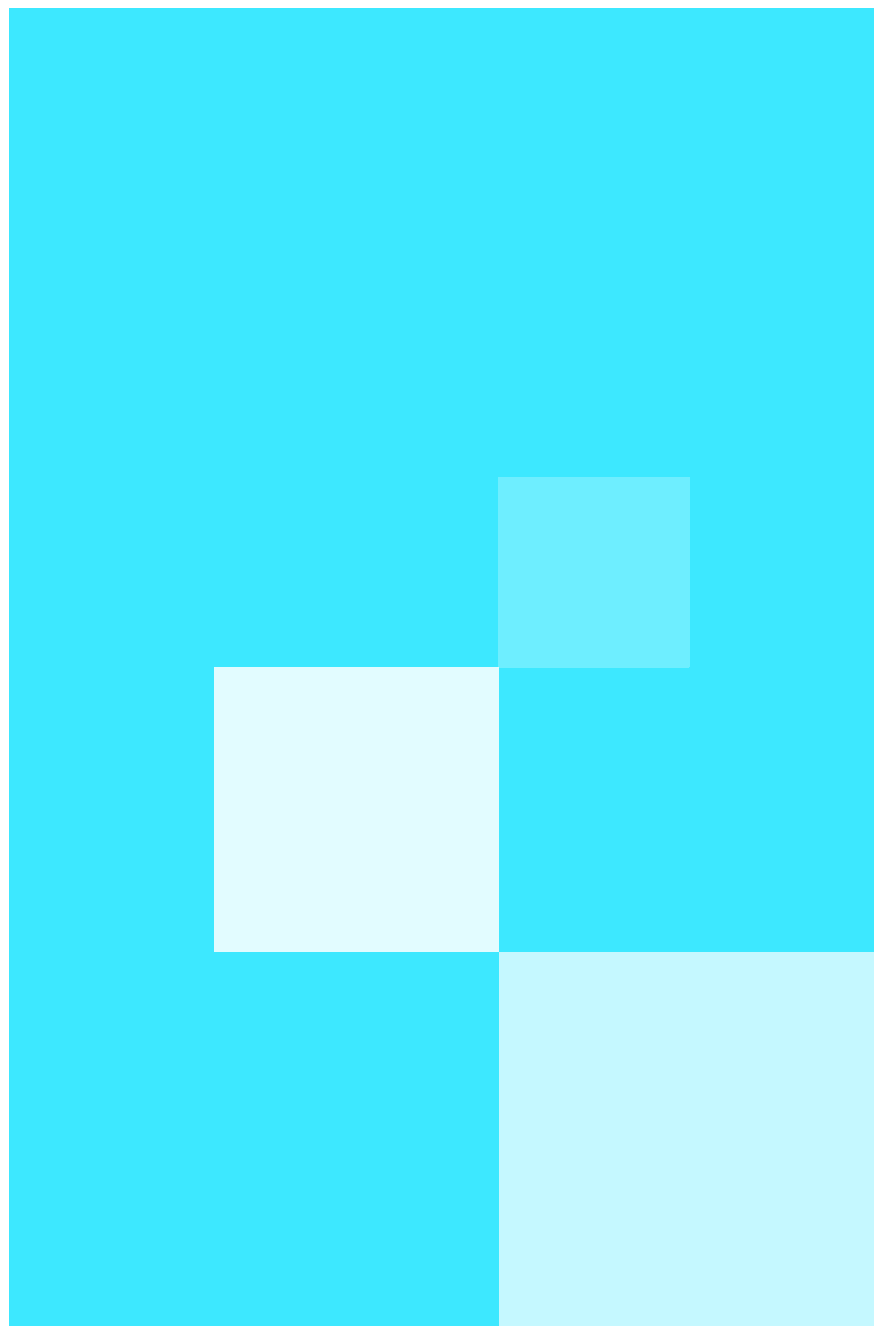
sie zou het zeer op prijs stellen om in vervolg hierop op korte termijn een gesprek te hebben over deze rapportage met deze commissie.

Zij vertrouwt erop dat dit kan bijdragen aan een verdere gezamenlijke ontwikkeling en verdieping van het beleid inzake (I)MVO, zoals dat eigenlijk vanaf het SER-advies van 2000 het geval is geweest. De SER-Commissie wacht in dit verband ook met belangstelling de herziening af van de OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen en de definitieve richtlijnen van de VN naar aanleiding van het Ruggie-rapport, die in de loop van 2011 zullen worden vastgesteld.

De SER is van plan om dit voorjaar samen met MVO Nederland een bijeenkomst te organiseren waar zij met brancheorganisaties de uitdagingen die uit voortgangsrapportage naar voren komen, zullen bespreken en informatie zullen geven over de mogelijkheden om verder invulling te geven aan IMVO.

Dit najaar zal de SER-Commissie een aanvang maken met de eindevaluatie, zoals afgesproken in de SER-Verklaring uiterlijk medio 2012 uit te brengen. Daarop kan zij thans uiteraard niet vooruitlopen. Eén ding staat daarbij echter bij voorbaat vast: (I)MVO is nooit af, omdat het een proces is dat meebeweegt met de ontwikkelingen in maatschappij en bedrijfsleven zelf.

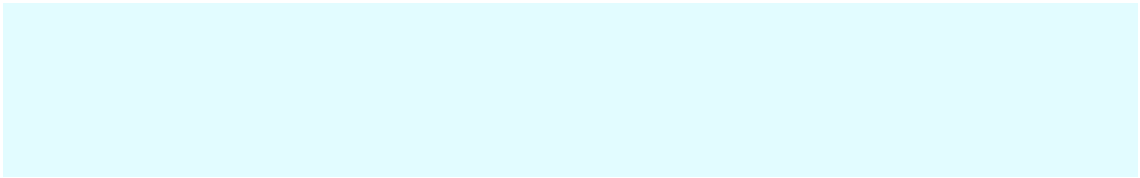
Bijlagen

Inhoudsopgave

Bijlage 1	Samenstelling van de commissie IMVO	159
Bijlage 2	SER-verklaring Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen	161
Bijlage 3	Relevante bepalingen RJ 400 en Handreiking	167
Bijlage 4	Verslag intervisiebijeenkomst brancheorganisaties (27 april 2010)	173
Bijlage 5	RCO-visie op globalisering en internationaal MVO	177
Bijlage 6	Commentaar IOE-ICC-BIAC op Ruggie-voorstellen	181
Bijlage 7	Commentaar Global Unions op Ruggie-voorstellen	185
Bijlage 8	Activiteiten branches en Nederlandse sectorale multistakeholder initiatieven	193
Bijlage 9	Overzicht internationale sectorale (multistakeholder) initiatieven	199
Bijlage 10	Overzicht IMVO-activiteiten bij de schappen	203
Bijlage 11	Samenvatting handreiking Global Compact Nederland <i>How to do business with respect for human rights</i> (Juni 2010)	211
Bijlage 12	IMVO-activiteiten MVO Nederland	217
Bijlage 13	IMVO-activiteiten IDH-programma's	223
Bijlage 14	Kamerbrief maatschappelijke jaarverslaggeving	230
Bijlage 15	Opzet en samenvatting SER-onderzoek duurzaam inkoopbeleid onder ondernemingen in industrie (non-food) en groothandel	243

Bijlage 1 Samenstelling van de commissie IMVO

Onafhankelijke leden

dr. A.H.G. Rinnooy Kan (voorzitter)
 prof. dr. J.H. Garretsen
 prof. mr. P.F. van der Heijden

Plaatsvervangers

Ondernemersleden

mr. J.W. van den Braak (VNO-NCW)
 drs. G. van der Grind (LTO Nederland)
 drs. K.B. van Popta (MKB-Nederland)

drs. P.J.L. Bongaerts

mr. W.M.J.M. van Mierlo

Werknemersleden

mr. P.J. Gortzak (FNV)
 drs. E. Haket (MHP)
 J.G. van Norel (CNV)

mw. L.M. van Westerlaak

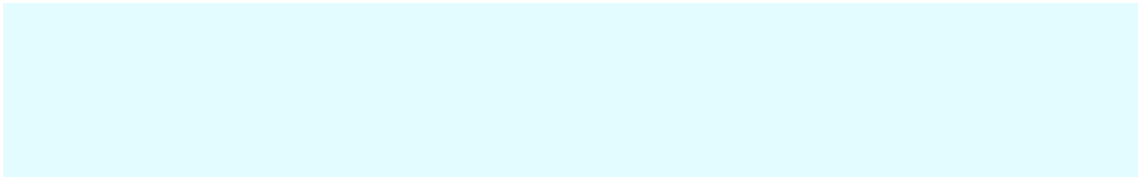
M. Hordijk

Adviserende leden

mr. F.W.R. Evers (Voorzitter Nationaal
 Contact Punt OESO-richtlijnen)
 W. Lageweg (directeur MVO Nederland)

Secretariaat

drs. J. Parlevliet
 dr. B. van Riel
 drs. A.I. van Selm

Bijlage 2 SER-verklaring Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen

SER-Verklaring

Achtergronden en overwegingen

Sinds het SER-advies *De winst van waarden* uit 2000 hebben zich op het terrein van Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (MVO) voortdurend nieuwe ontwikkelingen en initiatieven voorgedaan. Steeds meer bedrijven zien MVO als een wezenskenmerk van het moderne ondernemen, nationaal en internationaal, en rapporteren hierover in hun jaarverslag dan wel in een afzonderlijk verslag. Op alle niveaus – sectoraal, nationaal, Europees en wereldwijd – is sprake van een veelkleurig palet aan vrijwillige private en publiek-private initiatieven, zoals Global Compact en vele andere.¹

De Sociaal-Economische Raad vindt verdere stimulering en facilitering van MVO op alle niveaus geboden. In internationaal verband speelt hier ook het complexe thema van het ketenbeheer. Dit thema heeft extra aandacht gekregen door de toenomen internationale fragmentatie van het productieproces middels buitenlandse directe investeringen of outsourcing naar landen zoals China en India.

In het advies *Duurzame globalisering: een wereld te winnen* van juni 2008 heeft de raad de in 2000 gekozen benadering van MVO, die uitgaat van vrijwilligheid en veelkleurigheid, waarbij de overheid een stimulerende en ondersteunende rol heeft, herbevestigd. Het huidige kabinet heeft, evenals voorgaande kabinetten, deze benadering onderschreven.²

Op 10 december 2008 heeft de commissie-Frijns een herziening van *De Nederlandse corporate governance code* (2003) gepubliceerd³. Een van de elementen daarvan is een aanbeveling dat het bestuur van de vennootschap ook de voor de onderneming relevante maatschappelijke aspecten van ondernemen ter goedkeuring en toezicht

¹ In bijlage 1 bij dit document is een niet-limitatief overzicht van initiatieven op het terrein van internationaal mvo opgenomen.

² Zie de nota *Inspireren, innoveren, integreren; kabinetsvisie maatschappelijk verantwoord ondernemen 2008-2011* (13 december 2007), de kabinetsbrief d.d. 8 juli 2008 met een (eerste) reactie op het SER-advies, de brief van staatssecretaris Heemskerk aan de Tweede Kamer d.d. 7 november 2008 inzake mvo en corporate governance alsmede zijn brief aan de Tweede Kamer *Kansen door ketenverantwoordelijkheid* van december 2008.

³ De Nederlandse corporate governance code wordt ook wel de Code Tabaksblat genoemd.

voorlegt aan de raad van commissarissen. De hoofdzaken hiervan worden vermeld in het jaarverslag.

In het genoemde advies van juni 2008 doet de raad aanbevelingen aan het bedrijfsleven en de overheid om nadere invulling te geven aan de internationale aspecten van MVO in het algemeen en aan internationaal verantwoord ketenbeheer van bedrijven in het bijzonder. In het verlengde hiervan komt de raad tezamen met de centrale ondernemers- en werknemersorganisaties (hierna partijen te noemen) thans met deze *Verklaring inzake internationaal maatschappelijk verantwoord ondernemen*. Hiermee wil de raad de navolging van *good practices* op dit terrein bevorderen.

Het begrip ketenbeheer

Onder verantwoord ketenbeheer verstaat de raad het vrijwillige maar niet-vrijblijvende commitment van bedrijven om een positieve invloed uit te oefenen op het sociaal- en milieubeleid van hun toeleveranciers⁴. Een bedrijf is wettelijk niet verantwoordelijk voor hetgeen zich bij haar internationale toeleveranciers afspeelt. Een bedrijf heeft soms zeer vele toeleveranciers en kan daarom ook materieel niet verantwoordelijk gehouden worden voor *alles* wat er in de keten gebeurt. Wel ligt het voor de hand een groter commitment te verlangen naarmate de relaties met toeleveranciers frequenter en intensiever zijn en naarmate de kenbaarheid van de situatie bij de toeleverancier groter is.

De gebruikte instrumenten zullen hiermee rekening houden en ook overigens aangepast zijn aan de specifieke omstandigheden van iedere situatie.

Het bedoelde commitment doet overigens niets af aan de verantwoordelijkheid van nationale overheden voor de toepassing en naleving van wetgeving betreffende sociale- en milieunormen.

Verklaring

1. Partijen zijn het er over eens dat verdere stimulering en facilitering van MVO op alle niveaus geboden is. Dit geldt ook voor het verder vormgeven van internationaal MVO respectievelijk ketenbeheer.

Aansluitend op de visie zoals ontwikkeld in de SER-adviezen *De winst van waarden* (2000) respectievelijk *Duurzame globalisering: een wereld te winnen* (2008) vinden partijen dat bedrijven primair zelf in dialoog met hun maatschappelijke omgeving invulling moeten geven aan (internationaal) MVO en het daarbij behorende verant-

---

⁴ Voor het concept van ketenverantwoordelijkheid, zie ook hoofdstuk 4 van de toelichting bij deze Verklaring terzake de ICC-aanbevelingen annex gids voor verantwoord ketenbeheer.

woord ketenbeheer. De diversiteit van situaties maakt het ook niet goed mogelijk of wenselijk om bedrijven precies en uniform voor te schrijven hoe ze dit vorm moeten geven. Van bedrijven mag wel de nodige transparantie worden verwacht op dit vlak. Door openheid kan de onderneming vertrouwen winnen bij haar *stakeholders*, haar reputatie versterken en mensen aan zich binden. De maatschappelijke omgeving vraagt ook een open houding en een heldere communicatie. Dat betekent dat van de onderneming ook een antwoord op gerechtvaardigde vragen wordt verwacht.

2. Partijen onderschrijven het volgende normatieve kader voor de internationale aspecten van MVO en ketenbeheer, dat aangeeft wat van bedrijven mag en kan worden verwacht. Dit normatieve kader omvat de volgende elementen:
  - De ILO-verklaring inzake de fundamentele principes en rechten op het werk (1998). Het gaat hierbij om de vrijheid van vereniging en recht om collectief te onderhandelen alsmede het uitbannen van dwangarbeid, kinderarbeid en discriminatie. Deze ILO-Verklaring uit 1998 is herbevestigd in de ILO-Verklaring *Social Justice for a fair globalisation* d.d. juni 2008.
  - De Tripartiete ILO-verklaring inzake multinationale ondernemingen en sociaal beleid met aanbevelingen op het terrein van werk, training, arbeidsomstandigheden en arbeidsverhoudingen (2000).
  - De OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen (2000), die onder andere gedragsregels bevatten op het terrein van verslaglegging, werkgelegenheid en arbeidsverhoudingen, milieu, corruptie, consumentenbelangen, wetenschap en technologie, concurrentie en belastingen en die bedrijven aanbevelen om te stimuleren dat zakenrelaties, inclusief leveranciers en onderaannemers, deze gedragsregels toepassen.
  - De aanbevelingen van de Internationale Kamer van Koophandel (ICC) over het vormgeven en de omgang met ketenbeheer door bedrijven (2007) respectievelijk de op basis daarvan in 2008 ontwikkelde gids⁵. Het gaat daarbij om de integratie van de ketenverantwoordelijkheid in het inkoopbeleid van bedrijven, het duidelijk maken van de verwachtingen aan toeleveranciers, het ondersteunen van toeleveranciers bij het ontwikkelen van hun eigen standaarden, het volgen van de prestaties van toeleveranciers en tenslotte het ontwikkelen van een beleid ingeval afspraken niet worden nageleefd.

Partijen zijn van mening dat deze elementen tezamen een passend kader bieden voor het bewust richten van ondernemingsactiviteiten op waardecreatie in drie

⁵ *ICC-Policy statement; guidance on supply chain responsibility* (2007) resp. *ICC-guide to responsible sourcing; integrating social and environmental considerations into the supply chain* (2008). Aan het slot van het laatste document zijn enkele voorbeelden genoemd van andere initiatieven op het terrein van verantwoord ketenbeheer.

dimensies – Profit, People, Planet – en daarmee wat van bedrijven mag en kan worden verwacht op het terrein van internationaal MVO en ketenbeheer in het bijzonder.

In de toelichting op deze Verklaring zijn de afzonderlijke elementen integraal opgenomen en worden deze nader toegelicht en beschreven.

3. Partijen zijn het erover eens dat het nu vooral gaat om de invulling en toepassing van dit normatieve kader in de praktijk van het internationale ondernemen, waardoor ook *good practices* op dit terrein bevorderd worden. Belangrijke elementen hierin zijn transparantie, verificatie en (interne) klachtenbehandeling⁶. Over deze invulling wordt in het reguliere jaarverslag van de desbetreffende bedrijven dan wel in een afzonderlijk verslag gerapporteerd⁷. Ook sectoren kunnen een verslag ter zake uitbrengen.

Wat de wijze van verslaglegging betreft, zijn relevant Richtlijn 400 van de Raad voor de Jaarverslaggeving (RJ) respectievelijk de bijbehorende Handreiking voor maatschappelijke verslaglegging (2003)⁸. De RJ zal deze Richtlijn uiterlijk 1 juli 2009 aanvullen met aanbevelingen aan bedrijven over hun internationale ketenbeheer⁹.

In de toelichting op deze Verklaring wordt uitgebreid ingegaan op de betekenis, inhoud en reikwijdte van deze Richtlijn c.q. Handreiking.

Ook op andere wijzen kan worden gecommuniceerd – al dan niet via de website – door bedrijven en sectoren over hun handelwijze (mission statements, bedrijfscodes, speciale rapporten, openbare bijeenkomsten enz.)¹⁰.

⁶ Zie SER-advies *Duurzame globalisering: een wereld te winnen*, op.cit., paragraaf 5.4.5.

⁷ Volgens de KPMG *International Survey on Corporate Responsibility Accounting 2008* (2008), die betrekking heeft op de 250 grootste bedrijven ter wereld plus de 100 grootste bedrijven in 22 landen, rapporteerde 80% op één van beide wijzen (in 2005 was dit 50%). Van de 100 grootste bedrijven in Nederland rapporteerde 63% aldus (in 2005 29%). Zie ook de *Transparantiebenchmark 2007; maatschappelijke verslaggeving* (Ministerie van Economische Zaken en PricewaterhouseCoopers, december 2007). Daaruit blijkt dat van de 171 onderzochte ondernemingen (waarvan 98 beursgenoteerd) er 150 een financieel verslag publiceerden, 48 een afzonderlijk maatschappelijk verslag en 8 een afzonderlijk sociaal jaarverslag.

⁸ Deze zijn deels ontleend aan de richtlijnen van het *Global Reporting Initiative*.

⁹ Brief van de RJ aan de voorzitter van de SER d.d. 16 september 2008. De RJ geeft hiermee invulling aan het desbetreffende verzoek van de raad in zijn advies van juni 2008.

¹⁰ Van de 200 grootste bedrijven ter wereld had in 2008 86% een bedrijfscode. Van de 100 grootste bedrijven in Nederland had in 2003 54% een code, 10% was bezig met de ontwikkeling ervan (Zie SER-advies *Duurzame globalisering: een wereld te winnen*, op.cit., p. 204). Zie ook *Openheid van zaken: 7 ondernemingen over communicatie met het publiek over MVO* (VNO-NCW, 2005).

Deze Verklaring wordt door alle centrale ondernemers- en werknemersorganisaties die zijn vertegenwoordigd in de raad namens de desbetreffende leden onderschreven en zal door hen nadrukkelijk onder de aandacht van deze leden worden gebracht. De raad roept bedrijven en sectoren op om actief invulling hieraan te geven.

Monitoring

Mede op basis van de in punt 3 van de Verklaring genoemde verslagen zal de raad, beginnend in 2009, een jaarlijkse voortgangsrapportage opstellen. Hierin zal onder andere worden ingegaan op het aantal bedrijven dat rapporteert langs de hierboven geschetste lijnen, de verschillende onderwerpen waarover gerapporteerd wordt, *good practices*, maar ook over al dan niet gesignaleerde knelpunten en problemen.

Deze jaarlijkse voortgangsrapportage zal in een speciale SER-commissie worden besproken. Deze commissie komt tweemaal per jaar bijeen, voor de eerste maal in juni 2009. Afgezien van het bespreken van de bovenstaande voortgangsrapportages, heeft deze commissie een open agenda.

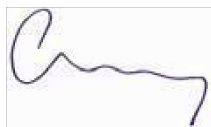
De raad neemt zich tevens voor om in voorjaar 2009 een conferentie over (de toepassing van) het normatieve kader te organiseren.

Evaluatie

De raad zal in de tweede helft van 2011 een evaluatie van de Verklaring aanvangen en deze uiterlijk op 1 juli 2012 afronden, mede op basis van de monitoring vanaf 2009.

In het vertrouwen dat er tussen nu en de genoemde datum de nodige voortgang wordt bereikt, acht de raad in ieder geval in deze periode een wetgevingsinitiatief op dit terrein niet nodig.

Den Haag, 19 december 2008

dr. A.H.G. Rinnooy Kan

Namens de centrale organisaties

Vereniging VNO-NCW

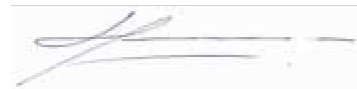
mr. B.E.M. Wientjes

Federatie Nederlandse
Vakbeweging

drs. A.M. Jongerius

Koninklijke Vereniging
MKB-Nederland

drs. L.M.L.H.A. Hermans

Christelijk Nationaal
Vakverbond

mr.dr.s. F.J. Paas

Land- en Tuinbouw Organisatie
Nederland

A.J. Maat

Vakcentrale voor middengroepen
en hoger Personeel MHP

mr. E.R. Steenberg

Bijlage 3 Relevante bepalingen RJ 400

Algemene informatie

- 108 **Mede teneinde de jaarrekening zinvol te kunnen interpreteren, dient in het jaarverslag algemene informatie omtrent de rechtspersoon en de daaraan verbonden onderneming(en) te worden verschaft.**

Deze informatie omvat in algemene zin:

- de doelstelling, al dan niet vastgelegd in een ‘mission statement’;
- een aanduiding van de (kern)activiteiten van de onderneming die door de rechtspersoon wordt gedreven, met de belangrijkste producten, diensten, geografische gebieden, categorieën afnemers en leveranciers en de internationale keten waarin men actief is;
- de juridische structuur van de onderneming, met inbegrip van de groepsstructuur en de toepasselijkheid van het structuurregime;
- de interne organisatiestructuur en personele bezetting; en
- belangrijke elementen van het gevoerde beleid.

(.....)

Informatie over maatschappelijke aspecten van ondernemen

- 114 Artikel 2:391 lid 1 BW schrijft voor dat ‘indien noodzakelijk voor een goed begrip van de ontwikkeling, de resultaten of de positie van de rechtspersoon en groepsmaatschappijen, de analyse in het jaarverslag zowel financiële als niet-financiële prestatie-indicatoren omvat, met inbegrip van milieu- en personeelsaangelegenheden’.

Middelgrote rechtspersonen zijn op basis van artikel 2:397 lid 7 BW vrijgesteld van de verplichting om in het jaarverslag aandacht te besteden aan niet-financiële prestatieindicatoren.

- 115 In het algemeen is aan ondernemingsactiviteiten een drietal maatschappelijke aspecten verbonden, te weten milieu-, sociale en economische aspecten. Door bewust rekening te houden met deze drie aspecten en de hierop betrekking hebbende effecten van ondernemingsactiviteiten, wordt door de rechtspersoon een bijdrage geleverd aan duurzame ontwikkeling. Veelal wordt in dit verband gesproken over maatschappelijk verantwoord ondernemen. Het verdient aanbeveling om in het jaarverslag een toelichting te geven

op de hoofdzaken van voor de rechtspersoon relevante maatschappelijke aspecten van ondernemen, waaronder het (internationale) ketenbeheer van de rechtspersoon.

- 116 Onder verantwoord ketenbeheer wordt verstaan het vrijwillige maar niet vrijblijvende commitment van rechtspersonen om een positieve invloed uit te oefenen op het sociaal en milieubeleid van hun toeleveranciers en afnemers. Rechtspersonen zijn wettelijk niet verantwoordelijk voor hetgeen zich bij haar toeleveranciers of afnemers afspeelt. Een rechtspersoon heeft soms zeer vele toeleveranciers en afnemers en kan daarom ook materieel niet verantwoordelijk worden gehouden voor alles wat er in de keten gebeurt. Wel ligt het voor de hand een groter commitment te verlangen naarmate de relaties met toeleveranciers en afnemers frequenter en intensiever zijn en naarmate de kenbaarheid van de situatie bij de toeleverancier of afnemer groter is.
- 117 Het is primair aan de rechtspersoon om in dialoog met zijn maatschappelijke omgeving invulling te geven aan maatschappelijk verantwoord ondernemen. De diversiteit van situaties maakt het niet goed mogelijk of wenselijk om precies en uniform voor te schrijven hoe ondernemingen dit zouden moeten vormgeven. Wel mag op dit vlak een bepaalde mate van transparantie worden verwacht, waarbij de rechtspersoon de keuze van relevante maatschappelijke aspecten en de daarop in het jaarverslag op te nemen toelichting heeft afgestemd op de informatiebehoefte van belanghebbenden (stakeholders). De rechtspersoon bepaalt of, en zo ja hoe, een toelichting op relevante maatschappelijke aspecten van ondernemen in het jaarverslag wordt opgenomen, alsmede welke maatschappelijke aspecten als meest relevant worden aangemerkt.
- 118 Ter bevordering van de transparantie van het handelen van rechtspersonen wordt in de navolgende alinea's 119 tot en met 121 een kader aangereikt dat beoogt steun en richting te geven aan de verslaggeving over maatschappelijke aspecten van ondernemen en de ontwikkeling daarvan. Aanbevolen wordt dit kader bij de verslaggeving over maatschappelijke aspecten van ondernemen toe te passen. Voor een nadere uitwerking hiervan wordt gewezen op de Handreiking voor Maatschappelijke verslaggeving (versie 2009) en op standaarden zoals die van het Global Reporting Initiative.

119 Voor zover relevant voor de aard van de ondernemingsactiviteiten wordt aanbevolen in de verslaggeving over maatschappelijk verantwoord ondernemen aandacht te besteden aan elk van de volgende aspecten:

a. *algemene maatschappelijke aspecten*

Hier worden uiteengezet de belangrijkste problemen en uitdagingen voor de rechtspersoon, in welke mate deze (mede) bepalend zijn voor de bedrijfsstrategie, welke rol in dit kader belanghebbenden bij de rechtspersoon (stakeholders) vervullen, het onderlinge verband tussen de milieu-, sociale en economische aspecten (zie onder b., c. en d.), alsmede maatschappelijke aspecten die relevant zijn voor een goed begrip van de (internationale) keten waarin de rechtspersoon opereert, en van de producten en/of diensten die door de rechtspersoon in de markt worden gezet (bijvoorbeeld in relatie tot veiligheid), alsmede informatie over governance en ethiek (bijvoorbeeld in relatie tot integriteit en het tegengaan van corruptie).

b. *milieu-aspecten*

Hierbij kan worden gedacht aan: informatie over energie-, materiaal- en watergebruik, lozingen, emissies en afval. Tevens wordt hieronder begrepen milieubeschermingsmaatregelen ter voorkoming van verontreiniging van lucht, water en grond, alsmede de bescherming en stimulering van de kwaliteit en de ongeschonden toestand van ecosystemen.

c. *sociale aspecten*

Hierbij kan worden gedacht aan: informatie over arbeidsaangelegenheden, waaronder werkgelegenheid, sociale zekerheid, arbeidsomstandigheden en arbeidsvoorwaarden. Dit behelst tevens aspecten als veiligheid en gezondheid, opleiding en training, diversiteit en ontplooiingsmogelijkheden. Tevens hebben sociale aspecten betrekking op informatie over mensenrechten, fundamentele beginselen en rechten op het werk, respect voor lokale gemeenschappen en inheemse volkeren, alsmede informatie over sociaal-maatschappelijke betrokkenheid van de rechtspersoon.

d. *economische aspecten*

Hiertoe behoren zowel financiële als niet-financiële aspecten. Bij financiële aspecten kan worden gedacht aan de financiële bijdragen aan de maatschappij in brede zin (bijvoorbeeld in de vorm van belastingen), alsmede de financiële bijdragen van de rechtspersoon aan zijn stakeholders zoals afnemers, toeleveranciers, werknemers, vermogensverschaffers en overheid.

Niet-financiële economische aspecten omvatten de maatschappelijke creatie en verspreiding van kennis via onderzoek en ontwikkeling (zie ook alinea 125 tot en met 129), training en dergelijke.

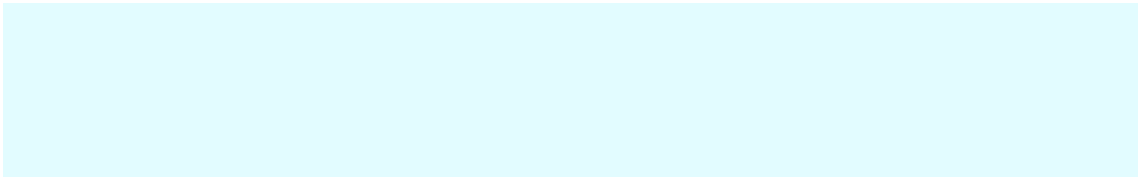
- 120 Bij de verslaggeving over de in alinea 119 genoemde aspecten wordt aanbevolen een onderscheid te maken tussen maatschappelijke aspecten van:
- a. de eigen bedrijfsvoering en ondernemingsactiviteiten
Dit betreft aspecten die direct stuurbaar en beheersbaar zijn door de rechtspersoon.
  - b. de (internationale) keten waarin de rechtspersoon opereert
Dit betreft aspecten die buiten het wettelijke bereik en de overheersende zeggenschap van de rechtspersoon vallen maar waarop de rechtspersoon wel een positieve invloed kan uitoefenen (bijvoorbeeld door deel te nemen aan sectorbrede initiatieven of door eisen te stellen aan het sociale beleid of het milieubeleid van toeleveranciers).
- 121 Bij de verslaggeving over de in alinea's 119 en 120 genoemde aspecten wordt aanbevolen aandacht te besteden aan de volgende elementen:
- *dialogoog met de belanghebbenden (stakeholders)*
Dit betreft zowel een toelichting op de wijze waarop stakeholders zijn geconsulteerd, als ook de eventuele uitkomsten van de dialoog. De uitgebreidheid van het verslag hierover is mede afhankelijk van de al dan niet actieve rol die belanghebbenden vervullen;
  - *beleid ter zake van het aspect*
Hierbij komen aan de orde welk beleid ter zake van het aspect wordt gevoerd, en wat daarvoor de voornaamste overwegingen zijn. De rechtspersoon kan bij zijn beleid aansluiten bij bestaande (inter)nationale verklaringen, verdragen en richtlijnen. Bij dit element komen tevens de financieel-economische aspecten van het beleid aan de orde;
  - *organisatie ervan*
Bij dit element wordt ingegaan op de verdeling van taken en verantwoordelijkheden binnen de rechtspersoon en de wijze van beheersing hiervan ('governance structuur' en managementinformatiesystemen in verband hiermee);
  - *uitvoering en uitkomsten ervan*
Bij dit element wordt informatie verstrekt over de uitvoering van het beleid mede aan de hand van de in het verslagjaar behaalde resultaten (bijvoorbeeld door het vermelden van getroffen maatregelen en behaalde prestaties aan de hand van prestatie-indicatoren). Tot de hier verstrekte

informatie behoort tevens informatie over de toetsing van uitvoering en uitkomsten aan beleid en eerder uitgesproken verwachtingen; en

– *toekomstverwachtingen*

Dit betreft de verwachtingen van het management ten aanzien van interne en externe ontwikkelingen die een mogelijk effect hebben op de genoemde maatschappelijke aspecten van ondernemen. Ter zake de over dit element te verstrekken informatie wordt tevens verwezen naar alinea 110 en alinea 130 tot en met 136.

Bijlage 4 Verslag intervisiebijeenkomst brancheorganisaties 27 april 2010

Zoals gepubliceerd op de SER-website zie <http://www.ser.nl/nl/actueel/congressen/2010/20100427.aspx>

Brancheorganisaties spreken bij de SER over ketenverantwoordelijkheid

Op 27 april 2010 ontving de SER een zestigtal vertegenwoordigers van brancheorganisaties en productschappen. Zij spraken met vertegenwoordigers van VNO-NCW, MVO Nederland en de SER, en vooral ook met elkaar, over de knelpunten en kansen van internationaal ketenbeheer. De rol die brancheorganisaties daarin richting ondernemingen kunnen vervullen, stond daarbij centraal.

De bijeenkomst, die was belegd in de Raadzaal van de SER, betrof de vijftiende editie in een serie intervisiebijeenkomsten die MVO Nederland sinds enkele jaren voor brancheorganisaties organiseert. Deze vijftiende editie stond in het teken van ketenverantwoordelijkheid. De coproductie met de SER kwam tot stand omdat de partijen in de SER sinds december 2008 ketenverantwoordelijkheid actief steunen en de activiteiten in het bedrijfsleven op de voet volgen. In december 2008 ondertekenden deze partijen namelijk de verklaring Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (IMVO). Om het mkb ook met ketenbeheer bekend te maken, spelen brancheorganisaties volgens de speciale Commissie IMVO een cruciale rol.

De deelnemers werden welkom geheten door Willem Lageweg, directeur van MVO Nederland en sinds kort ook lid van de Commissie IMVO. Bernedine Bos, programamanager Internationaal en ketenprogramma, lichtte vervolgens de stand van zaken van ketenverantwoordelijkheid toe. Zij ging in op de toenemende verwachtingen als het gaat om duurzaam ketenbeheer, de richtlijnen die bestaan, en de concrete stappen die ondernemingen en brancheorganisaties kunnen treffen.

SER-werkplan

Cees Oudshoorn, directeur Economische Zaken van VNO-NCW, sprak vervolgens over het werkplan dat de Commissie IMVO onlangs publiceerde. In dit werkplan staan concrete activiteiten aangekondigd. Zo wordt het grote bedrijfsleven gevraagd beleid te formuleren voor ketenbeheer, en hierover te rapporteren conform de recent herziene Richtlijn 400 van de Raad voor de Jaarverslaggeving. Voor het MKB wil de SER geen rapportageverplichting. Daar is het vooral belangrijk dat brancheverenigingen ondernemingen stimuleren oog te hebben voor verantwoord

ketenbeheer, en hen concrete handvatten en tips aanreiken. Om brancheorganisaties in deze rol te ondersteunen, heeft MVO Nederland op haar beurt speciaal het internationale brancheprogramma ontwikkeld.

Inventarisatie

Hoe kunnen brancheorganisaties het beste hun leden bijstaan in verantwoord ketenbeheer? Deze vraag stond centraal in het panelgesprek dat volgde. Philip den Ouden, directeur van de Federatie Nederlandse Levensmiddelen Industrie (FNLI), merkte allereerst op dat er vaak al veel meer gebeurt dan zichtbaar is in de branche. Een brancheorganisatie moet dus eerst goed inventariseren wat ondernemers al doen, en vervolgens nagaan waar behoefte aan is.

Ook Paul van de Heuvel van de Koninklijke Vereniging van Nederlandse Houtondernemingen (VVNH) is te spreken over wat er allemaal al gebeurt, al kan het altijd nog beter. Volgens onafhankelijk onderzoek naar zijn branche blijkt dat inmiddels reeds 60% van de Nederlandse importen van hout afkomstig zijn van als duurzaam gecertificeerd bos. Cruciaal is nu dat er voldoende *vraag* naar duurzaam hout wordt gegeneerd. Zijn vereniging speelt hierin namens zijn branche een belangrijke rol.

Duurzaam assortiment

In de promotionele branche is duurzaam inkopen wat minder eenduidig dan in de houtsector, volgens Patricia van den Broek van het Platform Promotional Products (PPP). De inkoop van promotionele producten betreft heel veel verschillende type producten. Er is dan ook sprake van heel diverse MVO-issues. Een geheel duurzaam assortiment is in de branche nog geen gemeengoed. Ondernemingen starten veelal met het aanbieden van een speciaal duurzaam of groen assortiment. Het PPP ondersteunt haar leden met cursussen en workshops om hen bijvoorbeeld wegwijs te worden in de wildernis aan keurmerken.

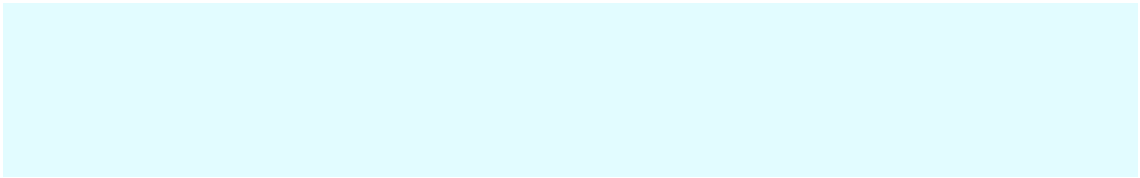
Eigen ambitieniveau bepalen

Dat het niet altijd makkelijk is om voor de gehele branche een gezamenlijk ambitieniveau te formuleren, bleek tijdens de rondetafelgesprekken en de plenaire terugkoppeling onder leiding van Willem Lageweg en SER-voorzitter Alexander Rinnooy Kan. Elke branche kent zijn koplopers, maar er is ook altijd een groep achterblijvers die ketenbeheer geen prioriteit vindt. Dit is ook niet verwonderlijk, want ketenbeheer kost tijd, en geld. Toch is het voor een branchevereniging onontbeerlijk zoveel mogelijk ondernemers op een lijn krijgen. Brancheorganisaties zullen hun leden moeten aanspreken op de mogelijke kansen die ketenbeheer biedt. Ze moeten MVO zien te presenteren als investering in plaats van louter kosten,

opperde Rinnooy Kan. In de praktijk is dit niet altijd eenvoudig. Brancheorganisaties kunnen hooguit handzame tools aanreiken in de hoop dat ondernemers er mee aan de slag gaan, aldus een deelnemer.

Goede voorbeeld

Dat de branchevereniging een mooie rol kunnen vervullen in de invulling van ketenbeheer op sectorniveau, laat het succesvolle Fair Wear formule zien. De landelijke ondernemersorganisatie voor mode, interieur, tapijt en textiel, MODINT, is mededragers van dit multistakeholderinitiatief. De Fair Wear formule viert dit jaar zijn tienjarig bestaan. Alle reden bij de ervaringen stil te staan in een speciaal boekje, dat voor alle deelnemers van de bijeenkomst klaarlag.

Bijlage 5 RCO-visie op globalisering en internationaal MVO

Onderstaande passage komt uit paragraaf 3.1 uit RCO-nota *Optimistisch* (april 2010).

Globalisering, duurzaamheid en maatschappelijk verantwoord ondernemen

Er waren geluiden dat het na de financiële crisis gedaan zou zijn met globalisering en de internationale markteconomie en dat landen zich zouden moeten gaan terugtrekken op hun nationale economie. Niets is minder waar. Globalisering is onomkeerbaar. Het is 'here to stay'. Gelukkig zien veel landen in dat zij bij protectionisme meer te verliezen dan te winnen hebben, hoewel waakzaamheid geboden blijft. Tegelijkertijd is eens te meer duidelijk geworden dat de wereld dringend behoefte heeft aan effectieve internationale samenwerking ter oplossing van mondiale economische, ecologische, voedsel- en veiligheidsvraagstukken. De Nederlandse positie is onomkeerbaar verbonden met de rol die een waarlijk Verenigd Europa op dat toneel kan spelen.

De afgelopen crisis heeft ons de ogen geopend dat juist in het zakendoen waarden kardinaal zijn. Vanzelfsprekende waarden als eerlijkheid, betrouwbaarheid en transparantie vormen de basis voor constructieve en productieve relaties van bedrijven met hun directe stakeholders: klanten, medewerkers, leveranciers en aandeelhouders. Zij creëren de 'license to operate' voor het bedrijfsleven. Vertrouwen vormt de smeerolie van de economie. Wanneer vertrouwen ontbreekt, gaat het radarwerk van de economie haperen en komt de welvaartsmachine tot stilstand. Er is dus veel aan gelegen de betekenis van 'moral sentiments' in het bedrijfsleven (Adam Smith als geestelijk vader van de markteconomie en de economische wetenschap wees er al op) te benadrukken en zoveel mogelijk te bevorderen. We keren ons tegen excessen en immoreel gedrag.

Nieuw perspectief voor de financiële sector en behoud van voldoende (ruimte voor) kredietverlening

De crisis heeft een aantal feilen in het bank- en kredietwezen blootgelegd met grote gevolgen voor de wereldeconomie. Reparatie daarvan is noodzakelijk. Het is aan de banken zelf om het vertrouwen van klanten en de samenleving in bredere zin terug te winnen. Banken hebben inmiddels belangrijke stappen ondernomen. De aandacht voor het klantbelang is centraler komen te staan en de maatschappelijke rol van financiële instellingen wordt beter belicht.

Toen de financiële crisis uitbrak zijn de beleidsreacties van Centrale Banken en overheden adequaat geweest. Systeembanken zijn gered en internationaal gecoördineerd is de krimp doorbroken via goedkope geldpolitiek, het aanvaarden van

forse begrotingstekorten en tijdelijke Keynesiaanse stimulering. In het vooruitzicht van economisch herstel is de vraag nu hoe verder? Voor het Nederlandse bedrijfsleven is het cruciaal dat het Nederlandse bankwezen weer zo snel mogelijk revitaliseert en na de noodzakelijke aanpassingen weer voluit, ook internationaal, gaat functioneren. De waarde en betekenis van Nederland als financieel centrum met zijn internationale banken is groter geweest voor het Nederlandse ondernemerschap dan menig een denkt. Zo verantwoord en zo snel mogelijk weer op de eigen private benen komen, is van groot belang. De voorstellen die in voorbereiding zijn over versterking van regelgeving en verhoging van kapitaaleisen verdienen de volledige steun. Maar Nederland moet niet voorop of uit de pas lopen met internationale regelgeving. De grotere instellingen in kleinere lidstaten mogen niet op achterstand gezet worden. Eén Europese interne markt voor financiële dienstverlening op basis van gelijke spelregels, waarbij de meest efficiënte aanbieders in heel Europa kunnen opereren zonder nationale bescherming, is een 'must' om het ontluikende economisch herstel te ondersteunen. Voor het herstel van de hele economie is tevens van groot belang dat bij de beoogde revitalisering van banken hun kredietverlening door een stapeling van aangescherpte eisen van toezichthouders niet onder druk komt te staan. Zeker wanneer de investeringsvraag bij gunstiger mondiale economische vooruitzichten herstelt.

Het huidige (verruimde) instrumentarium van het ministerie van EZ is te beperkt om dit voldoende zeker te stellen. Het is daarom wenselijk dat bij banken het proces van securitisatie, dat hun ruimte voor kredietverlening kan helpen vergroten, weer op gang komt. Bezien moet worden hoe in die situatie de middelen van de pensioenfondsen meer ten gunste van de Nederlandse economie kunnen worden aangewend. Versterking van het eigen vermogen door private equity fondsen die willen investeren in continuïteit van ondernemingen, kan ook een belangrijke bijdrage leveren aan de betere financiële positie van het bedrijfsleven. Ook verzekeraars zijn een krachtige investeerder in de Nederlandse economie. Deze rol moeten ook zij kunnen blijven vervullen. Eventuele aangescherpte eisen vanuit de EU mogen dit niet in de weg staan.

Verduurzaming als aanjager voor innovatie

Klimaatverandering als gevolg van te hoge emissies van broeikasgassen, beperkte beschikbaarheid en eindigheid van fossiele brandstoffen en voedselschaarste zijn wereldwijde problemen. Ze dwingen ons tot een maatschappelijke transitie naar een veel duurzamere economie. Voorzieningszekerheid van energie en de klimaatproblematiek plaatsen ons voor geweldige uitdagingen. Bij verduurzaming gaat het niet alleen om de voorziening van gas, elektriciteit of brandstoffen, maar ook om gebruik van grondstoffen, materialen, producten en product- en voedselketens. Ver-

duurzaming heeft betrekking op elk facet en elke sector van de economie. Op energiegebied gaat het uiteindelijk om het gebruik van substantieel minder fossiele energie en vermindering van schadelijke broeikasgassen in de atmosfeer. Dat vergt een enorm aanpassingsproces dat binnen een ambitieus groeiscenario alleen kan worden bereikt met benutting van nieuwe kennis en de innovatiekracht van het bedrijfsleven, evenals door de dagelijkse toepassing hiervan. De ontwikkeling van een (gedeeltelijk) 'biobased economy', waarvoor Nederland sterke troeven in handen heeft, kan een belangrijke innovatieve bijdrage leveren aan het realiseren van een duurzamere economie.

Economische groei en verbetering van het milieu zijn niet elkaars tegenstanders maar bondgenoten. Voor het bedrijfsleven is duurzaam groeien geen tweede maar eerste natuur geworden. Niet alleen omdat dit geweldige kansen biedt, maar ook vanuit het besef dat het bedrijfsleven een morele plicht heeft bij te dragen aan de houdbaarheid van onze aarde, voor huidige en vooral toekomstige generaties. Ondernemend Nederland heeft daarom met de overheid het 'Duurzaamheidsakkoord' afgesloten. Dat akkoord tussen bedrijfsleven en overheid is internationaal uitzonderlijk maar past binnen de beste Nederlandse traditie van samenwerking. Het akkoord rust op twee pijlers. In de eerste plaats heeft het bedrijfsleven zich verbonden aan de Europese doelstellingen ten aanzien van CO₂-reductie, energiebesparing en duurzame energie zodat Nederland zijn bijdrage kan leveren. Eerste berekeningen laten zien dat dit voor veel sectoren haalbaar is. De kosteneffectiviteit van maatregelen moet wel scherp worden bewaakt. De tweede pijler is innovatie. De overheid deelt met het bedrijfsleven dat innovatie de sleutel is voor verduurzaming. Het akkoord moet de weg bereiden voor een prominente rol van het Nederlandse bedrijfsleven op de internationale groeiemarkt van duurzame productie en consumptie. Deze innovatiepijler van het Duurzaamheidsakkoord moet de komende jaren écht handen en voeten worden gegeven.

Nederland heeft gelukkig zeer sterke duurzaamheidstroeven in handen. Het is van het grootste belang - voor groei en het mondiale milieu - daar in eendrachtige publiekprivate samenwerking (letterlijk) werk van te maken. Verduurzaming is een aanjager voor innovatie, maar andersom is ook het geval: innovatie is een aanjager voor verduurzaming.

(Internationaal) maatschappelijk verantwoord ondernemen

Het laatste decennium is steeds duidelijker geworden dat het bedrijfsleven een maatschappelijke verantwoordelijkheid heeft. Door de globalisering krijgen eigenlijk alle grote vraagstukken een wereldwijd karakter en hebben problemen in het

ene land al snel gevolgen voor andere landen. De maatschappelijke verantwoordelijkheid van bedrijven breidt zich uit in ruimte en tijd. Het klimaatvraagstuk vraagt om een verdere tijdshorizon. Ondernemers leven in de wetenschap dat tot 2050 de wereldbevolking nog fors groeit, olievoorraden slinken en temperatuurstijgingen kunnen leiden tot ingrijpende klimaatveranderingen. Ondernemingen opereren steeds vaker in ketens van toeleveranciers en afnemers. Die bevinden zich veelal in opkomende markten en in landen waar andere normen gelden voor milieu en arbeid dan hier. Hun regeringen oefenen vaak weinig toezicht uit. Denk aan landen in Afrika en Azië.

Globalisering biedt kansen voor de grote delen van de wereldbevolking waar armoede en uitzichtloosheid al veel te lang domineren. Bedrijven uit welvarende landen hebben bij hun activiteiten in de betrokken landen een verantwoordelijkheid om internationale normen ten aanzien van mensenrechten en milieu te respecteren. Nederlandse bedrijven brengen hun eigen 'business principles' en standaarden mee naar landen die elementaire mensenrechten niet accepteren of handhaven. Dat kan daar ter plekke leiden tot verbeteringen en is daarom een goede zaak, want veranderingen in de betreffende landen vereisen invloeden van buitenaf. Voor het Nederlandse bedrijfsleven is het een uitdaging zoveel als mogelijk is zijn invloed ten goede aan te wenden. Dat is een opgave waarvan we ons ten volle bewust zijn. Tegelijk moet er begrip zijn dat bedrijven niet altijd in staat zijn om hun normen ter plekke toe te passen (bijvoorbeeld discriminatie van vrouwen in het Midden Oosten en vakbondsvrijheid in China). Het is goed dat de SER de veranderingen van het bedrijfsleven en 'good practices' in kaart brengt. Maatschappelijk verantwoord ondernemen is geen zaak van overheidsregulering. De wetgever moet er ver van wegblijven (dat geldt ook voor de overheid in haar rol van inkoper). Het is ondernemen. Het is onderdeel van de 'core business' van ondernemingen.

Maatschappelijk verantwoord handelen is echter niet alleen een zaak van ver buiten onze landsgrenzen. Het begint dicht bij huis. Bedrijven voelen zich onderdeel van de maatschappij en willen daaraan een positieve bijdrage leveren door duurzame en eco-efficiënte producten en processen te ontwikkelen en zuinig te zijn met energie en grondstoffen. Bedrijven leveren hun bijdrage tegen 'uitsluiting', door het bieden van werk en door het 'insluiten' van mensen die buiten de boot vallen (bijvoorbeeld vroegtijdig schoolverlaters, migranten, Wajongers). Bedrijven kunnen ook een bijdrage leveren aan het veiliger maken van de samenleving."

Bijlage 6 Commentaar IOE-ICC-BIAC op Ruggie-voorstellen

JOINT IOE-ICC-BIAC COMMENTS ON THE DRAFT GUIDING PRINCIPLES ON BUSINESS AND HUMAN RIGHTS

The International Organisation of Employers (IOE), the International Chamber of Commerce (ICC) and the Business and Industry Advisory Committee (BIAC) to the OECD, which together form the most representative voice of global business, are pleased to submit the attached joint comments and recommendations on the draft “Guiding Principles for the Implementation of the United Nations ‘Protect, Respect and Remedy’ Framework.”

We have followed the mandate of Prof. John Ruggie, the UN Special Representative of the Secretary General (SRSG) on business and human rights, closely and contributed to his work wherever possible. We have welcomed his reports to the UN Human Rights Council and, like others, have endorsed the UN framework, which establishes a clear division between the role of States and companies. We also welcomed the pragmatic approach adopted by the SRSG that allowed the framework to emerge through a robust and open consultation with all stakeholders.

We hope that these recommendations are helpful in finalizing Guiding Principles that clearly address the key role of the State as the primary duty bearer of human rights in their own jurisdiction, as well as the corporate responsibility to respect in a way that can be developed and sustained by all companies. Building on our previous submissions to the SRSG, the attached comments express some concerns on the content and breadth of some of the language of the draft guiding principles. It is important that expectations are clearly expressed and they are applicable to all enterprises regardless of size, ownership or location. The guiding principles must reflect the reality that the State duties to respect, protect and promote human rights are critical, particularly since many of the high risk situations faced by enterprises are caused the failure of the State to respect human rights.

Our organizations remain committed to working with the SRSG and the UN Human Rights Council, and will work to advance the framework in a way that creates a sense of ownership of the framework among our members, which we see as a key factor in its success. Business is committed to meeting its responsibility to respect human rights and we fully expect that States and other stakeholders will do the same within their respective duties and responsibilities.

General comments

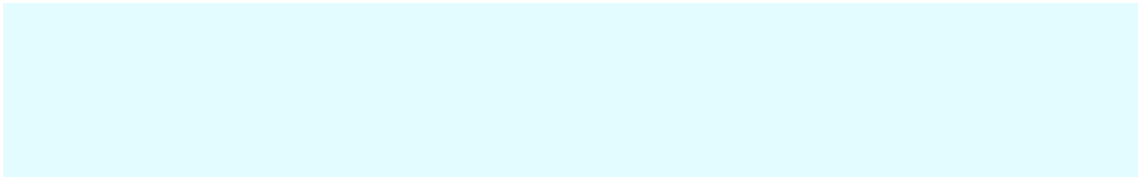
Business continues to support the UN "Protect, Respect and Remedy" framework and its underlying philosophy, which clearly differentiates the State duty to protect human rights and the corporate responsibility to respect human rights. We also support the approach taken by the SRSG that the three pillars of the framework are interlinked and that all parties need to meet their respective responsibilities for the framework to be effective.

We believe that the State duty to protect – in conjunction with the additional State duties to respect and promote human rights – remains the most important factor in ensuring that all people are free to enjoy their human rights. This is because only States have the ability to develop a positive national position on human rights that can set the tone and direction for all other actors in their countries. The respective obligations of States and enterprises should be seen as mutually supportive and intrinsically linked, particularly since the ability of companies to respect human rights can be directly affected by the actions of States.

As the draft Report makes clear, the Guiding Principles (GP) elaborate the implications of existing standards and practices into practical guidance, and do not create new international legal obligations. The GPs are also not a scheme for attributing legal liability or setting legal norms, and the corporate responsibility to respect is a social expectation but has no legal implications. Business supports this approach and believes that it could be useful to all actors – business, governments and other stakeholders – in order to implement measures to address human rights issues effectively.

We also agree that the GPs should be universal and apply to all countries and all companies, including State-owned enterprises, in an impartial manner, which we see as being crucial for the success of the framework by setting a level playing field. In addition, business welcomes the general acknowledgement that one size does not fit all in terms of the application of the GPs in different situations and circumstances, and that companies will apply the GPs differently depending on a range of factors, including the operating context and nature of its activities. This view could be further reflected in the individual principles to ensure that the application of the GPs is flexible enough to reflect different conditions and circumstances, and that it will be possible for companies to meet the principles through a variety of means based on what they determine to be the most effective approach in any given situation.

We also welcome the recognition expressed in the GPs that the area of business and human rights is an emerging field that will continue to evolve over time. Similarly, it must be acknowledged that the GPs set out objectives that companies should strive to achieve, and that use of the GPs by companies will take time and constitutes an on-going process.

Bijlage 7 Commentaar Global Unions op Ruggie-voorstellen

Draft Guiding Principles for the Implementation of the United Nation's 'Protect, Respect, Remedy' Framework Global Unions'¹¹ Response

I. Introduction

Trade unions welcome the 'Protect, Respect, Remedy' Framework as a significant step forward in more effective prevention and redress of business-related human rights abuses. The essential feature of this framework is the clear distinction it establishes between the responsibilities of states and business enterprises, while at the same time linking those responsibilities. It grounds them firmly in international human rights instruments, including labour standards. The Framework is a fresh approach that is quite different from the usual Corporate Social Responsibility (CSR) practices. Its emphasis on due diligence with respect to established standards of human rights offers a more satisfactory basis for addressing the responsibility of business for its impacts on society.

Workers and their trade unions are concerned with the full range of human rights. But we feel that we can most effectively contribute to the Guiding Principles by focusing on those issues with which we are most familiar because they are related to the human rights of workers. The issues covered are ones that we have raised in the civil society consultations, in the on-line consultation process, and in the consultation held between trade unions and Professor Ruggie in October 2010 that are discussed under the relevant Pillars. This submission also draws attention to highly problematic aspects of CSR that have been incorporated into the Guiding Principles. These elements, in our view, may unwittingly promote contemporary CSR practices, whereas the strength of the Framework, and potentially of the Guiding Principles, is precisely in overcoming the deficiencies of such practices.

II. The State Duty to Protect Human Rights

1. Guiding Principles 1 and 5: Role of the State

The description of the role of the state could be less ambiguous and more forcefully stated. There should be an explicit reference to the rule of law and to the state obli-

¹¹ Global Unions" is a term describing international trade union organisations representing national trade unions by trade/ sector or national centres. The Council of Global Unions brings those two trade union structures together and facilitates co-operation

gation to foster a culture of compliance with law. The commentary of this principle can address the importance of conducting activity within an appropriate legal framework where the rights of the parties can be protected and all parties have effective access to justice.

2. Guiding Principle 4: Maintaining Domestic Policy Space

States often sacrifice their necessary domestic policy space through pressure exerted by other states, particularly during treaty negotiations. The Guiding Principles address the responsibility of States to assist other States to achieve policy coherence. The commentary suggests that this is only relevant when entering into agreements. Because the full range of potential human rights risks of these agreements cannot be completely anticipated, the need to make adjustments to agreements must be recognised. Failure to take this into account would establish a de facto treaty hierarchy of business over human rights law.

3. Guiding Principle 5: Addressing the governance gap in labour protection

For trade unions, a key governance gap that the State Duty to Protect should address is the impact on human rights resulting from the failure of the law or its application to provide protection for workers. Paragraph 1 of the description preceding the Guiding Principles emphasizes the challenges to “conventional understanding and policy designs” engendered by the rapid evolution of new forms of business enterprise and activity. A key feature of this development has been the changing relationships under which work is performed which pose distinct challenges for business and human rights. Work relationships are becoming increasingly precarious because they are more temporary or casual or because they put the worker in triangular relationships where rights cannot be fully realized or defended. Indirect employment relationships can directly result in abuses because indirect employment tends to diffuse responsibility and can undermine the State Duty to Protect.

Recent decisions by the ILO Committee on Freedom of Association and the ILO Committee of Experts on the Application of Conventions and Recommendation have clearly highlighted the deliberate use of indirect employment systems in particular cases to prevent workers from effectively exercising their human rights to freedom of association and collective bargaining.

In some countries, acceptance of the State role in protecting human rights is selective. It may not extend to other human rights; this is frequently the case with res-

pect to the human rights of workers. Inadequate legislation or its ineffective application and obstacles for workers seeking remedy for the violation of their rights are, unfortunately, quite common. An important factor in this human rights “omission” is pressure from business.

4. Guiding Principle 8: Development Finance Institutions

Many States have development finance institutions (DFIs) that lend to the private sector in the developing world. The UK government’s CDC group (formerly the Commonwealth Development Corporation), for example, lends indirectly to some 700 companies. Adding “finance” would broaden the application of Guiding Principle 8 in a way which is largely consistent with existing practice among DFIs: most, but not all, bilateral DFI’s, for example, have adopted the IFC performance standards.

5. Guiding Principle 11: Bilateral Donors

The scope of Guiding Principle 11 should be expanded to capture the activities of states when acting as bilateral donors.

III. The Corporate Responsibility to Protect

1. Guiding Principle 12: International Standards

At the time that the ILO Declaration of Principles of Fundamental Rights at Work was adopted by the International Labour Conference, many spoke of Conventions from which the Declaration Principles were derived as the “human rights Conventions”. They were fundamental in the sense that Member States could be assumed to support them based on the Constitution of the ILO, even if they had not been ratified. In addition, freedom of association and the rights to organise and collective bargaining have long been considered enabling rights that go to the very heart of human rights. They were already recognised as deserving of special attention when the ILO established the Committee on Freedom of Association in 1951.

Ten years following the adoption of the Fundamental Rights Declaration, the ILO adopted its Declaration on Social Justice for a Fair Globalisation which identified principles of other Conventions as constituting human rights. Moreover other ILO instruments are elaborations of rights in the International Bill of Human Rights. They all belong to the universe of human rights.

2. Guiding Principle 12: Scope of the Corporate Responsibility to Respect

The following paragraph in the commentary *may* be understood to assign to business itself the task of defining the scope of its responsibility, even if this is not the meaning intended:

A corporate group may consider itself to be a single business enterprise, in which case the responsibility to respect human rights attaches to the group as a whole and encompasses both the corporate parent and its subsidiaries and affiliates. Alternatively, entities in a corporate group may consider themselves distinct business enterprises, in which case the responsibility to respect attaches to them individually and extends to their relationships with other entities – both within the group and beyond – that are connected to their activities.

However, if the responsibility to respect extends across a business enterprise's activities and relations, it cannot be the role of the enterprise to define the scope of its responsibility by what it “considers” to attach to “itself” or its “subsidiaries and affiliates”.

The rapid evolution of business referred to in the introduction to the Principles includes continuously evolving commercial relationships which range from direct ownership of material assets to branding and other forms of intellectual property, licensing and franchising arrangements and indirect forms of investment, all of which may obscure mechanisms of ownership and control and call into question the meaning of “own” when applied to enterprises which embody a range of activities, income streams and relationships. As previously noted, new employment relationships have also emerged that can serve to obscure control and dilute responsibility. It may be safely anticipated that still new forms will continue to evolve, posing new challenges.

Regardless of how a business “considers” its structure and relationships, the responsibility to respect must be based on the recognition that modern enterprises (and not only corporate groups in the formal sense) comprise a totality of activities and relationships. The principle states this clearly, if in a general fashion; the Commentary is less clear.

3. Guiding Principle 12: Avoiding Negative Impact on Human Rights

The Commentary should explicitly address the responsibility of business to refrain from seeking laws or practices that would negatively impact on human rights or from opposing laws or practices that would bring a State in line with international

human rights standards. A company that were to actively oppose proposed legislation to ban child slavery or torture, for example, would not breach the Guiding Principles in their current form.

4. Guiding Principle 15: The human rights of workers

In addition to the recommendations made to address the rise of precarious work under the State Duty to Protect (Guiding Principle 5 and its commentary), this issue should also be tackled under the Corporate Responsibility to Respect. The relationships under which work is performed is implicit in assigning the corporate responsibility to respect across an enterprise's entire range of activities, but should be more explicit.

5. New Guiding Principle: Positive Action/Refrain from Undermining Rights

Respect for many, perhaps most, rights requires business enterprises to abstain from conduct that results in negative impacts. However, there are some rights that cannot be respected without positive action on the part of the company. One such example is the right to collective bargaining, which cannot be exercised unilaterally, and hence cannot be respected, simply through non-interference. It is a right that, in order to be realized requires the recognition of a legitimate, representative trade union by the employer. National legislation often requires respect of the "duty to bargain" or provides that parties "bargain in good faith". In the absence of positive action, the right to collective bargaining is empty and without meaning. Article 4 of ILO Convention 98, one of the international standards that should be respected even if the State fails to mandate it, provides for such positive action:

"Article 4

Measures appropriate to national conditions shall be taken, where necessary, to encourage and promote the full development and utilisation of machinery for voluntary negotiation between employers or employers' organisations and workers' organisations, with a view to the regulation of terms and conditions of employment by means of collective agreements."

6. Guiding Principle 17: From Impact Assessment to Action

Principle 17 is clear, but the Commentary does not provide sufficient support. It potentially assigns to the company the determination of "appropriate" action. Professor Ruggie has elsewhere shown, for example, that the capacity to exercise "leverage" cannot be defined a priori in quantitative terms, but is constituted in the

course of attempting to bring about change in the ‘supplier’s’ practices. Clear indications are needed in the Commentary if the principle is to be upheld. As with ‘value chain’, ‘supplier’ may be interpreted in an overly restrictive sense. It applies to the full range of goods and services that make up the totality of the business

IV. Access to Remedy

1. Guiding Principle 24: Barriers faced by Migrants

The Commentary should explicitly refer to the legal barriers faced by migrants.

2. Guiding Principle 27: Collective Bargaining

We welcome the recognition given in the last paragraph of the Commentary to Guiding Principle 27 that “[O]perational-level grievance mechanisms should not be used to undermine the role of legitimate trade unions in addressing labor-related disputes...”. This is a key principle to protect workers with legitimate trade unions but, more importantly, to help to ensure that such procedures are not put in place in order to thwart efforts by workers seeking to exercise their human right to join and form trade unions. In addition, we recommend that the Commentary be further strengthened by underlining the positive role of collective bargaining in addressing labor-related human rights abuses.

V. Use of CSR Concepts and Terms

The UN Framework offers a significant and welcome opportunity to go beyond the now largely discredited approaches of CSR. However, trade unions are concerned that the Guiding Principles use terms drawn from the “conventional wisdom” of the CSR industry.

1. Guiding Principle 14: Endorsing codes of conduct

Principle 14 on ‘policy commitment’ reads as little more than an endorsement of the contemporary practice of large companies to promulgate CSR codes. Unfortunately, the practice is often used by companies to redefine or reinterpret already established standards or expectations of behavior including with respect to human rights. The principles should not provide a basis for such re-interpretation or be used to promote form over substance.

2. Guiding Principle 16: Use of the term 'stakeholder'

The term “stakeholder” is used throughout the text without precision and often without real purpose. For instance, the phrase in Principle 16 “potentially affected groups and other relevant stakeholders” is redundant or confusing.

The problem is that the use of this term in such an ambiguous way is part of a common abuse in the CSR practices of companies that is promoted by the CSR industry. All too often, enterprises “engage stakeholders” that *they* select as a means of redefining their responsibility and of conflating the “sustainability” of the business with “sustainable development”.

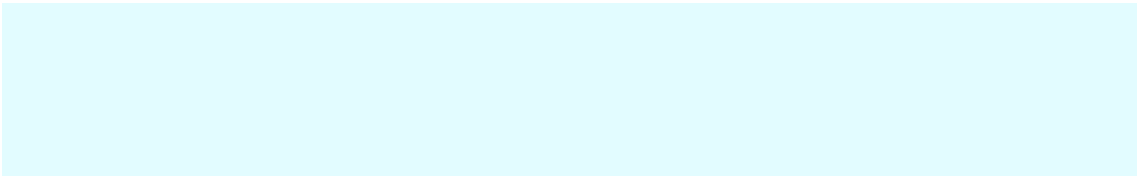
If the term is to be used, its meaning must first be established. It is a “relational” term in that it only has meaning with reference to another party. “Stakeholders” have a “stake” in the activities of a particular enterprise because they are actually or potentially impacted by the activities of that enterprise. Consideration of human rights deserves more precision than this term is usually able to provide. It is better to avoid “stakeholder” by using more precise terms – “rights holders”, “experts”, “NGOs”, “customers”, “the community” etc.- whatever term best conveys the concrete meaning which is intended.

3. Guiding Principles 18 and 19: Use of the term 'performance'

It is the “impacts” and not the “performance” on which the business enterprise should report. Plain language will lead to less misunderstanding and abuse. If current practices in “sustainability” reporting are a guide, then the use of the term “performance” will promote the use of “objective” measurements in reporting, which in the area of human rights are almost always misleading or useless. (“the number of complaints dropped since we instituted the reformed grievance mechanism.”). Similarly, the concept of “continuous improvement” a widely used management concept, is not always appropriate in the context of human rights. (“We engaged 50% fewer child slaves this year”.) Principles 18 and 19 borrow too much jargon from “sustainability reporting” practices.

4. Guiding Principle 19: Use of the term 'assurance'

Principle 19 endorses “third party assurance”. This term is now understood in CSR reporting discourse to refer to the usually commercial practice of selling attestations with respect to the quality of specific “social responsibility” or “sustainability”

reports. This is an unregulated industry whose practices are not credible and that should not appear to be endorsed by the Principles. Given the general nature of the Principles and of the limits to their length there is no need to make recommendations with respect to how the credibility of communications is enhanced.

‘Audits’ and other forms of third-party ‘assurances’ can also weaken the content and credibility of human rights reporting, legitimating these reports by obscuring or ignoring risks and abuses. Encouraging the further proliferation of such schemes is not a valid approach to strengthening the method, content and scope of reporting.

Conclusion

The Protect, Respect, Remedy framework is conceptually strong and is a sensible and realistic way to address the human rights responsibilities of business in an interdependent global economy. The Guiding Principles need to fulfill that promise and not limit it.

It is in that context that we urge that the Guiding Principles, and, in particular, the commentary associated with them, be strengthened along the lines we've indicated so that they are able to ensure respect for human rights in a world of continuously evolving business enterprise and continuous challenges to basic rights.

Bijlage 8 Activiteiten branches en Nederlandse sectorale multistakeholder initiatieven

In deze bijlage worden een aantal activiteiten van branches en Nederlandse sectorale multi-stakeholderinitiatieven opgesomd. Dit is geen limitatief overzicht maar een compilatie van een aantal opvallende initiatieven. Daarbij zijn niet vermeld activiteiten onder de vlag van MVO Nederland en IDH (zie hiervoor bijlage 12 en 13). Evenmin zijn vermeld de vele *internationale* (multistakeholder)initiatieven (zie hiervoor bijlage 9).

1. Sectorale duurzaamheidsakkoorden

In november 2007 kwam een ‘duurzaamheidsakkoord’ tot stand, ondertekend door VNO-NCW, MKB-Nederland, LTO-Nederland en het toenmalige kabinet, waarin partijen zich verbinden tot een gezamenlijke aanpak, gericht op de ontwikkeling van duurzame energie en een forse reductie van CO₂-uitstoot en energiegebruik. Het akkoord is sindsdien uitgewerkt in alle relevante sectoren in de vorm van sectorale akkoorden en fungeert als basis voor toekomstig gemeenschappelijk beleid, ook onder het in oktober 2010 aangetreden kabinet (zie ook regeerakkoord, waarin de wenselijkheid van een ‘Green Deal’ is aangegeven).

De volgende sectorale afspraken zijn gemaakt:

- Afspraken met de grote en middelgrote industrie over energiebesparing en duurzame energie-inzet in de periode tot 2020. De grote industrie heeft zich gebonden aan de afspraken in het MEE-convenant, de middelgrote industrie in het MJA3-convenant.
- Afspraken met de bouwsector, installatiesector, energiesector, woningcorporaties over energiebesparing in de gebouwde omgeving. Het gaat hierbij om 3 convenanten voor besparingen in de bestaande bouw (Meer met minder), nieuwbouw (Lenteakkoord) en bij woningcorporaties.
- Afspraken met de agro-sectoren, incl. voedingsmiddelenindustrie, over duurzame energie, energiebesparing, CO₂ en overige broeikasgassen.
- Afspraken met MKB Nederland en VNO-NCW over het Energiecentrum MKB om energiebesparing bij midden- en kleinbedrijf te stimuleren.
- Afspraken met de energiesector in het convenant over duurzame energie, warmte, CO₂ en infrastructuur.
- Afspraken met de sectoren mobiliteit en transport over CO₂-reducties en duurzame brandstoffen in het convenant Duurzaamheid in Beweging.

2. Federatie Nederlandse Levensmiddelen Industrie (FNLI)

De Nederlandse levensmiddelenindustrie geeft hoge prioriteit aan het verduurzamen van haar ketens. Het motto hierbij is: "vandaag doen we het beter voor morgen". Het is een proces van continue verbetering van milieuprestaties, het verhogen van lokale welvaart en het verbeteren van de sociale omstandigheden voor alle schakels in de keten.

Uit een FNLI-inventarisatie van IMVO-initiatieven van eind 2009 bleek dat in de FNLI achterban 75% van de bedrijven die in hun internationale omvang als "grootbedrijf" kunnen worden aangemerkt, initiatieven op het gebied van de verduurzaming van hun productieketens ontplooit. Voor de MKB bedrijven is dit 60%. Een concrete toelichting op de initiatieven die de leden van de FNLI hebben genomen binnen bijvoorbeeld de sectoren cacao, koffie, thee, soja en palmolie kunt u vinden op de website van FNLI¹². De FNLI stimuleert haar leden om inzichtelijk te maken wat zij doen op het gebied van het verduurzamen van productieprocessen en op het gebied van IMVO. De FNLI roept haar leden sinds eind 2009 expliciet om te rapporteren.

In 2009 is de FNLI Duurzaamheidsagenda "FNLI in actie: zichtbaar en concreet" ontwikkeld. Deze agenda zet in op concrete actie in het verduurzamen van productieprocessen in de levensmiddelenketen. Onder deze agenda selecteert de FNLI elk jaar twee of drie thema's waarop gefocust gaat worden. Voor 2010 waren dat de thema's verpakkingen, energie en IMVO & transparantie in de keten. Voor 2011 zijn de thema's palmolie, water en voedselverspilling. Meer informatie kunt u vinden op www.fnli.nl.

Om open en transparant te zijn over de verduurzamingsinspanningen van de levensmiddelenindustrie, heeft de FNLI in 2010 de website "Keten van Eten" (www.ketenvaneten.nl) gelanceerd. De website is nog volop in ontwikkeling. Daarnaast geeft het de leden van de FNLI een goede mogelijkheid om best practices uit te wisselen en zo te leren van elkaar.

3. Chemie (VNCI)

De VNCI heeft zich in 1992 aangesloten bij het wereldwijde *Responsible Care* initiatief (zie bijlage 6.). De VNCI rapporteert jaarlijks over de voortgang van het programma in het Responsible Care rapport. Dit rapport wordt door KPMG Sustainability geverifieerd.

---

¹² Zie www.fnli.nl/werkgebieden/duurzaamheid/thema/transparantie/best-practices.html

De jaarlijkse stakeholderdialoog maakt hiervan een integraal onderdeel uit en is inmiddels uitgebreid met deelnemers uit de (duurzame) financiële wereld en diverse NGO's. Op het gebied van (internationaal) duurzaam ondernemen heeft de chemiesector een aantal speerpunten: energie-efficiëntie verbetering, materiaal hergebruik en vervanging van fossiel door niet-fossiel voor zowel grondstof als voor energiebron (*biobased economy*). De VNCI is betrokken bij diverse (Europese) initiatieven op dit gebied en Nederland heeft inmiddels een koppositie ingenomen in technologieën die belangrijk zijn voor de verduurzaming/vergroening van de chemie. Denk daarbij aan nieuwe materialen, duurzame processen en proces-intensificatie. Veel van onze grotere (multinationale) ondernemingen brengen jaarlijks een door een externe partij gecertificeerd CSR/MVO verslag uit. Middels Responsible Care bijeenkomsten, de jaarlijkse uitreiking van de RC-prijs en via vragenlijsten geeft de VNCI uiting aan haar sterke betrokkenheid bij maatschappelijk verantwoord ondernemen en ondersteunt haar leden daarbij. Ook op andere terreinen volgt de VNCI de IMVO-ontwikkelingen op de voet.

4. Kleding- en textielbranche (CBW-MITEX, MODINT en VGT)

Onder de Nederlandse kleding- en textielbranche vallen verschillende spelers: producenten, leveranciers, groothandel en de detailhandel. Vanaf 2010 trekken de brancheorganisaties CBW-MITEX, MODINT en VGT die deze spelers vertegenwoordigen zoveel mogelijk samen op als het gaat om maatschappelijk verantwoord ondernemen en de communicatie hierover. De verbeteringen van de arbeidsomstandigheden en milieuaspecten in de productieketen zijn hierbij het belangrijkste gezamenlijke aandachtspunt op dit moment. Werkt binnen de industrie en de groothandel circa 40 procent van de bedrijven al met een gedragscode richting toeleveranciers van kleding en textiel, bij de detailhandel loopt dit op tot meer dan 70 procent bij het grootwinkelbedrijf dat in Nederland actief is. Naast de controle op de naleving van gedragscodes, waarin de ILO-richtlijnen centraal staan, worden misstanden zoveel mogelijk gezamenlijk aangepakt.

Door samenwerking met relevante stakeholders als overheden, ngo's, vakbonden en andere maatschappelijke organisaties wordt gewerkt aan onderwerpen als een behoorlijk loon en het voorkomen van dwang- en kinderarbeid.

Dat meer inzicht voor derden in de ontwikkelingen in de branche noodzakelijk is, daar zijn de kleding- en textielbranches zich inmiddels wel van bewust. Transparantie staat centraal in het gezamenlijk communicatieplan van de branches. De komende jaren zal samen met bedrijven gezocht worden naar een manier waarop beter gecommuniceerd kan worden over de verbeteringen die er zijn in de keten, maar ook over zaken die lastig zijn en waar nog stappen in gezet moeten worden.

5. Supermarkten

Een duurzame toekomst is van belang voor onszelf en voor ons nageslacht. Volgens het Centraal Bureau Levensmiddelenhandel (CBL), dat de supermarkten in Nederland vertegenwoordigt, zijn supermarkten, consumenten en andere partijen in de voedselketen hiervoor gezamenlijk verantwoordelijk. Nederlandse supermarkten pakken het verduurzamen serieus aan door de lat steeds hoger te leggen voor de dagelijkse boodschappen. Het CBL Zichtboek Duurzaamheid schetst een beeld van hoe de branche actief werkt aan het verduurzamen van producten en het verduurzamen van de voedselketen. Op 13 januari 2011 overhandigde Marc Jansen, directeur Consumentenzaken en Kwaliteit van het CBL, het eerste exemplaar van het CBL Zichtboek Duurzaamheid aan de Vaste Kamercommissie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie. In het Zichtboek staan mens, dier en milieu centraal. Door alsmaar hogere eisen te stellen, zijn veel producten duurzamer dan een paar jaar geleden. Dit is een continu proces, waarvan het Zichtboek slechts een momentopname is.

6. Metaal en elektronica (FME-CWM en haar ledenorganisaties)

6.1 Wecycle

Producenten en importeurs van elektrische en elektronische apparaten hebben afgelopen jaar 106 miljoen kilo 'e-waste' ingezameld en verwerkt. Dat komt neer op 6,4 kilo per hoofd van de Nederlandse bevolking, anderhalve keer de Europese norm. De producenten en importeurs, verenigd in Wecycle, gaan daarmee met hun MVO-beleid boven de eis uit die de Europese richtlijn stelt. Zij willen zoveel mogelijk inzamelen zodat uiteindelijk alle apparaten die zij op de markt hebben gebracht na gebruik op een duurzame manier worden verwerkt.

Wecycle heeft overeenkomsten gesloten met gemeenten en detailhandel voor de recycling van de apparaten die consumenten en bedrijven bij hen inleveren. Met voorlichting en advertentiecampagnes moedigt Wecycle consumenten aan om ook kleine apparaten in te leveren en niet in de vuilnisbak te gooien. Producenten en importeurs werken met de overheid samen in de bestrijding van illegale export naar ontwikkelingslanden, waar 'e-waste' onder slechte arbeidsomstandigheden en met veel milieuschade wordt verwerkt.

Dankzij die maatregelen heeft Wecycle het afgelopen jaar 27% meer e-waste verwerkt. De groei zet dit jaar door. Producenten en importeurs laten ondertussen onderzoek doen naar afvalstromen en naar betere recyclingmethoden, waarmee de lat nog hoger komt te liggen. De verwijderingsbijdragen die bij verkoop van nieuwe apparaten zijn betaald voor een duurzame oplossing van 'e-waste', worden op deze manier nuttig besteed.

6.2 Metallurgische Industrie

De metallurgische industrie, verenigd in de VNMI, heeft MVO en ketenverantwoordelijkheid in 2010 nadrukkelijk aan de orde gesteld. Gezien het feit dat bedrijven in deze sector vrijwel allemaal importeren voelt deze sector ook de verantwoordelijkheid IMVO te agenderen. Het VNMI heeft daarom als start een tweetal onderzoeken uitgevoerd:

- bij haar leden op het gebied van MVO. Daaruit bleek onder andere dat veel bedrijven behoefte hadden aan informatie over dit onderwerp en een structuur om dit thema binnen het eigen bedrijf te adresseren.
- in samenwerking met MVO Nederland loopt een onderzoek naar de productketen voor tin, lood, zink, staal en aluminium.

Het VNMI gebruikt de uitkomsten uit deze onderzoeken om haar leden te informeren en te betrekken bij discussie over IMVO en MVO. Uit de discussie over deze onderzoeken zal VNMI vervolgens nagaan welke mogelijke verdere stappen kunnen worden ondernomen.

7. Sustainable Coal Dialogue (2010)

De Dutch Sustainable Coal Dialogue is een in 2010 door de elektriciteitsproducenten, NGO's, vakbonden en de Nederlandse overheid gestart initiatief om meer transparantie te krijgen in de toeleveringsketen van kolen, waarbij men ook een beter inzicht in de milieu-impact en de sociale omstandigheden wil krijgen. Fase 1 van de dialoog is in februari 2011 afgerond met een rapport: kennis en informatie van de verschillende stakeholders over de keten zijn uitgewisseld, de wederzijdse rollen en belangen zijn besproken en er is een gezamenlijke visie op de verdere dialoog en de werkzaamheden voor Fase 2 ontwikkeld, waarin verdere verbeteringen in de keten voor het voetlicht dienen te komen.¹³

8. Kledingindustrie (FairWear Foundation)

Fair Wear Foundation (FWF), één van de vijf initiatieven die door het ministerie van VROM is gekwalificeerd in het kader van het Duurzaam Inkoopbeleid, is een multi-stakeholderinitiatief van werkgeversorganisaties, vakbonden en ngo's in de kledingindustrie uit 2001. De FWF werkt met een gedragscode, en door ondertekening verplichten de deelnemende bedrijven zich hun bedrijfsvoering zo aan te passen dat implementatie van de gedragscode in de toeleveringsketen mogelijk wordt en de arbeidsomstandigheden in de fabrieken verbeteren. FWF verifieert de resultaten, zowel bij de aangesloten bedrijven als in de fabrieken. De transparantie van de bedrijven wordt gewaarborgd door FWF; FWF rapporteert jaarlijks over de verifica-

¹³ Ook Tata Steel is vrijwillig deelnemer aan deze dialoog.

tie die is uitgevoerd, schendingen die zijn geconstateerd en welke afspraken ter verbetering er zijn gemaakt. Daarnaast heeft de FWF een klachtenprocedure waar werknemers en hun vertegenwoordigers in kledingfabrieken die leveren aan FWF deelnemers, een klacht kunnen indienen over hun arbeidsomstandigheden of de manier waarop de gedragscode wordt geïmplementeerd. Deze klachtenprocedure is zorgvuldig omschreven en er wordt vervolgens ook uitgebreid gerapporteerd over de uitkomst van de behandeling van een klacht. Voor overige informatie zie www.fairwear.org.

9. Task Force Duurzame Palmolie (2010)

Dit is een samenwerkingsverband van de in Nederland gevestigde schakels in de palmolieketen; de raffinadeurs van palmolie, de verschillende sectoren die de palmolie verwerken en de retail die consumentenproducten aanbiedt waarin palmolie verwerkt is. Deze partijen werken samen aan het stimuleren van de productie en het gebruik van duurzaam geproduceerde palmolie. Gezamenlijk spreken zij de ambitie uit om er voor te zorgen dat uiterlijk eind 2015 alle voor de Nederlandse markt bestemde palmolie duurzaam is geproduceerd. Dit betekent dat de palmolie is gecertificeerd volgens de RSPO principes en criteria en dat de palmolie wordt verkregen volgens een van de drie door de RSPO goedgekeurde handelssystemen: 'segregation', 'mass balance', en 'book & claim'.

Deelnemers: Bond van Nederlandse Margarine Fabrikanten (BNMF), Centraal Bureau Levensmiddelenhandel (CBL), Federatie Nederlandse Levensmiddelen Industrie (FNLI)¹, Nederlandse Vereniging Diervoederindustrie (Nevedi), Productschap Margarine Vetten en Oliën (voorzitter en secretariaat), Vereniging van Nederlandse Fabrikanten van Eetbare Oliën en Vetten (Vernof), Vereniging voor de Aardappelverwerkende Industrie (VAVI), Vereniging voor de Bakkerij- en Zoetwarenindustrie (VBZ), Algemene Kokswaren en Snackproducenten Vereniging.

10. Platform Verduurzaming Voedsel

In oktober 2009 is dit platform gestart op initiatief van de toenmalige minister van Landbouw samen met de landbouworganisatie ZLTO, de levensmiddelenindustrie (FNLI), de horeca (KHN), supermarkten (CBL) en de cateringsector (Veneca). Het platform wil via een duurzame en constructieve samenwerking tussen overheid, bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties tot een duurzamer voedselaanbod te komen.

Partijen binnen het platform spannen zich gezamenlijk in voor de versnelling van de verduurzaming van de voedselketen. Op 16 december 2010 is het eerste jaaroverzicht van het Platform met de bereikte resultaten gepresenteerd. Meer informatie kunt u vinden op www.verduurzamingvoedsel.nl

Bijlage 9 Overzicht internationale sectorale (multistakeholder) initiatieven

Deze bijlage schetst een geactualiseerd niet-limitatief overzicht van internationale sectorale initiatieven¹⁴. Voor een compleet overzicht, zie ook de Navigator MVO Richtlijnen¹⁵ die MVO Nederland en het NCP hebben ontwikkeld met een zo volledig overzicht van MVO codes, richtlijnen, keteninitiatieven en keurmerken.

Detailhandel

Business Social Compliance Initiative (BSCI) (2003).

Het BSCI is een MVO-platform voor Europese detailhandelaren. Nederlandse ondernemingen als Ahold, Hema, de Bijenkorf en Vroom & Dreesman zijn bij het BSCI aangesloten. Alle bij BSCI aangesloten ondernemingen ondergaan een onafhankelijke verificatie, aan de hand van een op internationale verdragen gebaseerde gedragscode. Daarnaast dient het BSCI als platform voor een multistakeholderdialoog met ngo's, overheden en vakbonden.

Chemische industrie

Responsible Care

Responsible Care is het wereldwijde initiatief van de chemische industrie om continu haar prestaties op het gebied van veiligheid, gezondheid en milieu te verbeteren. Het programma streeft deze doelstelling na door op vrijwillige basis initiatieven in te voeren voor samenwerking met overheid en andere stakeholders. Inmiddels is dit in 53 landen ingevoerd (waaronder in Nederland door de VNCI). Sinds 2006 ligt het accent meer op (internationaal) duurzaam ondernemen, een verbeterd ketenbeheer en meer transparantie.

De ondertitel van het RC-programma is "Our commitment to Sustainability". Zowel op Europees (Cefic) als wereldniveau (ICCA) is de chemie een gewaardeerde gesprekspartner van overheid en multinationale stakeholders. De ICCA rapporteert de wereldwijde performance van de chemie sector, bijvoorbeeld in UNEP kader."

Elektronica

EICC (2004)

In 2004 werd het Electronic Industry Citizenship Coalition (EICC) opgericht. Het betreft een samenwerkingsverband tussen verschillende bedrijven om de omstan-

¹⁴ Deze lijst is gebaseerd op bijlage 6 van de eerste voortgangsrapportage van 2009. Ten opzichte van deze lijst geeft dit overzicht een update van enkele relevante ontwikkelingen en zijn enkele nieuwe sectorale initiatieven toegevoegd.

¹⁵ Zie hiervoor <http://www.oesorichtlijnen.nl/navigator>

digheden in de toevokerketen te verbeteren. Het EICC heeft een gedragscode voor leveranciers opgesteld op het gebied van ethiek, arbeidsomstandigheden en milieu, en voert gezamenlijk audits uit. Philips is tot nu toe als enige Nederlandse onderneming bij EICC aangesloten¹⁶.

Financiële sector

Equator Principles (2003)

De 'Equator Principles' zijn afspraken over sociale en milieucriteria die worden meegenomen bij de financiering van projecten in ontwikkelingslanden (bijv. olie- en gasinstallaties, stuwdammen). Deze principes zijn gebaseerd op de standaarden van de International Finance Corporation van de Wereldbank. Voor mogelijk risicovolle projecten moet eerst een milieueffectrapportage worden uitgevoerd. Inmiddels hebben tientallen internationale financiële instellingen de principes onderschreven. ING, Rabobank en met name ABN AMRO waren vanaf het begin bij dit initiatief betrokken.

Zie www.equator-principles.com

Houtsector

In de hout- en bosbeheersector bestaan verschillende samenwerkingsverbanden en keurmerken, waarvan FSC (zie hieronder) waarschijnlijk de grootste naamsbekendheid geniet.

Forestry Stewardship Council (FSC) (1993)

Doelstelling: 'duurzaam hout en duurzame bosbouw' of iets uitgebreider:

"FSC is an international stakeholder owned system for promoting responsible management of the world's forests. It sets international standards for responsible forest management. It accredits independent third party organizations who can certify forest managers and forest product producers to FSC standards. Over the past 13 years, over 90 million hectares in more than 70 countries have been certified according to FSC standards while several thousand products are produced using FSC-certified wood and carrying the FSC trademark. FSC operates through its network of National Initiatives in 45 countries.

Deelnemers, organisatie etc.: zie www.fsc.org

---

¹⁶ Philips verplicht al zijn toeleveranciers zich aan deze Code te houden en audit risico suppliers. In 2010 zijn 273 toeleveranciers geaudit. Verder heeft Philips in EICC verband een audit protocol voor tantalum smelters ontwikkeld met als doel beter inzicht te krijgen in de toeleveringsketen van *conflictmineralen*. Doelstelling is een dergelijk protocol ook voor andere conflict mineralen op te stellen.

Mijnbouw en Grondstoffensector

EITI (2002)

In 2002 kondigde Tony Blair op de wereldtop voor duurzame ontwikkeling in Johannesburg de oprichting van het Extractive Industries Transparency Initiative (EITI) aan. Doel van dit initiatief is om betalingen aan overheden in ontwikkelingslanden waar grondstoffen worden gewonnen transparanter maken om zo corruptie en conflicten tegen te gaan. Het EITI-proces wordt overzien door deelnemers van de overheid, bedrijfsleven en civil society. Momenteel is alleen Azerbeidzjan erin geslaagd de status van *EITI compliant country* te bereiken. Op dit moment zijn 29 andere ontwikkelingslanden kandidaat voor deze status.

Het EITI-secretariaat is gebaseerd in Oslo. De Nederlandse overheid steunt het EITI-initiatief met een financiële bijdrage, en de grootste Nederlandse bedrijven actief in de grondstoffensector zijn bij EITI aangesloten.

Zie www.eiti.org

Voluntary Principles on Security and Human Rights (2000)

“The Voluntary Principles on Security and Human Rights are a unique tripartite, multi-stakeholder initiative established in 2000 that introduced a set of principles to guide extractives companies in maintaining the safety and security of their operations within an operating framework that ensures respect for human rights and fundamental freedoms. The Voluntary Principles address three main areas: risk assessment, interactions between companies and public security, and interactions between companies and private security.”

Deelnemers: 18 bedrijven uit de mijnbouw- en grondstoffensector, waaronder Shell, 5 regeringen (Canada, Noorwegen, Nederland, VK, VS) en 8 ngo's

Voor de werkwijze e.d. zie www.voluntaryprinciples.org

Speelgoed

International Council of Toy Industries (ICTI)

ICTI is een internationaal samenwerkingsverband van 22 speelgoedbrancheverenigingen waaronder het Nederlandse Ornes (Organisatie van Nederlandse Speelgoedleveranciers). Met enkele andere landen werken zij samen in een gezamenlijk programma om ethische standaarden in de speelgoedsector te verbeteren via het programma CARE. De voorlopige focus ligt op China waar 80 procent van het speelgoed wordt geproduceerd. Het programma omhelst een leverancierscode, alsmede een gezamenlijk auditprogramma.

Zie <http://www.icti-care.org/>

Palmolie

Ronde Tafel voor Duurzame Palmolie (RSPO) (2003)

De Ronde Tafel voor Duurzame Palmolie (RSPO) is een internationaal platform waarmee maatschappelijke organisaties en industrie beogen de wereldwijde palmolieproductie duurzamer te maken. Het ledenaantal van de RSPO groeit gestaag sinds de oprichting. Op dit moment heeft de RSPO bijna 300 leden en geassocieerde leden waaronder vertegenwoordigers uit de hele productie- en verwerkingsketen van palmolie. Lid zijn bijvoorbeeld Unilever, The Body Shop, IOI/Loders Crockaan, Golden Hope/Unimills, KUOK/Wilmar, Cargill, ADM, AHOLD, SHELL, BP, WNF, Oxfam-Novib, Both Ends, productschap MVO en meer dan dertig plantagebedrijven. Deelnemers, organisatie etc.: zie www.rspo.org

Vis

Marine Stewardship Council (1997)

Doelstelling: 'duurzame vis en visserij' of uitgebreider:

"The Marine Stewardship Council (MSC) is an independent, global, non-profit organisation with offices in the UK, USA, Australia, Japan and the Netherlands. In a bid to reverse the continued decline in the world's fisheries, the MSC is seeking to harness consumer purchasing power to generate change and promote environmentally responsible stewardship of the world's most important renewable food source. The MSC has developed an environmental standard for sustainable and well-managed fisheries. It uses a product label to reward environmentally responsible fishery management and practices. As of September 2007 there are 857 MSC-labelled seafood products sold in 34 countries worldwide. Over 7% of the world's edible wild-capture fisheries are now engaged in the program, either as certified fisheries or in full assessment against the MSC standard for a sustainable fishery. The MSC has a staff of 29 and is headed by the Chief Executive who reports to the Board of Trustees. The MSC programme works through a multi-stakeholder partnership approach, taking into account the views of all those seeking to secure a sustainable future."

Het MSC is opricht door Unilever en WNF/WWF.

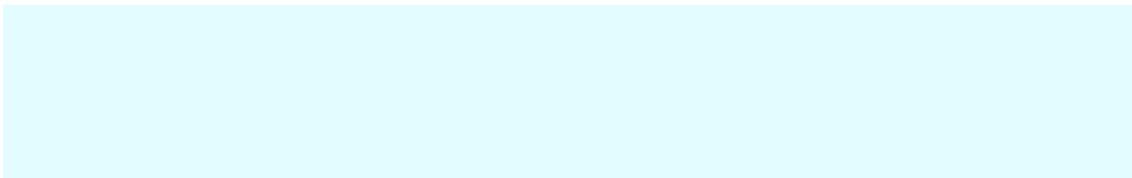
Voor deelnemers, governance structuur etc.: zie www.msc.org

Bijlage 10 Overzicht IMVO-activiteiten bij de schappen

In de onderstaande tabel is een overzicht opgenomen van activiteiten die vanuit de schappen in het duurzaamheidsoverleg zijn ondernomen om een bijdrage te leveren aan de verduurzaming van productieketens. Ingegaan wordt op concrete activiteiten gericht op internationale ketens en op verantwoording over duurzaamheid en internationaal MVO op sectorniveau.

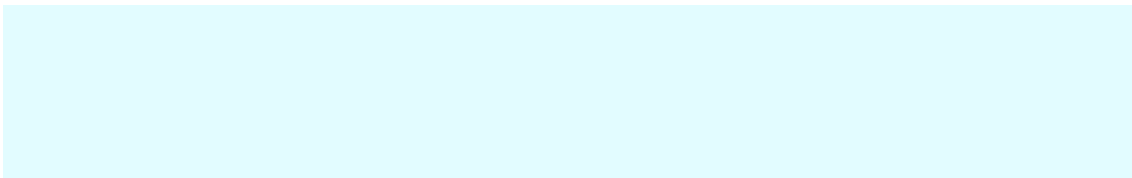
Schap	Activiteiten IMVO	Rapportage
Productschappen		
Productschap Akkerbouw	Het Productschap Akkerbouw neemt in samenwerking met het akkerbouwbedrijfsleven initiatieven op het gebied van (I)MVO. Enkele voorbeelden hiervan zijn: - <i>Kiemkracht</i>: het innovatienetwerk voor de akkerbouwkolom werkt aan duurzame innovaties, w.o. project Biochar (vastleggen van CO₂ in de grond en opwekken duurzame energie). - Met het <i>Masterplan Mineralen Management</i> wordt gestreefd naar een emissieneutrale akkerbouwsector in 2030. - Met diverse <i>carbon footprint</i> projecten wordt inzicht verkregen in de effecten die de productie en het gebruik van akkerbouwproducten hebben op het klimaat, om deze vervolgens te kunnen verminderen (zie ook onder productschap 'diervoeder') - De sector zet zich in voor het gebruik van rest- en nevenstromen uit de akkerbouwkolom voor bio-based toepassingen (o.a. vlas) en duurzame energie. - In 2010 is een werkgroep 'toekomst plantaardige eiwitten' gestart waarin met stakeholders uit de akkerbouwkolom van gedachten wordt gewisseld over mogelijkheden voor teelt en markt van plantaardige eiwitten in relatie tot het duurzaamheidsvraagstuk.	- In 2010 is een verkenning uitgevoerd naar de duurzaamheidsprioriteiten en onderliggende duurzaamheids-issues in de akkerbouwketen. Het uitgangspunt voor de verkenning was een analyse van bestaande internationale richtlijnen voor duurzaamheid (w.o. GRI). De relevante duurzaamheidsissues zijn bepaald in overleg met stakeholders en vastgelegd in een duurzaamheidsraamwerk. - Het Productschap Akkerbouw heeft besloten in 2011 een extern MVO-verslag uit te brengen. Doel van dit verslag is het zichtbaar maken van de duurzaamheidsbijdragen van de akkerbouwkolom. In het verslag wordt ingegaan op activiteiten en initiatieven van de akkerbouwkolom op milieu, sociaal en economisch gebied. - In <i>Akkerland 2010</i> (uitgave van het Productschap Akkerbouw aan alle akkerbouwers in Nederland) stond het thema duurzaamheid centraal.

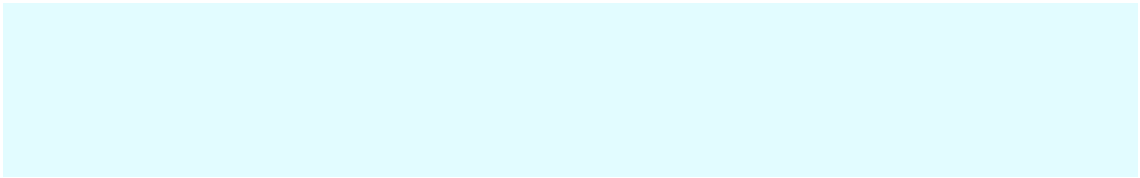
Productschap Diervoeder	- <i>Carbon Footprint Diervoeder</i>-project. Het Productschap Diervoeder is in 2009 met de betrokken agro-sectoren (Productschappen Akkerbouw, Zuivel, Vee en Vlees, Pluimvee en Eieren en Margarine, Vetten en Oliën) een project gestart met betrekking tot de carbon footprint van diervoeder in internationale context. Het project resulteert in een rekeninstrument waarmee de Carbon Footprint Diervoeding kan worden berekend. Het project wordt gefinancierd door de zes betrokken schappen en het ministerie van ELI. - Fosfaatreductie. LTO Nederland en Nevedi hebben eind 2010 een convenant gesloten ('het voerspoor') om de komende jaren een de fosfaatproductie drastisch terug te brengen. Het bedrijfsleven het Productschap Diervoeder gevraagd twee verordeningen op te stellen om de noodzakelijke maatregelen algemeen bindend te verklaren voor de diervoedersector. Medio 2011 zullen deze verordeningen van kracht kunnen worden. - Methaanreductie. In het kader van het "Innovatieprogramma Emissiearm Veevoer" is in 2010 is een onderzoek gestart naar onderbouwing en kwantificering van methaan-reducerende voedingsmaatregelen.	- In 2010 is een verkenning uitgevoerd naar de duurzaamheidsprioriteiten en onderliggende duurzaamheids-issues in de diervoederketen. Het uitgangspunt voor de verkenning was een analyse van bestaande internationale richtlijnen voor duurzaamheid (w.o. GRI). De relevante duurzaamheidsissues zijn bepaald in overleg met stakeholders en vastgelegd in een duurzaamheidsraamwerk. - Verslaglegging over de IMVO activiteiten van de diervoederkolom wordt gedaan door het bedrijfsleven zelf (individuele bedrijven of de betrokken branche-organisaties).

Productschap Margarine, Vetten en Oliën (MVO)	- Productschap MVO heeft in 2010 initiatief genomen tot de oprichting van de Task Force Duurzame Palmolie. Een groot aantal brancheorganisaties (Vernof, BNMF, VBZ, VAVI, CBL, Nevedi, AKSV en de FNLI) hebben met elkaar de ambitie uitgesproken dat de palmolie die bestemd is voor de Nederlandse markt eind 2015 alleen nog maar duurzaam is geproduceerd. Het platform fungeert als kenniscentrum en spreekbuis op het gebied van duurzame palmolie. MVO is voorzitter en secretaris van de Task Force. - Het Initiatief Duurzame Handel (IDH) ondersteunt de doelstellingen van de Task Force Duurzame Palmolie. In 2011 zal de samenwerking met IDH geïntensiveerd worden, in het bijzonder bij de ontwikkeling van de IDH programma's voor palm en soja. - Voor Soja is een aantal jaar geleden een soortgelijk initiatief gestart om het draagvlak voor de Roundtable on responsible Soy (RTRS) te ondersteunen. - Vanaf juni 2010 wordt gezamenlijk met enkele schappen en de betrokken brancheorganisaties gewerkt aan een project - Carbon footprint in de diervoederketen (zie onder productschap Diervoeder). MVO neemt zitting in de stuurgroep en treedt op als co-financier. - De MVO werkgroep Duurzame ontwikkeling komt tweemaal per jaar bij elkaar om de laatste ontwikkelingen rond IMVO te bespreken. De werkgroep werkt ook als platform om kennis en ervaring uit te wisselen. - Ronde Tafel initiatieven: MVO heeft ook afgelopen jaar actief gewerkt aan het verbeteren van de handelsstromen van duurzame palmolie en soja door actieve betrokkenheid in diverse werkgroepen van de RSPO en de RTRS. - Energiebesparing: MVO heeft als ondertekenaar van MJA-3 ook afgelopen jaar MVO-bedrijven actief ondersteund bij het opzetten van programma's voor energiebesparing. - Productschap MVO brengt begin 2011 een Duurzaamheidsverslag van de Oliën en Vetten sector uit. Dit verslag beschrijft per schakel in de keten (van teelt, verwerking, transport tot eindproduct) de belangrijkste duurzaamheidsissues (1), de ambities die de sector heeft gesteld en de toekomstvisie (2), de resultaten die de afgelopen jaren zijn geboekt (3) en de uitdagingen die de sector de komende jaar voor zich ziet (4). De publicatie geeft inzicht in de ambitie en strategie van de sector, maar geeft ook ruimte voor de persoonlijke verhalen van ondernemers uit de sector. Tevens worden bijdragen opgenomen van externe stakeholders, zoals de visie van het WNF en de WUR op de MVO-sector. - Productschap MVO brengt 6-maandelijks een nieuwsbrief Duurzame Productie uit, 3-maandelijks Nieuwsbrief Energie en Milieu en jaarlijks diverse factsheets over duurzame palmolie, soja, raap etc. - De MVO werkgroep Carbon Foot Print heeft in 2010 een studie gemaakt waarin de Carbon Foot Print van verschillende oliën en vetten in kaart wordt gebracht. De studie geeft inzicht in verbetermogelijkheden. In 2011 wordt bezien welke verbetermogelijkheden in gang gezet kunnen worden. Voor het doorvoeren van verbetermogelijkheden zullen mogelijkheden voor samenwerking met (internationale) ketenpartners verkend worden. - In 2010 is de website www.vettefeiten.nl die aanvankelijk alleen op gezondheid was gericht, uitgebreid met informatie over duurzaamheid. De website fungeert als digitaal kenniscentrum: het bevat diverse factsheets en bijvoorbeeld ook een tool dat bedrijven helpt met het kopen van duurzame palmolie. De bijbehorende nieuwsbrief Vette Feiten bevat de meest actuele updates en ontwikkelingen.

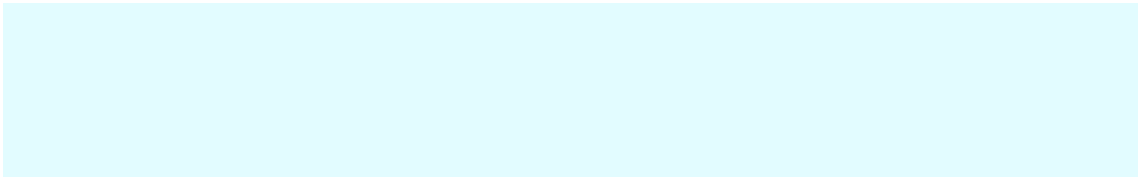
Productschap Pluimvee en Eie- ren	Sinds juni 2010 heeft het PPE een stuurgroep MVO ingesteld waarin alle geledingen uit de pluimvee en eieren sector vertegenwoordigd zijn. Vanuit deze stuurgroep zal in 2011 beleid geformuleerd gaan worden op het gebied van MVO. Vanaf juni 2010 wordt gezamenlijk met enkele schappen en de betrokken brancheorganisaties gewerkt aan een project carbon footprint in de diervoederketen (zie onder product-schap Diervoeder). Vanaf 2011 is werken aan maatschappelijke acceptatie van de sector een aanvulling op de missie en toekomstvisie van het PPE .	Het PPE heeft begin 2010 door onder andere interviews met stakeholders een eerste rap-portage opgesteld over duurzaamheid “wat verstaan we hieronder” en “wat gebeurt er al in de sector”. In deze inventarisatie worden de pluimvee- en eierenketens beschreven met de daarbij horende duurzaamheids thema’s. Het PPE bestuur heeft vervolgens besloten om in 2011 een verslag (eerste MVO verken-ning) uit te brengen over de duurzaamheid van de pluimvee en eieren sectoren in 2010. In dit verslag wordt ingegaan op activiteiten van de sectoren en specifieke initiatieven door ondernemingen in de sector om dieren-welzijn, milieu- en sociale omstandigheden van de binnenlandse productie te verbeteren.
Productschap Vee en Vlees	- Vanaf juni 2010 wordt gezamenlijk met enkele andere schappen en de betrokken brancheorganisaties gewerkt aan een project Carbon Footprint in de diervoederketen (zie onder productschap Diervoeder). - Vanaf 2011 is werken aan maatschappelijke acceptatie van de sector een aanvulling op de missie en toekomstvisie van het PVV .	- Het PVV heeft begin 2010 door onder andere interviews met stakeholders een eerste rapportage opgesteld over duur-zaamheid “wat verstaan we hieronder” en “wat gebeurt er al in de sector”. In deze inventarisatie worden de vee en vlees ketens beschreven met de daarbij horende duurzaamheids thema’s.

Productschap Tuinbouw	- In september 2010 is het bestuur van het Productschap Tuinbouw akkoord gegaan met de oprichting van het MVO Platform voor de tuinbouwsector. Het platform bestaat uit vertegenwoordigers van de diverse brancheorganisaties. Voornaamste functie van het platform is het verantwoording afleggen aan overheid en maatschappij over de duurzaamheid van de gehele tuinbouwsector. - In 2010 heeft het <i>Initiatief Duurzame Handel (IDH)</i> het Productschap Tuinbouw gevraagd mee te denken over het opstellen van een verduurzamingsprogramma voor de internationale groenten- en fruithandel en voor de internationale bloemen- en plantenhandel. Momenteel wordt samen met de handelspartijen in de sector uitgezocht waar de grootste verduurzamingskansen in de keten liggen en hoe een verduurzamingsprogramma voor de genoemde sectoren er uit zou kunnen zien. - In 2010 zijn 50 ondernemers begeleid bij het maken van een MVO jaarverslag met behulp van de internettool "MVO Onder Glas". Daarnaast is in 2010 hard gewerkt aan het doorontwikkelen van de rekensystematiek waarmee ondernemers in de sector eenvoudig de CO2-footprint van tuinbouwproducten kunnen berekenen. Ook is in 2010 het traject ingezet om deze tool internationaal geaccepteerd te krijgen. - In 2010 is het Productschap Tuinbouw samen met brancheorganisaties gestart met het inventariseren van de mogelijkheden voor de tuinbouw als afnemer en leverancier van op biomassa gebaseerde producten. - Samen met een groot aantal partijen is binnen Fair Flowers & Plants gewerkt aan een wereldwijde standaard om duurzaam geteelde bloemen en planten te stimuleren. Duurzaam geteelde bloemen en planten zijn geteeld met respect voor mens en milieu. Productschap Tuinbouw is medefinancier van het initiatief.	- In 2010 is de MVO verkenning voor de glastuinbouwsector verschenen. Hierin wordt een beeld geschetst van de huidige activiteiten op het gebied van MVO binnen de sector. Een mooi overzicht dat laat zien dat maatschappelijk verantwoord ondernemen de volle aandacht heeft. - In 2011 wordt gestart met het opstellen van een (internationaal)MVO ketenverslag over 2010 over alle tuinbouwsectoren met aandacht voor de relevante duurzaamheidsthema's binnen People, Planet en Profit. Ook wordt aandacht besteed aan enkele relevante duurzaamheidsissues met een internationale dimensie. Het doel is in 2011 minimaal op C-niveau van de GRI-richtlijn te rapporteren en het aantal punten waarover gerapporteerd wordt de komende jaren uit te breiden. - Daarnaast is het doel om het aantal ondernemers dat met MVO Onder Glas een MVO jaarverslag maakt in 2011 verder uit te breiden en zo de bewustwording over MVO binnen de sector verder te stimuleren.

Productschap Vis	- Het Productschap Vis heeft in 2006 het meerjarenplan verantwoorde vis gelanceerd. Er is toen een Commissie Verantwoorde Vis opgericht waarin alle subsectoren van de vissector vertegenwoordigd zijn. De Commissie Verantwoorde Vis geeft om de 2 jaar een MVO rapportage uit (zie hiernaast). - Daarnaast geeft het Productschap Vis sinds 2010 ook zogenaamde visfeiten (factsheets) uit. Daarmee zet P - roductschap Vis feiten over duurzaamheid van vissoorten of vistechnieken voor geïnteresseerden op een rij. - Het Productschap Vis heeft in 2007 een Verantwoorde Visprijs ingesteld, bestemd voor ondernemers die zich binnen de vissector onderscheiden met hun beleid op het gebied van maatschappelijk verantwoord ondernemen. De vvis prijs wordt jaarlijks uitgereikt op de nieuwjaarsreceptie van het schap. - Het Productschap is mede ondertekenaar van 2 convenanten, die gesloten zijn tussen overheid, NGO's en - de sector. Dat zijn het Maatschappelijk convenant Noordzeevisserij 'Duurzaam vissen' (2008) en het Maatschappelijk convenant Duurzame Voordelta (2008). Daarnaast heeft PVis een actieve rol gespeeld in de totstandkoming van het Mosselconvenant (2008). - Productschap Vis heeft het <i>Certificaat Verantwoordelijk Vissen</i> ontwikkeld (2009). Het CVV geeft aan dat men op een verantwoordelijke wijze de visserij uitoefent door zich te houden aan wettelijke eisen en verplichtingen. Het certificaat is een zogeheten business to business label, tussen de aanvoerder en de koper als klant. - Productschap Vis is sinds 2009 partner van MVO Nederland.	- Het Productschap Vis heeft twee MVO rapportages uitgebracht. De eerste verscheen in 2006 (Maatschappelijk Jaarverslag 2006) en de tweede in 2009 (Rapportage MVO van de NL Vissector). De derde zal in 2011 verschijnen. - De rapportages kennen een vaste opbouw en beogen: - het duurzaamheidsbeleid van de Nederlandse vissector uiteen te zetten (triple P: People, Planet, Profit); - Aan te geven welke thema's centraal staan: gedragscodes en keurmerken; brandstof en energiebesparing; reduceren afval en emissies; alternatieve vistuigen, selectiviteit, beperking visserij, van aanvoer naar kweek; innovatie en marketing; arbeid en scholing; onderzoek; gezondheid, goede doelen. - welke concrete doelen gesteld zijn - hoe aan de thema's en doelen invulling gegeven wordt door middel van concrete initiatieven die in de sector genomen worden.

Productschap Zuivel	- Medio 2008 is het initiatief Duurzame Zuivelketen opgestart door NZO en LTO met financiële ondersteuning door het Productschap Zuivel. - Via het Productschap Zuivel worden voor en door melkvee-houders kennis- en innovatieactiviteiten gefinancierd. Voor een groot deel worden deze collectieve PZ - middelen ingezet ter ondersteuning van de ontwikkeling van een duurzame melkveehouderij. Hierbij gaat om thema's zoals energie en klimaat, dierenwelzijn en -gezondheid en landschap en milieu. Voorbeelden: - Koeien & Kansen: een project waarbij onderzoek en praktijk gezamenlijk streven naar het ontwikkelen en toepassen van emissiebeperkende maatregelen. - Weerbaar Vee: een project gericht op het verbeteren van de natuurlijke weerstand van koeien, zodat koeien met minder gezondheidsproblemen ouder worden. - Bodems en vrijloopstallen: in dit project wordt gezocht naar alternatieve huisvestingssystemen voor melkkoeien met meer bewegingsvrijheid en geen betonnen vloeren. - Innovatieprogramma emissiearm veevoer - Vanaf juni 2010 wordt gezamenlijk met enkele schappen en de betrokken brancheorganisaties gewerkt aan een project carbon footprint in de diervoederketen (zie onder productschap Diervoeder).	- In 2010 verscheen <i>Verder op weg naar een duurzame zuivelketen</i>, het verslag 2009 van het initiatief Duurzame Zuivelketen - In 2011 faciliteert het Productschap Zuivel een rapportage van de duurzaamheid van de Nederlandse zuivelketen door het initiatief Duurzame Zuivelketen.
Bedrijfschappen		
Hoofdbedrijf-schap Detail-handel (HBD)	- Sinds 2010 is duurzaam ondernemen een beleidsterrein bij het HBD. - Om bewustwording bij detailhandelondernemingen te stimuleren zal HBD 9 case-beschrijvingen maken van succesvolle ondernemers in de detailhandel op verschillende thema's van duurzaam ondernemen. Deze zullen breed worden gecommuniceerd. - Het HBD is sinds 2011 partner van MVO Nederland	- Het HBD gaat in 2011 een sectorbrede positiestudie verrichten naar 9 thema's van duurzaam ondernemen. Het doel van deze studie is op sector- en brancheniveau inzicht krijgen in de houding van detaillisten ten aanzien van verschillende aspecten van duurzaam ondernemen en in hoeverre zij de bedrijfsvoering hebben verduurzaamd dan wel gaan verduurzamen. - Verslaglegging over (I)MVO activiteiten in de detailhandelskolom en -keten wordt gedaan door het bedrijfsleven zelf (individuele bedrijven of betrokken branche-organisaties). Het HBD gaat in 2011 inventariseren waar dit in de detailhandel gebeurt.

Bijlage 11 Samenvatting handreiking Global Compact Nederland How to do business with respect for human rights (Juni 2010)

HOW TO DO BUSINESS WITH RESPECT FOR HUMAN RIGHTS: A GUIDANCE TOOL FOR COMPANIES

Publication by the: Business and Human Rights Initiative of
The Global Compact Network Netherlands

EXECUTIVE SUMMARY

Society is increasingly concerned about how business activities have impacts on human rights. Company stakeholders, ranging from employees and customers to investors and governments, expect and demand that companies integrate human rights in their business practices. In an effort to respond to these calls, companies have committed themselves to voluntary initiatives such as the United Nations Global Compact and by referring to human rights in their codes of business principles.

Yet for many companies it remains a challenge to embed human rights in their day-to-day operations. In some of the places they do business, the rule of law is non-existent, not enforced or in conflict with international human rights. As a result, merely respecting local law may not always be a sustainable approach. Until recently, no common understanding or standard existed by which companies could understand their responsibilities in such contexts.

Companies have a responsibility to respect human rights, which means to act with due diligence to avoid infringing on the rights of others

However, in June 2008, the United Nations made an important contribution to the business and human rights debate. It unanimously endorsed the Protect, Respect and Remedy framework, proposed by the Special Representative of the UN Secretary-General on Business and Human Rights, Professor John Ruggie. It consists of three pillars:

- The state duty to protect against human rights abuses, including those by business;
- The corporate responsibility to respect human rights; and
- The need for better access to remedy when corporate-related abuses have occurred.

The framework has received wide uptake by governments, business, civil society and others. It represents the first formal affirmation of the responsibilities of busi-

ness with respect to human rights by the United Nations. Companies are well advised to pay close attention to the framework and its evolution leading up to Ruggie’s final report in 2011 and the years following.

Ten companies of the Global Compact Network Netherlands have joined together in a Business & Human Rights Initiative to consider the implications of the framework.¹⁷ They received an individual assessment; organized and participated in workshops and seminars; and now share the lessons learned through this publication. One of the main findings of the Initiative is that in many ways business is already implicitly and explicitly addressing human rights (see table below).

Human Rights is Closer to Home than Many Companies Think
According to Ruggie, the appropriate corporate response to manage human rights

Company Function	Examples of Business Relevant Question	Human Right(s) Affected*
Human Resources	Are our employees always promoted solely based on their competences so that we select the best people for the job?	• Right to equality (1) • Freedom from discrimination (2)
Health and Safety	Do all of our workplaces have an environment that is not detrimental to the health of our employees?	• Right to just and favourable work (23)
Suppliers and contractors	Do our suppliers subscribe and adhere to internationally proclaimed labor standards (eg. child labor, forced labor, working hours)?	• Right to join a trade union (23) • Freedom from slavery (4)
Product Safety	Are any of our products potentially detrimental to the health of our customers?	• Right to health (25)
Employee Benefits	Do our pension funds refrain from investing in companies involved in human rights abuses, such as weapons manufacturers (eg. cluster bombs)?	• Right to life (3) • Right to social security (22)

* The numbers in brackets refer to the relevant articles in the Universal Declaration of Human Rights (See pages 16-17).

risks is to do human rights due diligence. This is an ongoing process, whereby “companies become aware of, prevent, and mitigate adverse human rights impacts.” The

17 The ten companies are: ABN AMRO (formerly Fortis Bank Nederland), AkzoNobel, Essent, KLM, Philips, Rabobank, Randstad, Shell, TNT, and Unilever

four core elements of human rights due diligence, as outlined in the 2008 report, are:

- I. having a human rights policy,
- II. assessing human rights impacts of company activities,
- III. integrating those values and findings into corporate cultures and management systems, and
- IV. tracking as well as reporting performance.

Together with *grievance mechanisms*, these elements form the framework for the Business & Human Rights Initiative and this report. The following guidance points to implement each of these elements have been developed in the course of the Initiative.

HUMAN RIGHTS DUE DILIGENCE: CORE ELEMENTS AND GUIDANCE POINTS

3.1 Human Rights Policy “*Setting the Tone*”

- 1: Involve senior management and seek approval
- 2: Identify and evaluate existing commitments and policies
- 3: Consider carrying out a human rights risk mapping
- 4: Involve internal and external stakeholders in the process
- 5: Develop statements of policy on human rights

3.2 Assessing Impacts “*From Reactive to Proactive*”

- 6: Understand impacts on human rights
- 7: Distinguish various processes of “assessing impacts”
- 8: Conduct a human rights risk mapping
- 9: Involve the existing risk management function
- 10: Identify the risks to human rights
- 11: Prioritize actions to mitigate the risks
- 12: Feed the assessment results into business operations

3.3 Integration “*Walking the Talk*”

- 13: Assign responsibility for human rights
- 14: Organize leadership from the top
- 15: Include human rights in recruitment and hiring
- 16: Make human rights an integral part of company culture
- 17: Train key managers and employees
- 18: Develop incentives and disincentives
- 19: Develop capacity to respond to dilemmas and unforeseen circumstances

3.4 Tracking Performance “Knowing and Showing”

- 20: Get started with tracking and reporting performance
- 21: Develop company-specific key performance indicators
- 22: Consider different types of indicators
- 23: Track performance of suppliers and other relationships
- 24: Verify performance using various instruments
- 25: Consider how to report on performance
- 26: Consider updating performance and due diligence

3.5 Grievance Mechanism “Early Warning, Effective Solutions”

- 27: Take full advantage of grievance mechanisms
- 28: Make a gap analysis of existing grievance mechanisms
- 29: Bring internal mechanisms in line with the Ruggie principles
- 30: Consider how to contribute to mechanisms for external stakeholders
- 31: Integrate grievance mechanism in stakeholder management
- 32: Improve effectiveness of grievance mechanisms

FIVE KEY QUESTIONS ON BUSINESS AND HUMAN RIGHTS

Besides sharing guidance points and learnings, the publication aims to be a background document for companies by elaborating on some of the main topics in the discussion on business and human rights. This executive summary concludes with summarized answers to five of the main questions.

1. What are human rights?

Human rights are basic standards aimed at securing dignity and equality for all. They are universal, indivisible and inalienable. Human rights are written down in international agreements. The most well-known is the Universal Declaration of Human Rights (see page 16-17 for an overview of all 30 rights in the UDHR). While human rights treaties do not directly address businesses, the UDHR states that “every individual and every organ of society shall strive by teaching and education to promote respect for these rights and freedoms.”

2. How are human rights relevant for business?

Companies can have impacts—both positive and negative—on a wide range of human rights. For that reason, human rights are increasingly of concern for investors, NGOs, consumers, governments, and companies themselves. In the daily reality of doing business, companies encounter human rights challenges in many different ways. However, they may not always recognize them explicitly as human

rights issues. Ruggie has challenged companies to demonstrate that they in fact respect human rights.

3. What is the business case for human rights?

Respecting human rights is the right thing to do—it is in line with core business values such as integrity, respect for people, and equal opportunity. In addition, human rights due diligence is good risk management: it helps protect business value by maintaining reputation, avoiding strikes, boycotts and protests, and prevents disputes from becoming costly law suits or damaging public campaigns. Finally, human rights increasingly helps raising the bottom line as it assists companies in understanding different individuals' needs and makes a company more attractive to investors and prospective employees.

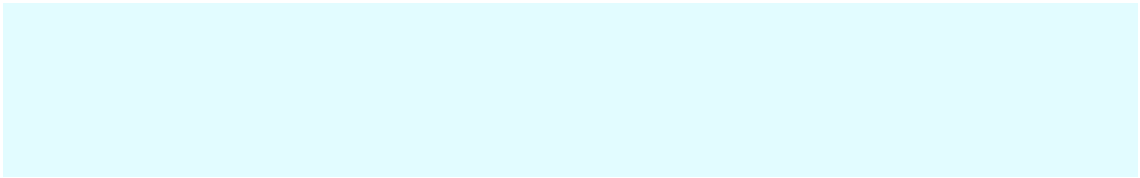
4. What are business' responsibilities?

By adopting the Protect, Respect and Remedy framework, the UN Human Rights Council has affirmed that a company's minimum responsibility is to respect all human rights. This entails that companies should take into account the potential negative effects on people and prevent and mitigate them through human rights due diligence, including where it concerns impacts through a company's relationships (eg. suppliers, contractors, governments). In short, "respect" is the intended result, and human rights due diligence is the process by which to achieve and demonstrate the result.

5. How is human rights due diligence different from other business processes?

Since many policies already address human rights issues (see table on previous page), human rights due diligence is not all that different from existing processes such as health and safety, and diversity and inclusion. For most companies, human rights due diligence does not mean a complete overhaul of systems. Nevertheless, some core characteristics include: human rights cannot be discounted or off-set, they are a minimum standard that companies should respect. Also, because human rights concern affected individuals and communities, managing human rights risks needs to involve meaningful engagement and dialogue with them. Finally, a measure of transparency and accessibility to stakeholders will be required, because one main purpose of human rights due diligence is enabling companies to demonstrate that they respect rights. In sum:

"Naming and shaming is a response by external stakeholders to the failure of companies to respect human rights. Knowing and showing is the internalization of that respect by companies themselves through human rights due diligence."—Special Representative Ruggie

Bijlage 12 IMVO-activiteiten MVO Nederland

Deze bijlage schetst de enkele in 2010 gerealiseerde activiteiten van MVO Nederland gericht op imvo. Het internationale brancheprogramma werd in de hoofdttekst van paragraaf 7.1 al genoemd. Hieronder wordt ingegaan op het ontwikkelingslanden programma, voorlichting over de OESO Richtlijnen en het NCP en het steunpunt duurzaam inkopen voor bedrijven.

1. Ontwikkelingslanden Programma

Het Ontwikkelingslanden Programma is een programma gefinancierd door het ministerie van Buitenlandse Zaken voor de periode 2009-2012. Binnen dit programma worden projecten en activiteiten ontwikkeld om MVO bewustwording te creëren bij bedrijven die investeren in, importeren uit en exporteren naar ontwikkelingslanden. Ook stimuleert het programma bedrijven om op duurzame wijze te gaan ondernemen in ontwikkelingslanden.

Gerealiseerde activiteiten in 2010:

- Gesprekken zijn gevoerd en samenwerking is opgestart met brancheorganisaties (Scheepsbouw Nederland, VACO (rubber), NWP (water) en Duurzame Energiekoepel);
- Een enquête ketenverantwoordelijkheid (over thema's zoals arbeidsomstandigheden, diversiteit en kinderarbeid) is uitgevoerd onder internationale ondernemers, waaraan totaal 27 brancheorganisaties hebben meegewerkt. De resultaten zijn opgetekend in een rapport, dat is verspreid onder de geïnteresseerde brancheorganisaties;
- Sectorspecifieke informatie is ontsloten door middel van de integratie van de ketenportal in de MVO Nederland website. Er zijn specifieke productdossiers ontwikkeld voor import uit ontwikkelingslanden, waaronder natuursteen, vlees, soja (en veevoer), thee, koffie, palmolie, katoen, hout, cacao, papier, elektronica en metaal;
- Kennisdossiers zijn ontwikkeld en ontsloten via de MVO Nederland website, onder andere over internationaal ondernemen, Base of the Pyramid (zie Project 'BoP-innovaties) en ketenverantwoordelijkheid. Naast een apart dossier voor de internationale ondernemer zijn themadossiers aangevuld met internationale informatie;
- Met 25 extra praktijkvoorbeelden ontwikkeld en ontsloten staan er eind januari 2011 in totaal 53 internationale MVO-praktijkvoorbeelden op de website van MVO Nederland;

- Door middel van representatie (stands, presentaties, workshops) op diverse sector- en regio-specifieke evenementen zijn ruim 650 ondernemers direct bereikt;
- In opdracht van de Provincie Utrecht is het project Base of the Pyramid innovaties uitgevoerd, in samenwerking met Habitat for Humanity, COS en CREM. Een behoeftenonderzoek in India is uitgevoerd, 30 ondernemers hebben deelgenomen aan een BoP workshop en zijn naderhand geïnformeerd over BoP ontwikkelingen. Deze bedrijven hebben aangeven geïnteresseerd te zijn in nadere verkenningen van de kansen aan de Base of the Pyramid. Daarnaast zijn alle ontvangers van de nieuwsbrief van MVO Nederland (5000) driemaal geïnformeerd over het project;
- In samenwerking met OESO communicatieopdracht is een MVO beleidstool ontwikkeld, waarmee bedrijven een MVO beleid kunnen opstellen.

2. Nationaal Contactpunt OESO Richtlijnen

Resultaten voorlichting van het NCP OESO richtlijnen naar sectoren in 2010:

Large companies and MNE

In 2010 a presentation and/or workshop on NCP, OECD guidelines and International CSR was given for:

- The global purchasing directors group of DSM
- The presidents of central workers councils of 50 Multinational Enterprises (Stichting MNO). In the follow-up thereof, central workers councils organisation organised a CSR seminar in January, 2010, with NCP Chair, Mr. Frans Evers, as key-note speaker and panellist. The NCP will maintain the liaison with this stakeholder group in the coming years.
- More than 600 participants from companies and civil society during the high level congress on international CSR of the Dutch Sustainable Trade Initiative (IDH) by former Minister of Foreign Trade, Mr. Frank Heemskerk.
- 25 CSR managers from large companies by Mr. Lodewijk de Waal at a CSR event organised by CSR Netherlands.

SME and sector associations

Last year, CSR Netherlands and the NCP maintained its outreach focus on SMEs via sector associations. Initial contacts were deepened and new sectors were added. Another development which led to improvement is the internal reorganisation of CSR Netherlands with regard to its account managers system. The relation and cooperation with the NCP communication manager benefited much from this change, which resulted in a more effective and a more frequent exposure for the activities of the NCP.

Currently, CSR Netherlands and the NCP have liaised with the following 25 sector associations:

Sector	Sector association
Wood	VVNH
Garment	Modint, Mitex
ICT	ICT Office (hard- & software), FIAR (electronics)
Natural stone	ABN
Rubber & plastics	NRK
Chemical products	VNCI
Bakery, sugar, sweets	VBZ
Flowers	VBN
Retail	RND-VGT
Tourism	ANVR, Travel Foundation
Importers, trade agents, matchmakers	VNT, VIVO
Metal	FME/CWM, Metaal Unie
Agro	Greenery, Productschap tuinbouw
Margarine, fats and oils	Product board MVO
Spices	NVS
International contractors/construction	NABU
Groceries, retail food	CBL
Food industry	FNLI
Tourism	ANVR, Travel Foundation
Paper industry	KVNP
Transport	EVO
Oil & Gas	IRO
Mortar & cement	VOBN
Retail, warehousing	RND-VGT
Private Equity & Venture Capital	NVP

All sectors mentioned here are integrated in the Navigator CSR Guidelines, which was developed by the NCP in 2010. This tool helps enterprises to navigate the great amount of CSR codes and serves as the starting point for international corporate social responsibility. Entrepreneurs, sector associations and members of the parliament often articulated the need for a ‘roadmap’ for individual firms in specific sectors on how to select and implement the most applicable code. The Navigator is tested by 10 sector associations and uses the OECD guidelines (themes) as starting point for formulating (more detailed) themed programmes under each guideline, such as SA8000 (labour), ISO 14000 (environment) or GRI (disclosure and transparency) and also provides sector specific codes of conduct. The tool is now available as 1.0 version on the Dutch NCP website: <http://www.oesorichtlijnen.nl/navigator>. The navigator yielded much publicity. In 2011, the Navigator will be updated and improved in a 2.0 version.

The OECD guidelines are a compulsory framework for policies and initiatives formulated by the Social and Economic Council, the Dutch Trade Board, the Chambers of Commerce and the export credit programs of the Dutch government. Last year all the partner companies of CSR Netherlands (app. 1250 partner companies) subscribed to the OECD guidelines as part of the manifest to be signed.

SME's were also addressed with international CSR and OECD guidelines through the trade missions organised by Dutch, e.g. Brazil, China, the Gulf region, India, Russia, Vietnam, Peru, South Africa.

Intermediary organisations

A new, advanced training program was developed for the EVD, the Dutch agency for the promotion and facilitation of international business for Dutch entrepreneurs, comprising of workshops and role playing on specific themes like child labour, environment and corruption. These training sessions will be continued each year.

In cooperation with the NCP and CSR Netherlands, the EVD also issued a CSR booklet for SME's abroad on international CSR. See http://www.oesorichtlijnen.nl/wp-content/uploads/mvo_boekje.pdf

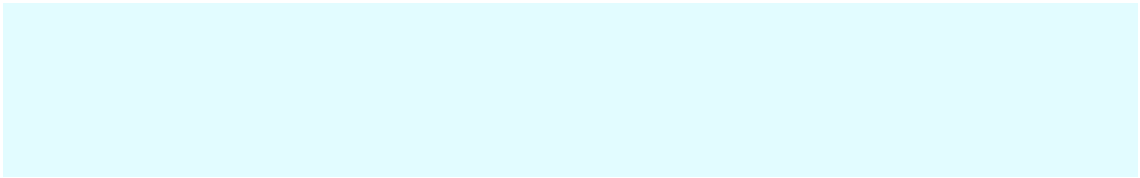
CSR Netherlands issued together with the NCP a CSR passport for Dutch embassies: http://www.mvonderland.nl/sites/default/files/CSR_passport_EN.pdf (also available in French and Spanish)

3. Steunpunt Duurzaam Inkopen voor bedrijven

Het project heeft als doel bedrijven te stimuleren en te faciliteren bij het toepassen van de duurzaam inkoopcriteria van de overheid. Het project loopt van september 2010 tot en met augustus 2012 en wordt gefinancierd door het ministerie I&M.

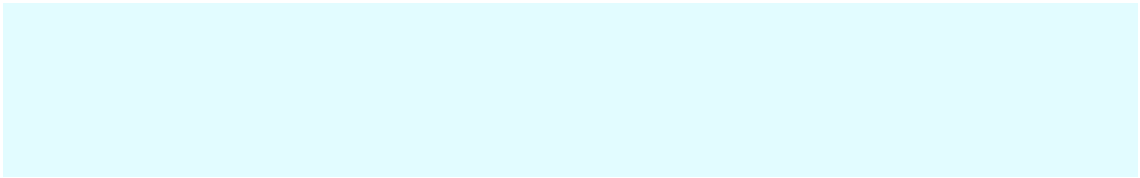
De focus binnen dit project ligt op de sociale voorwaarden die overheden via hun aanbestedingen aan bedrijven opleggen. De sociale voorwaarden zijn gericht op het verbeteren van arbeidsomstandigheden en mensenrechten in internationale productieketens. MVO Nederland zal bedrijven actief informeren over de sociale voorwaarden en wegwijs maken hoe ze deze kunnen toepassen en inbedden in hun bedrijfsvoering en keten. MVO Nederland zal in de voorlichting de relatie leggen met het thema internationale ketenverantwoordelijkheid. Wat betreft de milieucriteria zal MVO Nederland binnen dit project voornamelijk een informatierol hebben. Gezien de recente politieke ontwikkelingen rondom duurzaam inkopen en de rol die MVO Nederland hierin met VNO-NCW zal spelen, zal de invulling van onderhavig project wellicht een iets andere focus krijgen.

Doordat de sociale voorwaarden nog niet zijn gepubliceerd hebben er nog weinig activiteiten plaatsgevonden. MVO Nederland heeft een helpdesk opgezet waar bedrijven met al hun vragen over duurzaam inkopen terecht kunnen. Daarnaast is er een webdossier gepubliceerd en een handleiding voor bedrijven opgesteld voor het toepassen van de sociale voorwaarden. In aanvulling hierop zal MVO Nederland voorlichtingbijeenkomsten, workshops, publicaties en andere inhoudelijke activiteiten organiseren. Een behoefteonderzoek moet inzicht geven in het kennisniveau en ondersteuningsbehoefte bij het bedrijfsleven.

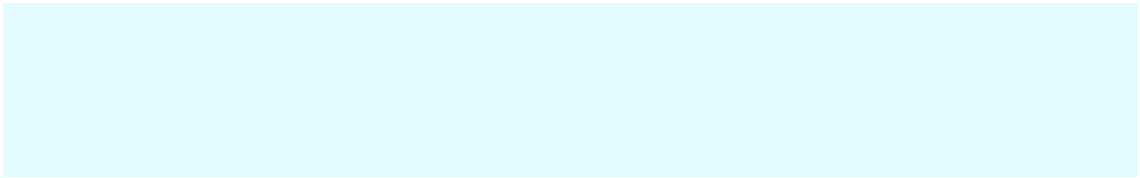
Bijlage 13 IMVO-activiteiten IDH-programma's

IDH programs in upscaling				
	Results Millenium Development Goals			
Cocoa	1. End of poverty	2. Environmental sustainability	3.Sustainable trade	Focus countries
Impact on Millennium Development Goals	Increased income for 300,000 cocoa farmers in West Africa	300,000 ha of sustainable land use. Climate change adaptation.	50% of Dutch import certified sustainable	West Africa, South America, Vietnam
Sustainable Economic growth	Supporting development of the economies of Côte d'Ivoire, Ghana, Indonesia, Nigeria, Cameroon, Vietnam, Brazil and Ecuador by stimulating investment by both the private sector and governments will further enable these countries to become strong exporters of sustainably produced cocoa.			
Private Sector Development	Development of the financial and management capacity of producer groups and processing companies, including creation of innovative financing mechanisms and the value-add of certification and transparency in the supply chain, will strengthens these groups' market positions.			
Economic Empowerment	Double or triple productive capacity of smallholder cocoa farmers at a higher quality will gain them a higher income off of the same quantity of land. Directly linking producers to the global cocoa market through the use of market-based certification initiatives will give them better market access.			
Importance for the Netherlands	The cocoa sector has an annual turnover of 25 billion euro in the Netherlands and provides 10.300 direct FTEs. The processing industry is number 1 in the world and accounts for 25% of the cocoa import in the world.			
Participants in program	<i>Companies:</i> Armajaro, ADM, Ahold, Barry Callebaut, Cargill, Cocoa Abrabopa, Ecom Agroindustrial, Ferrero, FrieslandCampina, Heinz, Jamin, Mars, Nestlé, Rabobank <i>NGO's:</i> Oxfam-Novib, Rainforest Alliance, Solidaridad, UTZ Certified, WWF <i>Governments:</i> GTZ, SECO, Irish Aid, AFD, USAID <i>Others:</i> UNDP Green Commodity Facility, UNCTAD/IISD, WUR, Royal Tropical Institute (KIT), CIRAD, CRIG, Harvard, Sustainable Food Lab, Progreso Network FNV Bondgenoten.			
Tea	1. End of poverty	2. Environmental sustainability	3.Sustainable trade	Focus countries
Impact on Millennium Development Goals	Increased income for 550,000 farmers	250,000 ha of sustainable land use. Deforestation reduced & prevented	50% of European tea companies buy/sell certified tea	Kenya, India, Sri Lanka, Malawi, Rwanda, Indonesia, China
Sustainable Economic growth	Tea is a vital crop for the economies of several East African and Asian countries. Certified tea exports will grow and boost national economies of mainly Kenya and to a lesser extent Rwanda, Malawi, Sri Lanka, Indonesia and Vietnam through sustainable tea production.			
Private Sector Development	Gaining access to premium international markets by offering tea from certified farms will help to create better market access.			
Economic Empowerment	Joint action will be taken by the consortium to create and improve mechanisms to reduce discrimination and disadvantaged groups and help them to become part of the mainstream economy.			
Importance for the Netherlands	The annual turnover of the tea sector is 1 billion euro. The Netherlands are number 5 in tea consumption in Europe and hold their position in top 10 in trade in the world.			
Participants in program	<i>Companies:</i> Ahold, Drie Mollen Holding, Elink Schuurman, Ethical Tea Partnership, KNVKT, Sara Lee, Simon Levelt, Twinings, Unilever, Tetley <i>NGO's:</i> Both Ends, Fairfood, LIW, Oxfam-Novib, Rainforest Alliance, Solidaridad, Somo, Tropical Commodity Coalition, UTZ Certified <i>Others:</i> Wageningen UR			

Soy	1. End of poverty	2. Environmental sustainability	3. Sustainable trade	Focus countries
Impact on Millennium Development Goals	Legal compliance and ILO standards applied in all certified farms	150.000 – 250.000 ha of native vegetation conserved/recovered	100% of Dutch processing and consumption is certified responsible soy	Western Europe, China, India, Latin America
Sustainable Economic growth	The program strengthens the soy processing sector as a whole, increasing trust and credibility. All stakeholders are putting much effort to position itself differently and more responsibly. Cost-efficient traceability models will ensure low costs to the system that will help to introduce sustainably produced soy on the mainstream market.			
Private Sector Development	Producers and traders will assure access to the more stable and trustworthy European markets.			
Economic Empowerment	Farmers will profit from better management practices and will profit directly from settling and insuring legal compliance issues, enabling them full access to government support and finance.			
Importance for the Netherlands	The soy sector has an annual turnover of 3.2 billion euro and provides 7.000 direct FTEs. The Netherlands is number 2 importer in the world and number 1 importer in Europe.			
Participants in program	<i>Companies:</i> Round Table of Responsible Soy (RTSR) ADM, Agrifirm Group, Ahold, Amaggi, Bemefa, Bunge, Cargill, CBL, Cefetra, Fefac, Fediol, FrieslandCampina, Gebr. Van Beek, IDS, Nevedi, Nutreco, Productschap MVO, Rabobank, Shell, Storteboom, SLC Agricola, Unilever, VION <i>NGOs:</i> IUCN, Solidaridad, WWF FNV Bondgenoten <i>Others:</i> FNV Bongenoten			
Natural Stone	1. End of poverty	2. Environmental sustainability	3. Sustainable trade	Focus countries
Impact on Millennium Development Goals	Working conditions improved for 10,000 workers + self-employed workers	50 Suppliers/Factories certified against the Code of Conduct	70 European importers licensee contract with the label	China, India, Southern Africa, Brazil, Turkey
Sustainable Economic growth	The market share of natural stone from developing countries is increasing rapidly (65% in NL and 50 % in EU). In most EU countries, an increasing numbers of public buyers, construction companies and producers of consumer products are demanding “sustainably produced” natural stone. This program will support the sector in the production countries (e.g.: India, China) to maintain their market share and provide further opportunities to increase sales in the EU.			
Private Sector Development	Enable participating processing factories and quarries to differentiate against regular production methods and expand their sustainable exports to the EU.			
Economic Empowerment	Strengthening of the quality of the production process and stronger cooperation within the supply chain. Improved competitiveness of suppliers and better access to finance.			
Importance for the Netherlands	The natural stone sector has an annual turnover of 340 million euros and provides 3.200 direct FTEs. The Netherlands is number 7 importer of natural stone in Europe.			
Participants in program	<i>Companies:</i> Arte, Beltrami, Bent Vangsoe, Dekker Natuursteen, Eurosten, Heimdal Granit, Hofman NV, Hoogenberg, Jetstone, London Stone, Marshalls, Michel Oprey & Beisterveld, Petrusmus, RMP Grafmonumenten, Rots Maatwerk, SA Granit, Slotboom, Struyk Verwo Infra, VNNI – Vereniging van Nederlandse Natuursteen Importeurs, ABN – Algemene Bond van Nederlandse Natuursteenbedrijven, Febenat – Federatie Belgische Natuursteenhandelaars; SNV -Schweizerischer Natursteinverband <i>NGOs:</i> COS Nederland, Landelijke India Werkgroep, ETI (UK), ETI-NO, DIEH (DK) <i>Governments:</i> GTZ, DIFD, DANIDA, GTZ China-German CSR initiative <i>Others:</i> FNV Bouw, CNV, BWI - Building & Woodworkers International			

Tourism	1. End of poverty	2. Environmental sustainability	3.Sustainable trade	Focus countries
Impact on Millennium Development Goals	15% of accommodations in the program are Travelife certified	3 CO ₂ compensation projects for 3 selected destinations	Roll out in at least 2 other EU countries	Brazil, Turkey, Egypt, Kenya, Tanzania, Thailand
Sustainable Economic growth	In one out of three developing countries, tourism is the most important export product. Certification of accommodations and implementation of sustainability projects to overcome barriers to certification, will enable developing countries to meet the projected growth in tourism number in a sustainable manner.			
Private Sector Development	The program will safeguard access to European markets for accommodations and increase sourcing of local (food) suppliers.			
Economic Empowerment	Certification enhances access to finance and long term contracts with big tour operators like Kuoni that will demand sustainable certification for their accommodations.			
Importance for the Netherlands	The tourism sector provides 18.500 direct FTEs in the Netherlands and the Dutch consumer is in top 5 of European travelers to developing countries.			
Participants in program	<i>Companies:</i> ANVR, ABTA/FTO, Baobab Reizen, Corendon, ECEAT, Fox Vakanties, Kuoni, OaD Groep, Reisspecialisten Groep, Sawadee Reizen, SNP Reizen, Thika Travel, TUI Nederland, Vereniging voor Duurzaam Uitgaand Toerisme (IDUT) <i>Tourism:</i> CBI, Cordaid, IUCN Nederland, Plan Nederland <i>Others:</i> WUR			
Timber	1. End of poverty	2. Environmental sustainability	3.Sustainable trade	Focus countries
Impact on Millennium Development Goals	600,000 ha sustainable certification for local small producers	13 M ha of tropical forest certified	Tropical timber Dutch market min. 50% sustainable	Amazon, Borneo, Congo Basin
Sustainable Economic growth	Both concession holder with large forests and small producers and communities are supported to manage forest sustainably helping to maintain their source of income .			
Private Sector Development	Strengthening of local concession holders in Amazon, Borneo and Congo-Basin by providing trainings to strengthen capacity for FSC certification of natural forests and accessing the international markets to create higher income and better market access to concession holders.			
Economic Empowerment	Support is given in the process of reorganizing the supply chain towards more local processing in developing countries.			
Importance for the Netherlands	The timber sector has an annual turnover of 438 million euros in The Netherlands and provides 8.000 direct FTEs.			

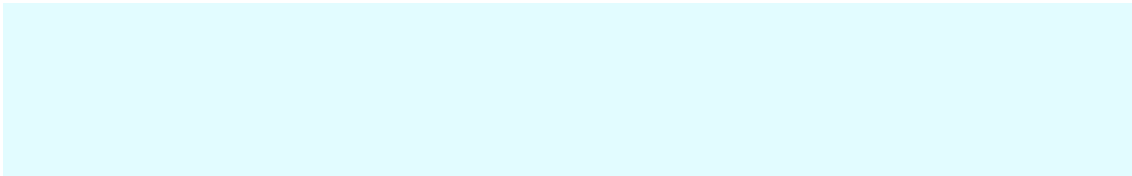
Participants in program	Tropical Timber Borneo <i>Companies Indonesia:</i> Bealyan River Timber, Indexim Utama, Roda Mas, Sarpatim, Sarang Sapta Putera, Suka Jaya Makmur. <i>Companies Netherlands:</i> Aedes, Dekker Hout, DPW van Stolk, Doorwin Trading, FETIM, Jongeneel, Lionex, Maxeda, Mulder Hout, NEPROM, PontMeyer, Rabobank, Steffex, Woonbron <i>NGOs:</i> Civil Society Partners, FSC International, Global Forest and Trade Network, Indonesian Forest and Trade Network, TFT Tropical Forest Trust, WWF Tropical Timber Amazon <i>Companies Brazil:</i> Amata, Cikel, COOPERFLORESTA, Orsa, PFCA, Universal Timber Madeira Lithoranea. <i>Companies Bolivia:</i> BITUMBO, CIMAL, COMARBOL, DEKMA, INPA, MABET, SOEX. <i>Netherlands:</i> BAM, Clerkcs, Dekker Hout, Inpa Parket, Jongeneel, Precious Woods Europe, Nailtra, PontMeyer, VolkerWessels. Peru: EJ Matthei, Espinoza, FECOMAZAN, Green Gold Forest, MAPE-SAC, NEMATSA, Rodrigo Group, Von Humboldt, Rabobank <i>NGOs:</i> ICCO, IFT, Imafloa, FSC, SNV, WWF, Civil Society Partners <i>Others:</i> FNV Bouw / BWI Tropical Timber Africa <i>Companies:</i> DLH, Precious Woods Europe, Reef, Wijma, Rabobank <i>NGOs:</i> FSC International, GFTN, ICCO, IFIA, WWF			
Aquaculture	1. End of poverty	2. Environmental sustainability	3.Sustainable trade	Focus countries
Impact on Millennium Development Goals	Increased income for 10,000 smallholders	Implementation of BMP and certification at 5,000 farms	25-50% of the sales Tilapia, Pangasius and shrimp of 10 EU retailers ASC certified	India, China, Vietnam, Thailand, Indonesia, Bangladesh
Sustainable Economic growth	Seafood is a major agro commodity contributing to net export value in developing countries. Through certification we will help to secure and boost the seafood sector as a net sustainable export in developing countries like Vietnam, India, Indonesia and Thailand.			
Private Sector Development	Enable processing companies to add value to their product through certification for export to European markets.			
Economic Empowerment	Strengthen knowledge on water effluent treatment and feed to improve product quality. A better quality product strengthens farmers relationships with processors in turn enabling farmers to get better access to finance and market access through the ASC label.			
Importance for the Netherlands	The Netherlands are in the top 6 in trade in Europe.			
Participants in program	<i>Companies:</i> Ahold/Albert Heijn, Anova, Birds Eye Iglo, Edeka (DE), Heiploeg, Findus groep/Foodvest, Hiep Thanh Seafood Joistock Co. (Vietnam), Kennemervisgroep, Metro/Makro, NACA (Ind), Productschap Vis, Rabobank (NL), Regal Springs (CH/US), Skretting/Nutreco, SuperUnie, VIV, Aquastar, Docifish, Queens, Vinh Quan <i>NGOs:</i> IUCN, GlobalGap, GTZ, , ASC, MSC, Oxfam-Novib, UNDP, WWF, local NGO's and other Foundations <i>Governments:</i> Ministry of Economic Affairs, Agriculture and Innovation <i>Others:</i> WUR			

Cotton	1. End of poverty	2. Environmental sustainability	3.Sustainable trade	Focus countries
Impact on Millennium Development Goals	15% increase of income for 350,000 farmers	900,000 ha of sustainable land use	1 million ton lint sustainable by 2015	India, Pakistan, Brazil, West Africa, China
Sustainable Economic growth	The development of technical knowledge of the cotton producers will strengthen their ability to compete on the world market. The fact that they are producing a verified product will result in that they become the suppliers of choice to the industry.			
Private Sector Development	Production facilities that engage in the development of Better Cotton trade will become preferred suppliers and have the potential to increase their business as a result.			
Economic Empowerment	The reduction of pesticides brings economic benefits to farmers. Criteria of BCIO are based upon Decent Work ILO standard. This Decent Work concept enables BCI to develop a broad-based and consistent approach to the diversity of contexts in which cotton is grown, from family smallholdings to large-scale farms.			
Importance for the Netherlands	The Netherlands are in the top 6 in trade in Europe.			
Participants in program	<i>Companies:</i> Ecom, H&M, IKEA, Levi's, M&S, Rabobank <i>NGOs:</i> ICCO, Solidaridad, WWF			
IDH programs in scoping and development				
Electronics	1. End of poverty	2. Environmental sustainability	3.Sustainable trade	Focus countries
Impact on Millennium Development Goals	Improved rights and working conditions for 500,000 workers	Significant improvement in CO ₂ /waste/water usage issues for all participating factories		China
Sustainable Economic growth	The program focus is on supplying factories and raising their level of sustainability in order to be able to meet a growing demand of sustainably produced half fabricates .			
Private Sector Development	This is done by finding a balance between improving sustainability and professionalizing their operation. After the gap-assessment a variety of trainings will be offered for capacity building of different level of staff (from work force to senior management).			
Economic Empowerment	Collaboration with local government is set up to make growth sustainable and to enforce local laws.			
Importance for the Netherlands	Global headquarters of Philips (in top 10 of electronic companies worldwide), Océ (Canon) and Tom Tom are in the Netherlands. The whole ICT sector has an annual turnover of 30.9 billion euros and provides 250.000 direct FTEs.			
Participants in program	<i>Companies:</i> Hewlett Packard, Philips <i>NGOs:</i> GoodElectronics, MakeITFair, Somo, <i>Governments:</i> Kenyan Ministry			
Cashew	1. End of poverty	2. Environmental sustainability	3.Sustainable trade	Focus countries
Impact on Millennium Development Goals	Income growth for 200,000 local small farmers	CO ₂ emissions reduced due to reduction of transportation to Asia	Buying commitments representing 25-50% of the EU and US market	In the first phase: Benin, Burkina Faso, Ghana, Mozambique. Later: all cashew producing countries
Sustainable Economic growth	Increasing processing of raw cashew nuts in Africa will help boost the economies of the major African cashew producing countries which are Mozambique, Burkina Faso, Ghana, Ivory Coast and Benin.			

Private Sector Development	Gaining access to premium international markets by developing standards for African cashew.			
Economic Empowerment	Better agricultural practices including better post harvest handling will be rewarded with better prices in the current and future ideal cashew market conditions in Africa .			
Importance for the Netherlands	The Netherlands accounts for 20% of the cashew import in the world. The sector has an annual turnover of approximately 1 billion Euros.			
Participants in program	<i>Companies:</i> Kraft Foods, Global Trading, OLAM, Intersnack and Ahold <i>NGOs:</i> African Cashew Alliance, Bill and Melinda Gates Foundation and GTZ			
Spices	1. End of poverty	2. Environmental sustainability	3. Sustainable trade	Focus countries
Impact on Millennium Development Goals	15,000 farmers certified	24,000 ha of sustainable land use	10% of W-European pepper & nutmeg supply is sustainably produced	Indonesia, Vietnam
Sustainable Economic growth	Restoring market demand for and increasing market supply of authentic, natural and sustainable herbs and spices will boost the economies of the main export countries Indonesia, Vietnam and India.			
Private Sector Development	Gaining access to premium international markets by developing standards for spices and herbs.			
Economic Empowerment	A strong market incentive for improved practices and the development of longer term business relations with buyers will strengthen the position of spice farmers.			
Importance for the Netherlands	The Netherlands is number 3 importer and number 2 exporter in Europe. The sector has an annual turnover of approximately 41.000 ton.			
Participants in program	<i>Companies:</i> EUroma, Versteeghe, Intertaste and Unispices <i>NGOs:</i> Cordaid and Both Ends <i>Others:</i> KIT and ESA			
Fruit & Vegetables	1. End of poverty	2. Environmental sustainability	3. Sustainable trade	Focus countries
Impact on Millennium Development Goals	Producers support for 250,000 farmers and workers	3 pilots proving 30% reduction in CO ₂ emissions across the value chain	Certified products are introduced as a mainstream product by at least 10 leading retailers in Europe	Africa, Latin America
Sustainable Economic growth	Sustainable production of fruit and vegetables will increase productivity and meet anticipated demand without burdening land or other resources (like water).			
Private Sector Development	Capacity building of smallholders will strengthen their level of technical knowledge, but also their strategic knowledge on relations in the value chain, helping them to create better (market) opportunities.			
Economic Empowerment	Improvement of working conditions and respect for labor rights reinforces laborers commitment and responsibility in contributing to successful, sustainable farming.			
Importance for the Netherlands	The Netherlands are number 2 importer in fruit juice and mangos, number 3 importer in pineapples and citrus and number 3 importer in avocados and beans in the world.			
Participants in program	<i>Companies:</i> Ahold, CBL, Coop Norden, Coop UK, Frugi Venta, Plus, Productschap Tuinbouw, Tesco <i>NGOs:</i> ICCO, Solidaridad			

Palm Oil	1. End of poverty	2. Environmental sustainability	3. Sustainable trade	Focus countries
Impact on Millennium Development Goals	Producers support to at least 50,000 smallholder producers	20% of all palm oil planted areas globally are RSPO-certified	80% of North-West European palm oil consumption is certified against RSPO or equivalent	South East Asia, West Africa, Indonesia, Thailand, Colombia, Brazil, Ecuador
Sustainable Economic growth	A considerable share of global demand can be met without physical expansion into the forests if smallholders' production and yields are improved. Palm Oil is the world's most important vegetable oil. Increasing global demand for food products, cosmetics, feed and bio fuels results in growing demand. Unsustainable expansion of palm oil production has serious impacts on the world's tropical rainforests and local communities. A considerable share of global oil palm production is supplied by smallholders (30%), whose average business performances are far below that of their large scale counterpart.			
Private Sector Development	Palm oil producers (both large scale and small scale and cooperatives) in developing countries professionalize and gain access to international markets.			
Economic Empowerment	Certificate trade will give small scale producers and coops better negotiation positions vis-à-vis large scale producers and the buying markets.			
Importance for the Netherlands	The Netherlands is number 1 importer and number 3 user in Europe.			
Participants in program	<i>Companies:</i> Cargill, Cefetra, CSM, Essent, Unilever, Nutreco, Rabobank <i>NGOs:</i> Oxfam Novib, Solidaridad, WWF			
Fisheries	1. End of poverty	2. Environmental sustainability	3. Sustainable trade	Focus countries
Impact on Millennium Development Goals	Increased income for 5,000 fishermen and improved labor conditions for 2,400 industry workers	Proved lower impact of shallow water shrimp fisheries in mangrove forests	Leading suppliers source 20% of tuna per 'best practice' procurement policies and improved MSC certification processes	Surinam, Mozambique, India, Indonesia, Philippines, Vietnam, Peru, Coral Triangle
Sustainable Economic growth	By improving management towards sustainable fisheries the original productivity of the oceans is going to be restored. This huge natural resource is an tremendous important source for economic activities.			
Private Sector Development	Due to certification the responsibility for well managed oceans are back at the core of fisheries companies. Their business and including the business of processors in these countries will strengthened.			
Economic Empowerment	MSC certified and transparent supply chain will help fisheries to gain and maintain market access.			
Importance for the Netherlands	The whole fish sector has an annual turnover of 3.6 billion euros and The Netherlands has a position in the top 12 in trade in the world.			
Participants in program	<i>Companies:</i> Anova, Ibromar, Guyana Seafood (Su), Heijploeg, Mavimbi Ltd. (Mozambique), Morubel (Su), Ocean Fresh (ZA), Socksargen (Fil) <i>NGOs:</i> ADB, Walton Family Foundation IUCN, MSC, WWF			

Floweries & Plants	1. End of poverty	2. Environmental sustainability	3.Sustainable trade	Focus countries
Impact on Millennium Development Goals	Working conditions improved for 25,000 people	40% reduction in chemical and fertilizer usage	Commitment of major players in all links of the value chain to increase the number of certified flowers	Africa, Latin America
Sustainable Economic growth	The growth of horticulture in African countries has been a successful example of new economic activities. Further improvement of sustainable practices will strengthen the economic position of this sector.			
Private Sector Development	Revitalizing certification activities will improve registration and management on crucial issues such as water use, allowing the sector to account for their performance and strengthen the performance of the sector.			
Economic Empowerment	Improved income and working conditions for people employed in ware houses in Africa and Latin America will further increase productivity and quality products.			
Importance for the Netherlands	The Netherlands is number 1 in trade in the world. The flower and plant sector has an annual turnover of 4.9 billion euros and provides 16.000 direct FTEs.			
Participants in program	<i>Companies:</i> Ciccolella, Dutch Flower Group, FloraHolland, Hilverda de Boer, Kenya Flower Council, Productschap Tuinbouw, Royal Lemkes Group <i>NGOs:</i> Both Ends, FFE, FFP, International Labor Rights Forum, MPS, OLAA, Solidale			
Shoes & Sporting goods	1. End of poverty	2. Environmental sustainability	3.Sustainable trade	Focus countries
Impact on Millennium Development Goals	Labor condition policy implemented for 2-3 tier suppliers	25% reduction of toxins	Industry recognized identification symbol for a sustainable shoe	South East Asia, South Africa
Sustainable Economic growth	Transparency throughout the supply chain will ensure improvement of working conditions in factories and training in chemical waste and water management will help sustainable production in producing countries such as India, China and Latin America. The implementation of a sector wide carbon governance program.			
Private Sector Development	Sustainable tier suppliers and alternative inputs in the supply chain will be identified			

Bijlage 14 Kamerbrief maatschappelijke jaarverslaggeving

Kamerbrief 26 485 Maatschappelijk verantwoord ondernemen, nr. 86

BRIEF VAN DE STAATSSECRETARIS VAN ECONOMISCHE ZAKEN

Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

Den Haag, 2 februari 2010

Hierbij informeer ik u over de stand van maatschappelijke jaarverslaggeving in Nederland. Ik betrek hierbij de volgende toezeggingen uit het AO MVO van 25 november en 9 december 2009 (kamerstukken 26 485, nrs. 82 en 83): aangeven hoe in een aantal Europese landen maatschappelijke jaarverslaggeving (wettelijk) is verankerd en hoe dit zich verhoudt tot de Nederlandse situatie; het toepassingsbereik van de herziene Richtlijn 400 en de relatie van Richtlijn 400 tot GRI en art 2:391 lid 1 BW beschrijven; de huidige systematiek van jaarverslaggeving plaatsen naast het eerdere voorstel van wet van de leden Koenders en Rabbae¹⁸; aangeven hoe NGO's een beroep kunnen doen op het gebruik van Richtlijn 400 door bedrijven, zoals verzocht in de motie Gesthuizen¹⁹.

De opbouw van deze brief is als volgt. Na de inleiding beschrijf ik eerst het kader voor maatschappelijke jaarverslaggeving in Nederland. Dan ga ik in op de Transparantiebenchmark 2009, die betrekking heeft op jaarverslagen 2008. De Transparantiebenchmark treft u bijgaand aan²⁰. Vervolgens plaats ik de prestaties van Nederland in internationaal perspectief en benoem de landen in de Europese Unie waar wettelijke regelingen voor maatschappelijke jaarverslaggeving gelden. Tenslotte loop ik het eerdere wetsvoorstel Koenders/Rabbae langs, geef ik uitvoering aan de motie Gesthuizen en trek ik enkele conclusies.

Inleiding

Maatschappelijke jaarverslaggeving is geen doel op zich, maar een middel om binnen en buiten het bedrijf de dialoog over MVO te kunnen voeren. Het is voor een bedrijf ook een middel om binnen het brede MVO-spectrum van onderwerpen te komen tot het stellen van prioriteiten. Dat wil zeggen het bepalen van die thema's waarop door het bedrijf maatschappelijke meerwaarde kan worden gecreëerd.

¹⁸ Kamerstukken II, 27905.

¹⁹ Motie Gesthuizen, Kamerstukken II, 26 485, nr. 77.

²⁰ Ter inzage gelegd bij het Centraal Informatiepunt Tweede Kamer.

Het ontsluiten van informatie over niet-financiële of maatschappelijke aspecten van ondernemen door bedrijven kan verschillende vormen aannemen. Dit kan zijn een separaat maatschappelijk jaarverslag, geïntegreerd met het financiële jaarverslag, digitale informatieverstrekking (internet), interne communicatie naar medewerkers, externe publicaties over een bepaald onderwerp of antwoorden op vragen van ratingbureaus of consumentenorganisaties. Voor een groot deel van internationaal opererende ondernemingen vormt de publicatie van een separaat maatschappelijk jaarverslag vooralsnog het hart van de informatieverstrekking over de maatschappelijke aspecten van ondernemen. Ook is een trend dat informatie over MVO in het jaarverslag wordt gecombineerd met digitale informatie op internet. Het voordeel hiervan is dat deze informatie regelmatig kan worden geactualiseerd. De afgelopen jaren zijn maatschappelijke jaarverslagen bij multinationale ondernemingen gemeengoed geworden, zo blijkt uit een internationaal vergelijkend onderzoek van KPMG²¹. In dit onderzoek is gekeken naar trends in maatschappelijke jaarverslaggeving voor 2200 grote bedrijven verspreid over 22 landen, waaronder Nederland²². Enkele bevindingen voor wat betreft de onderzoeksgroep van 250 grootste bedrijven wereldwijd:

- driekwart heeft een MVO-strategie met concrete doelen;
- tweederde heeft contact met stakeholders op structurele basis;
- meer dan driekwart gebruikt de GRI-richtlijnen om te rapporteren;
- meer dan de helft verstrekt informatie over nieuwe marktkansen en de financiële waarde (business case) van MVO.

Over maatschappelijke jaarverslaggeving door kleine en middelgrote bedrijven zijn geen internationale onderzoeken beschikbaar. Dit komt omdat deze bedrijven in het algemeen niet gehouden zijn tot het opstellen van een jaarverslag en daarom over MVO via andere middelen communiceren.

Maatschappelijke jaarverslagen kunnen onder meer voor de volgende doeleinden worden gebruikt:

- vergelijken en beoordelen van MVO-prestaties alsmede duurzaamheidprestaties met betrekking tot naleving van wetgeving, internationale normen, codes, prestatiestandaarden en vrijwillige initiatieven;
- aantonen hoe organisaties verwachtingen over duurzame ontwikkeling beïnvloeden en hoe deze organisaties door deze verwachtingen worden beïnvloed;

²¹ KPMG International Survey of CSR Reporting, 2008.

²² Andere landen zijn: Australië, Brazilië, Canada, Tsjechië, Denemarken, Finland, Frankrijk, Hongarije, Italië, Japan, Mexico, Noorwegen, Portugal, Roemenië, Zuid-Afrika, Zuid-Korea, Spanje, Zweden, Zwitserland, Verenigd Koninkrijk, Verenigde Staten.

- vergelijken van prestaties binnen een organisatie en tussen verschillende organisaties op de langere termijn;
- verantwoording afleggen aan belanghebbenden van de organisatie.

Kader voor maatschappelijke verslaggeving in Nederland

Maatschappelijke verantwoordelijkheid van bedrijven impliceert openheid en een dialoog over de ethische, sociale en milieuaspecten van de bedrijfsvoering en de producten en dienstverlening. Het bevorderen van deze transparantie is dan ook één van de pijlers van het MVO-beleid. Het inventariseren welke niet-financiële informatie relevant en significant is voor de langetermijn financiële waarde van een onderneming en het kwantitatief maken van deze waarde is van belang voor bedrijven. Nederland kent op dit vlak toonaangevende bedrijven zoals TNT, Unilever, Air France-KLM en Akzo Nobel, zo blijkt uit hun topnotering in de Dow Jones Sustainability Indexes én hun koploperpositie in de Transparantiebenchmark.

In Nederland is rapporteren over MVO op de volgende wijze ingericht.

Bedrijven die onder de Nederlandse Corporate Governance Code vallen zijn, sinds MVO op mijn advies in de Code is opgenomen, verplicht te rapporteren over MVO. De Nederlandse Corporate Governance Code is namelijk wettelijk verankerd en er geldt «comply of explain». De Code is van toepassing op beursvennootschappen zoals omschreven in de Code²³. De naleving van de Code wordt jaarlijks gemeten door de Commissie Streppel.

Voor bedrijven die vallen onder art 2:391 lid 1 BW²⁴ is het in principe verplicht te rapporteren over MVO in het jaarverslag. In art 2:391 lid 1 BW wordt gesproken over niet-financiële prestatie-indicatoren. Hier kunnen, naast de in de wet genoemde milieu- en personeelsaangelegenheden, ook andere aspecten van MVO onder vallen²⁵. Dit wetsartikel betreft de implementatie van de Europese Moderniseringsrichtlijn. Het wetsartikel kent de verplichting dat er over niet-financiële zaken gerapporteerd moet worden indien dit noodzakelijk is voor een goed begrip van de

²³ Punt 2 preambule Nederlandse Corporate Governance Code.

²⁴ Art 2:391 lid 1 BW luidt als volgt: «Het jaarverslag geeft een getrouw beeld van de toestand op de balansdatum, de ontwikkeling gedurende het boekjaar en de resultaten van de rechtspersoon en van de groepsmaatschappijen waarvan de financiële gegevens in zijn jaarrekening zijn opgenomen. Het jaarverslag bevat, in overeenstemming met de omvang en de complexiteit van de rechtspersoon en groepsmaatschappijen, een evenwichtige en volledige analyse van de toestand op de balansdatum, de ontwikkeling gedurende het boekjaar en de resultaten. Indien noodzakelijk voor een goed begrip van de ontwikkeling, de resultaten of de positie van de rechtspersoon en groepsmaatschappijen, omvat de analyse zowel financiële als niet-financiële prestatie-indicatoren, met inbegrip van milieu- en personeelsaangelegenheden. Het jaarverslag geeft tevens een beschrijving van de voornaamste risico's en onzekerheden waarmee de rechtspersoon wordt geconfronteerd. Het jaarverslag wordt in de Nederlandse taal gesteld, tenzij de algemene vergadering tot het gebruik van een andere taal heeft besloten».

²⁵ Kamerstukken II, 31 083, nr. 32.

ontwikkeling, de resultaten of de positie van de rechtspersonen en groepsmaatschappijen.

Art 2:391 lid 1 BW is van toepassing op grote bedrijven (meer dan 250 werknemers in dienst, dit zijn ruim 3000 bedrijven) én beursgenoteerde bedrijven (ongeacht omvang). Dit betekent dat de beursgenoteerde bedrijven die vallen onder de werking van de Nederlandse Corporate Governance Code, tevens vallen onder de werking van art 2:391 lid 1 BW.

In de Europese Moderniseringsrichtlijn werd aangegeven dat ieder land de optie heeft om op basis van het groottecriterium uitzonderingen te maken. In Nederland is een uitzondering gemaakt voor middelgrote ondernemingen (art 2:397 lid 7 BW)²⁶. Zij zijn niet verplicht aandacht te besteden aan niet-financiële prestatie-indicatoren als bedoeld in art 2:391 lid 1 BW. Kleine ondernemingen zijn al geheel vrijgesteld van de verplichting een jaarverslag op te stellen.

De nationale Richtlijn 400 Jaarverslag geeft een uitwerking van art 2:391 lid 1 BW. In Richtlijn 400 wordt aangegeven welke zaken in het jaarverslag opgenomen moeten worden, waaronder de maatschappelijke aspecten van ondernemen. Over de herziening van Richtlijn 400 heb ik u bij brief van 24 november 2009 geïnformeerd²⁷. De herziene Richtlijn 400 treft u bijgaand aan.

De bepalingen over MVO in Richtlijn 400 zijn geformuleerd in de vorm van aanbevelingen. De Raad voor de Jaarverslaggeving heeft hier voor gekozen omdat MVO maatwerk is, waarbij het aan elke onderneming zelf is te bepalen welke maatschappelijke aspecten in de individuele situatie relevant zijn. De Raad geeft aan dat de reikwijdte van de informatieverstrekking over MVO zal afhangen van de aard en activiteiten van de desbetreffende onderneming. Art 2:391 lid 1 BW en Richtlijn 400 hebben betrekking op het jaarverslag als onderdeel van de op te stellen jaarrekening. Opname van MVO-aspecten daarin bevordert de integratie van informatie, opdat een beter inzicht verkregen wordt in de onderneming. Bedrijven kunnen er voor kiezen om, naast integratie van maatschappelijke aspecten in het jaarverslag, een afzonderlijk maatschappelijk jaarverslag uit te brengen, gericht op een bredere lezersgroep.

Voor middelgrote bedrijven wordt de toepassing van Richtlijn 400 aanbevolen. Kleine bedrijven zijn niet gehouden tot het opstellen van een jaarverslag en vallen ook niet onder de werking van art 2:391 lid 1 BW. In de praktijk betekent dit dat

---

²⁶ Kamerstukken 29 737, nr. 3.

²⁷ Kamerstukken II, 26 485, nr. 73.

deze bedrijven in het algemeen op andere manieren dan via een jaarverslag open over MVO zullen zijn. Ook voor kleinere bedrijven is het namelijk relevant om open te zijn over MVO richting werknemers, klanten en opdrachtgevers. De bedrijfswebsite is hier een geschikt medium voor. Uiteraard kunnen de Richtlijn 400 en de Handreiking maatschappelijke verslaggeving van de Raad voor de Jaarverslaggeving een goede leidraad zijn voor kleine bedrijven wanneer zij transparant over MVO willen zijn.

Instrumenten om te ondersteunen

Naast Richtlijn 400 heeft de Raad voor de Jaarverslaggeving de Handreiking maatschappelijke verslaggeving eind vorig jaar geactualiseerd²⁸. Met deze nationale instrumenten worden bedrijven ondersteund bij maatschappelijke jaarverslaggeving. Internationaal zijn de richtlijnen van het Global Reporting Initiative (GRI) een toonaangevend instrument voor bedrijven om te rapporteren over MVO. Het merendeel van de grote bedrijven hanteert de GRI-richtlijnen²⁹.

GRI wordt internationaal gezien als dé verslaggevingstandaard op het gebied van maatschappelijke jaarverslaggeving. De Nederlandse overheid steunt GRI, onder andere via subsidie van het ministerie van Buitenlandse Zaken/ Ontwikkelingssamenwerking (BZ/OS) en projectsubsidies van andere departementen. Zo werd met behulp van subsidie van het ministerie van Economische Zaken (EZ) een handboek ontwikkeld voor het mkb om te rapporteren over MVO. Het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) subsidieert de ontwikkeling van een zogenaamd sectorsupplement voor de voedselverwerkende industrie. Dit supplement wordt binnenkort opgeleverd. Naast GRI bieden onder andere de OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen, de AA 1000 richtlijnen en de in ontwikkeling zijnde ISO-richtlijn voor MVO (ISO 26 000) handvatten voor MVO en rapporteren over MVO³⁰.

De verhouding van Richtlijn 400 en de Handreiking met GRI is als volgt. Richtlijn 400 en de Handreiking vormen een nationaal raamwerk om te rapporteren over MVO, waarbij Richtlijn 400 in hiërarchie een hogere rangorde kent dan de Handreiking. De Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving en dus ook Richtlijn 400 hebben de status «comply or explain». GRI biedt meer gedetailleerde richtlijnen en indicatoren voor de inrichting van MVO-processen in een organisatie, veelal ook sectorspecifiek. De instrumenten zijn in lijn met elkaar: gesteld kan worden dat bedrijven die hun

28 Deze Handreiking treft u bijgaand aan als bijlage bij de herziene Richtlijn 400.

29 KPMG International Reporting Survey, 2008.

30 In de toegezegde voortgangsrapportage MVO en in de brief die ik heb toegezegd over herziening van de OESO richtlijnen ga ik uitgebreider in op het stelsel van internationale MVO normen en richtlijnen.

maatschappelijke verslaggeving baseren op de GRI-richtlijnen tevens conform Richtlijn 400 en de Handreiking rapporteren.

Bij het AO MVO van 9 december kwam de vraag naar de mogelijkheid van wettelijke verankering van de richtlijnen van GRI aan de orde. Hoewel de mogelijkheid bestaat om GRI als gedragscode aan te wijzen op grond van art 2:391 lid 5 BW, ziet het kabinet daartoe geen aanleiding³¹. Zoals gezegd, biedt GRI een meer gedetailleerd en vaak meer sectorspecifiek kader. Richtlijn 400 en de Handreiking van de Raad voor de Jaarverslaggeving zijn specifiek voor de Nederlandse situatie opgesteld en zijn mede gebaseerd op artikel 2:391 BW. Hierin ligt de belangrijkste reden om niet ook daarnaast GRI als gedragscode aan te wijzen – naast overwegingen van efficiëntie van regelgeving. Daarnaast is bij de belangrijkste wijzigingen van Richtlijn 400 door de Raad voor de Jaarverslaggeving aansluiting gezocht bij de richtlijnen van GRI. Dit neemt niet weg, dat het kabinet toepassing ook van de richtlijnen van GRI door bedrijven toejuicht – juist door bedrijven die internationaal opereren. Een ander instrument om maatschappelijke jaarverslaggeving in Nederland te stimuleren, is de Transparantiebenchmark die ik jaarlijks laat uitvoeren.

Transparantiebenchmark 2009 en 2010

Met de Transparantiebenchmark wordt de kwalitatieve en kwantitatieve ontwikkeling van maatschappelijke jaarverslaggeving in Nederland gemeten. In 2004 vond de eerste meting plaats³². De Transparantiebenchmark 2009 bied ik u hierbij aan. Het gaat bij de benchmark niet alleen om het vaststellen van scores per onderneming. Er worden ook trends in gesignaleerd. Welke sectoren laten een stijging zien en welke juist niet? Hoeveel ondernemingen brengen voor het eerst een maatschappelijk jaarverslag uit, enzovoorts. Uitdrukkelijk doel is ook om de discussie te stimuleren over transparantie en MVO. Om goed te kunnen vergelijken is de onderzoeksgroep dit jaar zo weinig mogelijk aangepast. De onderzoeksgroep bestond uit 183 deelnemers: 84 beursgenoteerde, 85 niet-beursgenoteerde ondernemingen en 14 Nederlandse universiteiten, die dit jaar voor het eerst deelnamen.

Hoofdconclusie van de Transparantiebenchmark 2009 is dat, buiten de universiteiten om, de gemiddelde score nagenoeg gelijk is aan de score van 2008. In de benchmark wordt gesteld dat dit, gezien de economische situatie en de daar naar uitgaande aandacht, niet als negatief uitgelegd hoeft te worden. Naast een beoorde-

31 Kamerstukken II, 31 083, nr. 32 (verslag van een schriftelijk overleg).

32 Kamerstukken II, 26 485, nr. 30.

ling per deelnemer bevat de benchmark ook een sectorvergelijking. Enkele conclusies uit de benchmark zijn:

- De Transparantiebenchmark leeft. Een flink aantal deelnemers (52) maakte gebruik van de mogelijkheid om commentaar op de conceptscores te leveren. Ook de inhoudelijke omvang van de commentaren was opvallend. In totaal werden 547 commentaren ontvangen (waarvan 34 commentaren terecht werden bevonden).
- Evenals het voorgaande jaar wordt de benchmark aangevoerd door de sector «Transport». De «Banken en verzekeraars» scoren traditioneel hoog en staan dit jaar wederom op de tweede plaats.
- Het percentage ondernemingen dat rapporteerde over ketenverantwoordelijkheid is toegenomen van 53% (2008) naar 61%. De gemiddelde score op het onderwerp ketenverantwoordelijkheid is nog laag: 1,8. Een stijging van één tiende ten opzichte van vorig jaar.

Bij brief van 16 september 2009³³ informeerde ik u over de herziening van de Transparantiebenchmark in 2010³⁴. De benchmark is namelijk geen doel op zich. Ontwikkeling van de criteria moet gelijke tred houden met de dynamiek rondom MVO. De belangrijkste wijzigingen in 2010 zijn:

de onderzoeksgroep wordt verbreed naar 500 deelnemers;
de criteria worden verdiept. Dit betekent o.a. dat de herziene Richtlijn 400 als basis zal dienen en dat GRI en ISO 26 000 als aanvullende inspiratiebronnen dienen. De wegingcriteria worden verscherpt, zodat zowel koplopers als achterblijvers worden gestimuleerd. Ook wordt het beoordelingsmodel aangepast. Dit betekent onder andere dat meer kwaliteitgerichte criteria worden opgenomen en dat aan enkele onderwerpen zwaardere eisen worden gesteld (ketenverantwoordelijkheid, betrokkenheid van belanghebbenden en het verslaggevingbeleid).

De beoordeling van de 500 bedrijven zal via een interactieve website volledig beschikbaar en toegankelijk worden gemaakt (in lijn met mijn Beleidsplan «Nederland Open in Verbinding»).

Prestaties Nederland in internationaal perspectief

De Transparantiebenchmark kijkt dus fijnmazig naar de prestaties van Nederlandse bedrijven op het gebied van maatschappelijke jaarverslaggeving. Het algemene beeld is dat de kopgroep (en achtervolgers) het redelijk tot goed doen, maar

³³ Kamerstukken II, 26 485, nr. 71.

³⁴ Zie ook pagina 49 e.v. van de Transparantie-benchmark 2009.

dat voor het peloton (63% van de onderzoeksgroep) verbetering nodig is. De resultaten van Nederland kunnen in internationaal perspectief geplaatst worden³⁵. De ambitie voor maatschappelijke jaarverslaggeving uit de kabinetsvisie MVO³⁶ is om het Nederlandse bedrijfsleven tot de top van Europa te laten behoren. Het gaat hierbij enerzijds om het aantal bedrijven dat rapporteert over MVO (kwantiteit) en anderzijds om de wijze waarop en waarover gerapporteerd wordt (kwaliteit). Uit het internationale onderzoek van KPMG uit 2008 komt globaal het volgende beeld naar voren. Als naar de 100 grootste bedrijven wordt gekeken, verspreid over 22 landen, scoren Japan en het Verenigd Koninkrijk de afgelopen jaren het hoogste wat betreft het aantal bedrijven met een maatschappelijk jaarverslag (separaat verslag of geïntegreerd in het reguliere jaarverslag). In Europa zit Nederland samen met het Verenigd Koninkrijk, Spanje en Zweden en Italië in de kopgroep. Ongeveer 60% van de onderzoeksgroep heeft een maatschappelijk jaarverslag. Kijkend naar enkele specifieke thema's is het beeld als volgt. Op basis van de onderzoeksgroep van 100 grootste bedrijven in Nederland staat Nederland, na Japan en Noorwegen, op de derde plaats wat betreft het verschaffen van informatie over de business case van MVO in het (maatschappelijke) jaarverslag. Ook als naar andere thema's wordt gekeken (risico's in de keten, CO₂ beleid) staat Nederland in de bovenste regionen van de lijst van 22 onderzochte landen.

Europese Unie, andere landen

Voor de Europese Commissie is informatieverstrekking over de maatschappelijke aspecten van ondernemen een prioritair thema als onderdeel van het stimuleringsbeleid voor MVO. De discussie hierover richt zich onder meer op de vraag welk systeem tot meer en betere informatieverstrekking leidt over maatschappelijke aspecten van ondernemen, zodat marktpartijen hierop kunnen acteren³⁷. Uit een inventarisatie van nationale benaderingen van maatschappelijke jaarverslaggeving bleek dat drie landen in de EU specifieke wetgeving hanteren op dit vlak: Denemarken, Zweden en Frankrijk.

Denemarken kent sinds kort een wettelijke regeling. De wet vraagt van de circa 1100 grootste bedrijven, staatsbedrijven en financiële instellingen:

- het MVO-beleid te beschrijven (of aan te geven dat ze geen beleid hebben);
- aan te geven hoe ze het beleid implementeren;
- de resultaten en verwachtingen voor de toekomst te beschrijven.

³⁵ Zie ook Transparantiebenchmark 2009, pagina 47, internationale sectorvergelijking.

³⁶ Kamerstukken II, 26 485, nr. 53.

³⁷ http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sustainable-business/corporate-social-responsibility/reporting-disclosure/swedish-presidency/index_en .htm

Uit het oogpunt van administratieve lasten is voor deze, wat betreft gevraagde inhoud, flexibele vorm van rapporteren gekozen. Ook qua vorm geldt geen vast vereiste: bedrijven kunnen kiezen de MVO-informatie in het reguliere jaarverslag op te nemen, als bijlage bij het jaarverslag of op de bedrijfswebsite (mits ernaar verwezen wordt in het maatschappelijk jaarverslag). De wet vraagt niet om toepassing van de GRI-richtlijnen. Dit neemt niet weg dat de Deense regering GRI steunt en bedrijven aanmoedigt GRI te gebruiken. Bedrijven die lid zijn van Global Compact van de VN of de VN Principles voor Verantwoord Investeren, zijn vrijgesteld van de rapportageverplichting. Voor deze bedrijven geldt dat zij in hun jaarverslag kunnen verwijzen naar de informatie die zij verplicht zijn aan te leveren op grond van deelname aan Global Compact of de Principles voor Verantwoord Investeren. De Deense regering heeft een praktische gids opgesteld om bedrijven te ondersteunen en te inspireren bij het rapporteren over MVO. Ik concludeer dat de groep van bedrijven waar de Deense wet zich op richt (1100) kleiner is dan het bereik van art 2:391 lid 1 BW (circa 3000 bedrijven). Ook stelt de wet nauwelijks inhoudelijke eisen. Met de combinatie van art 2:391 lid 1, de uitwerking in Richtlijn 400 én het meten van de voortgang in de Transparantiebenchmark wordt in Nederland meer sturing gegeven aan maatschappelijke jaarverslaggeving.

Zweden introduceerde in 2008 de verplichting voor 54 staatsbedrijven om te rapporteren over MVO volgens de GRI-richtlijnen. De wet hanteert het principe van «comply or explain». De wet heeft uitstralingseffecten naar de private sector. Zoals de minister van Financiën in zijn brief van 24 april 2009 aan uw Kamer aangaf³⁸, worden de grootste staatsdeelnemingen opgenomen in de Transparantiebenchmark 2010 en zijn deze bedrijven ook verzocht om de richtlijnen van GRI in acht te nemen.

In Frankrijk moeten sinds 2001 beursgenoteerde bedrijven rapporteren over maatschappelijke aspecten van ondernemen. De wet benoemt enkele milieu- en sociale thema's waarover gerapporteerd moet worden, waaronder de manier waarop de fundamentele arbeidsnormen van de ILO worden doorvertaald naar (sub)contractpartijen. Deze wet heeft echter niet tot effect dat Frankrijk de koploper in Europa is wat betreft het aantal bedrijven dat rapporteert over MVO³⁹.

Andere EU landen dan de drie hierboven genoemde kennen geen specifieke wetgeving voor rapporteren over MVO die verder strekt dan implementatie van de Europese Moderniseringsrichtlijn (in Nederland in art 2:391 lid 1 BW).

³⁸ Kamerstukken II, 28 165, nr. 97.

³⁹ Zie de KPMG International Survey of CSR Reporting, 2008.

Een uitzondering hierop is Nederland voor wat betreft beursvennootschappen die onder de werking van de Nederlandse Corporate Governance Code vallen. Deze bedrijven worden geacht over de maatschappelijke aspecten van ondernemen te rapporteren. Geen enkel ander land in Europa kent deze expliciete koppeling van MVO en Corporate Governance.

In diverse Europese landen, waaronder het Verenigd Koninkrijk en Nederland, wordt voor het rapporteren over MVO hulp aan bedrijven geboden. In Nederland wordt deze hulp geboden in de vorm van Richtlijn 400 Jaarverslag, de Handreiking voor maatschappelijke verslaggeving en de Transparantiebenchmark.

Voorstel van wet Koenders en Rabbae (2001)⁴⁰

Het voorstel van deze initiatiefwet uit 2001 betreft een wijziging van het Burgerlijk Wetboek met de strekking dat rechtspersonen, die verplicht zijn een jaarrekening op te stellen, in het jaarverslag moeten rapporteren over internationale MVO-aspecten. Hiermee wordt hetzelfde beoogd als art 2:391 lid 1 BW, namelijk dat informatie over de maatschappelijke aspecten van ondernemen wordt betrokken bij de financiële verslaggeving.

In Memorie van Toelichting van het wetsvoorstel Koenders/Rabbae is een lijst met onderwerpen opgenomen waarover gerapporteerd moet worden. Daarbij wordt aangegeven dat het geen limitatieve lijst is, omdat dit onvoldoende recht zou doen aan de dynamiek waarin MVO zich bevindt, en dit ook niet nodig is omdat internationaal aanvaarde normen al voldoende houvast bieden. Het wetsvoorstel heeft niet de bedoeling ondernemingen te verplichten om zich aan bepaalde internationaal aanvaarde normen te houden.

In het voorstel van wet is een wijziging van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering opgenomen. Hiermee krijgen belanghebbende rechtspersonen, zoals NGO's die het behartigen van MVO (mede) tot doelstelling hebben, de mogelijkheid te klagen over de in het jaarverslag verstrekte informatie over MVO. Als ik het voorstel van wet leg naast het huidige kader en de instrumenten voor maatschappelijke jaarverslaggeving, kom ik tot een aantal conclusies. De reikwijdte van het voorstel van wet van de leden Koenders en Rabbae is breder, namelijk grote en middelgrote rechtspersonen, dan het bereik van artikel 2:391 lid 1 BW (alleen grote rechtspersonen en beursgenoteerde bedrijven). In 2001 stond MVO en maatschappelijke jaarverslaggeving nog in de kinderschoenen. Thans rapporteren de grote multinationale ondernemingen vrijwel allemaal over MVO. Ook het instrumentarium, zowel nationaal

---

40 Kamerstukken II, 27 905, nr. 3.

als internationaal, om bedrijven te ondersteunen bij het rapporteren over MVO, heeft zich de afgelopen jaren sterk ontwikkeld. GRI is hiervan een gezaghebbend voorbeeld.

Rol NGO's (motie Gesthuizen)⁴¹

Zoals toegezegd bij het VAO MVO van 17 december 2009, informeer ik u hierbij over de mogelijkheden voor NGO's om bedrijven, mede op basis van Richtlijn 400, aan te spreken op hun verantwoordelijkheid om open te zijn over de maatschappelijke aspecten van ondernemen. Zoals in Richtlijn 400 en in andere (internationale) richtlijnen voor MVO wordt aangegeven, is het voeren van een dialoog met belanghebbenden een essentieel onderdeel van MVO. Een open dialoog met belanghebbenden is cruciaal om te bepalen welke maatschappelijke aspecten bij uitstek van belang zijn voor het bedrijf, zodat hier vervolgens over gerapporteerd kan worden.

Dit is ook één van de uitgangspunten van de GRI-richtlijnen. Volgens de GRI-richtlijnen bepaalt een aantal verslaggevingprincipes, waaronder betrokkenheid van alle belanghebbenden, welke onderwerpen en indicatoren in het verslag moeten worden opgenomen. Ik verwacht dan ook van bedrijven dat zij actief de dialoog met belanghebbenden, waaronder NGO's, voeren. Ook hier gaat het om maatwerk. Van grote internationaal opererende bedrijven mag meer verwacht worden dan van een lokaal opererend mkb-bedrijf. NGO's kunnen uiteraard ook zelf actief aansturen op een dialoog op basis van Richtlijn 400.

In de algemene vergadering van aandeelhouders kunnen NGO's, mits in het bezit van aandelen, vragen naar informatie over de maatschappelijke aspecten van ondernemen teneinde het gevoerde duurzame beleid te kunnen beoordelen. Mochten NGO's geen gehoor vinden, of van mening zijn dat cruciale informatie over maatschappelijke aspecten van ondernemen ontbreekt in de jaarverslaggeving van een bedrijf, dan bestaat de mogelijkheid hiervan melding te maken bij het Nationaal Contactpunt (voor zover de OESO-richtlijnen van toepassing zijn).

Het jaarverslag moet op grond van het Burgerlijk Wetboek aan een aantal regels voldoen. Het mag niet in strijd zijn met de jaarrekening en moet een getrouw beeld geven. Indien het vermoeden bestaat dat niet aan de wettelijke eisen wordt voldaan, kan als belanghebbende een verzoekschriftprocedure worden gestart bij de Ondernemingskamer – deze jaarrekeningprocedure wordt geregeld in afdeling 16 titel 9 van Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek.

---

⁴¹ Kamerstukken II, 26 485, nr. 77.

Conclusie

Het terrein van maatschappelijke jaarverslaggeving heeft zich de afgelopen jaren sterk ontwikkeld, ook in Nederland. Nederland zit in de Europese kopgroep als gekeken wordt naar de prestaties van grote bedrijven op het gebied van transparantie. Wat betreft de systematiek voor maatschappelijke jaarverslaggeving loopt Nederland binnen de Europese Unie in de pas omdat er slechts enkele landen zijn die specifieke wetgeving kennen hiervoor. Uit onderzoek blijkt niet dat landen die een wettelijke regeling hebben beter presteren: dat wil zeggen meer en betere maatschappelijke jaarverslagen kennen. Maatschappelijke jaarverslaggeving is geen doel op zich. Het is onder meer een instrument om de dialoog met de samenleving te kunnen voeren over de maatschappelijke aspecten van ondernemen.

In Nederland zijn recent belangrijke stappen gezet. De Nederlandse Corporate Governance Code is onlangs herzien (opname van MVO in de Code). Richtlijn 400 is geactualiseerd en uitgebreid met het onderwerp ketenverantwoordelijkheid. De Transparantiebenchmark is vernieuwd in 2010. Er zal onder andere zwaarder naar transparantie over de MVO-prestaties van bedrijven worden gekeken. Ik zie daarom nu geen aanleiding of noodzaak aanvullende maatregelen te nemen om het rapporteren over MVO een meer verplichtend karakter te geven. Het gaat er om dat de verschillende groepen belanghebbenden over betere MVO informatie kunnen beschikken. Hier is de regelgeving en de nieuwe opzet van de Transparantiebenchmark op gericht. Ook zal in 2010 voor een grotere groep bedrijven (500) het beeld beschikbaar komen. Ik had op 29 januari jl. een nuttig overleg met de voorzitter van de SER en leden van de SER-commissie internationaal maatschappelijk verantwoord ondernemen (IMVO), ik verwacht dat het binnenkort te publiceren IMVO werkprogramma bruikbare informatie en acties zal opleveren om de dialoog en uitvoering van MVO te versterken.

Ik zal actief de discussie in de Europese Unie voeren over de gewenste systematiek voor maatschappelijke jaarverslaggeving binnen de Unie en over de onderlinge vergelijkbaarheid van prestaties van bedrijven. Ook de Franse regering heeft in augustus 2009 het belang hiervan bepleit en daarbij expliciet de ontwikkeling van indicatoren op sectoraal niveau genoemd. Ik zal de benchmarksystematiek, zoals wij die kennen, en ook het belang van de rapportagerichtlijnen van GRI voor grote bedrijven als zeer bruikbare instrumenten om maatschappelijke jaarverslaggeving, naar een hoger plan te tillen daarbij sterk benadrukken.

*De staatssecretaris van Economische Zaken,
F. Heemskerk*

Bijlage 15 Opzet en samenvatting SER-onderzoek duurzaam inkoopbeleid onder ondernemingen in industrie (non-food) en groothandel

1. Achtergronden opzet onderzoek

Het onderzoek is uitgevoerd via een telefonische enquête over duurzaam inkopen onder een gestratificeerde steekproef van industriële bedrijven en groothandel (non-food) groter dan 50 werknemers. In het onderstaande wordt de keuze voor de non-food sector, de bedrijven groter dan 50 werknemers, de onderzoeksmethode middels een telefonische enquête, en de toespitsing van de vraagstelling op duurzaam inkopen nader toegelicht.

1.1 Focus op industrie (non-food) en groothandel

Bij de keuze van sectoren en branches is gekeken in welke sectoren en branches internationaal maatschappelijk verantwoord ondernemen het meest relevant kan zijn.

Er is daarvoor eerst gekeken naar de geografisch herkomst van de in Nederland geïmporteerde goederen. Voorondersteld is dat IMVO-aspecten vooral spelen bij de handel in goederen en dat het daarbij vooral gaat om de productie en handel van goederen uit Afrika, Azië en Latijns-Amerika. Uit deze regio's komt in totaal 27 procent van de in Nederland geïmporteerde goederen vandaan: Afrika (3 procent van de totale goederenimport), Latijns Amerika (4 procent) en Azië (20 procent).

Uit een verdere onderverdeling op basis van de SITC indeling van goederen blijkt een duidelijke tweedeling: Latijns-Amerika en Afrika zijn overwegend van belang voor landbouwgrondstoffen en minerale grondstoffen (SITC 0-3), terwijl Azië (met name China) van belang is voor machines, apparaten en diverse gefabriceerde goederen zoals kleding, schoeisel en reisbenodigdheden (SITC 6-8). Uitzondering hierop zijn de plantaardige oliën en vetten die overwegend uit Maleisië en Indonesië komen (SITC 4.2), de ruwe olie uit het Midden-Oosten (SITC 3.3) en chemische producten uit Singapore (SITC 5.1).

Wat we vervolgens willen weten zijn de sectoren waar de geïmporteerde goederen terecht komen. In de meeste gevallen zal een bedrijf dat bv. veel chemische producten importeert, ook tot de chemie behoren, maar dit hoeft vanwege intra-industriële leveringen, (en vooral de doorvoer en wederuitvoer) niet altijd het geval te zijn. Bedrijven in de groothandel nemen bijna 40 procent van de totale importwaarde

voor hun rekening. Het gaat daarbij vooral om de machines, apparaten en diverse gefabriceerde goederen. De in Nederland geïmporteerde goederen worden niet allemaal hier bewerkt of geconsumeerd. Een deel van de goederen wordt na een kleine verwerking weer doorgevoerd, vaak naar andere EU-landen. Dat geldt met name voor de import van Chinese goederen, waarvan ongeveer tweederde weer wordt geëxporteerd. Uit een analyse blijkt dat andere sectoren die naast de groothandel een belangrijke deel van de totale import voor hun rekening nemen zijn⁴²:

- De vervaardiging van voedingsmiddelen en dranken.
- De aardolie en steenkoolverwerkende industrie en chemische producten.
- De vervaardiging van producten van metaal, machines, apparaten, kantoor-machines en computers.
- De vervaardiging van auto's, aanhangwagens en opleggers.
- Productie en distributie van handel in elektriciteit en gas (vooral uit Rusland).
- Dienstverlening voor het vervoer.

Vervolgens is de vraag gesteld voor welke sectoren en branches meer zicht gewenst is op de IMVO-activiteiten van bedrijven. Relevant daarbij is dat bedrijven uit de sectoren die vooral grondstoffen importeren en verwerken grotendeels onder het Initiatief Duurzame Handel vallen (zie deel II, paragraaf 4.2). Het IDH is bezig met een rapportage van de activiteiten. Om deze redenen er voor gekozen het SER-onderzoek te richten op de hierboven genoemde sectoren en branches die niet onder het IDH vallen. Dat zijn dus vooral de meer industriële sectoren die producten uit vooral Azië importeren.

Deze overwegingen hebben geleid tot een selectie van bedrijven uit de volgende branches:

- Vervaardiging van organische chemische en farmaceutische producten, waaronder ook rubber en kunststof
- Verwerking van ijzer en staal & non-ferro metalen, vervaardiging van ijzerwaren
- Vervaardiging van elektrische apparaten, machines en voertuigen (ICT en consumentenelektronica onder voorbehoud van meerwaarde ten opzichte van bestaande initiatieven / hierbij samenwerken met IDH)
- Vervaardiging van diverse gefabriceerde goederen, zoals huishoudelijke artikelen, kantoorartikelen, meubilair, etc.
- Vervaardiging van textiel, tapijt & kleding

---

42 Deze analyse kan worden opgevraagd bij het SER-secretariaat (b.van.riel@ser.nl).

Daarbij zijn ook de groothandelsbedrijven in deze sector meegenomen. De chemische industrie is uiteindelijk niet meegenomen in het onderzoek omdat brancheorganisatie VCNI reeds onderzoek heeft lopen onder haar leden en binnen de branche afspraken zijn gemaakt dat de leden (om de medewerking aan het eigen onderzoek te stimuleren) niet worden belast met andere, externe onderzoeken.

1.2 Focus op bedrijven met meer dan 50 werknemers

Empirische studies laten zien dat het vooral de grote bedrijven binnen een land zijn die zich op internationale markten begeven. Het CPB heeft dit onlangs laten zien voor exporterende bedrijven⁴³. De grootste exporteurs nemen een disproportioneel groot aandeel van de totale export voor hun rekening: de helft van de totale industriële export komt bv. voor rekening van 1 procent van alle exporterende industriële bedrijven. Ook voor de importen en de buitenlandse investeringen geldt dat het overgrote deel voor rekening komt van een zeer kleine groep bedrijven.

De Internationalisatiemonitor 2009 van het CBS geeft een uitsplitsing van de importwaarde naar de importen van grote en mkb-bedrijven (< 250 werknemers). De belangrijkste relevante conclusies hieruit zijn dat mkb-bedrijven relatief meer vanuit de EU importeren; dat de importwaarde van grote en mkb-bedrijven in de sector machines en transportmiddelen (SITC 7) ongeveer gelijk is en dat mkb-bedrijven iets meer importeren uit China dan grote bedrijven in de sector verschillende gefabriceerde goederen (SITC 8)⁴⁴. Om deze redenen zijn ook de grotere mkb-bedrijven in het onderzoek meegenomen.

1.3 Toespitsing op duurzaam inkopen via telefonische enquête

Onderzoeksvragen: toespitsing op duurzaam inkopen

Binnen een bedrijf zijn meestal verschillende personen verantwoordelijk voor het (I)MVO beleid in een onderneming. Dat maakt het lastig om voor de beantwoording van onderzoeksvragen de juiste persoon binnen een bedrijf te benaderen. Met het oog op de responsverwachting is daarom besloten het onderzoek toe te spitsen op duurzaam inkopen. Dat gaf bedrijven duidelijkheid over welke persoon binnen de organisatie het beste aan het onderzoek kon meewerken. De commissie is er zich van bewust dat IMVO meer omvat dan duurzaam inkopen. Maar tegelijkertijd is de

43 Zie: H.L.M. Kox en H. Rojas-Romagosa (2010) Exports and productivity selection effects for Dutch firms

44 CBS (2009), Internationalisation Monitor 2009, p. 111.

commissie ervan overtuigd dat de wijze waarop bedrijven het thema duurzaam inkopen oppakken een goede indicator is voor hun betrokkenheid bij IMVO.

De vragenlijst (zie kader) over duurzaam inkopen is gebaseerd op de (nog niet in gebruik zijnde) ketenscan van MVO Nederland, enkele enquêteformulieren van brancheorganisaties op dit gebied, de checklist van de transparantiebenchmark en op een groepsgesprek met enkele brancheorganisaties van de betreffende sectoren en VNO/NCW. De brancheorganisaties hebben de gelegenheid gehad om te reageren op de conceptvragenlijst.

De onderwerpen in de vragenlijst

- Inkoop direct van buitenlandse, niet-westerse leveranciers?
- Wordt inkoopbeleid in Nederland bepaald?
- Buitenlandse productievestigingen in niet-westerse landen
- Aantal buitenlandse leveranciers
- Verdeling daarvan naar Europees, westers, niet-westers
- Soort producten en diensten uit niet-westerse landen
- Functie respondent
- Hoofdactiviteit bedrijf
- Aantal werknemers
- Beursgenoteerd?
- Aangesloten bij een branchevereniging?
- Aangesloten bij een MVO-initiatief van de branche?
- Subjectieve ladder van duurzaam inkopen
- Bekendheid met MVO prestatieladder en positie daarop
- Duurzaam inkoopbeleid voor buitenlandse leveranciers of zakenpartners?
- Onderwerpen relevant voor inkoopbeleid
- Belemmeringen om in inkoopbeleid milieu en sociaal mee te nemen
- Behoeftte aan informatie en ondersteuning bij duurzaam inkoopbeleid
- Soort informatie en ondersteuning
- Rapportcijfer marktmacht
- Inzicht in sociale aspecten in de leveranciersketen uit niet-westerse landen
- Inzicht in milieu aspecten in de leveranciersketen uit niet-westerse landen
- Aantal schakels toeleveringsketen
- Inzicht herkomst goederen tweedelijns leveranciers
- Keuze voor eerstelijns leveranciers beïnvloed door tweedelijns leveranciers?
- Kennis over OESO-richtlijnen en ILO-normen

- Milieu of sociale eisen in standaardinkoopvoorwaarden
- En worden die gewogen en beoordeeld bij buitenlandse leveranciers?
- Frequentie risicoanalyses milieu en sociaal bij leveranciers uit in niet-westerse landen
- Onderwerpen die altijd worden meegenomen bij milieu en sociale aspecten bij leveranciers uit in niet-westerse landen
- Schrijft gedragscode voor aan buitenlandse leveranciers? En aan welke leveranciers?
- Onderwerpen die duidelijk aan bod komen in de gedragscode bij leveranciers uit niet-westerse landen
- Gedragscode voor niet-westerse landen op basis van OESO richtlijnen?
- Verwijzing in gedragscode voor niet-westerse landen naar Universele Rechten van de Mens en ILO?
- Monitort prestaties niet-westerse leveranciers op milieu en sociaal?
- Op welke wijze?
- Wie audit? En welke onderwerpen voor niet-westerse leveranciers?
- Percentage eerstelijns niet-westerse leveranciers dat wordt geïnformeerd over gevolgen niet naleven gedragscode of andere eisen
- Maatregelen genomen tegen kinderarbeid
- Wel eens leveranciers niet geselecteerd obv sociaal of milieu?
- Eist van niet-westerse leveranciers managementsysteem
- Overleg met buitenlandse leveranciers en waarover?
- Aandacht voor gedragscode voor niet-westerse leveranciers
- Frequentie overleg met externe stakeholders
- Meetbare indicatoren voor duurzaam inkopen
- Externe rapportage over milieu en sociaal
- Over welke onderwerpen vooral
- Hoe vindt rapportage plaats
- Welke belemmeringen om niet te rapporteren
- Belangrijke reden om milieu en/of sociale eisen te stellen bij inkoop buitenlandse leveranciers
- Levert aandacht positieve resultaten? En welke?
- Op welke activiteit trots?
- Best practice voorbeelden? En mag daarover benaderd worden?
- Wil onderzoeksresultaten ontvangen?

Onderzoeksmethode: telefonische enquête

Vanwege de responsverwachting, is er een telefonische enquête gehouden over het onderwerp met ter zake deskundigen binnen de bedrijven. In de gesprekken die gemiddeld 15 minuten bedroegen zijn verschillende aspecten van duurzaam inkopen en IMVO benoemd en is ook meteen een contactpersonenlijst opgebouwd voor eventueel vervolgonderzoek.

Het voordeel van een telefonische enquête is een hoge respons: als eenmaal de juiste persoon is gevonden, dan blijven ze meestal wel aan de lijn en zijn ze bereid vragen te beantwoorden. Mogelijk nadeel zijn sociaalwenselijke antwoorden. Dit kan worden ondervangen door concrete en specifieke vragen te stellen naar de inzet van instrumenten voor het duurzaam inkoopbeleid als gedragscodes, audits etc.

2. Samenvatting onderzoek

2.1 Aanleiding

Eind 2008 heeft de SER een verklaring opgesteld over (een normatief kader voor) internationaal maatschappelijk verantwoord ondernemen (IMVO). In deze verklaring roept de SER het (georganiseerde) bedrijfsleven op:

- om het normatieve kader nader in te vullen;
- IMVO toe te passen in de praktijk van internationaal ondernemen;
- te rapporteren over de toepassing van IMVO.

Het georganiseerde bedrijfsleven heeft zich in de Verklaring IMVO gecommitteerd aan internationaal Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen, met inbegrip van ketenbeheer. Naar aanleiding van de reacties van het bedrijfsleven op de eerste voortgangsrapportage, het rapport 'Waarde winnen, ook in de keten' is door de SER-Commissie IMVO een werkplan opgesteld dat onder meer vraagt om goed zicht te krijgen op de werkelijke IMVO-activiteiten die bedrijven en branches ondernemen en de voortgang op dit gebied.

Om dit inzicht te kunnen verschaffen, heeft de SER behoefte aan informatie van de doelgroep IMVO informatie over de volgende onderwerpen:

- Hoe groot is de werkelijke IMVO doelgroep?
- Welke IMVO activiteiten ondernemen deze bedrijven daadwerkelijk?
- Hoe transparant is men over IMVO?
- Hoe verhouden zich koplopers, middenmoters en achterblijvers?

EIM heeft in opdracht van de SER in november en december 2010 netto 625 bedrijven in de sectoren industrie non-food en de groothandel bevraagd over IMVO. Dit is gedaan in een telefonische enquête onder ter zake deskundigen binnen de bedrijven.

2.2 IMVO-doelgroep

De vragenlijst voor het onderzoek is gebaseerd op verschillende bronnen en op enkele gesprekken die zijn gevoerd met enkele brancheorganisaties en met VNO/NCW. Tijdens deze gesprekken kwam duidelijk ter tafel dat brancheorganisaties niet al hun leden zien als de IMVO-doelgroep. De IMVO-doelgroep wordt in het onderzoek gedefinieerd als Nederlandse bedrijven die producten of diensten direct inkopen van buitenlandse leveranciers en/of buitenlandse vestiging(en) hebben in niet-westerse landen (de werkelijke IMVO-doelgroep). De SER heeft voor het onderzoek 5 sectoren in de industrie non-food en de groothandel in deze non-food categorieën geselecteerd. Er zijn twee groepen bedrijven onderscheiden die niet worden gerekend tot de IMVO-doelgroep:

- Nederlandse bedrijven met een hoofdvestiging in het buitenland die het inkoopbeleid bepaalt/oplegt en waarbij de Nederlandse bedrijven zelf weinig weten over/te doen hebben met het onderwerp;
- Nederlandse bedrijven die geen producten of diensten direct inkopen van buitenlandse leveranciers en ook geen buitenlandse vestiging(en) hebben in niet-westerse landen.

Op basis van de enquêteresultaten kan worden vastgesteld dat – er vanuit gaande dat bepaalde bedrijven niet aan te spreken zijn op hun IMVO-beleid – max. 75 procent van de bedrijvenpopulatie in de industrie non-food en groothandel tot de werkelijke IMVO-doelgroep kan worden gerekend. Het gaat daarbij – met uitzondering van de chemische industrie die niet aan het onderzoek deelnam – naar schatting om ruim 1600 grote en middelgrote bedrijven. Binnen de ondervraagde groep bedrijven heeft ongeveer een kwart buitenlandse vestigingen in niet-westerse landen.

2.3 Daadwerkelijke IMVO-activiteiten bedrijven

De informatie die bij de bedrijven is gevraagd ten aanzien van hun daadwerkelijke IMVO-activiteiten is opgesplitst in de volgende onderwerpen:

- Strategie, beleid en organisatie ten aanzien van IMVO
- Inzicht in de keten
- Inkoopproces

- Controle en monitoring
- Overleg met leveranciers en stakeholders
- Transparantie

Strategie, beleid en organisatie ten aanzien van IMVO

Aan de bedrijven zijn verschillende vragen gesteld over hun duurzaam inkopenbeleid en is specifiek gevraagd waar men zich positioneert op een subjectieve IMVO-ladder en op de MVO-Prestatieladder. Van de totale groep bedrijven geeft 43 procent van de bedrijven aan onderaan of op de onderste trede van de subjectieve ladder te staan en 20% van de bedrijven zegt zich op de hogere treden te bevinden. Dit laatste stemt vrij goed overeen met de 50 veelal grotere bedrijven die een plaats hebben op de MVO-Prestatieladder. De bekendheid van de MVO-Prestatieladder is met 12 procent overigens zeer beperkt.

Naarmate het percentage niet-westerse leveranciers toeneemt, neemt de aandacht voor duurzaam inkopen ook duidelijk toe. Die aandacht loopt op van 20 procent bij bedrijven zonder niet-westerse leveranciers tot 80 procent bij bedrijven met 100 procent niet-westerse leveranciers. Er zijn overigens ook bedrijven die uitsluitend kiezen voor gecertificeerde leveranciers.

Ruim een derde van de bedrijven geeft aan een specifiek duurzaam inkoopbeleid te hebben. De onderwerpen waaraan in dat inkoopbeleid aandacht wordt besteed, zijn vooral gezondheid, veiligheid en milieu, gevolgd door corruptie, kinderarbeid, dwangarbeid en discriminatie. Er is relatief minder aandacht voor de arbeidspositie van werknemers en vrijheid van vereniging.

Een substantiële groep bedrijven geeft aan een duidelijke informatiebehoefte te hebben ten aanzien van IMVO (gemiddeld 25 procent van 517 bedrijven). Men heeft vooral behoefte aan inhoudelijke informatie en praktische handvatten en instrumenten.

Inzicht in de keten

De meeste bedrijven met een duurzaam inkoopbeleid hebben zicht op het aantal schakels in de keten dat voor hen ligt. Iets minder dan 10 procent van de bedrijven heeft meer dan 5 schakels, de meeste hebben er 2-5. Gevraagd aan de bedrijven die duurzaam inkopen, zegt 40 procent van de bedrijven zicht te hebben op milieu- en sociale aspecten bij de eerstelijns leveranciers en 15 procent bij de tweedelijns leveranciers. Men heeft wel meer inzicht in de milieuaspecten dan in de sociale aspecten.

Een ander belangrijk aspect voor de mogelijkheden die bedrijven hebben om eisen te stellen ten aanzien van duurzaam inkopen is de marktmacht in de keten. Op een

schaal van 1 tot 10 geeft ca. 60 procent van alle bevraagde bedrijven (517) zichzelf een 6 of meer. Er zijn hier weinig verschillen tussen sector en grootteklasse. Bijna driekwart van de bedrijven met een duurzaam inkoopbeleid zegt dat men altijd of vaak inzicht heeft in de herkomst van de goederen die men inkoopt. Meer dan de helft van deze groep bedrijven verbindt consequenties aan de keuze van eerstelijns leveranciers bij tekortkomingen op het gebied van milieu en sociale aspecten bij de tweedelijns leveranciers.

Inkoopproces

Het is natuurlijk de vraag hoe de bedrijven uiting geven hun duurzaam inkoopbeleid. Van de groep bedrijven met een duurzaam inkoopbeleid heeft 60 procent in standaard inkoopvoorwaarden aandacht voor milieu en sociaal. Ruim tweederde van de bedrijven met een duurzaam inkoopbeleid en met import uit niet westerse landen besteedt aandacht aan MVO in hun risicoanalyses.

Een derde van de bedrijven met een duurzaam inkoopbeleid heeft eigen gedragscode en nog eens 14 procent gebruikt een branchecode of een gedragscode van een andere organisatie. Een derde van deze groep bedrijven weet niet of de gedragscode de OESO-richtlijnen of de ILO-normen weerspiegelt. Opvallend is overigens dat de helft van de bedrijven die duurzaam inkopen, aangeven onvoldoende bekend te zijn met de OESO-richtlijnen en de ILO-normen.

Controle en monitoring

Bijna tweederde van de bedrijven met een duurzaam inkoopbeleid en met niet-westerse leveranciers monitort de MVO-prestaties van hun leveranciers. De meeste bedrijven leggen bedrijfsbezoeken af of auditen. Daarnaast wordt de monitoring ook vaak ingevuld door de leveranciers te vragen hun certificaten op te laten stellen en op te sturen of men laat de bedrijven de inkoopvoorwaarden of gedragscode ondertekenen. Het merendeel (75 procent) van de bedrijven voert de audits zelf uit. Van de bedrijven informeert 44 procent alle eerstelijns niet-westerse leveranciers over sanctiemaatregelen. Zo'n 14 procent van de bedrijven met niet-westerse leveranciers geven aan regelmatig leveranciers niet te selecteren vanwege milieu- of sociale issues. Verder zegt 12 procent van de bedrijven wel eens maatregelen tegen kinderarbeid te hebben getroffen tegen niet-westerse leveranciers.

Overleg met leveranciers

Bijna 60 procent van de bedrijven met een duurzaam inkoopbeleid communiceert met hun leveranciers over milieu en sociale aspecten. Een derde van de bedrijven heeft regelmatig overleg met alle eerstelijns leveranciers over milieu en sociaal en een kwart met alleen de belangrijkste leveranciers. Een derde van de bedrijven met

een duurzaam inkoopbeleid communiceert niet met externe stakeholders (zoals NGO's).

Transparantie

Slechts 16 procent van alle bevroagde bedrijven (517) zegt op enigerlei wijze te rapporteren over milieu of sociale aspecten in de toeleveringsketen. Men doet dit vooral door middel van een jaarverslag of door middel van certificering. Van de grote bedrijven met een inkoopbeleid rapporteert in de industrie gemiddeld ruim 60 procent en in de groothandel bijna de helft over internationale milieu- of sociale aspecten in de toeleveringsketens. Voor middelgrote bedrijven ligt dat percentage beduidend lager.

Het belangrijkste onderwerp waarover de bedrijven informatie naar buiten brengen, zijn milieuaspecten en gevaarlijke stoffen, gevolgd door gezondheid- en veiligheidsaspecten. Net zoals de accenten binnen het inkoopbeleid, de gedragscode en de audits laten zien, krijgen arbeidsgerelateerde onderwerpen zoals naleving van het minimumloon, overwerk en vrijheid van verenging minder aandacht in de rapportages over IMVO-activiteiten. De belemmeringen om niet te rapporteren zijn divers: er zijn geen belemmeringen, er wordt eenvoudigweg niet gerapporteerd, de normen zijn onduidelijk en er zijn meetbare indicatoren. Van de bedrijven met een duurzaam inkoopbeleid zegt ruim 40 procent meetbare indicatoren te hebben.

2.4 Verhouding koplopers en achterblijvers

Uit de clusteranalyse volgt dat van de 517 bedrijven uit de steekproef er 92 tot de koplopers behoren (18 procent) en 96 tot de volgers (19 procent). De rest van de bedrijven wordt gerekend tot de achterblijvers. De groep achterblijvers wordt vooral gevormd door de bedrijven die aangeven geen duurzaam inkoopbeleid te hebben. Koplopers scoren op alle aspecten van duurzaam inkoopgedrag (veel) hoger dan volgers.

De indeling van bedrijven op basis van de clusteranalyse in koplopers, volgers en achterblijvers komt goed overeen met het beeld dat bedrijven van zichzelf hebben (de subjectieve IMVO-ladder) als het gaat om duurzaam inkoopgedrag. Kijkend naar de verschillen tussen koplopers, volgers en achterblijvers op basis van hun positie in de ketens dan valt op dat:

- zowel in de industrie als in de groothandel het aandeel bedrijven met niet-westerse leveranciers het hoogst is onder koplopers;

- de aandacht voor duurzaam inkopen en sociale en milieuaspecten daarin toeneemt wanneer bedrijven kiezen voor niet-westerse leveranciers. Onder volgers en achterblijvers zijn relatief meer bedrijven met leveranciers uit alleen westerse landen;
- koplopers vaker dan volgers en achterblijvers aangeven dat men een betere machtspositie heeft in de toeleveringsketens.

Verder is gekeken naar enkele algemene kenmerken en die laten zien dat:

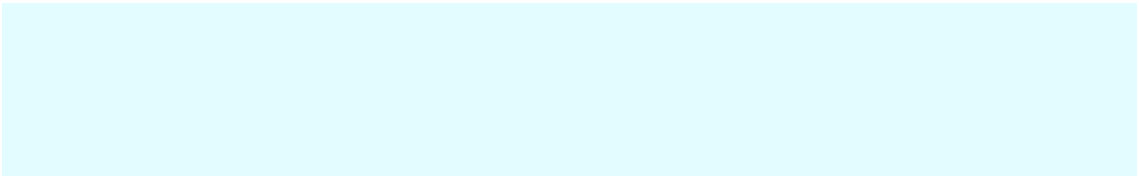
- in de groep koplopers grote bedrijven duidelijk zijn oververtegenwoordigd. Niettemin is duidelijk dat er ook nog verschillende grote bedrijven zijn die volger of achterblijver zijn. Die grote bedrijven hebben geen zwakkere marktmacht of minder niet-westerse leveranciers dan de grote bedrijven in de groepen koplopers of volgers;
- bedrijven die lid zijn van een brancheorganisatie niet eerder koplopers blijken te zijn dan bedrijven die dan niet zijn. In de industrie is onder de koplopers het aandeel bedrijven dat is aangesloten bij een branchevereniging zelfs licht lager is dan onder volgers en achterblijvers;
- wel blijkt dat koplopers relatief vaak deelnemen aan MVO-initiatieven van de branche, vergeleken met volgers en achterblijvers. Binnen de groothandel geldt dit nog sterker dan binnen de industrie. De MVO-initiatieven die hier worden genoemd zijn vooral van MVO Nederland, FME/CWM, Fair Wear e.d.

2.5 Motivatie en trots op...

Van de bedrijven die milieu- of sociale eisen stellen aan hun leveranciers geeft het merendeel (45 procent) aan dat men vindt dat dit zo hoort. Bijna een kwart van de bedrijven vindt dat het loont en bijna 20 procent van de bedrijven vindt dat het moet.

Onder koplopers is het aandeel van bedrijven die vinden dat IMVO loont voor het bedrijf het hoogst, ten opzichte van middenmoters en achterblijvers. Dit geldt zowel in de industrie als in de groothandel.

Van de bedrijven die milieu- of sociale eisen stellen aan hun leveranciers geeft 42 procent van de bedrijven aan dat er sprake is van aantoonbaar positieve resultaten voor het bedrijf. Eenzelfde percentage (43 procent) ziet geen positieve resultaten en de overige 15 procent weet het niet. De grootste groep bedrijven noemt imagovoordeel, verder zien bedrijven omzetverhoging en leidt IMVO tot een betere concurrentiepositie.

Van de bedrijven die milieu- of sociale eisen stellen aan hun leveranciers geeft 28 procent aan dat men beschikt over voorbeelden van 'best practices' op het gebied van duurzaam inkopen. Als wordt doorgevraagd naar de activiteiten rond duurzaam inkopen waar men trots op is, valt op dat hier vooral milieuactiviteiten worden genoemd en dat men een duidelijk beleid heeft op het gebied van IMVO.

Tenslotte verschilt de houding ten aanzien van en beweegredenen voor duurzaam inkopen sterk tussen koplopers, volgers en achterblijvers. Onder koplopers in de groothandel is het aandeel van bedrijven die vinden dat duurzaam inkopen loont voor het bedrijf het hoogst, ten opzichte van volgers en achterblijvers. In de industrie is dit aandeel onder koplopers en volgers vergelijkbaar. Het aandeel bedrijven dat vindt dat meer duurzaamheid in internationale activiteiten moet, is vooral hoog onder achterblijvers.

Publicatieoverzicht

Algemeen

De belangrijkste adviezen en rapporten van de SER komen in boekvorm uit. Een jaarabonnement op deze publicaties kost € 90,50. Losse exemplaren kosten € 7,50, tenzij anders aangegeven. Van de meeste adviezen wordt een aparte samenvatting gemaakt. Deze samenvattingen kunt u raadplegen op onze website. Sommige samenvattingen zijn ook beschikbaar in boekvorm. In het publicatieoverzicht is dat aangegeven met een N (Nederlands), E (Engels), D (Duits), F (Frans) en S (Spaans). De bibliografische gegevens vindt u op onze website. De samenvattingen in boekvorm zijn gratis. Het SERmagazine, met nieuws en opinies over de SER, de Stichting van de Arbeid en de overlegeconomie, verschijnt maandelijks. Een jaarabonnement is gratis. Een overzicht van alle SER-uitgaven vindt u op onze website (www.ser.nl).

Adviezen

	Samenvatting
<i>Toekomst scholing en vorming leden ondernemingsraad</i> 2011, 48 pp., ISBN 978-94-6134-022-1, bestelnr: 11/04	
<i>Bevolkingskrimp benoemen en benutten</i> 2011, 200 pp., ISBN 978-94-6134-021-4, bestelnr: 11/03	
<i>Zelfstandigen en arbeidsomstandigheden</i> 2011, 38 pp., ISBN 978-94-6134-020-7, bestelnr: 11/02	
<i>Toegang tot het recht voor de consument en de ondernemer</i> 2011, 18 pp., ISBN 978-94-6134-018-4, bestelnr: 11/01	
<i>Meer chemie tussen groen en groei</i> 2010, 132 pp., ISBN 978-94-6134-015-3, bestelnr: 10/05	
<i>Zzp'ers in beeld: Een integrale visie op zelfstandigen zonder personeel</i> 2010, 208 pp., ISBN 978-94-6134-013-9, bestelnr: 10/04	
<i>Meer werken aan duurzame groei</i> 2010, 200 pp., ISBN 978-94-6134-008-5, bestelnr: 10/03	
<i>ARIE-regeling</i> 2010, 24 pp., ISBN 978-94-6134-002-3, bestelnr: 10/02	
<i>Advies Overheid én Markt: het resultaat telt! Voorbereiding bepalend voor succes</i> 2010, 234 pp., ISBN 978-94-6134-001-6, bestelnr: 10/01	
<i>Benoemingsrecht Sociaal-Economische Raad 2010-2012</i> 2009, 30 pp., ISBN 90-6587-994-3, bestelnr: 09/08	

De winst van maatwerk: Je kunt er niet vroeg genoeg bij zijn

2009, 280 pp., ISBN 90-6587-992-7, bestelnr. 09/07

Aanpak inhaleerbare allergene stoffen op de werkplek

2009, 72 pp., ISBN 90-6587-991-9, bestelnr. 09/06

Consumentenrechten in de interne markt

2009, 120 pp., ISBN 90-6587-990-0, bestelnr. 09/05

Europa 2020: de nieuwe Lissabon-strategie

2009, 178 pp., ISBN 90-6587-989-7, bestelnr. 09/04

Diversiteit in het personeelsbestand

2009, 94 pp., ISBN 90-6587-988-9, bestelnr. 09/03

Een kwestie van gezond verstand

2009, 184 pp., ISBN 90-6587-986-2, bestelnr. 09/02

Veilig omgaan met nanodeeltjes op de werkplek

2009, 156 pp., ISBN 90-6587-984-6, bestelnr. 09/01

Duurzame globalisering: een wereld te winnen

2008, 334 pp., ISBN 90-6587-973-0, bestelnr. 08/06

Waarden van de Landbouw

2008, 106 pp., ISBN 90-6587-971-4, bestelnr. 08/05

Zuinig op de Randstad

2008, 82 pp., ISBN 90-6587-969-2, bestelnr. 08/04

Langdurige zorg verzekerd: toekomst van de AWBZ

2008, 288 pp., ISBN 90-6587-970-6, bestelnr. 08/03

Naar een kansrijk en duurzaam energiebeleid

2008, 106 pp., ISBN 90-6587-968-4, bestelnr. 08/02

Evenwichtig Ondernemingsbestuur

2008, 100 pp., ISBN 90-6587-966-8, bestelnr. 08/01

Evenwichtig Ondernemingsbestuur: bijlage met consultatie en onderzoeksrapportages

2008, 215 pp., ISBN 90-6587-967-6, bestelnr. 08/01A

Benoemingsrecht Sociaal-Economische Raad 1 april 2008 – 1 april 2010

2007, 28 pp., ISBN 90-6587-965-X, bestelnr. 07/07

Meedoen zonder beperkingen

2007, 212 pp., ISBN 90-6587-958-7, bestelnr. 07/06

Groenboek Herziening consumentenacquis

2007, 54 pp., ISBN 90-6587-957-9, bestelnr. 07/05

Lissabon in de wijk: het grotestedenbeleid in een nieuwe fase

2007, 58 pp., ISBN 90-6587-953-6, bestelnr. 07/04

Eenvoudige procedure voor eenvoudige civiele zaken

2007, 86 pp., ISBN 90-6587-951-x, bestelnr. 07/03

Arbeidsmigratiebeleid

2007, 212 pp., ISBN 90-6587-948-x, bestelnr. 07/02

Rapporten

Tweede Voortgangsrapportage Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen
2011, 255 pp., ISBN 978-94-6134-026-9

Nieuwe EU-voorstellen Regulering en toezicht financiële sector
2010, 64 pp., ISBN 978-94-6134-006-1

CSED-rapport: Met Europa meer groei
2004, 210 pp., ISBN 90-6587-880-7

N, E, F

Vertaalde samenvattingen (gratis; in boekvorm)

Increasing prosperity by and for everyone
2006, 38 pp., ISBN 90-6587-955-2, orderno. 06/08e

Accroissement de la prospérité par et pour chacun
2006, 40 pp., ISBN 90-6587-952-8, numéro de commande 06/08f

Crecimiento del bienestar por y para todo el mundo
2006, 40 pp., ISBN 90-6587-954-4, número 06/08s

Gemeinsam Wohlstandswachstum für alle schaffen
2006, 40 pp., ISBN 90-6587-956-0, Bestellnummer 06/08d

Co-financing of the Common Agricultural Policy
2006, 32 pp., ISBN 90-6587-927-7, orderno. 06/05e

Overige publicaties

Industrial relations and the adaptability of the Dutch economy
2007, 88 pp., ISBN 90-6587-961-7

Verklaring 50 jaar Verdrag van Rome
2007, 10 pp., vertalingen in Engels, Duits, Frans en Spaans

Alle uitgaven zijn te bestellen:

- telefonisch bij de afdeling Verkoop (070 3499 505);
- via de website (www.ser.nl);
- door overmaking van de vermelde prijs op gironummer 333281 ten name van de SER te Den Haag, onder vermelding van het bestelnummer en de titel.

Colofon

Uitgave

Sociaal-Economische Raad
Bezuidenhoutseweg 60
Postbus 90405
2509 LK Den Haag

T 070 3499 499

E communicatie@ser.nl

www.ser.nl

Teksten

Commissie Internationaal Maatschappelijk Verantwoordelijk Ondernemen (IVMO)

Fotografie

omslag: *Shutterstock*

Vormgeving en druk

2D3D, Den Haag (basisontwerp); Huisdrukkerij SER

© 2011, Sociaal-Economische Raad

Alle rechten voorbehouden

Overname van teksten is toegestaan onder bronvermelding.

ISBN 978-94-6134-026-9

SOCIAAL-ECONOMISCHE RAAD
Bezuidenhoutseweg 60
Postbus 90405
2509 LK Den Haag

T 070 3499 499
E communicatie@ser.nl

www.ser.nl

© 2011, Sociaal-Economische Raad

ISBN 978-94-6134-026-9